

"सम्पन्न नार्पा भूमि, प्रसन्न नार्पा जाति"

नार्पा भूमि गाउँपालिका मनाङको प्रथम आवधिक विकास योजना (आ.व. २०८१/०८२-२०८५/०८६)

नार्पा भूमि गाउँपालिका
च्याँखु, मनाङ, गण्डकी प्रदेश

चैत्र, २०८०

प्रकाशक : नार्पा भूमि गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय,
च्याँखु, मनाङ, गण्डकी प्रदेश

फोन नं : ९८५६०४९४५७

ईमेल : info@narpabhumimun.gov.np

वेब : <https://narpabhumimun.gov.np/>

सर्वाधिकार : नार्पा भूमि गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, च्याँखु, मनाङ

मुद्रण : १०० प्रति

अध्ययन समूह :

पुस्तक चन्द

डा. सर्व राज खड्का

ई. कपिल आचार्य

डा.शालिक राम धिताल

विकास ज्ञवाली

सागर गोसाइ

गणेश कुमार के.सी.

सञ्जय श्रेष्ठ

टिम लिडर

अर्थशास्त्री/योजना विज्ञ

सिभिल इन्जिनियर

स्वास्थ्य प्रवर्द्धन विज्ञ

समाजशास्त्री

जि.आइ.एस. विज्ञ

भाषा विज्ञ

तथ्याङ्क विश्लेषक

नार्पा भूमि गाउँपालिका

Narpa Bhum Rural Municipality

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, च्याँखु, मनाङ, गण्डकी प्रदेश, नेपाल
Office of the Rural Municipal Executive, Chyakhru, Manang, Gandaki Province, Nepal

प.सं - : २०८०/०८१

च.नं - : .

मन्तव्य

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको स्थापना पछिको दोस्रो स्थानीय आवधिक निर्वाचन मार्फत् हामीलाई जनताले निर्वाचित गरेर पठाएका छन् । संविधानको मर्मअनुसार नेपाली जनताको दिगो शान्ति र सामाजिक न्याय सहितको समृद्धिमा पुग्ने तीव्र चाहना अनुसार यो व्यवस्थाको जगलाई बलियो बनाउने ऐतिहासिक अवसर हामी जनप्रतिनिधिहरूले प्राप्त गरेका छौं ।

नेपालको संविधान २०७२ ले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई संस्थागत गरी स्वाधिन, समुन्नत तथा समाजवाद उन्मुख अर्थ व्यवस्था मार्फत् समृद्ध नेपाल निर्माण गर्ने परिकल्पना गरेको छ । यसैगरी संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा, सन् २०१६ देखि २०३० सम्मका लागि विश्वव्यापी विकास एजेण्डाको रूपमा विभिन्न १७ वटा दिगो विकासका लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएका छन् । यसै सन्दर्भमा संघीय व्यवस्थाको महत्वपूर्ण आधारको रूपमा रहेको स्थानीय सरकारले पनि स्वाभाविक रूपमा माथि उल्लिखित संविधानले निर्देश गरे अनुसारको नीतिसँग समायोजन हुने गरी आफ्नो दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न आफ्नो योजनाबद्ध आवधिक र दीर्घकालीन योजना तर्जुमा गर्न वाञ्छनीय भएको छ ।

प्रस्तुत आवधिक योजना नार्पा भूमि गाउँपालिका, मनाङको आर्थिक र हेड लाइट प्रा.लि.को प्राविधिक सहयोगमा करिब ३ महिनाको अवधिमा निर्माण गरिएको छ । यो योजना निर्माणका क्रममा गाउँपालिका तथा वडा र विभिन्न बस्ती स्तरीय सरोकारवाला विभिन्न राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, बुद्धिजीवी, शिक्षक, कर्मचारी, कृषक, समाजका अगुवा व्यक्तिसँग विज्ञ समूहबाट सुझावहरू संकलन गरी आगामी पाँच वर्षको आवधिक योजनाका साथै मध्यकालीन खर्च संरचना निर्माण गरिएको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन वातावरण र संस्थागत विकासका क्षेत्रको विकास र विस्तार मार्फत् गाउँपालिकाको “सम्पन्न नार्पा भूमि, प्रसन्न नार्पा जाति” भन्ने दीर्घकालीन सोचलाई मूर्त रूप दिनका लागि यस अनुरूपका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम सहितको एकीकृत आवधिक योजना तयार गरिएको छ । यो योजनाले जैविक विविधताले भरिपूर्ण प्रचुर प्राकृतिक सम्पदा र सांस्कृतिक विशेषताहरू भएको नार्पा भूमि गाउँपालिकामा जनताको सामाजिक न्याय सहितको समृद्धिको तीव्र चाहना अनुसार योजनाबद्ध विकास गर्न यो प्रतिवेदन मार्गचित्र हुनेछ भन्ने विश्वास लिएका छौं । हाम्रो स्रोत र साधनलाई आधारभूत तहमा रहेका जनताहरूको पहुँच र लाभ पुग्ने गरी उपयोग र विस्तार गर्न आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय पक्षको नकारात्मक प्रभाव न्यून हुने गरी दिगो विकासको सिद्धान्त अनुसार योजनाहरू तय गर्नको निम्ति यो योजना तयार गरेका छौं । यो योजना तयार पार्नको लागि प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष रूपमा योगदान गर्नु हुने विज्ञ विद्वान्हरू, आम जनसमुदाय, यसमा आ-आफ्नो भूमिकामा रहेर योगदान दिनु हुने हेड लाइट प्रा.लि.का सम्पूर्ण सदस्यहरू, सुरुदेखि नै सहयोग र सहजीकरण गर्नुहुने गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी वर्ग, गाउँपालिकाका सम्पूर्ण जनप्रतिनिधि लगायत सम्पूर्णमा हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

कोन्जो तेन्जिङ लामा

अध्यक्ष

नार्पा भूमि गाउँपालिका, मनाङ

नारपा भूमि गाउँपालिका

Narpa Bhum Rural Municipality

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, च्याँखु, मनाङ, गण्डकी प्रदेश, नेपाल
Office of the Rural Municipal Executive, Chyakhru, Manang, Gandaki Province, Nepal

प.सं - : २०८०/०८१

च.नं - : .

मन्तव्य

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकारको क्षेत्रभित्र रही स्थानीय तहले प्रभावकारी सेवा प्रवाहको लागि योजनाबद्ध विकास गर्नुपर्ने मान्यताको आधारमा नारपा भूमि गाउँपालिकाले यो प्रथम पञ्चवर्षीय आवधिक योजना निर्माण गरेको छ ।

यस आवधिक योजनाले नारपा भूमि गाउँपालिकाको समग्र विकासमा ठोस योगदान पुऱ्याउन सक्नेछ भन्ने अपेक्षा लिएको छ । नारपा भूमि गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि, राजनैतिक दल, नागरिक समाज, पत्रकार, सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूले यस आवधिक योजनाका लक्ष्यहरूलाई सफल पार्न हरेक वर्ष योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र समीक्षा गर्दा विगतमा भए गरेका प्रशंसनीय कार्यको आत्मबोध गर्ने, अपनत्व ग्रहण गर्ने र समेटेर सँगसँगै लैजाने कार्यमा सहयोग गर्न सबैमा विनम्रतापूर्वक अनुरोध गर्न चाहन्छु । आवधिक योजनामा भएका योजनाहरूको कार्यान्वयनका पक्षमा गुणस्तरीय सुशासन र कानुनी मर्यादालाई आत्मसात गर्दै योजनाको सफलताको लागि सकारात्मक र नकारात्मक पक्षको समीक्षा गर्दै गाउँपालिकाले तोकेको लक्ष्य अनुसार कार्यान्वयन पक्ष सफल र सक्षम बनाउनको लागि हामी सबै दृढ संकल्पका साथ अगाडि बढेमा विकासको प्रतिफल सबैले पाउने कुरामा दुईमत छैन साथै आवधिक योजना निर्माण कार्यमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण जनता, गाउँ सभाका सदस्य, गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, हेड लाइट प्रा.लि.का सम्पूर्ण टिमलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मेडमर फुन्चो लामा

उपाध्यक्ष

नारपा भूमि गाउँपालिका, मनाङ

नार्पा भूमि गाउँपालिका

Narpa Bhum Rural Municipality

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, च्याँखु, मनाङ, गण्डकी प्रदेश, नेपाल
Office of the Rural Municipal Executive, Chyakhru, Manang, Gandaki Province, Nepal

प.सं - : २०८०/०८१

च.नं - : .

मन्तव्य

नार्पा भूमि मनाङ जिल्लाको उत्तरी भागमा अवस्थित गाउँपालिका हो । गाउँपालिकाले हेड लाइट प्रा.लि.को प्राविधिक सहयोगमा गाउँपालिकाको अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजना छनौट गरी एकीकृत आवधिक योजना २०८१/०८२ देखि २०८५/०८६ निर्माण भएको छ । यस गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिका लागि पहिचान गरिएका प्राथमिकताहरू, किटान भएका कार्यक्रम तथा योजनाहरू र अनुमानित लागत समेत समेटेर पालिकाका सरोकारवालासँगको प्रत्यक्ष संलग्नतामा विषय विज्ञहरू मार्फत यो दस्तावेज तयार गरिएको छ । यसको प्रभावकारिता स्थानीय स्तरमा त्यतिबेला मात्र देखिन जान्छ, जति बेला यी सबै कार्यक्रमहरूमा प्रत्यक्ष लाभान्वित सरोकारवाला जनताको स्व:स्फूर्त रूपमा अधिकतम जनसहभागिता, साभेदारी प्राप्त हुने गरी कार्यान्वयनमा जानेछ ।

यो आवधिक योजना तर्जुमाका क्रममा गाउँपालिकालाई अत्यन्त खुला हृदयका साथ सौहार्दपूर्ण सहयोग गर्नुहुने आदरणीय अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, लक्ष्य, योजना र नीति कार्यक्रमप्रति ऐक्यबद्धता जनाउनु हुने सबै राजनीतिक दलका स्थानीय नेतृत्वहरू, विषयगत दक्षता र ज्ञान सहित रायसुझाव, सल्लाह प्रदान गर्नुहुने विषयगत कार्यालयका प्रमुख एवं राष्ट्रसेवकहरू आवधिक योजना तर्जुमा खट्ने ५ वटै वडाका वडा सचिव र कर्मचारी साथीहरू प्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यस आवधिक योजनाको छलफल कार्यक्रममा उपस्थित भइ गहन राय सुझाव सल्लाह दिनुहुने माननीय ज्यूहरू, जिल्ला समन्वय मनाङका प्रमुख, जिल्ला स्थित सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधिहरू, विभिन्न क्षेत्रबाट प्रतिनिधित्व गर्नुभएका विज्ञ व्यक्तित्वहरू र योजना तयार पार्ने सेवाप्रदायक हेड लाइट प्रा.लि.का प्राविधिक टिमका सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई विशेष आभार प्रकट गर्दछु ।

.....

भिमकान्त भण्डारी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

कृतज्ञता

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सर्वाङ्गिक विकासका लागि आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकासको क्षेत्रगत गहन अध्ययन अनुसन्धान गरी पालिकाको आवधिक योजना निर्माण गरिएको छ। यो आवधिक विकास योजना २०८१/०८२-२०८५/०८६ तयार गरी नार्पा भूमि गाउँपालिकाको कार्यालयमा प्रस्तुत गरिएको छ।

विश्वव्यापी रूपमा सोच्ने, स्थानीय स्तरमा काम गर्ने (Think Globally, Act Locally) भन्ने मान्यतालाई आत्मसात गर्दै, विकासको योजना निर्माण गर्दा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रयोग र अभ्यासबाट सिक्दै स्थानीय आवश्यकता र यथार्थततामा आधारित भएर गर्नुपर्दछ। जनप्रतिनिधिको परिकल्पना, जनताको आवश्यकता, स्रोत साधनको उपलब्धता र योजना विद्को विज्ञताका आधारमा विकास आयोजनाहरूलाई प्राथमीकरण गरी योजनाबद्ध रूपमा कार्यान्वयन गर्दा दिगो विकासले मूर्त रूप लिन्छ। स्थानीय विकास स्थानीयकै सहभागितामा स्थानीयका लागि भन्ने मान्यतालाई स्वीकार गरी स्थानीय सीप, ज्ञान र प्रविधिको प्रयोग गर्दै मौलिकतामा ह्रास नहुने गरी विकास योजना निर्माण गर्नुपर्दछ। विकास आयातित र अन्ध अनुकरण हुनुहुदैन। विकासले स्थानीय आवश्यकताको परिपूर्ति, आर्थिक उपार्जनमा सहयोग, रोजगारीको सृजना गरी जनताको समृद्धिको यात्रा तय गर्न सक्नु पर्दछ। स्थानीय स्रोत साधनको उचित प्रयोग गरी न्यूनतम् लागतमा अधिकतम् परिणाम निकाल्न सक्नुपर्दछ। विकास समन्यायिक तथा दिगो र स्थानीय कला, संस्कृति र मौलिकताको संरक्षण गरेर गर्नुपर्दछ भन्ने कुरालाई शिरोधार्य गरी यो आवधिक योजना तयार गरिएको छ।

यो आवधिक योजना तयार गर्ने क्रममा जनप्रतिनिधि र प्रतिनिधिमूलक जनसहभागिता, शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि र विकाससँग सरोकार राख्ने सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागिता, सल्लाह, सुझाव र मार्गनिर्देशका आधारमा तयार गरिएको छ। यो योजना माथिबाट तल (Top-Down) नभइ तलदेखि माथि (Bottom-up) को अवधारणामा तयार गरिएको छ। संघीयताको मर्म र भावना अनुसार तयार गरिएको प्रस्तुत योजनाको स्वामित्व नार्पा भूमिवासी जनता र तिनीद्वारा निर्वाचित जनप्रतिनिधिले स्वीकार गर्नुहुनेछ, भन्ने विश्वास लिएको छु। यो योजना कार्यान्वयनले “सम्पन्न नार्पा भूमि, प्रसन्न नार्पा जाति”को दीर्घकालीन सोचलाई साकार पार्न सहयोग गर्नेछ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आवधिक योजना तयार गर्ने अवसर प्रदान गर्ने नार्पा भूमि गाउँपालिकाका परिवारप्रति हेड लाइट प्रा.लि. हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछ। योजना निर्माणका क्रममा सकारात्मक र रचनात्मक सल्लाह, सुझाव दिनुहुने संघीय सांसद माननीय श्री टेक बहादुर गुरुङ, गण्डकी प्रदेश सभाका माननीय सदस्य श्री राजीव गुरुङ, जिल्ला समन्वय समिति मनाङका प्रमुख श्री चिन बहादुर घले, नार्पा भूमि गाउँपालिका निवर्तमान गाउँपालिका परिवार, वर्तमान अध्यक्ष श्री कोन्जो तेन्जिङ लामा, उपाध्यक्ष मेडमर फुन्चो लामाप्रति हेड लाइट प्रा.लि. हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछ।

सूचना संकलन तथा कार्यालयीय काममा सहजीकरण गर्नुहुने प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री भिमकान्त भण्डारीज्यू, विभिन्न शाखाका शाखा प्रमुखज्यूहरू यो प्रतिवेदन लेखनको नेतृत्व गर्नुहुने योजना विद् डा. सर्वराज खड्का, गणेश कुमार के.सी., विकास ज्ञवाली, सागर गोसाई, सञ्जय श्रेष्ठप्रति हेड लाइट प्रा.लि. हार्दिक साधुवाद व्यक्त गर्दछ।

पुस्तक चन्द्र

टिम लिडर

नार्पा भूमि गाउँपालिका आवधिक योजना अध्ययन समूह

विषय सूची

परिच्छेद एक.....	१
आवधिक योजनाको परिचय र विधि.....	१
१.१ पृष्ठभूमि.....	१
१.२ आवधिक योजनाको अवधारणा.....	२
१.३ आवधिक योजनाको नीति तथा वैधानिक प्रावधान.....	२
१.४ संघ, प्रदेश र गाउँपालिकाको आवधिक योजनासँग अन्तरसम्बन्ध.....	३
१.५ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू.....	३
१.६ आवधिक योजनाका क्षेत्र तथा सीमाहरू.....	४
१.६.१ योजनाका क्षेत्रहरू.....	४
१.६.२ आवधिक योजनाका सीमा.....	५
१.७ अध्ययन विधि.....	६
१.७.१ पूर्व अध्ययनहरूको पुनरावलोकन.....	६
१.७.२ पूर्व योजना तयारी कार्यशाला गोष्ठी:.....	६
१.७.३ आवधिक योजना तर्जुमाका लागि निर्देशक समिति तथा विषयगत उपसमिति गठन:.....	७
१.७.४ तथ्याङ्क एवं सूचना संकलन:.....	८
१.७.५ तथ्याङ्क विश्लेषण.....	९
१.८ योजना तर्जुमाको प्रकृया.....	१०
१.९ प्रारम्भिक मस्यौदा योजना लेखन, प्रस्तुति तथा छलफल.....	१२
१.१० आवधिक योजनाको अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुति :.....	१३
१.११ प्रतिवेदनको संगठन.....	१३
परिच्छेद दुई.....	१४
नार्पा भूमि गाउँपालिकाको विद्यमान स्थिति.....	१४
२.१. परिचय.....	१४
२.२ भौगोलिक स्थिति.....	१४
२.२.१ अवस्थिति.....	१४
२.२.२ धरातलीय स्वरूप :.....	१५
२.२.३ हावापानी.....	१६
२.३ प्राकृतिक स्रोत सम्पदा.....	१७
२.३.१ जल प्रवाह प्रणाली.....	१७
२.३.२ प्राकृतिक वनस्पति तथा वन्यजन्तु.....	१८
२.३.३ माटोको बनावट.....	१९
२.३.४ माटोको अम्लीयताको स्थिति.....	२०
२.४ भू-उपयोग तथा मानव बसोबास.....	२१
२.४.१ भू-उपयोग.....	२१
२.४.२ मानव बसोबास.....	२३
२.४.३ भू-स्वामित्वको अवस्था.....	२३
२.५ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था.....	२३
२.५.१ जनसंख्या संरचना तथा वितरण.....	२३
२.५.२ जातजातिगत अवस्था.....	२४

२.५.३ धार्मिक अवस्था	२४
२.५.४ जनशक्तिको संरचना.....	२४
२.५.५ बसाइँसराइको वर्तमान अवस्था	२४
२.५.६ वैदेशिक रोजगारीमा रहेको जनशक्ति	२४
२.५.७ चाडपर्व तथा जात्रा	२५
२.५.८ भाषाभाषी तथा भेषभूषा.....	२५
२.५.९ शैक्षिक अवस्था	२५
२.५.१० स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाको अवस्था	२६
२.५.११ खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था	२७
२.६ आर्थिक अवस्था	२७
२.६.१ कृषि	२८
२.६.२ पशुपंक्षी पालनको अवस्था	२८
२.६.३ खाद्यान्न उत्पादन र आमनिर्भरता	२९
२.६.४ उद्योग तथा वाणिज्य.....	२९
२.६.५ पर्यटन क्षेत्रको अवस्था	३०
२.६.६ वित्तीय संस्थाहरू र सहकारी.....	३१
२.६.७ पारिवारिक आय व्ययको अवस्था	३१
२.७ वन वातावरण तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्था.....	३२
२.८ प्राकृतिक प्रकोप जोखिमका सम्भावित क्षेत्रहरू	३३
२.९ इन्धन तथा बत्तीको श्रोत र प्रयोगको अवस्था.....	३३
२.१० यातायात तथा परिवहन सुविधाको अवस्था	३३
२.११ सूचना तथा सञ्चारको पहुँच.....	३४
२.१२ पर्यटकीय स्थलहरू.....	३४
परिच्छेद तीन	३६
गाउँवासीको अपेक्षा र विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण	३६
३.१. गाउँपालिकाको सबलता, दुर्बलता, अवसर र चुनौतीको विश्लेषण	३६
३.२ गाउँपालिकाका प्रमुख समस्याहरू	३८
३.२.१ आर्थिक तथा वित्तीय विकाससँग सम्बन्धित समस्याहरू.....	३८
३.२.२ सामाजिक विकाससँग सम्बन्धित समस्याहरू	३९
३.२.३ भौतिक पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित समस्याहरू.....	४०
३.२.४ वातावरणीय तथा प्रकोप सम्बन्धी समस्याहरू	४०
३.२.५ सुशासन तथा संस्थागत विकाससँग सम्बन्धित समस्याहरू.....	४१
३.३ जनसंख्याको प्रक्षेपण तथा विश्लेषण	४१
३.४ यातायात सुविधाको विश्लेषण.....	४२
३.५ आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण.....	४२
३.६ प्रकोप तथा वातावरणीय अवस्थाको विश्लेषण.....	४३
३.७ प्रमुख परिसूचकहरूको प्रवृत्ति विश्लेषण.....	४४
३.७.१ भौतिक पूर्वाधार.....	४४
३.७.२ शैक्षिक स्थिति.....	४४
३.७.३ स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाको अवस्था	४५

३.७.४ प्राथमिकताका मुख्य विषयहरू	४६
परिच्छेद चार	४७
सोच, समग्र लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्यक्रम	४७
४.१ पृष्ठभूमि	४७
४.२ राष्ट्रिय पन्ध्रौ योजनाको सोच, लक्ष्य र रणनीतिहरू	४७
४.२.१ राष्ट्रिय सोच	४७
४.२.२ राष्ट्रिय दीर्घकालीन रणनीति	४७
४.३ गण्डकी प्रदेशको दीर्घकालीन सोच	४८
४.३.१ प्रदेशको दीर्घकालीन लक्ष्य	४८
४.४ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, ध्येय, लक्ष्य तथा उद्देश्य	४८
४.४.१ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच	४८
४.४.२ लक्ष्य	४९
४.४.३ उद्देश्यहरू	४९
४.४.४ समग्र रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	५०
४.५ राष्ट्रिय र प्रदेशका दीर्घकालीन अपेक्षित नतिजा/उपलब्धिहरू	६४
४.६ नार्पा भूमि गाउँपालिकाका अपेक्षित नतिजा/उपलब्धिहरू	६५
४.७ आय-व्ययको प्रवृत्ति र प्रक्षेपण	७३
४.८ लगानीको स्रोत र व्यवस्था	८०
४.८.१ लगानीको आवश्यकता र स्रोत	८०
४.८.२ आन्तरिक स्रोतको व्यवस्था र परिचालन नीति	८१
४.८.३ अन्तर सरकारी स्रोत परिचालन	८१
४.८.४ जनसहभागिता परिचालन	८१
४.८.५ निजी तथा वित्तीय क्षेत्रको स्रोत परिचालन	८१
४.८.६ संघ संस्थाको स्रोत परिचालन	८२
४.८.७ अन्य स्रोत परिचालन	८२
४.८.८ स्रोत साधनको बाँडफाँट तथा परिचालनका आधारहरू	८२
४.९ सार्वजनिक खर्च र राजश्व परिचालन नीति:	८३
४.९.१ सार्वजनिक खर्च नीति	८३
४.९.२ राजश्व नीति	८३
४.१० निजी क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति	८३
४.११ सहकारी क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति	८३
४.१२ जनसहभागिता परिचालन नीति	८३
४.१३ संघ संस्थाको स्रोत परिचालन नीति	८३
परिच्छेद पाँच	८४
आर्थिक क्षेत्रगत विकास योजना	८४
पृष्ठभूमि	८४
५.१ कृषि	८४
५.२ पशुपंछी विकास	९३
५.३ सिंचाइ	१००
५.४ उद्योग तथा वाणिज्य	१०४

५.५ पर्यटन	११०
५.६ सार्वजनिक, निजी र सहकारी साभेदारी	११६
५.७ श्रम तथा रोजगारी र मानव संसाधन विकास	१२०
परिच्छेद छ	१२७
सामाजिक क्षेत्र विकास योजना	१२७
पृष्ठभूमि	१२७
६.१ शिक्षा, विज्ञान तथा नव प्रवर्तन	१२७
६.२. स्वास्थ्य तथा पोषण	१३४
६.३ खानेपानी तथा सरसफाइ	१४१
६.४. युवा तथा खेलकुद	१४५
६.५ कला तथा संस्कृति	१४९
६.६ लक्षित समूह विकास	१५३
परिच्छेद सात	१६०
पूर्वाधार क्षेत्र विकास योजना	१६०
पृष्ठभूमि	१६०
७.१ सडक, ढल तथा पुल पुलेसा	१६०
७.२ उर्जा र संचार	१६६
७.३ भवन निर्माण, आवास तथा बस्ती विकास	१७०
परिच्छेद आठ	१७५
वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र विकास योजना	१७५
पृष्ठभूमि	१७५
८.१ वन तथा वातावरण	१७५
८.२ विपद् व्यवस्थाप	१८१
८.३ वातावरण संरक्षण र जलवायु परिवर्तन	१८८
परिच्छेद नौ	१९५
संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र विकास योजना	१९५
पृष्ठभूमि	१९५
९.१ संस्थागत क्षमता विकास योजना	१९५
९.२ मानव संसाधन विकास	२०२
९.३ सुशासन	२०६
परिच्छेद दश	२११
योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्यांकन	२११
१०.१ तथ्याङ्क प्रणाली	२११
१०.२ योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन	२१३
१०.३ आयोजना बैंक	२१५
१०.४ तहगत सम्बन्ध तथा अन्तर सरकार समन्वय	२१८
१०.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	२१९
१०.६ जोखिम व्यवस्थापन	२२१

नक्सा सूची

नक्सा १: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको भौगोलिक तथा प्रशासनिक नक्सा	१५
नक्सा २: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको धरातलीय स्वरूप	१६
नक्सा ३: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको औसत वार्षिक वर्षा	१७
नक्सा ४: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जलप्रवाह प्रणाली	१८
नक्सा ५: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको पारिस्थितिकीय नक्सा	१९
नक्सा ६: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको माटोको बनोट	२०
नक्सा ७: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको माटोको अम्लीयताको स्थिति	२१
नक्सा ८: नार्पा भूमि गाउँपालिकामा भू-उपयोगको स्थिति	२२
नक्सा ९: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सडक सञ्जाल	३४

तालिका सूची

तालिका १: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको धरातलीय भिरालोपनाको विवरण.....	१६
तालिका २: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको औसत वार्षिक वर्षाको विवरण	१७
तालिका ३: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको पारिस्थितिकी.....	१९
तालिका ४: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको माटोको बनावट	२०
तालिका ५: माटोको अम्लीयताको स्थिति	२१
तालिका ६: भू-उपयोगको स्थिति	२२
तालिका ७: नार्पा भूमि गाउँबासीहरूका औसत वार्षिक आमदानीका स्रोतहरू (रु. हजारमा).....	३१
तालिका ८: परिवारको वार्षिक खर्चका क्षेत्रहरू (रु. हजारमा)	३१
तालिका ९: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सडकका प्रकार.....	३४
तालिका १०: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरू.....	३५
तालिका ११: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जनसंख्या वृद्धि तथा प्रक्षेपण.....	४१
तालिका १२: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको योजनाका प्राथमिकताका क्षेत्र.....	४६
तालिका १३: राष्ट्रिय दीर्घकालीन लक्ष्य.....	४७
तालिका १४: नार्पा भूमि गाउँपालिकाले निर्धारण गरेका सौच पुरा गर्ने प्रमुख आधारहरू.....	४८
तालिका १५: राष्ट्रिय र प्रदेशका दीर्घकालीन परिमाणात्मक लक्ष्यहरू	६४
तालिका १६: आर्थिक विकासको लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू	६६
तालिका १७: सामाजिक विकासका लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू.....	६७
तालिका १८: शहरी तथा पूर्वाधार विकासका लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू.....	६९
तालिका १९: विपद् व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणका लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू.....	७०
तालिका २०: संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासनका लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू.....	७१
तालिका २१: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको योजना अवधिको आय र लगानीको अनुमान र प्रक्षेपण (रु. मा) आयका स्रोतहरू.....	७४
तालिका २२: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको योजना अवधिको व्ययको अनुमान र प्रक्षेपण (रु. मा) ..	७६
तालिका २३: आय प्रक्षेपण	८०

परिच्छेद एक आवधिक योजनाको परिचय र विधि

१.१ पृष्ठभूमि

नार्पा भूमि गाउँपालिका मनाङ जिल्लाका चारवटा स्थानीय तह चामे, नासौं, मनाङ डिस्याङ र नार्पा भूमि मध्ये एक हो। यो गाउँपालिका जिल्लाको उत्तरी भागमा अवस्थित रहेको छ। भौगोलिक रूपमा मनाङको कुल क्षेत्रफल २२४६ वर्ग कि.मि. मध्ये ८३७.५४ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा यो गाउँपालिका फैलिएको छ। यस गाउँपालिकाको भू-भाग उच्च हिमाली क्षेत्र, हिमाली उपत्यका, घाँसे मैदान, पर्वतीय श्रृंखलायुक्त पहाड, अग्ला टाकुरा तथा चुचुरा, विकट र भिरालो भाग पाइन्छ। यो भूभाग हिमालको काखमा रहेका दुई सुन्दर बस्ती, नार र फु, मिलेर बनेको छ। यस क्षेत्रमा हिमाली हावापानी अनुकूलका परम्परागत अन्नवाली र नगदे वालीका लागि जमिनको उर्वराशक्ति राम्रो रहेको छ। भूबनोट र उच्च हिमाली हावापानीका कारण भौतिक पूर्वाधार निर्माणका दृष्टिले प्रतिकूल रहेको यस गाउँपालिकामा सडक यातायातको पहुँच पुगेको छैन। सदरमुकाम चामेदेखि करिब दुई दिनको पैदल यात्रा पछि पुगिने यो पालिका आधुनिक विकासका आयामहरूबाट बञ्चित रहेको छ। नेपालको संविधान २०७२ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकारभित्र रही गाउँपालिकाको विकास र सम्वृद्धिको खाका आफै कोर्ने र निर्धारित खाका अनुसार योजनाबद्ध कार्यान्वयन गर्दै जनताको दिगो तथा उच्च जीवनस्तर हासिल गर्न स्थानीय सरकारको दायित्वलाई व्यवस्थित गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत आवधिक योजना तयार गरिएको छ। जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता र निगरानीमा सहभागितामूलक, समावेशी, समन्यायिक द्रुत आर्थिक तथा सामाजिक विकासको अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन दृष्टिकोण राख्दै विकासका उद्देश्यहरू, रणनीतिक कार्यक्रमहरू र आयोजनाहरूको छनौट गर्ने, कार्यान्वयनको कार्ययोजना र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको सुस्पष्ट ढाँचा र कार्यविधि प्रस्तुत गर्नु यस आवधिक योजनाको कार्यभार रहेको छ। यस योजनाले विकास निर्माण र सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई स्थानीय जनताको निकट पहुँचमा राखी उनीहरूको सम्वृद्धिको रेखा आफै कोर्ने सहभागितामूलक रणनीति अवलम्बन गरेको छ। कार्यान्वयन र मूल्यांकनमा समेत स्थानीय जनताको प्रत्यक्ष संलग्नता, दिगो विकासका लक्ष्य, संघीय, प्रादेशिक सरकारका नीति तथा कार्यक्रम, गैरसरकारी संघ संस्थाहरू तथा निजी क्षेत्रको क्रियाकलाप समेतलाई साभेदार क्रियाकलापका रूपमा ग्रहण गरी गाउँपालिकालाई समन्वयात्मक भूमिका र विकासको केन्द्र (Focal point) का रूपमा सुदृढ गर्ने अवधारणा राखेको छ।

संविधानको सफल कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले लिएको “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को सोचलाई साकार पार्न सबै तहका सरकारहरूको योजना चक्र प्रभावकारी हुन जरूरी छ। तसर्थ संविधानले स्थानीय तहलाई आफ्नो क्षेत्रको प्राकृतिक तथा आर्थिक स्रोत संकलन तथा परिचालनका लागि जिम्मेवार बनाएको छ। यिनै जिम्मेवारीलाई पुरा गर्न स्थानीय तहले आ-आफ्नो क्षेत्रको समष्टिगत विकासका लागि आवधिक योजना बनाई कार्यान्वयन गर्न आवश्यक रहेको छ। जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन गाउँपालिका भित्रका विकासका संभावनाहरूको आधार तथा नेपाल सरकारले आन्तरिकीकरणमा जोड दिएको दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई समेत आधार मानी विकासमा लगानीको अभिवृद्धि गर्नका लागि आगामी ५ वर्ष भित्र सामाजिक न्याय सहितको शिक्षित, स्वस्थ तथा समृद्ध र विभेदरहित समाजको निर्माण गर्न तथा उच्च आर्थिक वृद्धि गर्दै गाउँबासीको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने लक्ष्य लिएको छ। नेपालको संविधान, संघ तथा प्रदेश सरकारका दीर्घकालीन सोचलाई आत्मसात गर्दै जनताको आवश्यकता, गाउँपालिकाको क्षमता तथा स्थानीय यथार्थताका आधारमा गाउँपालिका भित्रका जनताका आधारभूत र बदलिँदो परिवेशका आवश्यकताहरूलाई मध्यनजर गर्दै समावेशी विकासको धारणालाई समेत ध्यानमा राखी नार्पा भूमि गाउँपालिकाले यो आवधिक योजना २०८०/२०८१-२०८४/२०८५ तयार पारिएको छ।

१.२ आवधिक योजनाको अवधारणा

विकास योजना पूर्वनिर्धारित आर्थिक/सामाजिक उद्देश्य र लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न निर्धारित अधिकार प्राप्त निकायले आधिकारिक तथ्यहरूको व्यापक सर्वेक्षणका आधारमा व्यवस्थित रूपमा तयार गर्ने वैधानिक दस्तावेज (Document) हो। यसलाई कार्यक्रम वा क्रियाकलापहरूको प्रक्षेपित लक्ष्यहरू प्राप्त गर्ने प्रभावकारी कार्यान्वयनको मार्गदर्शन पनि भन्न सकिन्छ। आवधिक योजनालाई दीर्घकालीन योजनाको कार्यान्वयनको अल्पकालीन र मध्यकालीन समयवद्ध खाका, विद्यमान श्रोतको उपयुक्त बाँडफाँड र क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनको चरणवद्ध कार्यक्रम भन्न सकिन्छ। स्थानीय निकायको आवधिक योजना भनेको जनताका विकासका चाहना र आकांक्षाहरूको सर्वेक्षणका आधारमा जनताकै प्रत्यक्ष सहभागिता र संलग्नतामा बनाइने तलबाट उठेको (Bottom up) ढाँचा, श्रोत साधनहरूको समयवद्ध र क्षेत्रगत बाँडफाँडका आधारमा पूर्व निर्धारित उद्देश्य र लक्ष्यहरूको प्राप्तिका लागि बनाइएका सुस्पष्ट, विशिष्ट कार्यक्रम र कार्ययोजनाहरूको खाका र रणनीतिको रूपमा बुझ्न सकिन्छ। यस्तो योजना प्रकृत्यामा सम्बद्ध जनता र समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता र साभेदारी, स्थानीय श्रोतहरू र संभावनाहरूको उपयोगबाट स्थानीय आवश्यकताहरूको परिपूर्ति तथा स्थानीय जनताको विकास निर्माणमा प्रत्यक्ष निगरानी, अनुगमन र मूल्यांकनको स्थानीय ढाँचा र जिम्मेवारीको बाँडफाँड महत्वपूर्ण हुन्छ।

केन्द्रीकृत योजना माथिबाट तल कार्यान्वयन गरिएको (Top-down) प्रकृत्याभन्दा विकेन्द्रीकृत योजना तलबाटै उठेका (Bottom-up) हुन्छन्। योजना निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकनको वैकल्पिक प्रकृत्या राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय योजना र विकासका अनुभवहरूले सिद्ध गरेको जनमुखी प्रकृत्या हो। यसमा दिगो विकासका आधारभूत मान्यताहरू समेटिनुका साथै आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, वातावरणीय र संस्थागत योजनाहरूको उपयुक्त सन्तुलन स्थापित गर्ने प्रयत्न हुन्छ। यस्तो योजनामा योजनाको प्रारम्भदेखि आवश्यकता पहिचान, दीर्घकालीन सोच, ध्येय तथा उद्देश्य तय गर्ने, योजना, कार्यक्रम र परियोजनाहरूको छनौट र प्राथमिकता निर्धारण, कार्यक्रम र आयोजनाको कार्यान्वयनका साथै स्थानीय मूल्य मान्यता र संस्कृतिको संरक्षण, श्रोत र साधनहरूको व्यवस्थापन, कार्यान्वयन प्रकृत्याको अनुगमन र मूल्यांकनमा स्थानीय जनताको सक्रिय सहभागिताको महत्वपूर्ण भूमिका हुने भएकाले यस्ता योजनाहरूमा आम जनसमुदायको अपनत्व र स्वामित्व स्थापित भै योजनाबद्ध कार्यक्रमहरूको अधिकतम प्रतिफल प्राप्त हुने र त्यसबाट समयमै आयोजना तथा कार्यक्रमहरू सम्पन्न हुने कुराको सुनिश्चितता हुन्छ। यस्ता योजनाले आयोजना र कार्यक्रमहरूबाट प्राप्त हुने अपेक्षित प्रतिफलको वितरण समन्यायिक र दिगो समेत हुने विश्वास गरिन्छ।

१.३ आवधिक योजनाको नीति तथा वैधानिक प्रावधान

यो आवधिक योजना स्थानीय तहले आफ्नो संवैधानिक हैसियत र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ६, दफा २४ को व्यवस्थाअनुसार स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएका अधिकारहरूको कार्यान्वयन गर्ने क्रममा तयार गरिएको हो। उक्त ऐनले निर्धारण गरेको क्षेत्राधिकार र त्यसले स्थानीय तहलाई आफ्नो क्षेत्रको विकास आफै गर्न सक्ने र त्यसका लागि वार्षिक, आवधिक र दीर्घकालीन योजना तथा कार्यक्रमहरू निर्माण गर्नुपर्ने प्रावधान बमोजिम नार्पा भूमि गाउँपालिकाले आवधिक योजना निर्माणका लागि तयार गरेको कार्यनिर्देशन (TOR) को अधिनमा रहि सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६४ को नियम ७२ बमोजिम प्रकृत्या पूरा गरी हेड लाइट प्रा.लि. लाई नियमानुसार परामर्शदाता नियुक्त गरी योजना निर्माण गर्ने जिम्मेवारी दिइएको थियो। सो जिम्मेवारी अनुसार परामर्शदाता संस्थालाई दिइएको कार्यनिर्देशन (TOR) अनुसार व्यापक सर्वेक्षण र अन्तर्क्रियाबाट सहभागितामूलक प्रकृत्या अवलम्बन गरी यो आवधिक योजना तयार गरिएको छ। विभिन्न विषयगत समितिहरूसँग व्यापक छलफल गरी परामर्शदाता संस्थाले तयार गरेको यस योजनालाईक गाउँपालिकाको निर्देशक समिति (Steering Committee) बाट पारित भए पछि

गाउँकार्यपालिकाले स्वीकृत गरी गाउँसभाले अनुमोदन गरेपछि यो आवधिक योजना लागू हुनेछ। यो आवधिक योजना तयार गर्दा देहायबमोजिमका नीतिहरूलाई अवलम्बन गरिएको छ :

- राष्ट्रिय योजना आयोगको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शनमा आधारित,
- नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाको निर्दिष्ट कार्य निर्देशिका (Terms of Reference) मा आधारित,
- गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक तथा प्राकृतिक स्रोतको विद्यमान अवस्थामा आधारित,
- जनताको आवश्यकता र आकांक्षाको संकलन र छलफलमा आधारित,
- गाउँपालिकाको विगतको वित्तीय अवस्था र भविष्यको प्रक्षेपणमा आधारित,
- स्थानीय स्रोत, सामग्री र जनशक्तिको अधिकतम प्रयोग गर्ने सोंचमा आधारित,
- गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र रणनीतिहरूमा आधारित,
- संघ र प्रदेशका योजना तथा कार्यक्रमहरूसँग तादात्म्यतामा आधारित,
- विकास योजनाहरूको क्षेत्रगत बाँडफाँड र सन्तुलनमा आधारित,
- समयबद्ध कार्यान्वयनको ढाँचा र लगानीको योजनामा आधारित र
- योजना र कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्यांकनको सुस्पष्ट प्रणालीमा आधारित ।

१.४ संघ, प्रदेश र गाउँपालिकाको आवधिक योजनासँग अन्तरसम्बन्ध

राज्यको पुनर्संरचनासँगै संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले आफ्नो आवश्यकतामा आधारित विकासका आवधिक योजनाहरू निर्माण गरी कार्यान्वयनका लागि नीति, कार्यक्रम र बजेटका माध्यमबाट समृद्धिको यात्रा तय गर्ने अधिकार रहेको छ। राष्ट्रको समग्र विकास एकल प्रयासबाट मात्र संभव नहुने भएकाले अन्तर सरकार सम्बन्ध र योजनाका माध्यमबाट एकताबद्ध ढंगले एउटै सोचाई राखेर गरिएको विकास प्रयासले सीमित स्रोत र साधनको एकीकृत ढंगले उपयोग गरी छोटो समयमा उपलब्धिमूलक प्रगति गर्नका लागि तीनवटै तहका सरकारहरूको विकास योजनाहरू एक अर्काका परिपूरक हुनु पर्दछ। तिनीहरू बीचको सम्बन्ध र तादात्म्यता हुनुपर्ने आवश्यकतालाई यो आवधिक योजनामा पनि मध्यनजर गरिएको छ। खासगरी केन्द्रीय, प्रादेशिक र स्थानीय योजना र कार्यक्रमहरू परस्पर बाभिने, दोहोरिने संभावना र त्यसबाट कार्यान्वयनमा पैदा हुने जटिलतालाई योजना बनाउँदा विशेष हेक्का राखिएको छ। सुख र समृद्धि सबैको चाहना भएकाले संघीय सरकारले पन्ध्रौं योजनामा परिकल्पना गरेको “समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली” को नारालाई आफ्नो दीर्घकालीन सोचको रूपमा अगाडि सारेको छ र यही नारालाई एकाकार गर्दै गण्डकी प्रदेश सरकारले पनि आगामी वर्षहरूको विकासको सोच “समृद्ध प्रदेश र सुखी नागरिक” को नारालाई विकास अभियानको रूपमा कायम गरेको छ। नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सोच र विकास अभियानलाई सोहि अनुकूल बनाइ तीनै तहका सरकारहरूको विकास अभियानलाई एकअर्काका पूरकका रूपमा अगाडि बढाउने गरी यो आवधिक योजना तयार गरिएको छ। केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको सूचीलाई समेत मध्यनजर गरी तिनीहरूबाट निक्षेपित हुने रकम र राजश्व बाँडफाँडलाई यस आवधिक योजनाको वित्तीय योजना र क्षेत्रगत लगानी कार्यक्रम तय गर्दा विशेष ध्यान पुऱ्याइएको छ। साथै नेपालले राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरेका प्रतिवद्धता, राष्ट्रिय र प्रादेशिक विकास नीति र कार्यक्रमसँग यो आवधिक योजनालाई आवद्ध गरिएको छ।

१.५ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू

सविधानको अनुसूची ८ अन्तर्गत २२ एकल अधिकार र अनुसूची ९ अन्तर्गत प्रदेशसँगका साभा अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा यस आवधिक योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य नार्पा भूमि

गाउँपालिकाको विकासको दीर्घकालीन सोच बमोजिम क्षेत्रगत विकासको समग्र योजना र कार्यक्रमहरू तय गरी नार्पा भूमिवासी जनताको सम्बृद्धिलाई सुनिश्चित गर्नु रहेको छ । यसका विशिष्ट उद्देश्यहरू देहायबमोजिम रहेका छन् :

- गाउँपालिका र यसका विभिन्न क्षेत्रभित्र उद्योग, व्यापार, कृषि, पशुपालन, पर्यटन, ऊर्जा र रोजगारी प्रबर्द्धन कार्यक्रमहरू मार्फत् आर्थिक गतिविधिमा विस्तार र विकास गर्न आर्थिक विकास योजना तर्जुमा गर्नु ।
- आवधिक योजनाका विभिन्न कार्यक्रमहरूको संचालनका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय श्रोत परिचालन र त्यसको क्षेत्रगत लगानी योजना प्रस्तुत गर्नु ।
- पछ्यौटे, विपन्न र सामाजिक हिसाबले वञ्चितीकरणमा परेका क्षेत्र, वर्ग र लिङ्गका जनताको शिक्षा, स्वास्थ्य, खेलकुद एवं मनोरञ्जनको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्न योजना तर्जुमा गर्नु ।
- नार्पा भूमि गाउँपालिकाका विद्यमान पूर्वाधारहरूको अधिकतम उपयोग गर्दै योजनाबद्ध तवरले आर्थिक सामाजिक पूर्वाधारको दिगो विकास योजना तर्जुमा गर्नु ।
- नार्पा भूमि गाउँपालिका क्षेत्रको पर्यावरणीय सन्तुलन, वातावरण संरक्षण र व्यवस्थापन तथा संभावित विपद् व्यवस्थापनको योजना तर्जुमा गर्नु ।
- गाउँपालिकाको सांगठनिक स्वरूप, संस्थागत व्यवस्थापन, जनशक्ति व्यवस्थापन र असल शासनका कार्यक्रमहरू समेटिएको संस्थागत योजना प्रस्तुत गर्नु ।
- गाउँपालिकाको आवधिक योजना कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनको कार्ययोजना निर्माण गर्नु ।

१.६ आवधिक योजनाका क्षेत्र तथा सीमाहरू

१.६.१ योजनाका क्षेत्रहरू

राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार गरेको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शनले निर्दिष्ट गरेको कार्य निर्देशन, नार्पा भूमि गाउँपालिका र परामर्शदाता बीच भएको सम्झौताको परिधिभित्र रही यो आवधिक योजना तयार गरिएकोले तदनुरूप यस योजनामा निम्न लिखित क्षेत्रका योजनाहरू समेटिएका छन् :

क) नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन योजनाको प्रारूप :

यस भित्र विकासको दीर्घकालीन सोच, ध्येय, लक्ष्य, उद्देश्यहरू र विकासका प्राथमिकताका साथै नार्पा भूमि गाउँपालिका क्षेत्रका सबलता, दुर्बलता, संभावना र चुनौतीहरू समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

ख) आर्थिक विकास योजना :

यस योजना अन्तर्गत कृषि, पशुपालन, बागवानी, जलस्रोतको उपयोग, वनमा आधारित आर्थिक क्रियाकलाप, उद्योग तथा वाणिज्य, पर्यटन, रोजगारी प्रबर्द्धन, गरिबी निवारण, घरेलु तथा साना उद्यम विकासका कार्यक्रम, वित्तीय क्षेत्र, एकल अधिकार अन्तर्गत सहकारी संस्था, स्थानीय बजार व्यवस्थापन (हाटबजार, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म), बेरोजगारको तथ्याङ्क संकलन (रोजगार सूचना केन्द्र, वैदेशिक रोजगार), कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियन्त्रण जस्ता विषय क्षेत्र समेटिएका छन् ।

ग) सामाजिक विकास :

यस योजना अन्तर्गत शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ, भाषा संस्कृति, ललितकलाको संरक्षण र विकास, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्ग तथा असहाय भएका व्यक्ति र असक्तहरूको व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा जातजातिगत समानता, बसाइसराइ व्यवस्थापन, सार्वजनिक सम्पत्तिमा जनताको पहुँच, सामुदायिक स्रोत विकास, वालविकास, दलित तथा सीमान्तकृत समुदायको सामाजिक मूल प्रवाहीकरणमा सहभागिता

सुनिश्चित गर्ने, सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरू, युवा तथा खेलकुद विकास, ऐतिहासिक स्थलको संरक्षण, खाद्य गुणस्तर, प्रदुषण, स्वास्थ्यजन्य फोहरमैला व्यवस्थापन, खेलकुद, पत्रपत्रिका, स्वास्थ्य (स्वास्थ्य संस्था दर्ता अनुमति, औषधीजन्य वनस्पति, औषधी खरिद, आकस्मिक सेवा), सामाजिक सुरक्षा तथा गरिबी निवारण (लक्षित समूह) जस्ता विषय क्षेत्र समेटिएका छन् ।

घ) भौतिक पूर्वाधार:

स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक, साना सिंचाइ तथा जलविद्युत् आयोजना, वैकल्पिक ऊर्जा, नदी नियन्त्रण, स्वच्छ खानेपानी, सुरक्षित आवास, सामाजिक पूर्वाधार (शिक्षा, स्वास्थ्य र सामुदायिक भवन) पर्यटन पूर्वाधार विकास तथा औद्योगिक पूर्वाधारहरू: सडक तथा पुल, भोलुडुगे पुल, भवन तथा शहरी विकास, सञ्चार, स्थानीयस्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना र साभ्ता अधिकार अन्तर्गत: स्थानीय स्तरका पुरातत्व, प्राचीन स्मारक र संग्रहालय संरक्षण, सम्बर्द्धन र पुननिर्माण, न्यूनतम दररेट निर्धारण, भवन निर्माण इजाजत जस्ता भौतिक विकास योजना समेटिएको छ ।

ङ) वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन :

यस अन्तर्गत सरसफाइ, ठोस फोहोर व्यवस्थापन, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक वातावरणको संरक्षण, नदीजन्य कटान नियन्त्रण, भूक्षय नियन्त्रण, वन तथा वातावरणको संरक्षण, वन पैदवारको उपयोग र विकास प्रबर्द्धन, जलाधार संरक्षण, जल उपयोग, जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण, खानी तथा खनिज पदार्थ संरक्षण, वन्यजन्तु, चराचुरुंगी, जैविक विविधता संरक्षण, विपद् व्यवस्थापन पर्यावरणीय (जलवायु) अनुकूलन कार्यक्रमहरू समेटिएका छन् । जोखिमयुक्त स्थानहरूको पहिचान गरी भूकम्प, आगलागी, बाढी, पहिरो, सुख्खा खडेरी र महामारीजस्ता विपद्हरूको पूर्वतयारी, सूचना प्रणालीको विकास, विपद् पश्चात् उद्धार र पुनर्स्थापनाका कार्यक्रमहरू समावेश गरिएका छन् ।

च) वित्तीय व्यवस्थापन योजना :

यस योजना अन्तर्गत गाउँपालिकाको आय-व्ययको विश्लेषणका आधारमा आगामी योजना अवधिको लागि आय र व्ययको प्रक्षेपण गरिनुका साथै गाउँपालिकाको बजेटको क्षेत्रगत बाँडफाँड, आन्तरिक राजश्व वृद्धिका योजना, निजी र सहकारीको योगदान, अन्तर सरकारी वित्तीय बाँडफाँड र हस्तान्तरण, खर्चको बाँडफाँड र व्यवस्थापनको योजना समेटिएको छ ।

छ) संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन:

यस अन्तर्गत गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहको सहजता, स्वच्छ र प्रभावकारी सेवा, असल शासन प्रबर्द्धन, लेखा र अभिलेखहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन, स्थानीय स्रोत तथा साधनको प्रभावकारी उपयोग, अन्य संस्थाहरूसँगको साभ्तेदारी र सञ्जाल (Networking), कर्मचारी र जनशक्ति व्यवस्थापन, अभिप्रेरणा र सुदृढीकरण, विकास प्रशासनको ढाँचा र कार्यविधिको विकास जस्ता कार्यक्रमहरू समेटिएका छन् । वडापालिका, गाउँपालिका, प्रदेश र संघीय कार्यक्रमहरूसँग तादात्म्यता र जिम्मेवारी बाँडफाँड गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनको ढाँचा प्रस्तुत गरिएको छ भने विकास निर्माण र गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको अनुगमन र मूल्यांकनको योजना समेटिएको छ ।

१.६.२ आवधिक योजनाका सीमा

प्रस्तुत आवधिक योजना तयार गर्दा निम्नलिखित सीमाहरूलाई मध्यनजर गरिएको छ :

- वडा भेलामा सहभागीहरूको विचार प्रतिनिधिमूलक रूपमा आवधिक योजनामा समावेश गरिएको ।
- स्रोत साधन र समयको सीमितताको कारणले वडाबासीहरूका सम्पूर्ण अपेक्षा र आकांक्षाहरू योजनामा समेटन नसकिएको ।

- यो आवधिक योजना नार्पा भूमि गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजना भएकोले कतिपय द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त हुनु पर्ने तथ्याङ्कहरू पर्याप्त रूपमा उपलब्ध हुन नसकेको ।
- गाउँपालिकाका विभिन्न कार्यक्रमहरू दीर्घकालीन प्रकृतिका र विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनको आवश्यकता पर्ने खालका भएकाले परियोजनागत विस्तृत लगानी योजना तयार गर्न तत्काल सम्भव नभएको ।

१.७ अध्ययन विधि

१.७.१ पूर्व अध्ययनहरूको पुनरावलोकन

पूर्व अध्ययनको क्रममा आवधिक योजनासँग सम्बन्धित नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, पन्ध्रौं योजना, स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८, स्थानीय तहको आवधिक योजना तयारी निर्देशिका २०७८, अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४, विद्यमान राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय विभिन्न नीतिहरू, भू-उपयोग नीति २०७२, विकास सहायता नीति, कृषि, सिंचाइ, वन तथा वातावरण सम्बन्धी नीतिहरू, गाउँपालिकाको आ.व. २०८१/२०८२ को नीति, कार्यक्रम तथा बजेट, गाउँपालिकाको योजनाका मध्यावधिक समीक्षा २०८१/८२ लगायतका दस्तावेज, तथ्याङ्कको जानकारी तथा भौगोलिक सूचना प्रणाली नक्सा (GIS Map) को अध्ययन गरिएको छ । यसका अतिरिक्त नार्पा भूमि गाउँपालिकामा हाल आवद्ध साविक गाउँ विकास समितिका सूचनाहरू अध्ययन गरिएको छ । मुख्य रूपमा नार्पा भूमि गाउँपालिका र साविकका गाउँ विकास समितिहरूको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक, भौतिक तथा भौगोलिक अवस्थाको बारेमा वृहत् अध्ययन गरिएको छ । साथै यो योजना तयार पार्दा नार्पा भूमि गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा प्रतिवेदनहरू संकलन गरी ती तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको छ । सूचना संकलनको क्रममा गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरू (साविकका गाउँ विकास समिति) बाट प्राप्त तथ्याङ्कहरू, इन्टरनेटबाट प्राप्त सूचनाहरू तथा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट प्राप्त सूचनाहरूलाई समेत प्रयोग गरिएको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिका क्षेत्रका विविध समस्याहरूका बारेमा विज्ञबाट प्रस्तुत लेख तथा अनुसन्धान प्रतिवेदनहरू समेत अध्ययन गरी समस्याको पहिचान र समाधानका उपायलाई योजनामा समावेश गरिएको छ । यो योजना निर्माणका क्रममा योजना निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय अनुभवमा आधारित प्रकाशित प्रतिवेदन, जर्नल, लेख र सन्दर्भ पुस्तकहरूको समेत सिंहावलोकन गरिएको छ ।

१.७.२ पूर्व योजना तयारी कार्यशाला गोष्ठी:

गाउँपालिकाको सहमतिमा तयारी चरणका सिलसिलामा २०८० पौष २४ र २५ गतेका दिन नार्पा भूमि गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री कोन्जो तेन्जिङ लामाज्यूको अध्यक्षतामा, उपाध्यक्ष श्री मेडमर फुन्चो लामा लगायत गाउँकार्यपालिकाका सदस्यहरू र गाउँपालिकाका शाखा प्रमुखहरू, समाजका प्रतिष्ठित समाजसेवी, बौद्धिक व्यक्तित्वहरू, विभिन्न संस्थाका प्रतिनिधिहरू सहित ४१ जनाको उपस्थितिमा दुई दिने कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरिएको थियो । उक्त कार्यशाला गोष्ठीमा गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माणका लागि विधि, प्रक्रिया, समय र सरोकारवालाहरूको भूमिका, आवधिक योजना निर्माण गर्दा आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, वन तथा वातावरण, सुशासन र संस्थागत विकास योजना निर्माणका सन्दर्भमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरूका बारेमा छुट्टाछुट्टै विज्ञहरू मार्फत प्रस्तुतीकरण गरी सहभागीहरूसँग छलफल पश्चात निर्णय गरिएको थियो । गोष्ठीको दोस्रो दिन गाउँपालिकाको सम्भावना, चुनौती, अवसर र समस्याहरूका विषयमा SWOT analysis गरिएको थियो । जसका आधारमा गाउँपालिकाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्यक्रमहरू निर्धारण गरियो ।

१.७.३ आवधिक योजना तर्जुमाका लागि निर्देशक समिति तथा विषयगत उपसमिति गठन:

आवधिक योजना तर्जुमा तयार गर्ने सिलसिलामा गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री कोन्जो तेन्जिङ लामाज्यूको संयोजकत्वमा उपाध्यक्ष श्री मेडमर फुन्चो लामा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री भिमकान्त भण्डारी, वडा अध्यक्षहरू, राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरू, गाउँपालिकाको विकाससँग सम्बन्धित कार्यालयका प्रमुखहरू, गैर-सरकारी तथा अन्य संघ-संस्थाका प्रतिनिधिहरू, स्थानीय बुद्धिजीवी, दलित, पीछडिएका वर्ग, अपांग तथा महिला प्रतिनिधिहरू रहेको निर्देशक समिति गठन गरिएको थियो । गाउँपालिकामा कायम रहेका आर्थिक विकास समिति, सामाजिक विकास समिति, पूर्वाधार विकास समिति, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समिति, संस्थागत विकास तथा वित्तीय व्यवस्थापन विकास समितिलाई आवधिक योजना तर्जुमाका विषयगत समितिसँग गाउँपालिकामा गर्नुपर्ने विविध विषयगत योजना तथा कार्यक्रम र सो क्षेत्रमा कसरी विकासको खाका तयार गर्न सकिन्छ भन्ने विषयमा समेत विस्तृत छलफल गरिएको थियो । प्रत्येक विषयगत समितिसँग छलफल गरी छलफलको निचोडलाई आवधिक योजनामा समावेश गरिएको छ ।

योजनाका विषयगत समितिहरूलाई कायम राख्दै यो आवधिक योजना तर्जुमालाई सहजीकरण गर्न निम्न अनुसारको निर्देशक र संयोजन तथा सहजीकरण समिति गठन गरियो ।

अ) आवधिक योजना तर्जुमा निर्देशक समिति

संयोजक:	गाउँपालिकाका अध्यक्ष
सदस्य:	गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष
सदस्य:	१ देखि ५ सम्मका सम्पूर्ण वडा अध्यक्षहरू
सदस्य:	विभिन्न क्षेत्रको प्रतिनिधित्व गर्ने ३ जना प्रतिनिधि
सदस्य सचिव:	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

आ) योजना तर्जुमा संयोजन तथा सहजीकरण समिति

संयोजक:	गाउँपालिका उपप्रमुख
सदस्य:	प्राविधिक शाखा प्रमुख
सदस्य:	शिक्षा शाखा प्रमुख
सदस्य:	कृषि शाखा प्रमुख
सदस्य:	स्वास्थ्य शाखा प्रमुख
सदस्य:	लेखा शाखा प्रमुख
सदस्य:	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शाखा प्रमुख
सदस्य सचिव:	योजना शाखा प्रमुख

१.७.४ तथ्याङ्क एवं सूचना संकलन:

प्रतिवेदन तयारीका क्रममा द्वितीय श्रोतबाट प्राप्त आधिकारिक सूचनाहरूलाई समावेश गरिएको छ । तत्कालीन मनाङ जिल्लाका विकास योजनाका प्रतिवेदनहरू समेतलाई पनि आधार तथ्याङ्क (Baseline data) को रूपमा लिइएको छ । यसका अतिरिक्त अन्य द्वितीय श्रोतहरू जस्तै अन्य नगरपालिका तथा गाउँपालिकाका पूर्व आवधिक योजनाको अध्ययन समेत गरिएको छ । यसका साथै साविक जिल्ला विकास समिति मनाङका विभिन्न वर्षका जिल्ला विकास योजना र नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आ.व. २०७४/०७५ देखि २०८०/०८१ सम्मका नीति कार्यक्रम तथा बजेट र विकास योजना समेतलाई अध्ययन गरिएको छ । आवधिक योजना तर्जुमा गर्नको लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू जस्तै : जनसंख्या, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, आर्थिक विकास, सामाजिक अवस्थालाई नार्पा भूमि गाउँपालिकाको कृषि तथा शिक्षा क्षेत्रको सम्भाव्यता अध्ययन र अन्य सामग्री तथा मनाङ जिल्ला वस्तुगत विवरणबाट संकलन गरिएको छ । उक्त वस्तुगत विवरणबाट गाउँपालिकाको वडागत तथ्याङ्क अलावा सडक, खानेपानी, विद्युत्, जलसम्पदा, जंगल, जमिन, आदिसँग सम्बन्धित सूचनाहरू प्राप्त गरी प्रयोग गरिएको छ । यसका साथै गाउँपालिकामा वडास्तरीय भेला गरी गुणात्मक तथा मात्रात्मक सूचना समेत संकलन गरिएको छ । मुख्य सूचनादाता (Key informants) बाट प्राप्त सूचनाहरू, अभिमत र सुझावहरूलाई समेत प्रतिवेदन तयार गर्दा समावेश गरिएको छ ।

क) श्रोत व्यक्तिहरूसँगको छलफल

गाउँपालिकाको आवधिक योजना तयार गर्ने सिलसिलामा नार्पा भूमि गाउँपालिकासँग सम्बन्धित विभिन्न व्यक्तिहरूलाई श्रोत व्यक्तिहरूको रूपमा अन्तर्वार्ता लिइ सूचना संकलन गर्ने काम गरिएको छ । आवधिक योजना तर्जुमाको सिलसिलामा गाउँपालिकाका विभिन्न क्षेत्रहरू रोजगारी, व्यवसाय, राजनीति र अध्यापन तथा प्राध्यापनमा संलग्न व्यक्तिहरूसँग छलफल गरिएको थियो । नेपाल सरकारका उच्च तहदेखि जिल्ला र गाउँपालिका स्तरका कर्मचारी तथा केन्द्रीयदेखि स्थानीय स्तरका राजनीतिक नेतृत्वहरूसँग समेत छलफल गरेर उनीहरूको अनुभवजन्य रायसमेत संकलन गरिएको छ । यसरी स्रोत व्यक्तित्वहरूबाट प्राप्त सुझाव, अभिमत र सौचहरूले यो योजना निर्माणमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याएको छ ।

ख) वडास्तरीय वृहत् भेला तथा अपेक्षा संकलन

गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्नको लागि निर्देशक समिति तथा विषयगत समिति गठन पश्चात् प्रत्येक वडामा वडा अध्यक्ष, निर्वाचित वडा समितिका सदस्यहरू र सरोकारवाला अन्य व्यक्तित्वहरू सहितको भेलामा विज्ञहरूले तयार पारेका प्रश्नावलीमा कार्यशाला गोष्ठी गरिएको थियो । यसबाट वडागत समस्या पहिचान गर्ने, वडास्तरका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने तथा समस्या न्यूनीकरणको लागि सुझावहरू संकलन गरिएको थियो । यसरी नै गाउँपालिकाको क्षेत्रगत आधारमा २०८० पौष २६ गतेदेखि ३० गतेसम्म सबै (५) वडामा वडागत रूपमा क्षेत्रगत प्रतिनिधिहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी छलफल तथा अन्तर्क्रियाबाट आवधिक योजनाका दीर्घकालीन सोच, ध्येय, लक्ष्य, उद्देश्य तथा कार्ययोजना निर्धारणमा राय संकलन गरी वडाका अपेक्षा पहिचान समेत गरिएको थियो । त्यसैगरी परामर्शदाताका प्राविधिक समूहहरूबाट विभिन्न समूह विभाजन गरी ती समूहमा सहजीकरण गरी चेक लिफ्टबाट आएका आवश्यकता तथा कार्यक्रमहरूको पुनः छलफल र विश्लेषण गरी प्राथमिकताका आधारमा आगामी ५ वर्षको योजनाको मार्गचित्र तयार गरिएको छ । यस मार्गचित्रलाई परामर्शदाताका विज्ञ टोलीबाट सोही क्षेत्रका स्थानीय बुद्धिजीवी, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि तथा विषय विज्ञहरूसँगको छलफलबाट कार्ययोजना प्रतिवेदनमाथि टिप्पणी सहित सुझाव समेत संकलन गरिएको थियो ।

ग) स्थलगत सर्वेक्षण तथा प्रमाणीकरण

परामर्शदाताका तर्फबाट खटिएका विषय विज्ञसहितको स्थलगत अध्ययन समूहले नार्पा भूमि गाउँपालिकाका प्रत्येक वडा र टोलसमेत भ्रमण गरी स्थलगत सर्वेक्षण तथा अवलोकनको माध्यमबाट तथ्याङ्क संकलन गरेको थियो । सबै वडाहरूमा वडा भेला गरी संकलित तथ्याङ्कहरू वडामा गठित सम्पर्क समितिसँगको छलफलबाट पुनः अध्यावधिक गरिएको थियो । नापी विभागबाट तयार गरिएको स्थलरूप नक्सालाई आधार नक्साको रूपमा लिई स्क्यान (Scan) गरी GIS Software बाट हालसम्मको स्थलगत सर्वेक्षण तथा अवलोकन पश्चात् स्रोत नक्साहरू तयार गरिएको छ । यस सन्दर्भमा मुख्य रूपमा गाउँपालिकामा रहेका भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तै : सडक, संचार, विद्युत्, खानेपानी आदिका सम्बन्धमा सर्वेक्षण, अवलोकन तथा स्थलगत जाँच गरी नक्सामा समेत अध्यावधिक गरिएको छ । यसरी विविध स्रोतबाट संकलित तथ्याङ्कबाट गाउँपालिकाको विभिन्न स्रोत नक्साहरू समेत तयार गरिएको छ । वडा भेला मार्फत वडागत आवश्यकता तथा समस्याको पहिचान गरी प्रत्येक वडामा गठित वडा सम्पर्क समिति मार्फत् प्राथमिकीकरण गरिएको छ । यही प्राथमिकता क्रमका आधारमा वडागत योजना तर्जुमा गरिएको छ भने रणनीतिक योजनाको लागि विषयगत समिति, विज्ञ तथा निर्देशक समितिमा विस्तृत छलफल गरिएको छ ।

घ) जिल्लास्तरीय सम्बन्धित निकायबाट तथ्याङ्क संकलन

जिल्ला स्थित कृषि, पशु, वन, शिक्षा, स्वास्थ्य, ऊर्जा आदिसँग सम्बन्धित विज्ञहरू तथा जनप्रतिनिधिहरू (स्थानीय, प्रदेश तथा संघीय) र राजनैतिक दलका प्रतिनिधि, शिक्षक, बुद्धिजीवीहरू सँग व्यापक छलफल तथा अन्तर्क्रियाबाट सुझाव संकलन गर्नुका साथै आवधिक योजनाका दीर्घकालीन सोच, ध्येय र लक्ष्यलाई अन्तिम रूप दिइएको छ ।

१.७.५ तथ्याङ्क विश्लेषण

गाउँपालिकाको रणनीतिक योजना, कार्यक्रम तथा अल्पकालीन र दीर्घकालीन आयोजनाहरू छनौट गर्नको लागि तथ्याङ्क विश्लेषणको महत्वपूर्ण स्थान हुन्छ । आयोजना छनौटका लागि समष्टिगत विकासका चुनौती र सम्भावनाहरूको सन्दर्भमा प्राप्त तथ्याङ्क र सूचनाहरूलाई विस्तृत रूपमा विश्लेषण गरिएको छ । स्थलगत अध्ययन भ्रमण, वडा भेला, सामुहिक छलफल, अन्तर्क्रिया र विज्ञहरूको राय सुझावका साथै द्वितीय स्तरका तथ्याङ्कहरूको आधारमा तपसिल बमोजिम तथ्याङ्क विश्लेषण गरिएको छ ।

क) भौगोलिक अवस्थाको विश्लेषण :

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थाको विश्लेषण गर्ने क्रममा यसको भू-भौतिक अवस्था, क्षेत्र, अवस्थिति, भू-स्वरूप, नदीनाला, वातावरणीय अवस्था आदिको विश्लेषण गरिएको छ । यसैगरी भौगोलिक अवस्थाको परिणाम स्वरूप उत्पन्न सम्भावना र चुनौतीहरूलाई पनि विश्लेषण गरिएको छ । साथै विश्लेषण गर्ने क्रममा भौगोलिक अवस्थितिले विकासमा पारेको चुनौती, वास्तविकता समेतलाई कसरी योजनागत हिसाबमा समेट्न सकिन्छ, कुन कुन क्षेत्रगत योजनालाई प्राथमिकता दिई विकास आयोजनाहरू सञ्चालन गरिनुपर्दछ भन्ने कुरालाई ख्याल गरिएको छ । यसले गर्दा क्षेत्रगत विशिष्टताका आयोजनाहरू तथा रणनीतिक दीर्घकालीन आयोजनाहरूको छनौटमा समेत मद्दत पुगेको छ ।

ख) सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको विश्लेषण:

जनसंख्याको बनावट, जनसंख्या वृद्धि, भाषा, धर्म संस्कृति, रीतिरिवाज, परम्परा, बसाइँसराइ, जनसंख्याको प्रक्षेपण आदि सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ । यी तथ्याङ्कले भविष्यमा गाउँपालिकाको कार्य कस्तो किसिमको रूपमा विकास गराउने भन्ने कुराको मूल्याङ्कन र प्रक्षेपण गर्न मद्दत पुग्नेछ । त्यसैगरी अध्ययन क्षेत्रको सामाजिक अवस्था थाहा पाउनका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षा, वातावरणीय अवस्था आदिको विश्लेषण गरिएको छ । यसैगरी भविष्यको लागि विकास निर्माणमा प्राथमिकता

दिनुपर्ने क्षेत्र, सामाजिक रूपमा समावेशीकरणको सिद्धान्त अवलम्बन गर्नु पर्ने पक्षहरू, शिक्षा, स्वास्थ्य र सामाजिक पूर्वाधारमा गर्नुपर्ने लगानी जस्ता विषयमा समेत यसले महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने छ ।

ग) आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण:

आवधिक योजना तर्जुमाको क्रममा गाउँपालिकाको विद्यमान आर्थिक अवस्था र भविष्यको आर्थिक अवस्थाको प्रकृतिलाई समेत विश्लेषण गरिएको छ । गाउँपालिकाको भविष्यमा कस्तो र कुन रूपमा विकास गर्ने, मुख्य आर्थिक गतिविधि के हुने, यस्ता आर्थिक गतिविधिबाट गाउँपालिकाको विकासको लागि कस्तो फाइदा पुग्ने भन्ने सन्दर्भमा लेखाजोखा गरिएको छ । मानव बस्तीलाई भविष्यमा कति क्षेत्रमा विस्तार गर्न सकिने, कुन क्षेत्रमा विस्तार गर्न सकिने, छरिएर रहेको कुन कुन बस्तीलाई कहाँ र कसरी एकीकृत गर्ने साथै कस्तो प्रकारको आर्थिक क्रियाकलापमा ध्यान केन्द्रित गर्ने भन्ने विषयमा विश्लेषण गरिएको छ । दिगो योजनाका लागि गाउँपालिकाले खेलेको भूमिका, आर्थिक आम्दानीका श्रोतहरू, बसाँइसराइको प्रभाव आदि कुराहरूमा समेत समीक्षा गरिएको छ । यसका साथै गाउँपालिकाको विगत ५ वर्षको आय व्यय अभिलेखको आधारमा आगामी ५ वर्षको आम्दानीलाई प्रक्षेपण गरी सोको आधारमा आगामी ५ वर्षको गाउँपालिकाको व्ययको योजना तयार गरी गाउँपालिकाको आयोजना छनौट तथा योजना तर्जुमामा समेत यसको विश्लेषण गरिएको छ ।

घ) भौतिक र वातावरणीय अवस्थाको विश्लेषण:

भौतिक विकासका पूर्वाधार मध्ये सडक तथा ढल, यातायात, सञ्चार, नदी नियन्त्रण, पिउने पानीको उपलब्धता, विद्युत् आदिको अवस्थाको अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको छ । गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रको व्यवस्थित विकास गर्न आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधारहरूको विकासमा जोड दिनु पर्दछ । यस क्रममा दिगो विकास र विस्तारको लागि वातावरणीय पक्षको पनि अध्ययन गरिएको छ । विद्यमान वातावरणीय अवस्थालाई विशेष ध्यान दिई वातावरणीय व्यवस्थापनमा खास गरी भू-क्षय, नदीखोला नियन्त्रण तथा प्रदुषण, जलवायु परिवर्तन, फोहरमैला व्यवस्थापन आदिको अध्ययन तथा त्यसको समाधानका लागि विभिन्न विषयमा विश्लेषण गरिएको छ ।

ङ) संस्थागत विकासको विश्लेषण:

यस अन्तर्गत गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहको सहजता, स्वच्छ र प्रभावकारी सेवा, असल शासन प्रवर्द्धन, लेखा र अभिलेखहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन, स्थानीय स्रोत तथा साधनको प्रभावकारी उपयोग, अन्य संस्थाहरूसँगको साभेदारी र सञ्जाल (Networking), कर्मचारी र जनशक्ति व्यवस्थापन, अभिप्रेरणा र सुदृढीकरण, विकास प्रशासनको ढाँचा र कार्यविधिको विकास आदिको अध्ययन तथा त्यसको समाधानका लागि विभिन्न विषयमा विश्लेषण गरिएको छ ।

१.८ योजना तर्जुमाको प्रकृया

क) नार्पा भूमि गाउँपालिकाको अग्रणी क्षेत्र पहिचान र विश्लेषण

प्रत्येक गाउँ वा सहरको भविष्यमा हुने विकासका आ-आफ्नै विशेष सम्भावनाहरू हुन्छन् र यिनै सम्भावनाहरूले बस्तीहरूको विकासको खाका कोर्ने गरेको हुन्छ । यही विशेष सम्भावनालाई अग्रणी क्षेत्र भनिन्छ, जुन उक्त क्षेत्रको विकासका लागि महत्वपूर्ण हुन्छ साथै बस्तीको विकास र विस्तारलाई निर्देशित गर्दछ । आवधिक योजना तयारीको सन्दर्भमा बस्तीको सम्भावित विस्तार र विकासका लागि नार्पा भूमि गाउँपालिकाका अग्रणी क्षेत्रको पहिचान गरिएको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको मुख्य अग्रणी क्षेत्रहरूमा: कृषि, जलस्रोत, पूर्वाधार, सामाजिक विकास, उद्योग, पर्यटन, वातावरण तथा आर्थिक क्रियाकलाप रहेका छन् ।

। तसर्थ यसै दृष्टिकोणमा गाउँपालिकाको अग्रणी क्षेत्र पहिचान गरिएको छ र सोही आधारमा योजनाहरू समेत तयार पारिएको छ ।

ख) अपेक्षा पहिचान

विकास योजना तर्जुमा र विकास निर्माणको क्रममा समस्याहरूलाई पहिचान गर्दै क्रमबद्ध रूपमा विश्लेषण गरिएको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको समस्या पहिचान गर्दा स्थलगत अध्ययनका क्रममा बस्तीहरूमा देखिएका मुख्य समस्याहरू अवलोकन तथा मुख्य सूचनादाताहरूको छलफलबाट जानकारी प्राप्त गरिएको छ । छलफल तथा अन्तर्क्रियाको क्रममा गाउँपालिकाका प्रतिनिधिहरू, विज्ञ समूहहरू लगायत अन्य निकायका प्रतिनिधिहरू तथा स्थानीय तहका विभिन्न पेशा, वर्ग र समूहहरूसँग आबद्ध विद्वान्, समाजसेवी, शिक्षक, सामाजिक कार्यकर्ता, महिला, सम्बन्धित क्षेत्रका सर्वसाधारणहरूसँग बैठक आयोजना गरी मुख्य समस्याहरू पहिचान गरिएको छ । यस्तो सहभागितामूलक छलफलमा धेरै भन्दा धेरै मानिसको सहभागिता गराउने प्रयास गरिएको थियो । यसले गर्दा वास्तविक आवश्यकता पहिचान सहित योजना तर्जुमा गर्न सहयोग पुगेको महशुस गरिएको छ । यस्तो छलफलबाट एकातिर सम्बन्धित क्षेत्रको प्रमुख समस्या पहिचान गर्न मद्दत पुग्यो भने अर्कोतिर गाउँपालिकाका सम्भावना समेत पहिल्याउन सहयोग पुगेको छ । अपेक्षा पहिचान गर्दा वडागत तहमा देखिएका मुख्य समस्याहरू समेत पहिचान गरिएको थियो । यसले वडागत आयोजना तथा रणनीतिक योजना तर्जुमामा महत्वपूर्ण सहयोग पुगी गाउँपालिकाको ५ वर्षे आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा प्राथमिकीकरण गर्न तथा अग्रणी क्षेत्र सहितको कार्ययोजना बनाउन समेत विशेष सहयोग पुगेको छ ।

ग) रणनीतिक योजना तयारी

रणनीतिक योजनाहरूले गाउँपालिकाको दीर्घकालीन समस्या समाधान गर्न मद्दत पुऱ्याउँछ भने यसैका आधारमा गाउँपालिकालाई भविष्यमा कुन दिशातर्फ विस्तार र विकास गर्न सकिन्छ भन्ने कुराको निर्धारण गर्दछ । तसर्थ रणनीतिक योजनाले गाउँपालिकाको अग्रणी स्रोतहरूको आधारमा योजना तर्जुमा गर्न सहयोग पुऱ्याउदछ भने भू-उपयोग नीतिलाई कार्यान्वयन गरी भविष्यको विकासलाई मार्ग निर्देश गर्न सहयोग गर्दछ । दीर्घकालीन रूपमा गाउँपालिकाको विकासको लागि दीर्घकालीन रणनीतिक योजनाको आवश्यकता पर्दछ जसले गाउँपालिकाको समस्या समाधान तथा विद्यमान मुख्य सम्भावनालाई सम्बोधन गर्न सक्दछ । त्यसैले यस अन्तर्गत गाउँपालिकाको दीर्घकालीन विकासको लागि स्थानीय, प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय महत्व भएका रणनीतिक योजनाहरू प्रस्ताव गरिएको छ । उक्त योजना अनुसारको विकास योजना सञ्चालन गरिने कार्ययोजनाहरू प्रस्ताव गरिएको छ । गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरी सोही अनुसार क्षेत्रगत योजना तर्जुमा गरी मुख्य आयोजनाहरूलाई तर्कबद्ध प्रणाली (Logical Framework Analysis) मा समेत राखिएको छ । यस्ता योजना र कार्यक्रमहरूलाई स्थानीय तहका प्रमुख लगानी कर्ताहरू, छिमेकी नगरपालिका तथा गाउँपालिकासँग सम्बन्धित वाणिज्य संघसंस्थाहरू, सम्बन्धित सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरू र स्थानीय राजनैतिक दलहरूसँग छलफल गरी अन्तिम निर्णयमा पुगिएको छ भने उनीहरूको भूमिका र योगदानमा समेत जोड दिइएको छ । यी रणनीतिक योजनाहरूले विद्यमान समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्नुका साथै भविष्यमा अग्रणी क्षेत्रहरूलाई ग्रहण गर्दै निरन्तर रूपमा विकास दिगो भै अघि बढाउन मद्दत गर्ने छ । गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोचले निर्धारण गरेको लक्ष्य हासिल गर्न समेत मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

घ) नक्साङ्कन तथा विश्लेषण

यस कार्यमा नक्सा तयारी र अद्यावधिकलाई विशेष प्राथमिकता दिई नक्साङ्कनको कार्य सम्पन्न गरिएको छ । गाउँपालिकाको भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तै सडक, ढल, खानेपानी, विद्युत्, संचार लगायत पूर्वाधारहरू नक्साङ्कनद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ भने सामाजिक पूर्वाधारहरू जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, खेलकुद, धार्मिक मठमन्दिर

लगायतलाई नक्साङ्कन गरिएको छ । साथै भौगोलिक तथा प्राकृतिक श्रोतहरूको पहिचानको नक्साङ्कन र वर्तमान भू-उपयोगको स्थिति र प्रस्तावित भू-उपयोगको समेत नक्साङ्कन सहितको विश्लेषण गरिएको छ । नक्साङ्कन कार्य गर्दा सभै विभागको टोपोसिट, Landsat Image 2024 का तस्वीरहरू, Google Earth Pro, Open street map बाट तथ्याङ्क प्राप्त गरिएको छ । उक्त तथ्याङ्कलाई GIS Software प्रयोगबाट तथ्याङ्क विश्लेषण गरी निम्नानुसारका नक्सा तयार गरिएको छ:

- राजनैतिक तथा प्रशासनिक नक्साङ्कन
- भूबनोट नक्साङ्कन
- नदी प्रवाह प्रणाली नक्साङ्कन
- सडक पहुँचको नक्साङ्कन
- वर्तमान तथा प्रस्तावित भू-उपयोग नक्साङ्कन
- वनस्पति तथा पर्यावरणीय नक्साङ्कन
- औसत वार्षिक वर्षा नक्साङ्कन
- माटोको बनोट तथा अम्लीयपनाको नक्साङ्कन
- प्राकृतिक प्रकोप जोखिमका सम्भावित क्षेत्रहरूको पहिचान र नक्साङ्कन

ड) विषयगत विकास योजनाहरूको तर्जुमा

विकास योजना भनेको अर्थतन्त्रको सबै विषयगत वा क्षेत्रगत योजनाहरूको समग्रता हो । यस अन्तर्गत भौतिक विकास, आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, वातावरण संरक्षण र व्यवस्थापन, विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापन, संस्थागत विकास र वित्तीय विकास योजनाहरू समेटिएका हुन्छन् । गाउँपालिकाको यस आवधिक योजनामा उपरोक्त सबै क्षेत्रगत योजनाहरूलाई वस्तुगत रूपमा विश्लेषण गरी ५ वर्षका लागि विभिन्न लक्ष्यहरू राखी कार्यक्रमहरू प्रस्ताव गरिएको छ । सबै योजनाहरूको कार्यक्रमका उपलब्धिका सूचकहरू, आधारहरू र मान्यताहरू समेटेर तर्कवद्ध ढाँचामा सबै विषयगत योजनाहरू निर्धारण गरिएको छ ।

च) योजना कार्यान्वयन रणनीति

योजना तर्जुमा जति महत्वपूर्ण छ त्यत्तिकै कार्यान्वयन रणनीति पनि महत्वपूर्ण मानिन्छ । प्रायः योजनाहरू बनाइन्छन् तर सही रूपमा कार्यान्वयन हुन नसकेको परिप्रेक्ष्यमा कार्यान्वयन र अनुगमन पक्ष बलियो बनाउनु जरूरी हुन्छ । गाउँपालिकाको आवधिक योजना कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित सरोकारवाला निकायहरूलाई सजग गराउँदै सम्बद्ध निकायहरूलाई सक्रिय बनाउनु पर्दछ । यसका लागि सबै सरोकारवाला निकायसँग अन्तर्क्रिया गरी कार्यान्वयनमा संलग्न गराउन जोड दिनु पर्दछ भने आयोजनाको लगानीका लागि बहुपक्षीय छलफल गरी बहुक्षेत्रगत लगानी योजनालाई समेत यस योजनामा समावेश गरिएको छ । यस्ता बहुक्षेत्रगत लगानी कार्ययोजनाले कुन निकायले कुन वर्ष कति लगानी गर्ने भन्ने कुराको समेत जानकारी दिन्छ भने सम्बद्ध निकायलाई बढी उत्तरदायी बनाउन मद्दत गर्दछ ।

१.९ प्रारम्भिक मस्यौदा योजना लेखन, प्रस्तुति तथा छलफल

मिति २०८०/१२/१० गते गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री कोन्जो तेन्जिङ लामाको अध्यक्षतामा बसेको नार्पा भूमि गाउँ सभा तथा अधिवेशनमा गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुत गरी गाउँसभाका सदस्यहरूबाट राय, सुझाव संकलन समेत गरिएको थियो । प्रस्तुतीकरणका क्रममा सहभागीहरूबाट आएका सुझावहरूलाई समेत संकलन गरिएको थियो । प्राप्त राय तथा सुझावहरूलाई मस्यौदा प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ । त्यसैगरी मिति २०८०/१२/११ गते गाउँपालिका विषयगत

समितिका सदस्यहरू, राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरू, विभिन्न कार्यालयका विज्ञहरूको अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतीबाट प्राप्त सुझावहरूलाई समेत समावेश गरी परिमार्जित मस्यौदा प्रतिवेदन मिति २०८० चैत्र ११ गते गाउँ कार्यपालिका समक्ष प्रस्तुत गरिएको थियो । उक्त प्रस्तुतीकरणमा प्राप्त सुझावहरूलाई समावेश गरी योजनाको अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.१० आवधिक योजनाको अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुति :

विभिन्न अन्तर्क्रिया तथा छलफल कार्यक्रमबाट प्राप्त सुझावहरूलाई पुनः आवधिक योजनामा समावेश गरी नार्पा भूमि गाउँपालिकाको ५ वर्षे आवधिक विकास योजना (२०८१/०८२ देखि २०८५/०८६) अन्तिम प्रतिवेदन २०८०/१२/१२ गते गाउँपालिकाको कार्यालय गाउँ सभा हलमा प्रस्तुत गरी अनुमोदनका लागि गाउँसभा समक्ष पेश गरिएकोमा सभाले सर्वसम्मत अनुमोदन गरी पारित गरेको छ ।

१.११ प्रतिवेदनको संगठन

यस आवधिक योजनाको प्रतिवेदनलाई दश भागमा विभाजन गरिएको छ । पहिलो भागमा आवधिक योजनाको परिचय र विधिलाई समावेश गरिएको छ । दोस्रो भागमा गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण, तेस्रो भागमा गाउँवासीको अपेक्षा र विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ । त्यसैगरी चौथो भागमा गाउँपालिकाको सोच, समग्र लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र परिमाणात्मक लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ । पाचौँ भागमा आर्थिक क्षेत्रगत विकास योजना, छैटौँ भागमा पालिकाको सामाजिक विकास योजना, सातौँ भागमा भौतिक विकास योजना, आठौँ भागमा वन तथा वातावरण संरक्षण र विपद् व्यवस्थापन तथा दिगो विकास योजना, नवौँ भागमा संस्थागत विकास योजना र वित्तीय विकास योजना, दशौँ भागमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई समेटिएका छन् ।

परिच्छेद दुई

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको विद्यमान स्थिति

२.१. परिचय

भौगोलिक विकटता, उच्च हिमाली क्षेत्र, पर्याप्त कृषियोग्य भूमिको अभाव, आधुनिक विकास निर्माणका अवसरबाट वञ्चित रही राज्य विहीनताको अवस्था भोगिरहेको एक हिमाली पालिका नार्पा भूमि गाउँपालिका हो। यो गाउँपालिका मनाङ जिल्लाको उत्तरी क्षेत्रमा अवस्थित छ। २०७३ को पुनः संरचनामा यसलाई नार र फुलाई मिलाइ नार्पा भूमि गाउँपालिका निर्माण गरिएको हो। जम्मा ५ वटा वडाबाट सार्वजनिक सेवा प्रवाह गरिरहेको यस गाउँपालिकाको मुख्य प्रशासनिक केन्द्र च्याँखुमा रहेको छ। हिमाली जिल्लाको पनि उत्तर हिमाली भू-भागमा अवस्थित यस गाउँपालिकाको अधिकांश भू-भाग उच्च हिमाली हावापानी युक्त छ। यो पालिका चीनको सीमा क्षेत्रसँग जोडिएकाले पश्चिमी तिब्बत आदि थलो भएका खम्पा जातिहरूले यसलाई आफ्नो कार्यक्षेत्र बनाएको पाइन्छ। यहाँ हिमालको सुन्दरता र करिब ११ हजार फिटको उचाइमा बसेको मानव बस्ती, उत्पादन र मानव जीवन संचालनको सुन्दरताको समागम स्थल नै यसको खास विशेषता भेटिएको छ। यहाँ ७००० फिट भन्दा माथिका भृकुटी नामाकरण गरिएका चुचुराहरू भेटिन्छन्। नार र फू गाउँ मिलेर बनेको यस गाउँपालिकाको नाम नार्फु रहन गएको र पछि यसलाई नार्पा भूमि गाउँपालिकाको नामले चिनिन्छ। यसको बनावट हिमाली उपत्यका जस्तै देखिन्छ। अन्य स्थानको तुलनामा यो गाउँपालिका यातायातमा पछाडि परेको छ भने विकासका प्रचुर संभावना हुँदाहुँदै पनि आधुनिक सुविधाबाट वञ्चित रहेको छ। प्रतिकूल हावापानीका कारण यहाँका बासिन्दाहरू जाडो याममा बसाइ सरी चामे, पोखरा र काठमाडौंसम्म आइपुग्छन्। त्यहाँको प्राकृतिक गल्जारलाई पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गर्न सके आम्दानीका श्रोतहरू बढ्ने देखिन्छ। यहाँको योजनाबद्ध विकासका लागि आवश्यक बजेट, सीपयुक्त मानव श्रोतलाई परिचालन गरी आयस्रोतमा वृद्धि गर्न सकिन्छ। यस पालिकाको उत्तरमा चीन, दक्षिणमा नासों र चामे गाउँपालिका, पश्चिममा मुस्ताङ र पूर्वमा चीनसँग सिमाना जोडिएको छ। ८३७.५४ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको यस गाउँपालिका प्राकृतिक, धार्मिक, ऐतिहासिक र पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण मानिन्छ। एउटा संघीय र दुईवटा प्रादेशिक निर्वाचन क्षेत्र रहेको मनाङ जिल्लामा नार्पा भूमि गाउँपालिका प्रदेश निर्वाचन क्षेत्र नम्बर 'ख' मा पर्दछ।

२.२ भौगोलिक स्थिति

२.२.१ अवस्थिति

नार्पा भूमि साविकका नार र फू गा.वि.स. मिलेर बनेको गाउँपालिका हो। उच्च हिमाली क्षेत्रमा अवस्थित यो गाउँपालिकाका केही भागहरू उपत्यका र केही भाग हिमाली श्रृंखलामा रहेको छ। फूको केही भागमा ७ महिनासम्म हिउ जम्ने गरेको पाइन्छ। यहाँको भू-बनावट भिरालो हिमाली श्रृंखला, फाँटिला घाँसे मैदान र उच्च हिमाली उपत्यकामा अवस्थित रहेको छ। नार २८ डिग्री ६९ मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८४ डिग्री २० मिनेट पूर्वी देशान्तर तथा फू २८ डिग्री ८० मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८४ डिग्री ३२ मिनेट पूर्वी देशान्तर भित्र अवस्थित छ। यो गाउँपालिकामा बाक्ला तर थोरै सुन्दर बस्तीहरू रहेका छन्। यहाँ हरेक गाउँका प्रवेशद्वारमा बौद्ध परम्परानुसारका मूल गेट निर्माण गरिएको हुन्छ। नार्पा भूमि भएर बग्ने नदीहरू उत्तरतिरका उच्च हिमालबाट उत्पत्ति भइ मर्स्याङ्दी नदीमा मिसिन्छन्। हिमालको फेदीमा साना साना फाँटहरू छन्, ती फाँट र पहाडका काखबाट नार र फू गरी दुईवटा सुन्दर बस्तीहरू बग्ने गरेका छन् जुन यस गाउँपालिकाका मुख्य नदी हुन्। फू उत्तरी छिमेकी राष्ट्र चीनसँग सिमाना जोडिएको गाउँ हो। फू उच्च हिमाली क्षेत्र भएर बग्ने फू खोलाको किनारमा अवस्थित छ। फू खोला यस उपत्यकाको मध्य भाग भएर

वगेको छ । यो प्राकृतिक रूपमा अत्यन्तै सुन्दर गाउँ हो । नार र फू उपत्यका विश्वका पर्यटकहरूको मुख्य गन्तव्य स्थान रहेको छ । मन लोभ्याउने यस क्षेत्रमा देव देवीहरूको रम्ने स्थलको रूपमा लिएको पाइन्छ । फू गाउँमा करिब ७ महिना हिउँ जम्ने भएकाले चिसोले मानिसहरू बस्न कठिन देखिन्छ । भौतिक विकासबाट पछि परेको यो ठाउँमा जनताको सक्रियतामा गाउँमा विद्युतीकरण भएको छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जम्मा क्षेत्रफल ८३७.५४ वर्ग कि.मि. अर्थात् ८३७५४ हेक्टर जमिन रहेको छ । जुन मनाङ जिल्लाको जम्मा क्षेत्रफल २२४६ वर्ग कि.मि.को भण्डै ३७.२९ प्रतिशत भू-भाग हुन आउँछ । समुद्र सतहदेखि करिब ३३५३ मिटर (११००० फिट) उचाइमा बसेको मानव वस्ती, उत्पादन र मानव जीवन संचालनको सुन्दरताको संगम स्थल नै यसको खास विशेषता रहेको छ । यो गाउँपालिका भौगोलिक रूपमा दुर्गम, धेरै हिमश्रृंखला, उच्च लेकाली चरण क्षेत्र (बुकी पाटन), भिरालो पहरा र पहाडहरूले घेरिएको छ । मानव वस्ती भएका क्याड, च्यांखु, मेता लगाएतका थोरै स्थान र केही चरण क्षेत्र मात्रै समथर फाँटमा रहेका छन् । सडक तथा हवाई यातायातको पहुँचका दृष्टिले यो गाउँपालिका दुर्गम रहेको छ । संघीय राजधानी काठमाडौँदेखि १५२ कि.मि. पश्चिम उत्तर र गण्डकी प्रदेशको राजधानी पोखरादेखि करिब ६२.२ कि. मि. उत्तरतर्फ यो गाउँपालिका रहेको छ ।

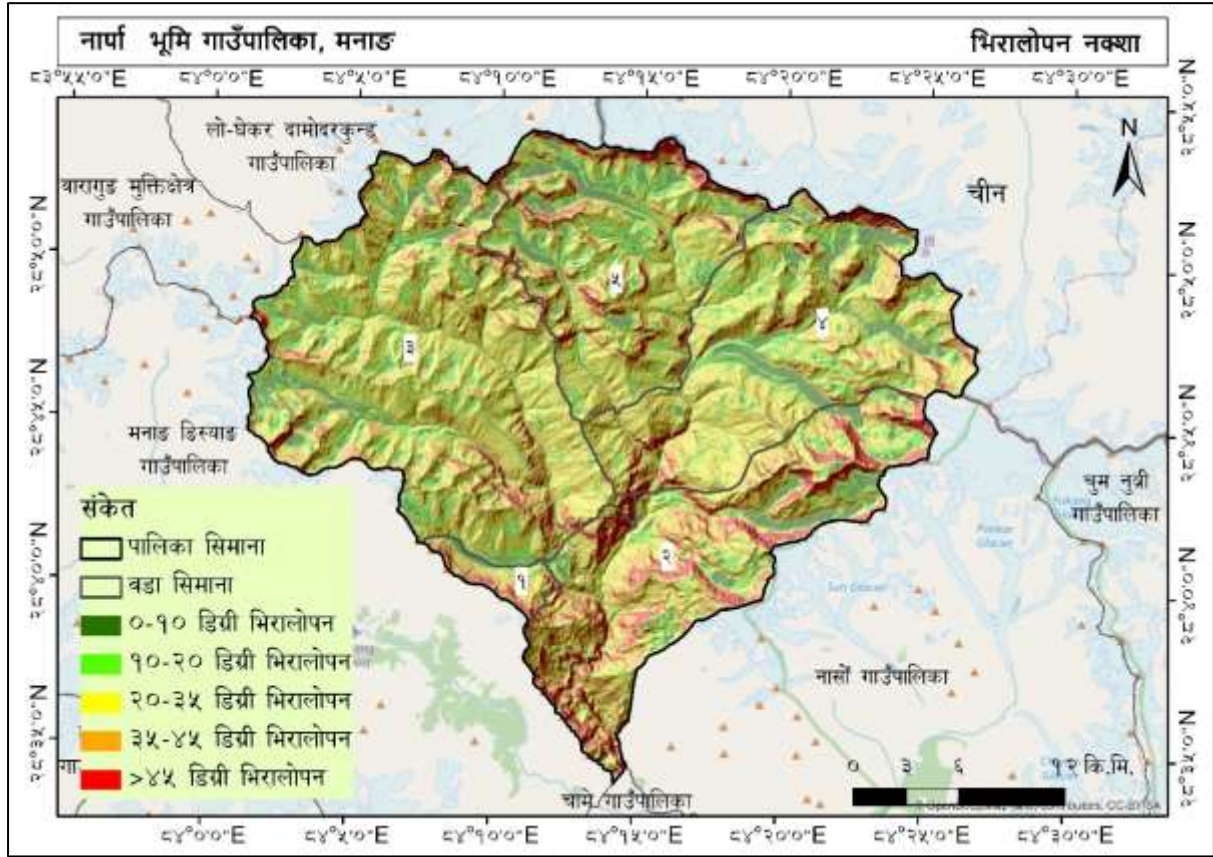

नक्सा १: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको भौगोलिक तथा प्रशासनिक नक्सा

२.२.२ धरातलीय स्वरूप :

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको धरातलीय स्वरूपलाई विश्लेषण गर्दा ०-१० डिग्री भिरालो भू-भाग ६७९२ हेक्टर अर्थात् ८.२२ प्रतिशत, १०-२० डिग्री भिरालो भू-भाग १५२३० हेक्टर अर्थात् १८.४३ प्रतिशत, २०-३५ डिग्री भिरालो भू-भाग ३८२३३ हेक्टर अर्थात् ४६.२६ प्रतिशत, ३५-४५ डिग्री भिरालो भू-भाग १५५२० हेक्टर अर्थात् १८.७८ प्रतिशत र ४५ डिग्री भन्दा बढी भिरालो भू-भाग ६८६९ हेक्टर अर्थात् ८.३१ प्रतिशत रहेको

छ । ३० डिग्री भन्दा माथि रहेका भिरालो भू-भाग सम्बेदनशील हुन्छन् । पालिकामा यस्ता सम्बेदनशील क्षेत्रहरू बढी भएको हुँदा त्यस्ता क्षेत्रहरूमा खेतीपाती तथा बस्ती रहँदा पहिरो जाने सम्भावना बढी हुन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको धरातलीय स्वरूप तलको भौगर्भिक नक्सामा देखाइएको छ ।

नक्सा २: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको धरातलीय स्वरूप

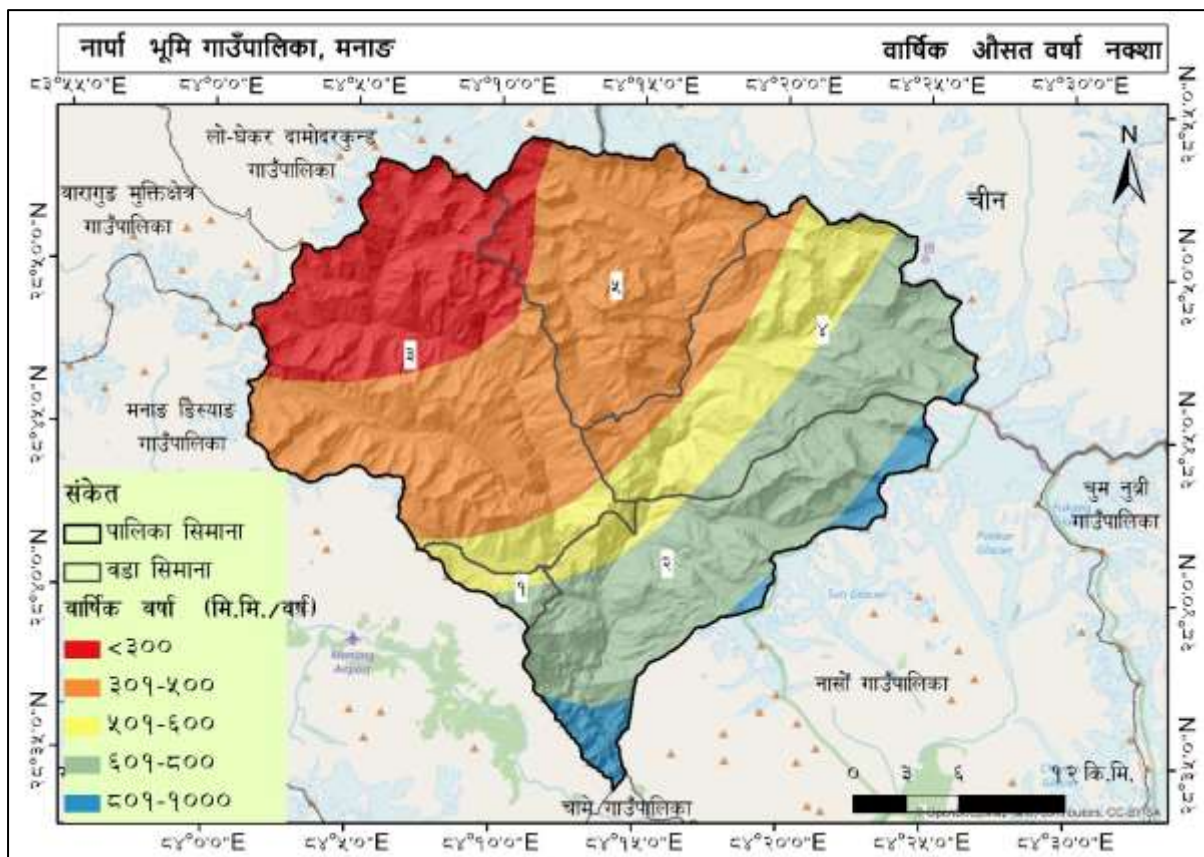
तालिका १: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको धरातलीय भिरालोपनाको विवरण

भिरालोपन	क्षेत्रफल (हेक्टर)	प्रतिशत
०-१० डिग्री भिरालो	६७९२	८.२२
१०-२० डिग्री भिरालो	१५२३०	१८.४३
२०-३५ डिग्री भिरालो	३८२३३	४६.२६
३५-४५ डिग्री भिरालो	१५५२०	१८.७८
>४५ डिग्री भिरालो	६८६९	८.३१
जम्मा	८२६४५	१००

२.२.३ हावापानी

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा चिसो तथा अति चिसो हावापानी पाइन्छ । जाडो याममा यहाँका अधिकांश स्थानहरू हिँउले ढपक्कै ढाकिन्छन् । जाडो मौसममा गाउँपालिकाका माथिल्लो क्षेत्रको तापक्रम रातमा माइनस २२ डिग्री र दिउँसो माइनस ५ डिग्री सेल्सियस सम्म पुग्ने गरेको छ । त्यसैले गाउँपालिकाका मानिसहरू जाडो छल्न अन्यत्र जाने र गर्मी लागेपछि फेरी गाउँपालिकामा नै फर्कने गर्दछन् । यस गाउँपालिकाको औसत अधिकतम तापक्रम १५°C र न्यूनतम -९°C रहेको छ भने औसत वर्षा ३०० मि.मि. देखि १०००

मि.मि. रहेको छ। उच्च हिमाली क्षेत्रमा अवस्थित रहेकाले तल्लो क्षेत्रका केही भू-भाग बाहेक उच्च लेकाली चिसो हावापानी पाइन्छ।

नक्सा ३: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको औसत वार्षिक वर्षा

तालिका २: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको औसत वार्षिक वर्षाको विवरण

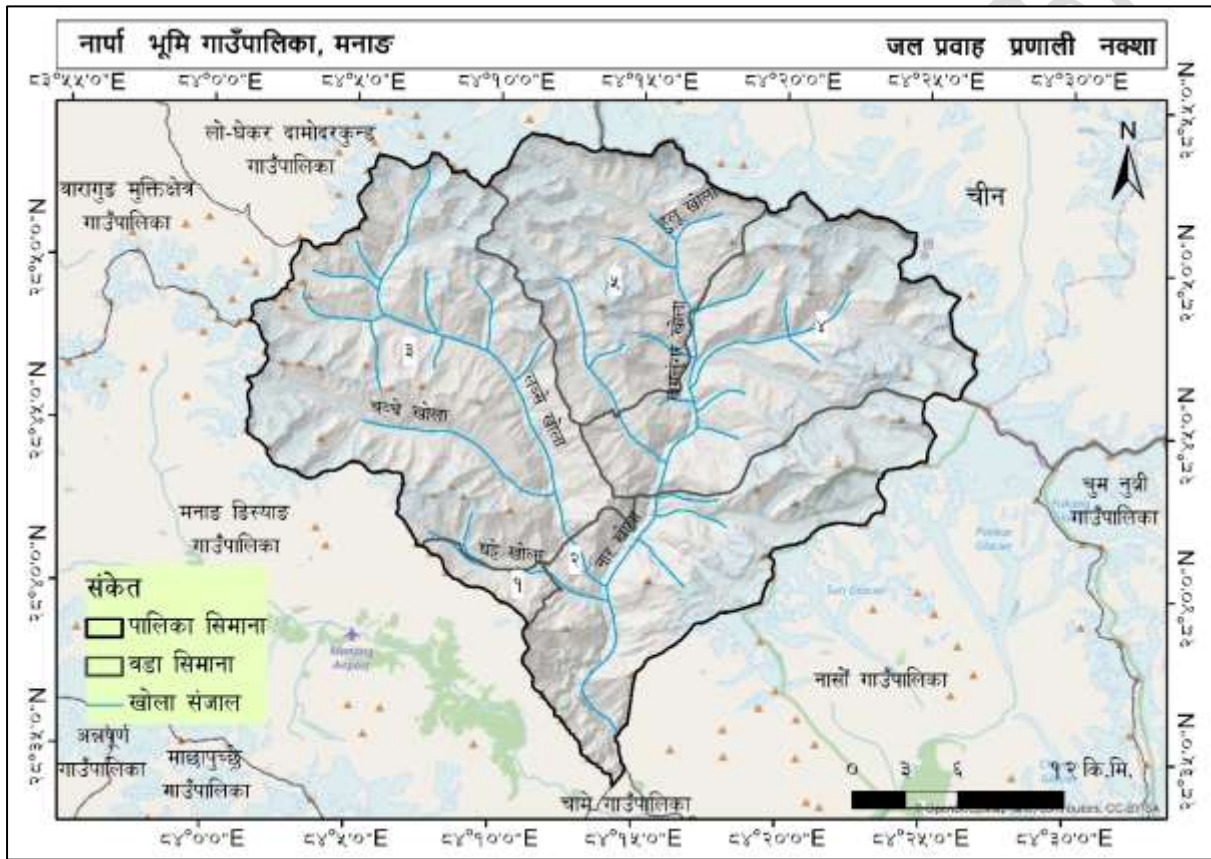
वार्षिक औसत वर्षा (मि.मि./वर्ष)	क्षेत्रफल (हेक्टर)	प्रतिशत
३००	१४१६८	१६.९३
४००	१८४६९	२२.०६
६००	२६८१४	३२.०३
८००	२१५९४	२५.८०
१०००	२६६५	३.१८
जम्मा	८३७११	१००

२.३ प्राकृतिक स्रोत सम्पदा

२.३.१ जल प्रवाह प्रणाली

गाउँपालिका भएर बग्ने हुलू खोला, खमलुंगर खोला, चब्चे खोला, लब्से खोला, घट्टे खोला, नार खोला नार्पा भूमि गाउँपालिकाका जलप्रवाह प्रणालीका प्रमुख स्रोतहरू हुन्। यी नदी मध्ये नार खोलाको लम्बाइ ३४.४७ कि.मी. रहेको छ भने लब्से खोलाको लम्बाइ ३०.६८ कि.मी. र खमलुंगर खोलाको लम्बाइ १०.९२ कि.मी. रहेको छ। गाउँपालिकाभित्रका सहायक खोलाहरू हुलू खोला - ३.१४ कि.मी., चब्चे खोला - १२.२८ कि.मी., घट्टे खोला - ११.४१ कि.मी. र अरु सहायक खोलाहरू - ८४.४६ कि.मी. आदि रहेका छन्। मुख्य रूपमा

यी खोलाहरू बाहेक थुप्रै पानीका मुहान तथा साना खोलाहरू प्रायः सबै भू-भागमा रहेका छन् । यस क्षेत्रमा वहने नदीको प्रवाह प्रणाली (Drainage Pattern) लाई वृक्षाकार प्रवाह प्रणाली (Dendritic Drainage Pattern) मान्न सकिन्छ । पालिकाको पार्श्वचित्र २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकामा कामकोथा खोला र न खोला साना जलविद्युत आयोजनाबाट १२७ घर धुरीमा विद्युतीकरण गरिएको छ । यस क्षेत्र भएर बग्ने नदीहरू हिमालबाट उत्पत्ति भई मर्स्याङ्दी नदीमा मिसिन्छन् । फु सानो उपत्यकाको फु खोलाको किनारमा अवस्थित छ । फु खोला यो उपत्यकाको मध्य भाग भएर बगेको छ । व्यावसायिक फलफूल, खाद्यान्न तथा तरकारी उत्पादनका लागि जलस्रोतको उपयोग आवश्यक मात्रामा हुन सकेको छैन । गाउँपालिका भित्र रहेका पानीका स्रोतहरूलाई वैज्ञानिक व्यवस्थापन र दिगो सदुपयोगको नीति अवलम्बन गरी कृषिका लागि सिंचाइ र खानेपानी तथा सरसफाइका लागि उपयोग गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ । नदी प्रवाह प्रणाली र मुख्य खोलाहरूको विवरण तपसिल अनुसार रहेको छ ।

नक्सा ४: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जलप्रवाह प्रणाली

२.३.२ प्राकृतिक वनस्पति तथा वन्यजन्तु

धरातलीय भू-बनोट, माटोको प्रकृति र हावापानीको अवस्थामा प्राकृतिक वनस्पति तथा वन्यजन्तुको जीवनचक्र निर्भर रहेको हुन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा उच्च पहाड र हिमाली क्षेत्रमा पाइने वनस्पति: धूपी, भोजपत्र, गोब्रे सल्ला, काँडे सल्ला, सिंमार (रातो काठ), निंगालो, सुनपाती, रुस, तिर्चु, ढोडढोक्छे, तथा उच्च हिमाली क्षेत्रका कोणधारी वुट्यानहरू पाइन्छन् । वन्यजन्तु अन्तर्गत नावर, भारल, कस्तुरी, हिम चितुवा, स्याल, लङ्गुर बाँदर, वन विरालो आदि यस क्षेत्रमा पाइने वन्यजन्तुहरू हुन् । त्यसैगरी विभिन्न प्रकारका चराचुरुङ्गीहरू जस्तै: दुर्लभ हिमाली गिद्ध, वन कुखुरा, च्याखुरा, उड पिकर, भँगेरा आदि यहाँ पाइन्छन् । तालिका अनुसार देवदार-गोब्रे सल्ला जस्ता रुख विरुवा पाइने पारिस्थितिकीले पालिकाको कुल क्षेत्रफलको ५९५ हेक्टर (०.७१ प्रतिशत) क्षेत्रफल ओगटेको छ । बाह्रै महिना हिँउले ढाक्ने (Nival) क्षेत्र

भएको पारिस्थितिकीले ५०६९६ हेक्टर (६०.५८ प्रतिशत), कोणधारी बुट्यान (Spruce) पाइने पारिस्थितिकीले २९४ हेक्टर (०.३५ प्रतिशत) र हिमाली चरण क्षेत्र भएको पारिस्थितिकीले ३२०९८ हेक्टर (३८.३६ प्रतिशत) क्षेत्रफल ओगटेको छ ।

नक्सा ५: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको पारिस्थितिकीय नक्सा

तालिका ३: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको पारिस्थितिकी

क्र.सं.	पारिस्थितिकीको प्रकार	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत
१	देवदार-गोब्रे सल्लाले ओगटेको वन क्षेत्र	५९५	०.७१
२	बाह्रै महिना हिँडले ढाक्ने (Nival) क्षेत्र	५०६९६	६०.५८
३	कोणधारी बुट्यान (Spruce) क्षेत्र	२९४	०.३५
४	हिमाली चरण क्षेत्र	३२०९८	३८.३६
	जम्मा	८३६८२	१००

२.३.३ माटोको बनावट

नेपालमा पाँच, बलौटे पत्थरिलो, रातो फुस्रो, तलैया र हिमाली गरी जम्मा पाँच प्रकारका माटो पाइन्छन् । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा ग्रेन दोमट र हिमनदीय गरी दुई प्रकारका माटो पाइन्छ । यी मध्ये नार्पा भूमि गाउँपालिकाको अधिकांश हिमाली भिरालो भू-भागमा चुन, नाइट्रोजन, जस्ता तत्व कम हुने र माटोको गहिराई पनि कम हुनाले फलफूल, आलु, कोदो, फापर, उवा, जौ, चिनो, कागुनोका लागि उपयुक्त मानिन्छ । यस प्रकारको माटोमा अम्ल, फलाम, तामा र युरानियम खानी जस्ता खनिज तत्व पाइन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको अधिकांश भू-भागमा हिमनदीय माटो रहेको छ जसले पालिकाको ५६०७० हेक्टर (६७

प्रतिशत) ओगटेको छ । त्यसैगरी गग्रेन दोमट माटोले २७६१२ हेक्टर (३३ प्रतिशत) क्षेत्रफल ओगटेको छ । प्राकृतिक स्रोतहरू मध्ये माटो एक प्रमुख स्रोत हो । धरातलीय र हावापानीको विविधता अनुसार माटो पनि विभिन्न प्रकारको हुन्छ ।

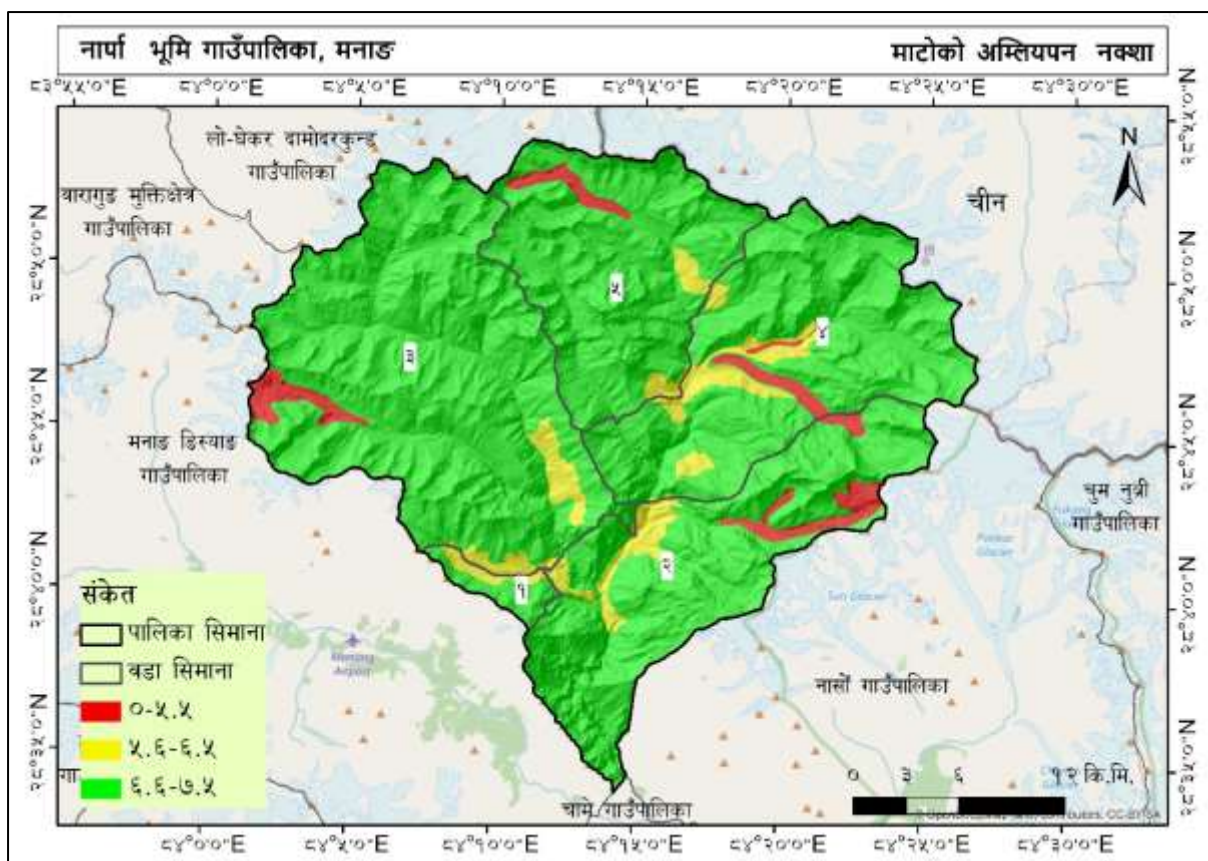
नक्सा ६: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको माटोको बनोट

तालिका ४: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको माटोको बनावट

माटोको बनोट	क्षेत्रफल (हेक्टर)	क्षेत्रफल प्रतिशत
गग्रेन दोमट माटो	२७६१२	३३.०
हिमनदीय माटो	५६०७०	६७.०
जम्मा क्षेत्रफल	८३६८२	१००

२.३.४ माटोको अम्लीयताको स्थिति

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जम्मा जमिनको क्षेत्रफल ८३६८२ हेक्टर मध्ये ३२७० हेक्टर अर्थात् ३.९० प्रतिशत जमिनको माटोको अम्लीयता ०-५.५, ५०७४ हेक्टर अर्थात् ६.०५ प्रतिशतमा माटोको अम्लीयता ५.६-६.५ र ७५४७८ हेक्टर अर्थात् ९०.०५ प्रतिशतमा माटोको अम्लीयता ६.६-७.५ सम्म रहेको पाइन्छ । यसका आधारमा यो गाउँपालिकाको माटोको अम्लीयताका दृष्टिले उर्वरायुक्त रहेको देखिदैन । कृषि अनुसन्धान केन्द्रको अध्ययनले ५.५ देखि ६.५ अम्लीयता भएको माटो खेतीका लागि सबैभन्दा उपयुक्त हुने देखाएको छ । तसर्थ, नार्पा भूमि गाउँपालिकामा खेतीपातीको एकदम न्यून सम्भावना रहेको छ । यहाँको माटोमा आलु, मूला, रायो, सलगम, गाजर, गोलभेडा, बन्दा, काउली, काक्रो, फर्सी, तोरी, उवा, मेथी, जिम्बु, गहुँ आदि फल्ले राम्रो सम्भावना रहेको छ ।

नक्सा ७: नारपा भूमि गाउँपालिकाको माटोको अम्लीयताको स्थिति

तालिका ५: माटोको अम्लीयताको स्थिति

क्र.सं.	माटोको अम्लीयता श्रेणी	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत
१	०-५.५	३२७०	३.९०
२	५.६-६.५	५०७४	६.०५
३	६.६-७.५	७५४७८	९०.०५
	जम्मा	८३८२२	१००

२.४ भू-उपयोग तथा मानव बसोबास

२.४.१ भू-उपयोग

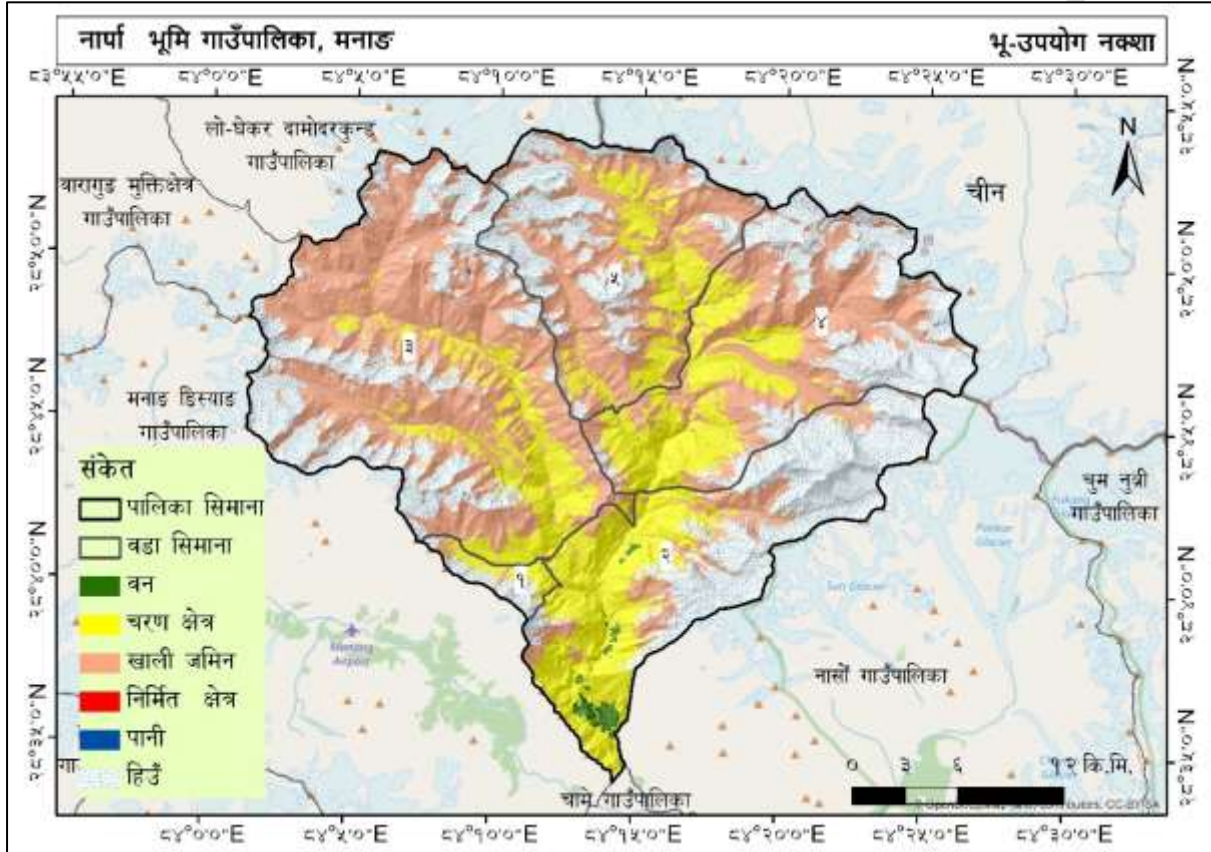
नारपा भूमि गाउँपालिका खेतीयोग्य जमिन र सहज मानव बसोबासका दृष्टिले तुलनात्मक रूपमा उपयुक्त रहेको देखिदैन। यहाँको भू-भाग मानव बस्ती, वन जंगल, घाँसे मैदान तथा चरण क्षेत्र र जलाधार क्षेत्र लागि उपयोग भइरहेको छ, भने अधिकांश भू-भाग नाङ्गो भूमि तथा हिउँले ढाकिएका छन्। भू-धरातल, उचाइ, माटोको प्रकृति, हावापानी, वनस्पति आदिका दृष्टिकोणले भू-उपयोगको सम्भावना विविधतायुक्त रहेको छ। यसले गर्दा यहाँको भू-उपयोगलाई मानवहित, पर्यावरण सन्तुलन, जैविक विविधता आदिका लागि उपयोग गर्न सकिन्छ।

गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ८३८२५ हेक्टर जमिन मध्ये बस्तीले ओगटेको क्षेत्रफल ४ हेक्टर अर्थात् ०.००५ प्रतिशत रहेको छ। गाउँपालिकाको नार र फू गाउँमा कृषि तथा मानव बसोबास योग्य जमिन रहेको छ।

यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल मध्ये वन जंगलले ओगटेको क्षेत्रफल ४४७ हेक्टर अर्थात् ०.५३ प्रतिशत रहेको छ। घाँसे मैदान क्षेत्रले ओगटेको क्षेत्रफल २००५८ हेक्टर अर्थात् २३.९३ प्रतिशत र खोला तथा

पानीले ओगटेको क्षेत्रफल ३८ हेक्टर अर्थात् ०.०५ प्रतिशत रहेको छ । बाँकी भू-भाग हिउँ तथा बरफले छोपेको २७६२९ हेक्टर अर्थात् ३२.९६ प्रतिशत र अधिकांश भू-भाग नाङ्गो भूमि ३५६४८ हेक्टर अर्थात् ४२.५३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । उच्च हिमाली भेगमा अवस्थित भएकाले यहाँका जंगलमा धुपी सल्ला आदि प्रजातिका वनस्पतिहरू पाइन्छन् ।

यस गाउँपालिकामा कार्बोन उत्सर्जनको मात्रा निकै कम छ भने यसले गर्दा गाउँपालिकाको शून्य हरित गृह ग्यास उत्सर्जनको लक्ष्य पूरा भइरहेको छ । गाउँपालिकाका नारगाउँ, मेता, भुनाम, च्याँख, क्याङ, फू आदि गाउँमा मात्र खेती गर्ने गरिन्छ । खेती गरिएको भूमि निकै कम मात्रामा रहेकाले विभिन्न अन्नबाली, तरकारी तथा फलफूलको उत्पादन पर्याप्त रूपमा हुन सकेको छैन ।

नक्सा ८: नार्पा भूमि गाउँपालिकामा भू-उपयोगको स्थिति

तालिका ६: भू-उपयोगको स्थिति

क्र.सं.	भू-उपयोगको किसिम	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत
१	वन क्षेत्र	४४७	०.५३
२	चरण क्षेत्र	२००५८	२३.९३
३	खाली जमिन	३५६४८	४२.५३
४	निर्मित क्षेत्र	४	०.००५
५	पानी	३८	०.०५
६	हिउँ	२७६२९	३२.९६
	जम्मा	८३८२५	१००

२.४.२ मानव बसोबास

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन अनुसार नार्पा भूमि गाउँपालिकामा जम्मा ३९६ जनसंख्या रहेको छ भने १२६ घरपरिवारले बसोबास गरिरहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यहाँका अधिकांश बस्तीका घरहरू दुङ्गा र माटोको गाँहो र माटोको छानो भएका छन् । यस गाउँपालिकाका घरहरू बनोटको आधारमा दुङ्गा र माटोको पर्खाल भएका र माटोको छानो भएका सबैभन्दा धेरै ८५ अर्थात् ६७.५ प्रतिशत, दुङ्गा र माटोको पर्खाल भएका र जस्तापाताको छाना भएका २० अर्थात् १५.९ प्रतिशत, दुङ्गा र माटोको पर्खाल भएका र स्लेटको छानो भएका १८ अर्थात् १४.३ प्रतिशत, दुङ्गा र माटोको पर्खाल भएका र काठको छानो भएका ३ अर्थात् २.४ प्रतिशत घरहरू रहेका छन् ।

भवन निर्माण संहिता २०७२ अनुसार कुनै प्रयोजनका लागि निर्माण गरिने घरहरू भूकम्प प्रतिरोधी हुनुपर्दछ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा यहाँ भूकम्प प्रतिरोधी घरहरू प्राय पाइदैनन् । यहाँको मानव बस्तीको बसोबास ढाँचालाई हेर्दा खास खास स्थानमा खादिएर बसेको पाइन्छ । जनघनत्व ० वर्ग किलोमिटर र प्रति परिवार संख्या ३.१४ जना रहेका छन् । भौगोलिक विकटताका कारण बस्तीहरू छरिएर रहेका भएपनि प्रायः मानव बसोबास एकत्रित रूपमा रहेको पाइन्छ । एउटा बस्तीदेखि अर्को बस्तीसम्म बाटोघाटो, खानेपानी, विद्युत, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत विभिन्न मानवीय सेवा तथा सुविधाहरूको पहुँच वृद्धि गर्न भौगोलिक कठिनाइका कारण तुलनात्मक रूपमा असहज देखिन्छ ।

२.४.३ भू-स्वामित्वको अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५ अनुसार गाउँपालिकामा करिब ४०० रोपनी जमिनको स्वामित्व जनातासँग रहेकोमा करिब ३२४ रोपनी खेत र ४९ रोपनी बारी गरी जम्मा ३७३ रोपनीमा मात्र खेती गर्ने गरेको देखिन्छ भने बाँकी २७ रोपनी खेतीयोग्य जमिन बाँभो रहेको देखिन्छ । यी त्यसमध्ये करिब ६० प्रतिशत सिंचित, ४० प्रतिशत असिंचित जमिन रहेको छ । यस गाउँपालिकाका मानव बस्तीहरूमा प्रायः जसो हिँउ पर्ने र त्यस समयमा चामे, पोखरा र काठमाडौँ आइ बसोबास गर्ने प्रचलनका कारण त्यहाँका खेतीयोग्य जमिन निश्चित मानिसले मात्रै खेतीपातीका निम्ति उपभोग गरिरहेका छन् । आवास, खाद्यान्न उत्पादन, फलफूल तथा तरकारी खेती, घाँस तथा चरण क्षेत्र, काठ, जडिबुटी तथा वनपैदावार, पशुपालन लगायत विभिन्न आर्थिक क्रियाकलापसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा भू-स्वामित्वको उपयोग गरिएको छ ।

२.५ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था अन्तर्गत जनसंख्या, बसाइँसराइँ, जातजाति, भाषाभाषी, चाडपर्व, धर्म, संस्कृति, साक्षरता तथा शैक्षिक स्थिति एवं स्वास्थ्य सम्बन्धी विवरण समावेश गरिएको छ ।

२.५.१ जनसंख्या संरचना तथा वितरण

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या ३९६ रहेको छ र जनघनत्व प्रति वर्ग किलोमिटर १ जनाभन्दा पनि कम रहेको छ । जसमा महिलाको संख्या २२७ अर्थात् ५७.३ प्रतिशत र पुरुषको संख्या १६९ अर्थात् ४२.७ प्रतिशत रहेको छ । जम्मा घरधुरी संख्या १२६ रहेको छ । गाउँपालिकाको औसत परिवार संख्या ३.१४ जना प्रति परिवार रहेको छ । जनसंख्याको वितरणलाई हेर्दा गाउँपालिका भित्र सबैभन्दा धेरै जनसंख्या वडा नं. २ मा जम्मा १०१ रहेको छ । त्यसैगरी क्रमशः वडा नं ४ मा जम्मा ८८, वडा नं ३ मा जम्मा ८४, वडा नं १ मा जम्मा ७३ र वडा नं ५ मा सबैभन्दा कम ५० जनसंख्या रहेको छ ।

२.५.२ जातजातिगत अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा मूलतः नार्पा जाति (वाङ्साङतेन, डोच्योतेन, ल्हातातेन, एपा, हेन्तेन, न्हारपा, मेन्तेन) को बाहुल्यता रहेको छ। यसका अलावा तिब्बतीयन मूलका खम्पा जातिको समेत बसोबास रहेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा नार्पा जातिलाई भोटे जातिका रूपमा सम्बोधन गरी ९७.२ प्रतिशत जनसंख्या उल्लेख गरिएको छ भने अन्य जाति २.८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ।

२.५.३ धार्मिक अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नार्पा भूमि गाउँपालिकामा बौद्ध, हिन्दु र इस्लाम धर्मावलम्बीहरूको बसोबास रहेको पाइन्छ। यी मध्ये सबैभन्दा बढी बौद्ध ९४.४ प्रतिशत, हिन्दु ५.३ प्रतिशत र इस्लाम ०.३ प्रतिशत धर्मावलम्बीहरू रहेका छन्। धार्मिक विविधतामा आपसी सहिष्णुताका साथ जीवन निर्वाह गर्नु यस पालिकाको धार्मिक विशेषता हो।

२.५.४ जनशक्तिको संरचना

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नार्पा भूमि गाउँपालिकामा सरदर परिवारको आकार ३.१४ रहेको छ। गाउँपालिकामा आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्या ८८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। यी आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्या मध्ये ९४.४ प्रतिशत रोजगार र ५.६ प्रतिशत बेरोजगार रहेको देखिन्छ। पेशाको आधारमा करिब ७४.७ प्रतिशत जनसंख्या कृषि पेशामा आवद्ध रहेको छ। त्यसैगरी रोजगारीको प्रमुख क्षेत्रहरूमा करिब १३.७ प्रतिशत सरकारी, ८.६ प्रतिशत अन्य संगठित संघसंस्थामा कार्यरत छन् भने ७७.७ प्रतिशत घरायसी काममा संलग्न रहेका छन्।

यस अध्ययनका क्रममा मुख्य जानकार व्यक्तिसँगको अन्तर्वाताका आधारमा १२८ घरपरिवार मध्ये ११० घरपरिवार कृषि तथा पशुपालन पेशा र १८ घरपरिवार नोकरीमा आश्रित छन्। यस गाउँपालिकाको जम्मा सक्रिय जनसंख्या ३४८ मध्ये ११० अर्थात् २७.८ प्रतिशत व्यापार व्यवसायमा आवद्ध रहेका छन् भने करिब ७४ अर्थात् १८.५ प्रतिशत जनसंख्या वैदेशिक रोजगारीमा आवद्ध छन्।

२.५.५ बसाइँसराइको वर्तमान अवस्था

बदलिँदो विश्व परिवेश र मानिसको जीवन शैलीमा आएको परिवर्तनसँगै हरेक मानिसले दिनानुदिन सुखको खोजी गरिरहेका छन्। दुर्गमबाट सुगम स्थानको खोजी गरी सुविधायुक्त जीवन बिताउने क्रममा मानिसले बसाइँसराइ गर्ने गर्दछन्। यो प्रवृत्तिले नार्पा भूमि गाउँपालिकालाई पनि प्रभावित पारेको छ। भौगोलिक विकटता, यातायातका साधनको पहुँचको अभाव, शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षित आवासको अभावबाट मुक्त भइ सुविधायुक्त जीवन ज्यूनुका लागि यस पालिकाबाट चामे, लम्जुङ, पोखरा, काठमाडौँ लगायत देशका विभिन्न स्थानमा बसाइँसराइ गर्ने गरेका छन्। साठीको दशकदेखि बसाइँसराइ गर्ने प्रवृत्तिमा परिवर्तन आइ आफ्नो पुख्यौँउली थलोमा नबस्ने तर त्यहाँको राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, धार्मिक आदि अधिकारहरूको उपयोग गर्ने प्रचलनका कारण कानुनी रूपमा बसाइँसराइको अवस्थालाई एकिन गर्न गाह्रो रहेको छ। २०७४ पछि नार्पा भूमि गाउँपालिकामा जम्मा ११ घरपरिवार अन्य स्थानबाट बसाइँसराइ गरी पालिकामा आएको र ३ घरपरिवार पालिकाबाट अन्यत्र बसाइँसराइ गरी गएको देखिन्छ।

२.५.६ वैदेशिक रोजगारीमा रहेको जनशक्ति

विकास उन्मुख देशका युवा जनशक्तिको रोजगारीको मूल आधार वैदेशिक रोजगारी रहिआएको छ। नार्पा भूमि गाउँपालिकाका युवा जनशक्तिको सोचमा आएको परिवर्तन, अस्वस्थ आर्थिक प्रतिस्पर्धा, गुणस्तरीय जीवन निर्वाहका लागि आवश्यक रोजगारीको अभाव, सीप, क्षमता र दक्षता अनुसारको रोजगारीको अभाव, युवा मानसिकतामा बढेकाले वैदेशिक रोजगारी प्रतिको मोहका कारण युवा शक्ति वैदेशिक रोजगारीमा जाने चलन रहेको छ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नार्पा भूमि गाउँपालिका भित्र करिब १८.५ प्रतिशत मानिस रोजगारीका लागि नेपालको विभिन्न स्थानमा कार्यरत रहेका छन् भने करिब २७.८ प्रतिशत मानिस विभिन्न देशमा वैदेशिक रोजगारीका सिलसिलामा कार्यरत रहेका छन् । लैंगिक आधारमा हेर्दा ५८.७ प्रतिशत पुरुष र ४१.३ प्रतिशत महिला वैदेशिक रोजगारीका सिलसिलामा विभिन्न देशमा कार्यरत छन् ।

२.५.७ चाडपर्व तथा जात्रा

सांस्कृतिक विविधतामा आपसी एकतामा रमिरहेको नेपाली समाजमा चाडपर्व तथा जात्राले मनोरञ्जन दिनुका साथै आपसी भातृत्व र सहिष्णुता कायम गरेको हुन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिका चाडपर्व, स्थानीय मेला तथा जात्राका दृष्टिकोणले सुसम्पन्न रहेको छ । मुख्य गरी ल्होसार, तिर हान्ने, धञ्चाड, घोडे जात्रा, छेन्चु, यार्तुङ जस्ता चाडपर्वहरू यहाँका बासिन्दाले मनाउने गर्दछन् । विशेष गरी यहाँ बसोबास गर्ने गुरुङ्ग र घले समुदायले ल्होसार मनाउछन् । यो यहाँ बसोबास गर्ने जनजातिको नयाँ वर्ष हो ।

२.५.८ भाषाभाषी तथा भेषभूषा

लामा जातिहरूको बाहुल्यता रहेको नार्पा भूमि गाउँपालिकामा नार्फु भाषाको प्रयोग अधिक मात्रामा गरिन्छ । सीमित मात्रामा रहेका भोटे जातिले घर परिवारमा आफ्नो मातृ भाषाको प्रयोग गरेपनि आम सम्पर्कको रूपमा नेपाली तथा नार-फु भाषाको समेत प्रयोग गरेको पाइन्छ । आफ्नो जातीय परम्परा र प्रचलन अनुसार यहाँका मानिसले भेषभूषा र पहिरणको प्रयोग गर्ने गर्छन् । धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र जात्रा तथा पर्वहरूमा आफ्नो परम्परागत जातीय पहिरणमा सजिएर आफ्नो परिचय र पहिचान देखाउन चाहनु यहाँका मानिसको मुख्य विशेषता रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार गाउँपालिका भित्रको कूल जनसंख्या ३९६ मध्ये मातृ भाषाका रूपमा नार-फु भाषा बोल्ने जनसंख्या ३४४ अर्थात् ८६.९ प्रतिशत, मातृभाषाका रूपमा डुमी भाषा बोल्ने जनसंख्या ३८ अर्थात् ९.६ प्रतिशत र मातृभाषाका रूपमा अन्य भाषा बोल्ने जनसंख्या १४ अर्थात् ३.५ प्रतिशत रहेको छ ।

२.५.९ शैक्षिक अवस्था

शिक्षा क्षेत्रको विकास देश विकासको मूल आधार हो । दिगो, गुणस्तरीय र समयसापेक्ष रूपमा शिक्षा क्षेत्रको विकास भएमा देश विकास सहि ढंगले हुन सक्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रको विकास कोशेढुंगा सावित हुन्छ । यस परिप्रेक्ष्यमा यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र २ बालविकास केन्द्रदेखि कक्षा ८ सम्म अध्यापनका लागि जम्मा २ वटा विद्यालय रहेका छन् र ती दुवै सार्वजनिक स्वामित्वमा सञ्चालित रहेका छन् । गाउँपालिकामा २ वटा विद्यालयबाट परम्परागत गुम्बा शिक्षा र निजी विद्यालयसँगको सम्झौतामा घुम्ती शिक्षा पनि संचालनमा रहेको छ ।

हाल गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यालयमा छात्र ३ र छात्रा १२ गरी जम्मा १५ जना विद्यार्थी अध्ययनरत रहेको देखिन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार कुल जनसंख्या ३९६ को २२३ अर्थात् ५६.२ प्रतिशत जनसंख्या साक्षर रहेको देखिन्छ । यसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ७०.९ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ४५.५ प्रतिशत रहेको छ ।

गाउँपालिका भित्र रहेका विद्यालयहरूको पठनपाठन क्रियाकलापलाई अगाडि बढाउनका लागि जम्मा ८ जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन् । जसमध्ये आधारभूत तहमा २ पुरुष र १ महिला गरी जम्मा ३ र बालविकास केन्द्रमा ५ जना शिक्षक शिक्षिका रहेका छन् । जसलाई शिक्षक विद्यार्थी अनुपातमा हेर्दा एकजना शिक्षकलाई ०.५ विद्यार्थी पर्ने देखिन्छ । जुन नेपाल सरकारको नीतिगत मापदण्डभन्दा निकै कम रहेको छ । यस अर्थमा गाउँपालिकाले आगामी दिनमा शिक्षक दरबन्दीको तुलनामा विद्यालयको भौतिक, प्रशासनिक तथा शिक्षण

सिकाइका क्षेत्रमा क्षमता अभिवृद्धि गरी विद्यार्थी संख्या बढाउने विषयमा दीर्घकालीन सोच बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

२.५.१० स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाको अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिका मानव विकास, पूर्वाधार क्षेत्रको विकास र स्वास्थ्य क्षेत्रको विकासका सूचकांकका दृष्टिले राष्ट्रिय आँकडाभन्दा पछि परेको देखिन्छ । भौगोलिक विकटता तथा सामाजिक चेतना, आर्थिक अवस्था, सांस्कृतिक मूल्य, मान्यता र परम्परागत जातीय तथा धार्मिक मान्यताका कारण समुदायका मानिसहरू स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित भएका छन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न नारखोला स्वास्थ्य चौकी र फु स्वास्थ्य चौकी गरी जम्मा २ वटा स्वास्थ्य चौकी, १ वटा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र (च्याँखु आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र), १८ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका रहेका छन् । गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवाको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न १ पोलिक्लिनिक रहेको छ भने २ वटै स्वास्थ्य चौकीबाट नियमित प्रसूती सेवा प्रदान गर्दै आइरहेको छ ।

राष्ट्रिय स्तरमा निर्धारण गरिएका राष्ट्रिय खोप कार्यक्रम अन्तर्गत नार्पा भूमि गाउँपालिकाले ३ वटै खोप क्लिनिकद्वारा खोप सेवा प्रदान गरिरहेको छ । गर्भजाँच, परिवार योजनाका साधनहरू वितरण र परामर्श तथा खोप सेवाहरू ३ वटै स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । गाउँपालिका अन्तर्गतका प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र सबै स्वास्थ्य चौकीबाट २४ सै घण्टा प्रसूति सेवा उपलब्ध छन् भने कपर्ती बाहेक अन्य चार प्रकारका परिवार नियोजनका सेवा स्वास्थ्य संस्थाबाट उपलब्ध भइरहेका छन् ।

स्वास्थ्य सेवामा कार्यरत जनशक्तिको दरबन्दी जम्मा १२ जनाको रहेकोमा हाल पालिकामा ६ जना स्वास्थ्य कर्मी कार्यरत रहेका छन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको ३ वटै स्वास्थ्य संस्थाको आफ्नै भवन रहेको छ तर कुनै पनि भवन निर्धारित मापदण्ड अनुसार तयार भएको देखिदैन । २ वटा स्वास्थ्य संस्थामा २४ सै घण्टा विद्युतको उपलब्धता रहेको छ भने १ वटा स्वास्थ्य संस्थामा मात्र सोलार ब्याकअप जडान गरिएको छ । सरसफाइको अवस्थामा जम्मा ३ वटै स्वास्थ्य संस्थामा महिला र पुरुषको लागि छुट्टै शौचालय र सुरक्षित खानेपानीको नियमित उपलब्धता छ । नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थामा मोटरबाटो नपुगेका कारण शीघ्र स्वास्थ्य उद्धारका लागि एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता छैन भने ५ वटा मात्र स्टेचरको सेवा उपलब्ध रहेको छ ।

राष्ट्रिय सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रमको मुख्य लक्ष्य मातृ तथा नवजात शिशु रोग र मृत्युदर घटाउने, निवारण गर्ने र प्रबर्द्धनात्मक गतिविधि मार्फत् गर्भावस्था, बच्चाको जन्म र प्रशवपछिको अवधिमा मृत्यु निम्त्याउने कारकलाई निदान गरी मातृ तथा नवजात शिशुको स्वास्थ्यमा सुधार गर्नु रहेको छ । स्वास्थ्य संस्थामा पहिलो पटक गर्भ परीक्षण गराउन आउने गर्भवती महिला २० प्रतिशत रहेकोमा स्वास्थ्य मापदण्ड अनुसार पूरा अवधी गर्भ परीक्षण गराउन आउने महिलाको संख्या ० प्रतिशत मात्र रहेको छ । यसरी हेर्दा गर्भवती महिलालाई स्वास्थ्य मापदण्ड अनुसार पूरा अवधी गर्भ परीक्षण गराउनका लागि महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका मार्फत् चेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । संस्थागत रूपमा स्वास्थ्य केन्द्रमा सुत्केरी गराउन आउने गर्भवती महिलाको संख्या १ र सुत्केरी पश्चात परीक्षण गराउन आउने महिला ० प्रतिशत रहेका छन् । संस्थागत रूपमा स्वास्थ्य केन्द्रमा सुत्केरी हुनका लागि जनचेतनामूलक सहजीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ साथै दक्ष प्रसूतिकर्मीको व्यवस्था, पूर्वाधारको पर्याप्तता गरी सामाजिक मूल्य र मान्यतामा परिवर्तन ल्याउनु पर्ने देखिन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आधुनिक परिवार योजना विधिको लागि अस्थाइ

गर्भनिरोधक प्रचलन दर (CPR) कम देखिएको छ । गर्भनिरोधक प्रचलन दर कम देखिनुको मुख्य कारण जनचेतनाको कमी, सामाजिक मूल्यमान्यता, वैदेशिक रोजगारी आदि पर्दछन् ।

नेपालले सन् २००० को तुलनामा २०१० मा औलो रोग र त्यसबाट हुने मृत्युदरलाई ५० प्रतिशतले घटाएर सहशताब्दी विकास लक्ष्य ६ पुरा गरेको थियो । त्यसैले नेपाल सरकारले सन् २०२५ मा मलेरियामुक्त नेपालको परिकल्पना तय गरेको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा आ. व. २०८०/०८१ मा २ वटा औलो परीक्षण गरिए पनि पोजिटिभ केस देखिएको छैन । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको ३ वटा स्वास्थ्य संस्थामा डट्स मार्फत् क्षयरोगको उपचार सञ्चालन भइरहेको छ र जम्मा परीक्षण गरिएका विरामी मध्ये क्षयरोगको शंका लागेका विरामी मध्ये क्षयरोग पत्ता लागेको दर ० प्रतिशत देखिएको छ । नेपालले जनवरी २०१० मा कुष्ठरोगलाई राष्ट्रिय स्तरमा उन्मूलन भएको सार्वजनिक रूपमा घोषणा गरिसकेको छ, र नार्पा भूमि गाउँपालिकामा कुष्ठरोगका विरामी आ. व. २०८०/०८१ शून्य रहेको छ । नेपालमा एचआईभी (HIV) लाई केन्द्रित महामारीको रूपमा चिनिन्छ । यो रोग ८० प्रतिशत भन्दा बढी यौन संक्रमणबाट सर्ने गरेको छ । इन्जेक्सन प्रयोग गर्ने व्यक्ति, महिला यौनकर्मी र अन्य महिलाहरूसँग यौनसम्पर्क गर्ने पुरुषहरू महामारी फैलाउने उच्च जोखिममा रहेका प्रमुख जनसंख्या हुन् । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा एचआईभी (HIV) का १ जना विरामीहरू दर्ता भएको सरकारी अभिलेखमा देखिन्छ ।

२.५.११ खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था

संविधानको भाग ३ धारा ३५ को उपधारा ४ मा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुने व्यवस्था गरेर खानेपानी तथा सरसफाइलाई खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाले मानव जीवनमा बहुआयामिक प्रभाव पार्दछ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाले स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउन दीर्घकालीन तथा अल्पकालीन योजना बनाइ कार्यान्वयन गरिरहेको छ । यद्यपि पूर्ण रूपमा गाउँबासीका प्रत्येक घरमा स्वच्छ र शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था हुन सकेको छैन । गाउँपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी स्वच्छ खानेपानी तथा ढल निकास सहितको शौचालय व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

गाउँबासीहरूले विभिन्न खोला र मुहानको पानी दैनिक उपभोगका लागि प्रयोग गर्दै आएका भए पनि ती खोला र मुहानका पानी सुरक्षित र सफा छैनन् जसको प्रयोगले विभिन्न सरुवा रोग लाग्न सक्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा प्रशस्त पिउने पानीको स्रोत रहेको भए तापनि व्यवस्थित रूपमा सबै घरघरमा पुगेको छैन । कतिपय गाउँमा स्रोत तल र बस्ती अग्लो ठाउँमा भएकोले पनि खानेपानीको समस्या निम्तिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नार्पा भूमि गाउँपालिकामा पानी प्रयोगको स्रोत अनुसार पाइपबाट ८८.१ प्रतिशत र ढुङ्गेधारा/मूलको पानी ११.९ प्रतिशत घर परिवार रहेका छन् । पाइपबाट पानी पुगेको संख्या धेरै देखिए पनि व्यवस्थित रूपमा घरमा पानी पुगेको छैन । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा अहिले पनि विशेष गरी महिलाहरू एक गाग्री पानी थाप्न लामो दूरीसम्म हिड्नु बाध्यता छ । त्यसैगरी पानी थाप्न लामो दूरी हिड्नु पर्ने समस्याले गर्दा घरव्यवहारका अन्य काममा नकारात्मक प्रभाव पार्ने देखिन्छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार गाउँपालिकाभित्र रहेका जम्मा १२६ घर परिवार मध्ये फ्लस् सुविधा भएको सेप्टिक ट्याङ्की सहितको शौचालय ९४.४ प्रतिशत परिवारले प्रयोग गरिरहेका छन् भने ५.६ प्रतिशत घरपरिवारको घरमा शौचालयको सुविधा छैन ।

२.६ आर्थिक अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्थाको मुख्य मेरुदण्डका रूपमा कृषि व्यवसाय रहेको छ । तथापि अधिकांश कृषकहरू निर्वाहमुखी कृषिमा निर्भर रहेका छन् । यस पालिकाको कृषिलाई व्यावसायिक र आधुनिक

कृषि प्रणालीमा जोड दिनुपर्ने देखिन्छ । कृषि क्षेत्रलाई व्यावसायिक र उत्पादनमुखी बनाउन सकेमा आर्थिक समृद्धिका आधारहरू तय हुने, स्वदेशमै रोजगारी सृजना हुने र पालिकाले आर्थिक समृद्धिको आधार निर्माण हुने देखिन्छ । उच्च पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा उत्पादन गर्न सकिने तरकारी, फलफूल, खाद्यान्न र पशुपंक्षीजन्य उद्यमहरू संचालन गर्नका लागि उपयुक्त भौगोलिक बनावट रहेको पाइन्छ ।

ऐतिहासिक, धार्मिक गुम्बा, प्राकृतिक हिमाल, ताल, तलैया, भरणा, लेकाली घाँसे मैदान, तटीय क्षेत्रले गाउँपालिकाको पर्यटन प्रवर्द्धनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका छन् । गाउँपालिकाको विभिन्न भू-भाग भएर बग्ने पाँरे खोला, हवाकाल खोला, कुलुङ खोला, सासा खोला, नेभु खोला, भाल्ते खोला, लोडो खोला, ऋ खोला, याकाङ खोला, मृजु खोला, मेङ्घुङ खोला, लोभे खोला, घाङला खोला, सेप्राङ खोला, मेन्डाल खोला, मेता खोला, खाङजे खोला, छहरेखोला, सुती खोला, ताङजे खोला, नार खोला, फु आदि खोलाको जल उपयोग गरी सिंचाइ, जलविहार, जलविद्युत् जस्ता क्षेत्रमा दिगो उपयोग गर्न सके पालिकाको आर्थिक समृद्धिको आधार निर्माण हुने देखिन्छ । गो छोर्तेन गुम्बा, निडबु गुफा, मेन्डाल छो, घुलुङ छो, घाङला छो, छ्यूकु (तातोपानी), छोइ धिम लाखाङ, नेबुच्चा गुफा, छुचे गुम्बा, भोड गुम्बा, बुद्ध पार्क, खाम्पा सङ्ग्रालय, केसाङ गुफा, कल्साङ गुम्बा, ल्हाभ्रिवा तिर्थस्थल, वेसर छ्योलिङ गुम्बा, टासी ल्हाकाङ गुम्बा, ख्युङचो पाल्की गुम्बा, साम्जुक छ्योलिङ गुम्बा, घोमभोङ भरणा, गुरु साङबो भरणा, छ्योकर्ण ताल, होम्पार फु गुफा, चेरिसी पार्क, नोबु गुम्बा, सारीङबुङ पास, छोकर्ण ताल, नाम्जेखर्क जस्ता पर्यापर्यटनका क्षेत्रहरूको संरक्षण, प्रवर्द्धन र प्रचार प्रसार गरी पर्यटकका लागि आकर्षकको केन्द्र बनाउन सकिने देखिन्छ । प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्न सके पालिका भित्रै रोजगारीको सृजना हुनुको साथै समृद्धिका आधारहरू निर्माण हुन सक्ने देखिन्छ । ठुला तथा साना र परम्परागत घरेलु उद्योग संचालन तथा व्यवस्थापन गरी पालिकाको आर्थिक क्रियाकलाप संचालन गर्न मनाङ सदरमुकाम चामेदेखि सडक यातायातको विकास गरी यस पालिकालाई राष्ट्रिय सञ्जालमा जोडी व्यापार व्यावसायको ढोका खोल्न सकिन्छ ।

२.६.१ कृषि

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५ अनुसार यस पालिकामा खेतीयोग्य जमिन खेत ३२४ रोपनी र बारी ४९ रोपनी रहेको छ । त्यसमध्ये करिब ६० प्रतिशत जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध रहेको छ भने ४० प्रतिशत जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुगेको छैन । गाउँपालिकाका उपी, नारगाउँ, मेता, भुनाम, च्याँखु, क्याङ, फु लगायतका स्थानहरू खाद्यान्न उत्पादनका दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिन्छन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका सरोकारवालासँगको अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा यस पालिकामा मुख्य गरी करु/उवा, आलु, मूला, सलगम, गाँजर, गोलभेडा, बन्दा, काउली, काक्रो, फर्सी, प्याज, रायो, तोरी, मेथी, जिम्बु आदि उत्पादन गर्ने गरिन्छ । फलफूल (स्याउ) खेती र आलुको उत्पादन पर्याप्त मात्रामा हुने भएकाले यी बालीको उत्पादनमा वृद्धि गरी व्यापारका माध्यमबाट आय आर्जनमा टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ ।

परम्परागत कृषि प्रणालीमा आधारित रहेकाले कृषि पेशा केवल जीविकोपार्जनमा मात्र सीमित हुन पुगेको छ । परम्परागत कृषि प्रणालीमा प्रविधिकरण गरी कृषकहरूलाई व्यावसायिक बनाई आधुनिक कृषि प्रणालीमा जोड दिएमा गाउँपालिकालाई आत्मनिर्भर बनाउन सकिने सम्भावना रहेको छ ।

२.६.२ पशुपंक्षी पालनको अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा पशुपालनको रूपमा चौरी गाई, स्थानीय जातको गाई, लुलु गाई, च्याङ्गा, भेडा आदि पालन गर्ने प्रचलन रहेको छ । पशु पालनको यो परम्परागत प्रचलनलाई व्यावसायिक बनाउन नसक्दा कृषकहरूले अपेक्षित लाभ लिन सकिरहेका छैनन् । पशुपालनका लागि हावापानी, चरण क्षेत्र, खर तथा डाले घाँसको स्रोत, पानीको पर्याप्तता र परम्परादेखि पशुपालनप्रति स्थानीय कृषकहरूको लगावलाई हेर्दा यो

गाउँपालिका पशुपालनका दृष्टिले राम्रो सम्भावना रहे तापनि हिँउदो यामको चिसो, हिँमपात र चरण क्षेत्रको अभावले यो पेशाप्रति चुनौतीहरु थपिएका छन्। व्यावसायिक पशुपालन गरी आर्थिक उपार्जनका माध्यमबाट जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन कृषकहरुको क्षमता विकास गरी वित्तीय लगानी सुनिश्चित गर्नुपर्ने देखिन्छ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका सरोकारवालासँगको अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा यस गाउँपालिकामा १४ घरपरिवार भेडा पालनमा र २६ घरपरिवार चौरी पालन व्यवसायमा संलग्न रहेका छन्। भू-बनोट, हावा पानी, चरिचरण क्षेत्र आदिका आधारमा हेर्दा यहाँ भेडा, च्याङ्गा, चौरी, लुलु गाई, घोडा र खच्चड उत्पादन गरी व्यावसायिक पशुपालनका माध्यमबाट यहाँका बासिन्दालाई आत्मनिर्भर बनाउन सकिन्छ।

२.६.३ खाद्यान्न उत्पादन र आमनिर्भरता

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका सरोकारवालासँगको अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा वार्षिक रूपमा सबै भन्दा बढी आलु, करु/उवा उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी तरकारी तथा मसलाजन्य वस्तुमा मूला, रायो, सलगम, गाँजर, गोलभेडा, बन्दा, काउली, काक्रो, फर्सी, मेथी, जिम्बु आदि उत्पादन हुने गर्दछ। गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका अधिकांश बस्तीहरू दक्षिणी तथा पूर्वी मोहडामा अवस्थित रहेका छन्। पारिलो भूबनोट, उर्वरायुक्त ग्रेन दोमट माटो, नदी तथा खोला तटीय क्षेत्र भएकाले प्रायः माटोमा ओसिलोपना भइराख्ने भूबनोटको विशेषताका कारण उच्च हिमाली जातका खाद्यान्न उत्पादनका दृष्टिले यो पालिका उपयुक्त मानिन्छ। यस गाउँपालिकामा करु तथा आलु उत्पादन गरी आर्थिक क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सकिन्छ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाकाका सरोकारवालासँगको अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा वर्षभरी खान पुग्ने अन्न उत्पादन गर्ने जनसंख्या ०.० रहेको छ। त्यसैगरी ७-९ महिनासम्म खान पुग्ने परिवार पनि ०.० रहेको छ भने ३-६ महिनासम्म खान पुग्ने परिवार २० रहेको छ। ३ महिना भन्दा कम खान पुग्ने परिवार १०० रहेको छ र कुनै किसिमको खाद्यान्न उत्पादन नगर्ने परिवार ८ रहेको छ। उत्पादन लागतको तुलनामा प्रतिफल कम, आधुनिक खेती प्रणालीको अभाव र उच्च हिमाली हावा पानी जस्ता कारणले यहाँका अधिकांश मानिस प्रमुख खाद्यान्न बालीमा आत्मनिर्भर बन्न सकिरहेका छैनन्।

२.६.४ उद्योग तथा वाणिज्य

मनाङ जिल्लाको उत्तरी भागमा अवस्थित यो पालिका प्राकृतिक स्रोत साधन, खनिजजन्य पदार्थ, बहुमूल्य जडिबुटी, वनपैदावर आदिका दृष्टिले सम्पन्न छ। उद्योग व्यापार तथा वाणिज्य क्षेत्रको विकासका लागि यी स्रोत र साधनहरू महत्वपूर्ण रहेका छन्। उच्च तथा वातावरणीय स्वच्छतायुक्त बस्तीहरूमा पर्यावरण मैत्री उद्योगहरू संचालन गर्नु उपयुक्त मानिन्छ। उद्योग तथा व्यापार व्यवसायको सोच भएका युवाहरू र परम्परागत रूपमा घरेलु तथा कुटिर उद्योग चलाएका व्यक्तिहरूलाई आधुनिक औद्योगिक ज्ञानको विकास गराई स्थानीय स्रोत, साधन, सीप, बजारको माग र संभावित उद्यमीको चाहनालाई एकीकृत गर्न सकेमा नयाँ व्यवसायहरू सञ्चालन गरी आयआर्जनमा वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। उद्यम विकासका लागि पूर्व तयारी कार्य, स्रोत साधनको सर्भेक्षण, लक्षित समूह पहिचान, बजारको माग अध्यावधिक गर्न सके साना तथा कुटिर उद्योग सञ्चालन गर्नसक्ने सम्भावना छ। युवा पुस्तालाई स्वरोजगारमूलक बनाउन साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई प्रविधीकरण, वित्तीय सेवामा पहुँच विस्तार र उत्पादित वस्तुको बजारीकरण गर्न आवश्यक उद्यमशील ज्ञान तथा सीपको विकास गराउन सकिने सम्भावना रहेको छ। भूबनोटको अवस्था, परम्परागत रूपमा उत्पादित वस्तु तथा वातावरणीय अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा यहाँ आधुनिक व्यावसायिक उद्योगहरू नभए पनि यहाँका महिलाले न्यारफा र लुङ (उनीबाट बुन्ने कम्बल र बस्ने सानो साइजको कम्बल) बुन्छन्। यसलाई कुटिर उद्योगको रूपमा लिन सकिन्छ। करिब १०० भन्दा बढी कम्बल र बस्ने काम्लाहरू (लुङ) बिक्री गरिन्छ। यसबाट करिब दुई लाख जतिको आमदानी हुन्छ। यस्तो व्यवसायमा

२० घरपरिवार संलग्न रहेका छन् । विशेष गरी मंसिरको अन्तिमदेखि फागुनको अन्तिमसम्म अस्थायी रूपमा लमजुङ, पोखरा, काठमाडौं आदि ठाउँमा बसोबास गर्दा यी सामानहरु बिक्री गर्दछन् र कुनै स्थानीय रूपमा पनि बिक्री गर्दछन् ।

२.६.५ पर्यटन क्षेत्रको अवस्था

नार्पा भूमि मनाङ जिल्लाको उत्तरी भागमा अवस्थित एक उच्च हिमाली गाउँपालिका हो । यो गाउँपालिकालाई कुनै पनि राष्ट्रिय राजमार्ग तथा स्थानीय सडक सञ्जालले छोएको छैन । भौगोलिक रूपमा विकट रहे पनि प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक दृष्टिले यो पालिका गुल्जार रूपमा मुस्कुराइरहेको छ । काङ्गलापास (५३२० मि), भञ्ज्याङ, नारगाँउ (४२८० मिटर) नेपालको सबैभन्दा अग्लो स्थानमा रहेको गाउँ, टेरिलापास (५५९५ मि.), खम्जुङ हिमाल, तेरिला चुचुरो, नार खोलाको सतहबाट ७८ मिटर उचाइमा रहेको स्थानीय काठबाट बनेको गुरुपार्क नाखो सबभन्दा अग्लो पार्क, धाकार ताल, घाङ्ला छो, घाङ्ले च्छो, लामा तेन्जिङ ताल, मेन्दाल छो, घुलुङ छो, मेन्दाल हिमाल, गाङ्ला पिक (हिमाल), निडबु गुफा, तिक््या हिमाल, घाङ्गारु हिमाल, छ्यूर्कु (तातोपानी), नेमी पास, नेमी छो (ताल), ढुना भरना, खाङ्जे भरना, धोर्जे फलम भरना, नेबुच्चा गुफा, नाभ्याङ भ्यु पोइन्ट, नेमी हिमाल, खाम्पा सेटलमेन्ट, भुनम पुरानो बस्ती, भोजपत्र जंगल, च्याँखु हिमाल, बुद्ध पार्क, खाम्पा सङ्ग्रालय, ग्लासिएर प्वान्ट, केसाङ गुफा, नाम्जुङ हिमाल, वेसर छयोलिङ गुम्बा, पुपीध्यालो गेट, ऋ पुरानो गाउँ, प्याङबु च्युङ्मी, वागल गाउँ, च्योङ्से (जडिबुटी ढुङ्गा), फुर्कुङ, हिम्जुङ हिमाल, हिम्लुङ बेसक्याम्प, पाङ्गे जिम्बु खर्क बस्ती, ख्युङ्चो पाल्की गुम्बा, घोमभोङ भरणा, गुरु साङबो, छयोकर्ण ताल, होम्पार फु गुफा, डोरु पुरानो बस्ती, चेरिसी पार्क, रत्न चुली हिमाल, क्याङ नाका, भृकुटी हिमाल, सारीङबुङ पास, छोर्कन ताल, छिबु पास, फु घाङ हिमाल, ड्योरी गाउँ, फु पास, पाङ्गे पास, भोङ पुरानो बस्ती, आदि प्राकृतिक पर्यटकीय स्थल रहेका छन् । नार्पा भूमि गाउँपालिका होचा, अग्ला, चुच्चे डाँडाँकाँडा तथा खोच र ती खोच भएर बग्ने साना ठुला खोलाहरू, उपल्ला हिमाली बस्तीहरू, साना बुट्यान जंगल सहितका अग्ला पहाडहरू ती पहाडी बस्तीको स्वच्छ हावा पानी तथा निश्चल हिमाली जीवनशैली यस पालिकाका पर्यटकीय आकर्षणका मुख्य आधारहरू हुन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिका ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण मानिन्छ । जातीय रूपमा जनजाति समुदायको बसोबास रहे तापनि धार्मिक रूपमा शान्तिप्रिय बौद्ध धर्मावलम्बीहरूको बाहुल्यता रहेको छ । यहाँ विभिन्न किसिमका सम्पदाहरू रहेका छन् । ऐतिहासिक तथा धार्मिक आकर्षणका रूपमा सते गुम्बा, साम्दुछोलिङ गुम्बा, चामजोङ पुल (महेन्द्र पुल), गो छोर्तेन (गुम्बा), युङ्तिङ्तिङ, भोलासिङ घ्याल्पा, भ्रा, ल्हाकाङ, छोइ धिम लाखाङ, छुचे गुम्बा, भोङ गुम्बा, खाम्पा सङ्ग्रालय, कल्साङ गुम्बा, २४०० वर्ष पुरानो क्याङ गुफा, ल्हाभ्रिवा तीर्थस्थल, वेसर छयोलिङ गुम्बा, प्याङबु च्युङ्मी (पानी नपर्दा पुजा गरे पानी पर्ने), फुर्कुङ, पाङ्गे जिम्बु खर्क बस्ती, टासी ल्हाकाङ गुम्बा, ख्युङ्चो पाल्की गुम्बा, साम्दुक छयोलिङ गुम्बा, नोबु गुम्बा आदि रहेका छन् । प्राकृतिक सौन्दर्य र जैविक विविधताको अवलोकन तथा मनोरञ्जनका रूपमा गुफा, तातोपानी, भरना, पार्क, आदि रहेका छन् । सांस्कृतिक आकर्षणका रूपमा जातीय परम्परा अनुसार चाङवाङ, पूजाआजा, धार्मिक विश्वास परम्परागत ल्होसार, धञ्चाङ, घोडे जात्रा, छेन्चु, यार्तुङ आदि मौलिक सांस्कृतिक मूल्य मान्यताहरू रहेका छन् । यस पालिकाका ऐतिहासिक, धार्मिक, प्राकृतिक र पुरातात्विक महत्वका पर्यटकीय स्थलहरूले आकर्षित गर्ने गरेको छ । बदलिँदो जीवन शैलीसँगै प्राकृतिक जीवनबाट कृत्रिम जीवन विताइरहेका मानिसहरूलाई आन्तरिक पर्यटकको रूपमा र बाह्य पर्यटकहरू समेत यस पालिकामा विभिन्न पर्यटकीय उद्देश्यले भित्रिँरहेका छन् । व्यवस्थित रूपमा पर्यटक आगमनको अभिलेखीकरण नहुँदा वास्तविक तथ्याङ्कको अभाव देखिन्छ । यहाँ आउने पर्यटकका लागि आरामदायी सुविधायुक्त स्थानीय मौलिकतामा आधारित होम स्टेको व्यवस्था गर्न सकेमा पर्यटन क्षेत्रको राम्रो विकास हुने देखिन्छ । यी

पर्यटकीय स्रोतहरूको व्यवस्थित रूपमा मर्मत सम्भार, संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास गरी प्रचार प्रसार गर्न आवश्यक छ ।

२.६.६ वित्तीय संस्थाहरू र सहकारी

वित्तीय संस्थाहरू बैंक, सहकारी र लघुवित्त आर्थिक क्षेत्रको गतिशिलताका लागि महत्वपूर्ण पक्षहरू हुन् । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा सरकारी तथा वाणिज्य बैंक, लघुवित्त र सहकारी संस्थाहरू संचालनमा रहेका छन् । नेपाल बैंक लिमिटेड नारफु शाखाले पालिकाको एक मात्र वित्तीय तथा वाणिज्य संस्थाको रूपमा कार्य गरिरहेको छ । यसका अतिरिक्त ग्रामीण अर्थतन्त्रको सहयात्रीको रूपमा नार सहकारी, फु चौरी पालन सहकारी कृषि तथा बचत सहकारी दर्ता भै संचालनमा रहेका छन् ।

२.६.७ पारिवारिक आय व्ययको अवस्था

नार्पा भूमि गाउँवासीका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू होटेल व्यावसाय, जडीबुटीको व्यापार, पशुपालन, कृषि, वैदेशिक रोजगारी, नोकरी र पेन्सन रहेका छन् । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको गाउँवासीका औसत आम्दानीका विषयमा आवधिक योजना निर्माणका क्रममा पालिका तथा वडा स्तरमा गरिएका विभिन्न समूहगत छलफल तथा नमुना सर्वेक्षणका आधारमा आम्दानीका स्रोतहरू तपसिल अनुसार रहेको देखिन्छ ।

तालिका ७: नार्पा भूमि गाउँवासीहरूका औसत वार्षिक आम्दानीका स्रोतहरू (रु. हजारमा)

क्र.स	आम्दानीका स्रोतहरू	घरधुरी	वार्षिक औसत प्रति परिवार आम्दानी रकम (रु)	वार्षिक पालिकाको औसत आम्दानी रकम (रु)
१	कृषि	३६	८५०००	३०६००००
२	व्यापार व्यवसाय (यार्सा)	६०	२५००००	१५००००००
३	सेवा नोकरी	१९	१०००००	१९०००००
४	ज्याला मजदुरी	५	९००००	४५००००
५	विप्रेषण (विदेशबाट पठाएको रकम) संख्या	४०	२०००००००	८००००००००
६	घर भाडा वापत प्राप्त रकम	६	१३००००	७८००००
७	उद्योग	-	०	०
८	व्याज	-	०	०
९	पेन्सन	३	४००००	१२००००
	जम्मा		२०६९५०००	८२१३१००००
	प्रति व्यक्ति औसत आम्दानी			२०७४०१५.१५

स्रोत: आवधिक योजना निर्माणका क्रममा पालिका तथा वडा स्तरमा गरिएका विभिन्न समूहगत छलफल तथा नमुना सर्वेक्षण

त्यसैगरी नार्पा भूमि गाउँपालिकाका परिवारको वार्षिक खर्चका क्षेत्रहरू खानपान, लत्ताकपडा, औषधी, बच्चाहरूको पठनपाठन, इन्धन, यातायात, चाडपर्व, मनोरन्जन आदि रहेका छन् । आवधिक योजना निर्माणका क्रममा पालिका तथा वडा स्तरमा गरिएका विभिन्न समूहगत छलफल तथा नमुना सर्वेक्षणका आधारमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको औसत खर्च प्रति परिवार तपसिल अनुसार रहेको छ ।

तालिका ८: परिवारको वार्षिक खर्चका क्षेत्रहरू (रु. हजारमा)

क्र.स	खर्च विवरण	औसत प्रति परिवार वार्षिक खर्च रकम	घरधुरी	जम्मा खर्च
-------	------------	-----------------------------------	--------	------------

१	खानपान खर्च	१५०,०००	१२८	१९,२००,०००
२	पहिरन (लत्ताकपडा) खर्च	२५,०००	१२८	३,२००,०००
३	औषधी खर्च	१०,०००	१२८	१,२८०,०००
४	पढाइ (बालबालिकाहरूको) खर्च	१३५,०००	१२८	१७,२८०,०००
५	इन्धन खर्च (ग्याँस)	२२,८००	१२८	२,९१८,४००
	इन्धन खर्च (दाउरा)	१८,०००	१२८	२,३०४,०००
६	मनोरञ्जन खर्च	३५,०००	१२८	४,४८०,०००
७	यातायात खर्च	४५,०००	१२८	५,७६०,०००
८	चाडपर्व खर्च	३०,०००	१२८	३,८४०,०००
९	घरभाडा खर्च	१८०,०००	१२८	२३,०४०,०००
१०	कृषि सामग्री खर्च	५,०००	१२८	६४०,०००
१२	अन्य खर्च			०
	जम्मा			८३,९४२,४००
	प्रति परिवार खर्च			६५५,८००
	प्रति व्यक्ति खर्च			२११,९७६

स्रोत: आवधिक योजना निर्माणका क्रममा पालिका तथा वडा स्तरमा गरिएका विभिन्न समूहगत छलफल तथा नमुना सर्वेक्षण

२.७ वन वातावरण तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्था

वन सम्पदाको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा दिगो उपयोग गर्ने र गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय क्षेत्रमा योगदान अभिवृद्धि गर्न आवश्यक रहेको छ। स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणका क्रममा वातावरण प्रदूषण जस्ता समस्या टड्कारो रूपमा देखिने सम्भावना रहेको छ। वायु र जल प्रदूषणले मानिसमा विभिन्न रोगहरू समेत निम्ताइ रहेको छ। प्राकृतिक स्रोत साधनको अनियन्त्रित प्रयोगलाई नियन्त्रण गर्न, विकासका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा वातावरणीय प्रभावको पूर्व मूल्याङ्कन हुन आवश्यक छ। स्थानीय तहमा मानव अनुकूलको वातावरण निर्माणमा सहयोग जुटाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। फोहोर मैला व्यवस्थापन, वृक्षारोपण र संरक्षण, प्राकृतिक स्रोत साधनको समुचित प्रयोग, वातावरण प्रदूषण सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम स्थानीय स्तरबाट सञ्चालन गर्नुपर्दछ।

वन क्षेत्रको स्थानीय अर्थतन्त्रमा उल्लेख्य रूपमा योगदान पुग्ने गरी व्यावसायिक वन व्यवस्थापन र उपयोग गर्न नसक्नु, पूर्वाधार विकास र पर्यावरणीय प्रणाली बीच योजनाबद्ध तरिकाले सन्तुलन कायम गर्न नसक्नु, वन अतिक्रमण, वन पैदावारको चोरी निकासी, नदी कटान, भू-क्षय, वन डढेलो, अनियन्त्रित चरिचरन, अनियन्त्रित ढुंगा/गिट्टी/वालुवा संकलन तथा निकासी हुनु, बढ्दो जनसंख्या, शहरीकरण, भू-उपयोगमा आएको परिवर्तन, विस्तारित सडक सञ्जाल, बढ्दो सवारी यातायात र डिजेल पेट्रोलको खपत, फोहोरमैला उत्सर्जन, प्लाष्टिकजन्य फोहोर निष्कासन र अव्यवस्थित भौतिक पूर्वाधार निर्माणका कारण वायु र पानीजन्य प्रदूषण, बाह्य मिचाहा झार (Invasive plant species) को प्रकोप, विभिन्न सरोकारवाला तथा नियमनकारी निकायसँग समन्वय हुन नसक्नु, नागरिक सचेतना कम हुनु, वन जंगलको अतिक्रमण तथा ह्रास हुनु, विषादीको प्रयोग, वातावरण संरक्षण र पूर्वाधार विकासबीच सामन्जस्यता स्थापित हुन नसक्नु आदि प्रमुख समस्याहरू रहेका छन्।

नार्पा भूमि गाउँपालिका बाढी, पहिरो र भूक्षयको उच्च जोखिममा रहेको छ। वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन विना नै विकासको काम गर्दा विपद्को जोखिम निम्तिने खतरा रहन्छ नै। गाउँपालिकाको अभिलेख अनुसार नार्पा भूमि गाउँपालिकामा प्राकृतिक प्रकोप (नदी कटान र भूक्षय) का कारण वाकल, पाल्ते, होमथाड, काङ्ला वेस क्याप, मेता वस्ती, ओखल वस्ती, भाल्ते वस्ती, फु गाउँ लगायत १५ स्थानमा विभिन्न समयमा विपद्हरूको सामना गर्नु परेको छ। नार्पा भूमि गाउँपालिकाका केही वडाहरूमा दुम्सीको समस्या समेत रहेको छ। दुम्सी जस्ता वन्यजन्तुले लगाएको अन्नबाली तथा फलफूल नाश गरिदिने हुनाले यसको उचित व्यवस्थापन गर्ने तर्फ ध्यान जानु जरुरी छ।

२.८ प्राकृतिक प्रकोप जोखिमका सम्भावित क्षेत्रहरू

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा विशेष गरी नदी कटान र भूक्षयको जोखिम उच्च रहेको छ। भू-बनोट र मोहडाको दृष्टिकोणले पनि यहाँका भू-भाग भिर पाखाले ओगटेको छ। यस्ता भिरपाखामा विशेषतः पहिरो जाने धेरै सम्भावना रहेका छन्। जम्मा ८२६४५ हेक्टर जमिन मध्ये भौगोलिक सूचना प्रणाली नक्सा (GIS Map) का अनुसार २२,३८९ अर्थात् २८ प्रतिशत जमिन प्राकृतिक प्रकोपका दृष्टिले जोखिमयुक्त रहेको छ। यस्ता जोखिमपूर्ण क्षेत्रहरू मानव बसोबासका निम्ति उपयुक्त नभएकाले यहाँका वस्तीलाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

२.९ इन्धन तथा बत्तीको श्रोत र प्रयोगको अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा मुख्यतः इन्धनको श्रोत दाउरा रहेको छ। मुख्य इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्ने दाउराको स्रोत सामुदायिक तथा संरक्षित वन रहेका छन्। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार दाउरा प्रयोग गर्ने ९५.२ प्रतिशत, एलपि ग्याँस प्रयोग गर्ने ३.२ प्रतिशत, मट्टितेल प्रयोग गर्ने ०.८ प्रतिशत र अन्य स्रोत प्रयोग गर्ने ०.८ प्रतिशत घर परिवार रहेका छन्। यसैगरी गाउँपालिकाका केही घरहरू केन्द्रीय प्रसारण तथा साना लघु जल विद्युत आयोजना मार्फत् विद्युत जोडिएका छन्। यसैगरी उर्जाका लागि विद्युत् प्रयोग गर्ने ६८.३ प्रतिशत, सोलार प्रयोग गर्ने ३१.० प्रतिशत र मट्टितेल प्रयोग गर्ने ०.८ प्रतिशत घर परिवार रहेका छन्।

२.१० यातायात तथा परिवहन सुविधाको अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिका भौगोलिक रूपमा दुर्गम मानिन्छ। भौगोलिक दुर्गमताका कारण यहाँका अधिकांश वस्तीहरू सडक सञ्जालको सेवा सुविधा प्राप्त गर्न सकिरहेका छैनन्। प्रत्येक पालिका मुकामसम्म सडक सञ्जालले जोड्ने राष्ट्रिय नीति भए पनि यो पालिकामा अहिलेसम्म सडक सञ्जालको विकास र विस्तार भएको छैन। परम्परागत घोडेटो र गोरेटो बाटोको माध्यमबाट यहाँका मानिसले आफ्ना व्यपार, व्यावसाय सञ्चालन तथा सेवा सुविधाको उपभोग गर्न बाध्य भएका छन्। भौगोलिक रूपमा पछि परेको क्षेत्र र समुदायको मूल प्रवाहीकरणका लागि यथाशीघ्र सडक सञ्जालको पहुँच विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ।

नक्सा ९: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सडक सञ्जाल

तालिका ९: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सडकका प्रकार

सडकका प्रकार/ Road Type	लम्बाई (कि.मि)	प्रतिशत
पुल र ट्रयाकहरू	०.१८	०.१७
उथले स्थान	१.५२	१.५०
स्थानीय गोरेटो बाटो	२६.७३	२६.२५
मुख्य गोरेटो बाटो	७३.३९	७२.०८
जम्मा	१०१.८२	१००

२.११ सूचना तथा सञ्चारको पहुँच

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार गाउँपालिकामा सार्वजनिक सञ्चारका साधनको रूपमा ल्यान्डलाइन फोन १, साधारण मोबाइलको प्रयोग १०६ घर परिवार र समार्ट मोबाइलको प्रयोग ६४ घर परिवारले गरेका छन् । त्यसै गरी सञ्चार सेवाका रूपमा यस पालिकाका नागरिकले रेडियो, टेलिभिजन, एफएम, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, आदिको प्रयोग गरेका छन् । तर यी सुविधाहरू पर्याप्त, भरपर्दा र गुणस्तरीय भने छैनन् ।

२.१२ पर्यटकीय स्थलहरू

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यटकीय स्थानको महत्व निकै नै रहेको पाइन्छ । ऐतिहासिक धरोहरको बारेमा उल्लेख गर्नु पर्दा साम्बुछेलिङ गुम्बा (नार गुम्बा), डेबा गुम्बा, सते गुम्बा, स्तुपा, समान गुम्बा, साङडु गुम्बा, ए पा खर्च गुम्बा र नारछ्याङ गुम्बाहरू प्रख्यात छन् । यी गुम्बा र स्तुपाले यहाँको आन्तरिक र बाह्य पर्यटकलाई आकर्षित गरिरहेको पाइन्छ । तल उल्लेखित तालिकाले पनि यस तथ्यलाई प्रष्ट पार्दछ ।

तालिका १०: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरू

क्र.सं.	प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरू	महत्व
१	काङ्लापास भञ्ज्याङ	५३२० मिटर उचाइ
२	नार गाउँ	नेपालको सबै भन्दा अग्लो गाउँ
३	टेरिलापास	५५९५ मिटर उचाइ
४	टेरिला चुचुरो, खुम्जु, घाङ्गारु, हिम्लुङ, हिम्जुङ, नेमी, मेन्दाल, गाङ्ला पिक, तिक्पा, च्याँखु, रत्न चुली, भृकुटी, फु घाङ हिमाल	सुन्दर हिम श्रृंखला
५	सते गुम्बा (साम्दुछोलिङ गुम्बा)	धार्मिक
६	महेन्द्र पुल	ऐतिहासिक
७	गुरु पार्क, बुद्ध पार्क, चेरिसी पार्क	प्राकृतिक तथा धार्मिक महत्व
८	गो छोर्ते, छु, भोड, कल्साङ, टासी ल्हाकाङ, ख्युङचो, पाल्की, सामडुक, छोयोलिङ, नोबु, वेसर छोयोलिङ गुम्बा	धार्मिक
९	धाकार ताल, छाङ्ला छो, नेमी छो, छयूकु (तातोपानी), मेन्दाल छो, घुलुङ छो, घाङ्ला छो, छयोकर्ण ताल, छोकर्ण ताल	प्राकृतिक
१०	भोलासिङ घ्याल्पो	पुरातात्विक
११	निङ्बु, नेबुच्चा, केसाङ, क्याङ, होम्पार फु गुफा	प्राकृतिक
१२	नेमी पास, छिबु पास, फु पास, पाङ्गे पास, सारिङबुङ पास	प्राकृतिक
१३	ढुना, खाङ्जे, धोर्जे, घोमभोङ, गुरुसाङबो भरना	प्राकृतिक
१४	क्रु गाउँ, वागल, डयोरी, भुनम, पाङ्गे जिम्बु खर्क, भोङ, डरो गाउँ तथा बस्ती	गाउँ तथा बस्ती
१५	छोइधिम लाखाङ, भ्रा ल्हाकाङ, प्याङबु च्युङ्मी, फुर्कुङ,	धार्मिक
१६	युङतिङ ढुङ्गा, खाम्पा सङ्ग्रालय	ऐतिहासिक
१७	नाभ्याङ भ्यू प्वाइन्ट	पर्यटकीय
१८	क्याङ नाका, हिम्लुङ वेस क्याप, पुपी घ्याल्पो, ग्लासिएर प्वाइन्ट	नका
१९	भोज पत्र जंगल	प्राकृतिक जंगल

परिच्छेद तीन

गाउँवासीको अपेक्षा र विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका समस्या र गाउँवासीको अपेक्षालाई वडागत रूपमा पहिचान गरी विश्लेषण गरिएको छ। यस अन्तर्गत स्थलगत अध्ययन, अवलोकन र सर्वेक्षण गरी सम्बन्धित निकायहरूसँग र विभिन्न राजनैतिक दलसँग छलफल, विषयगत विज्ञहरूसँगको अन्तर्क्रिया तथा गाउँपालिकाको प्रोफाइल र गाउँपालिकाको वार्षिक नीति कार्यक्रम तथा बजेट र गाउँपालिकाका विभिन्न दस्तावेजहरूमा आधारित भै गरिएको छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विश्लेषण तल प्रस्तुत गरिएको छ।

३.१. गाउँपालिकाको सबलता, दुर्बलता, अवसर र चुनौतीको विश्लेषण

उल्लेखित अपेक्षा तथा समस्याहरूको पहिचानका आधारमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाका सम्भावना, अवसर समस्या र चुनौतीहरूलाई तपसिल अनुसार विश्लेषण गरिएको छ।

सबलता	दुर्बलता
<ul style="list-style-type: none"> ● प्रदेश राजधानी पोखरा उपत्यका तथा प्रमुख व्यावसायिक केन्द्रका रूपमा रहेका पोखरा, लम्जुङ, बन्दीपुर, मुग्लिङ, नारायणगढ चितवन, काठमाडौं जस्ता प्रमुख शहरहरूसँग यातायातको पहुँच विस्तार गर्न सकिने, ● शुद्ध पिउने पानी तथा सिँचाइका लागि आवश्यक जलश्रोतको उपलब्धता, ● हावापानी, वनस्पति तथा जैविक विविधतामा एकरूपता, ● विविधतायुक्त तर सहअस्तित्व र सद्भावयुक्त जनसमुदाय, ● जनता र नेतृत्वको विकासप्रतिको उच्च सकारात्मक लगाव र प्रतिबद्धता, ● तलबाट उठेको (Bottom up) योजना निर्माण प्रक्रिया र यसमा स्थानीय जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता, ● योजना तथा कार्यक्रमहरूको निरन्तर स्थानीय स्तरको सरोकार अनुगमन र खबरदारीको संभावना, ● जननिर्वाचित संवैधानिक अधिकार प्राप्त स्थानीय सरकार। 	<ul style="list-style-type: none"> ● भौगोलिक कठिनाई, खाद्यजन्य वस्तु उत्पादनका लागि जमिनको कमी हुनु, ● परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली तथा पशुपालनमा उल्लेख्य निर्भरता, ● बढ्दो बसाइँसराइ र जनशक्ति पलायन, ● खेतीयोग्य जमिन बाँझो भूमिमा रूपान्तरण र बढ्दो खण्डीकरण, अपर्याप्त सिँचाइ, उत्पादनमा ह्रास, आयातित खाद्यवस्तुमा बढ्दो निर्भरता, ● वन्यजन्तु र प्राकृतिक प्रकोपबाट बाली नालीहरूको असुरक्षा, बाली संरक्षण सुविधाको अभाव तथा शीतगृहको अभाव, ● युवा वर्गमा जीवन उपयोगी सीप, उद्यमशीलता र दक्षताको कमी, ● गैरकृषि क्षेत्रमा उल्लेख्य रोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना हुन नसक्नु, ● गाउँपालिका कार्यालयमा पर्याप्त संस्थागत तथा प्राविधिक क्षमताको अभाव, प्रक्रियामुखी सार्वजनिक सेवा प्रवाह, ● प्राकृतिक प्रकोप र जोखिम व्यवस्थापनमा संरचना, सुविधा र सक्षमताको अभाव, ● विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सुस्पष्ट संरचना, कार्यविधि र दृढ इच्छाशक्तिको अभाव,

अवसर	चुनौतीहरू
<ul style="list-style-type: none"> ● जलश्रोतको प्रभावकारी उपयोगबाट ऊर्जा, सिंचाई, खानेपानी र सरसफाइको विकास गर्न सकिने, ● भूमिको बहुआयामिक उपयोग मार्फत् स्थानीय अर्थतन्त्रको सुदृढीकरण गर्न सकिने, ● हिमाली क्षेत्रहरूमा उपलब्ध घाँसे मैदान, वन, चरन, जडिबुटी र जैविक विविधताको समुचित उपयोग गर्न सकिने, ● उच्च प्रतिफल दिने आधुनिक पशुपालन र नगदे वालीको विस्तार गर्न सकिने, ● वन, जडिबुटी तथा कृषि पैदावारमा आधारित प्रशोधन उद्योगको विकास गर्न सकिने, ● आकर्षक पर्यटकीय स्थल र क्रियाकलापहरूको विकास र सम्बर्द्धन मार्फत् जनताको आयआर्जनमा वृद्धि गर्न सकिने, ● परम्परागत सीप र ज्ञानमा आधारित घरेलु तथा साना उद्योगको प्रवर्द्धन र यसको पर्यटन व्यवसायसँगको आबद्धतामा विस्तार गर्न सकिने, ● युवा शक्तिलाई रोजगारमूलक र उद्यमशीलताको तालिम प्रदान गरी स्वरोजगारको प्रवर्द्धन गर्न सकिने, ● विकास निर्माणमा स्थानीय स्रोत, साधन र जनशक्तिको उपयोग गर्न सकिने, ● संघ तथा प्रदेश सरकारको महत्वपूर्ण सहयोग र सद्भाव प्राप्त गरी विकासका कार्यक्रममा सहकार्य गर्न सकिने, ● परियोजनाहरूको विकासमा स्वदेशी तथा विदेशी दातृ निकाय र लगानी कर्तालाई आकर्षण गर्न सकिने, ● आधुनिक प्रविधि र सीपयुक्त नयाँ जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्न सकिने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● विकास, योजना र कार्यक्रमहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटीको अभाव । ● बाह्य (स्वदेश तथा विदेश) बसाइँसराइको परिणाम स्वरूप वित्तीय स्रोत र श्रमशक्तिको पलायन, ● विकासमा जनसहभागिता वृद्धि गर्न कठिनाई, ● जनताका आकांक्षामा तीव्र वृद्धि र स्रोतसाधनको सीमितताका कारण परिपूर्ति गर्न चुनौती, ● कृषिमा आधुनिकीकरणका लागि पुजी, प्रविधि, गुणस्तरीय बीउ विजन, मल तथा प्राविधिज्ञ सेवाको अभाव, ● ठूला आयोजनाहरूको निर्माण र कार्यान्वयनमा पर्याप्त पुजी, प्रविधि र जनशक्तिको अभाव, ● बढ्दो अव्यवस्थित बसोवास वेंसी तथा सुगम स्थानमा बसोबासको केन्द्रीकरण, ● सम्भाव्य पर्यटकीय स्थलहरूमा पूर्वाधार निर्माणका लागि वित्तीय स्रोतको व्यवस्थाको अभाव, ● गुणस्तरीय स्वास्थ्य र शिक्षा सेवाको पहुँच पुऱ्याउने, ● फोहोर मैला प्रदूषण र भूःस्खलन नियन्त्रण र व्यवस्थापन, ● स्थानीय तहमा संविधानले प्रदान गरेको अधिकार सूचीको प्रभावकारी कार्यान्वयन, ● गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाको सरलीकरण तथा आधुनिकीकरण, वडास्तरमा जनशक्तिको सबलीकरण ।

३.२ गाउँपालिकाका प्रमुख समस्याहरू

नार्पा भूमि गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरू, विज्ञ समूहको स्थलगत अध्ययन, छलफल तथा गोष्ठीबाट गाउँपालिकाका विद्यमान समस्याहरू पहिचान गरिएको छ। यस अध्ययनमा विभिन्न चरणमा विषयगत उपसमितिको छलफल, वडा भेला, स्थलगत अध्ययन भ्रमणबाट प्राप्त सूचनाका आधारमा गाउँपालिकाका प्रमुख समस्याहरू पहिचान गरिएको छ। ती समस्याहरूलाई विषयगत शीर्षक अनुसार वर्गीकरण गरिएको छ। साथसाथै समस्याहरू समाधानको लागि गरिनुपर्ने अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन योजना र कार्यक्रम समेत पहिचान गरी आवधिक योजनामा प्रस्ताव गरिएको छ।

३.२.१ आर्थिक तथा वित्तीय विकाससँग सम्बन्धित समस्याहरू

क) कृषि तथा पशु सेवा केन्द्रहरूको उचित व्यवस्थापन हुन नसकेकोले कृषकहरूले प्राविधिक सेवाहरू समयमा पाउन नसकेको,

ख) कृषि तथा पशुपालन व्यवसायलाई प्रविधिसँग जोडि व्यावसायिक तथा औद्योगीकरण गर्न नसकेको,

ग) बाली संरक्षण र भण्डारणको उचित व्यवस्था हुन नसकेकोले खाद्य सुरक्षामा समस्या देखिएको,

घ) कृषि र वनमा आधारित उत्पादित वस्तुहरूले उचित बजार पाउन नसकेको,

ङ) कृषि व्यावसायिकरणका लागि एकीकृत कृषि प्रबर्द्धन कार्यक्रमहरू संचालन हुन नसकेको,

च) खाद्यान्न तथा अन्य उपभोग्य सामग्रीहरूको आयातमा निर्भरता बढ्दै गएको तर गाउँपालिकाबाट निर्यात हुने वस्तुहरूको पहिचान र उत्पादन हुन नसकेको,

छ) भूबनोटको जटिलता र पर्याप्त स्रोतको अभावका कारण कृषि योग्य जमिनमा सिँचाइको सुविधा सहज हुन नसकेको,

ज) पर्यटन उद्योगका विषयमा व्यावहारिक ज्ञानको अभाव, पर्यटन मैत्री संस्कारको अभाव, पर्यटकीय स्थलहरूको मौलिकपनाको जगेर्ना, संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रचार प्रचार हुन नसकेको,

झ) सांस्कृतिक रूपमा गाउँबस्तीमा रहेका ल्होसार, तिरहान्ने, घोडे जात्रा, छेचु, यार्तुङ आदिको संस्थागत संरक्षण नभएको,

ञ) पर्यटकीय सम्भावना भएका काङ्लासाप, नार गाउँ, टेरिलापास लगायत कतिपय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको पहिचान र संरक्षण हुन नसकेको,

ट) सांस्कृतिक सम्पदा र पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको व्यवस्थापन हुन नसकेको,

ठ) आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकहरूलाई घरायसी वातावरणमा रमाउनका लागि आवश्यक होमस्टे (घरबास) हरू सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न नसकेको,

ड) आर्थिक तथा वित्तीय क्रियाकलापसँग सम्बन्धित साना तथा घरेलु र कुटीर उद्योगहरूको विकास हुन नसकेको,

ढ) आर्थिक गतिविधिलाई प्रोत्साहित गर्ने खालका सेवामूलक उद्योगहरू सञ्चालन नभएकाले रोजगारीका अवसरहरू उपलब्ध हुन नसकेको,

ण) गाउँपालिकाको आयआर्जनमा चुस्त, दुरूस्त गर्न आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यवसाय कर, उद्योग कर, सम्पत्ति कर तथा सेवाशुल्क कर आदिको उचित व्यवस्थापन हुन नसकेको,

त) व्यापारिक केन्द्रहरूको समुचित व्यवस्थापन हुन नसकेको,

- थ) गाउँपालिकाको समग्र विकास गर्नको लागि वित्तीय श्रोत व्यवस्थापन उचित किसिमले हुन नसकेको,
- द) सार्वजनिक साभेदारी तथा निजी क्षेत्रसँगको समन्वय गरी कर तथा गैरकरबाट प्राप्त हुने वित्तीय श्रोतको प्रभावकारी परिचालन हुन नसकेको,
- ध) वित्तीय संस्थाहरूको अभाव र सरकारको सहयोग नभएकोले कृषि र पशुपालन क्षेत्रको आधुनिकीकरण र व्यावसायिकीकरण हुन नसकेको,
- न) गरिब तथा सीमान्तकृत परिवारहरूको पहिचान र उनीहरूको समस्याको उचित सम्बोधन हुन नसकेको,
- प) गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका उल्लेख्य प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाहरूको समुचित उपयोग हुन नसकेको ।

३.२.२ सामाजिक विकाससँग सम्बन्धित समस्याहरू

- क) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सरकारी विद्यालयहरूको कमजोर व्यवस्थापन, पाठ्य सामग्रीको अभाव, विषयगत शिक्षकको अभाव, आधुनिक प्रविधिमा पहुँचको अभाव, प्रभावकारी अनुगमनको अभावका कारण विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर कमजोर हुँदै गएको,
- ख) प्राविधिक र जीवन उपयोगी शिक्षाको व्यवस्था हुन नसकेको,
- ग) स्वास्थ्य संस्थाहरूमा औषधी, आवश्यक प्रयोगशाला, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा तथा अपांगमैत्री सुविधाको अभाव रहेको,
- घ) असहाय, अशक्त, बालबालिका, जनजाति, दलित, महिला, अपाङ्ग, ज्येष्ठ नागरिक आदिलाई उचित समयमा सेवा सुविधा दिन नसकेको,
- ङ) दलित, उत्पीडित, असहाय वर्ग एवं महिलाको शसक्तीकरण हुन नसकेको,
- च) स्थानीय विकासमा युवाहरूको संलग्नतालाई परिचालन गर्न तथा सीप तथा तालिमको व्यवस्था गर्न नसकेको,
- छ) साहित्य, कला र संस्कृतिको प्रबर्द्धन तथा संरक्षण गर्न नसकेको,
- ज) कृषि भूमिहीन परिवारलाई उचित व्यवस्थापन गर्न नसकेको,
- झ) विकास आयोजनाहरूमा अशक्त, अल्पसंख्यक, जनजाति, महिला, बालबालिका, अपाङ्ग, उत्पीडित समुदायको प्रतिनिधित्व कम रहेकाले उनीहरूको सहभागिता सुनिश्चित हुन नसकेको,
- ञ) निर्माण संरचनाहरूमा अपाङ्ग, अशक्त तथा बालमैत्री हुन नसकेको,
- ट) नीतिगत तहमा पीछडिएका समुदायको पहुँच नभएको,
- ठ) जनचेतना कार्यक्रमहरू पर्याप्त नभएको,
- ड) बृद्धबृद्धा तथा असहायका लागि आश्रय स्थलको व्यवस्थापन नभएको,
- ढ) स्थानीय स्तरमा रहेका धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक र ऐतिहासिक सम्पदाहरूको उचित संरक्षण हुन नसकेको,
- ण) स्वच्छ पिउने पानीको अवधारणा अनुसार एक घर एक धाराको व्यवस्था हुन नसकेको,
- त) बहूँदै गइरहेको शहरीकरणको प्रभावबाट सचेत र सजग भै प्राकृतिक वातावरणीय स्वच्छता कायम गर्न नसकेको,

थ) युवाहरूको सर्वाङ्ग विकास र शारीरिक स्वच्छताका लागि पर्यावरण मैत्री खेलकुद र खेल संरचनाको विकास हुन नसकेको,

३.२.३ भौतिक पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित समस्याहरू

यस गाउँपालिकामा विद्यमान भौतिक पूर्वाधारसँग सम्बन्धित समस्याहरू निम्नअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) गाउँपालिकामा योजनाबद्ध विकासको प्रारम्भ नभएकोले यससँग सम्बन्धित अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन योजनाहरू छनौट गरी योजनाबद्ध रूपमा सञ्चालन हुन नसकेको,

ख) भौतिक पूर्वाधार विकास अर्न्तगत यातायातका साधन संचालनका लागि आवश्यक पर्ने मोटरेवल बाटो नबनेको,

ग) जोखिमयुक्त तथा छरिएर रहेका बस्तीहरूमा सुरक्षित आवास र आधारभूत सेवाको पहुँच विस्तार हुन नसकेको,

घ) पालिका भवन, वडा कार्यालय र सम्बन्धित शाखा भवनहरूको उचित निर्माण तथा व्यवस्थापन हुन नसकेको,

ङ) विद्यालय भवन र स्वास्थ्य चौकीहरूको स्तरोन्नति, मर्मत तथा सम्भार गर्नुपर्ने,

च) गाउँपालिकाको अधिकांश स्थानहरूमा विद्युत् सुविधा नपुगेको,

छ) स्थानीय रूपमा साना जलविद्युत् केन्द्रहरूको स्थापना र उत्पादन पर्याप्त गर्न नसकिएको,

ज) सिंचाइका लागि प्रशस्त पानी हुँदा पनि यसको दीर्घकालीन व्यवस्थापन हुन नसकेकोले खेतीयोग्य जमिन बाँझो रहेको र वर्षाको पानीमा निर्भर हुनु परेको,

झ) सार्वजनिक भवन, सभा सम्मेलन र सामुदायिक अन्तर्क्रिया गर्ने व्यवस्थित सामुदायिक भवनहरूको अभाव रहेको,

ञ) गाउँपालिकाभित्रका सबै बस्तीहरूमा प्रभावकारी सञ्चार सेवा पुग्न नसकेको र कतिपय सेवामूलक सार्वजनिक स्थलमा इन्टरनेट सेवा पुग्न नसकेको,

३.२.४ वातावरणीय तथा प्रकोप सम्बन्धी समस्याहरू

क) गाउँपालिका भित्र रहेका सार्वजनिक सम्पत्तिहरू (वनजंगल, वन्यजन्तु, जडिवुटी, खोलानाला, मठमन्दिर, गुम्बा, पाटीपौवा) आदिको अभिलेख तयार नभएको,

ख) बस्तीहरूबाट निस्कने फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन हुन नसकेको,

ग) जलवायु परिवर्तनको कारणले पोखरी लोप हुँदै गैरहेका, मुहानहरू सुक्दै गैरहेका, वन्यजन्तुहरूको बासस्थान परिवर्तन भैरहेको, केही जंगली फलफूल, कन्दमूल तथा जडिवुटीहरू हराउँदै गइरहेको,

घ) बाढीपहिरो, खोला कटान, भूक्षय तथा हिमपहिरो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको समस्या भैरहेको,

ङ) असिना, आँधिबेहेरी, भूकम्प, अतिवृष्टि, अनावृष्टि जस्ता प्रकोप भैरहेको,

च) सार्वजनिक तथा निजी भवनहरूको संरचना जोखिम प्रतिरोधात्मक नभएको,

छ) प्राकृतिक विपत्तिका बेला आवश्यक जनशक्ति, सामग्री तथा राहतको उचित व्यवस्थापन नभएको र

ज) जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रमहरू ठूलो स्तरमा संचालन हुन नसकेको ।

३.२.५ सुशासन तथा संस्थागत विकाससँग सम्बन्धित समस्याहरू

- क) गाउँपालिकाका सबै शाखा कार्यालयहरू व्यवस्थित हुन नसक्दा सेवा प्रवाहमा समस्या भएको,
- ख) भौगोलिक दुर्गमता, यातायातका मार्गको अभाव र शहर तथा सुविधामुखी कर्मचारी मानसिकता जस्ता कारणले दरबन्दी अनुसारका कर्मचारीको व्यवस्था हुन नसकेको,
- ग) गाउँपालिकाका कतिपय वडाका कार्यालयमा सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक प्रविधिमैत्री पूर्वाधारहरू व्यवस्थित नभएकाले सेवासुविधा प्रवाहमा सहज हुन नसकेको,
- घ) गाउँपालिका केन्द्र र वडाहरूमा सुविधा सम्पन्न सामुदायिक हल नभएकाले सभा, गोष्ठी, तालिम, अन्तर्क्रिया आदि जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न असहज भएको,
- ङ) प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक दक्ष जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार र स्रोत साधनको अभाव भएको,
- च) प्रविधिमैत्री सेवा प्रवाहको व्यवस्था गर्न नसकेको,
- छ) संघीय तथा प्रदेश कानूनको अभावमा कतिपय जनसरोकारका सेवामूलक नीति, नियम र कानूनको निर्माण हुन नसकेको ।

उपयुक्त विश्लेषणको आधारमा के निष्कर्षमा पुग्न सकिन्छ भने नार्पा भूमि गाउँपालिकाले योजनाबद्ध विकास प्रकृया अबलम्बन गर्न सक्छ, यसका लागि पर्याप्त भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, संस्थागत सम्भावना रहेका छन् । राज्यको पुनर्संरचनाबाट स्थानीय तहको विकास स्थानीय स्तरमै हुने वातावरण निर्माण भएको सन्दर्भ, राजनैतिक प्रतिबद्धता र उच्च इच्छाशक्ति भएको नेतृत्वले योजनाको सफल कार्यान्वयन समयबद्ध रूपमा गर्न सक्छ ।

३.३ जनसंख्याको प्रक्षेपण तथा विश्लेषण

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जनसंख्या राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार जम्मा ५३८ थियो भने गाउँपालिकाको रेकर्ड अनुसार जनसंख्या ६१५ देखिएको छ । यसको आधारमा यस गाउँपालिकाको वार्षिक जनसंख्या १.३४ प्रतिशतका दरले वृद्धि भएको देखिन्छ । यसका आधारमा जनसंख्या प्रक्षेपण गर्दा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जनसंख्या वृद्धि दरलाई आधार मानी २०८० देखि २०८५ सम्म प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका ११: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जनसंख्या वृद्धि तथा प्रक्षेपण

साल	महिला	पुरुष	जम्मा जनसंख्या	वार्षिक वृद्धि दर (प्रतिशत)	कैफियत
२०६८	२५८	२८०	५३८		राष्ट्रिय जनगणना २०६८
२०८०	३२९	२८६	६१५	१.३४	गाउँपालिकाको रेकर्ड अनुसार
२०८१	३३७	२८६.६०	६२३.२४	१.३४	
२०८२	३४५	२८७.२०	६३२.४८	१.३४	
२०८३	३५३	२८७.८०	६४१.७२	१.३४	
२०८४	३६१	२८८.४०	६४९.९६	१.३४	
२०८५	३६९	२८९.००	६५८.२१	१.३४	
२०८६	३७७	२८९.६०	६६६.४५	१.३४	

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नार्पा भूमि गाउँपालिकामा प्रति घरपरिवार औसत सदस्य संख्या ३.१४ जना रहेको छ । यस गाउँपालिकाको जनघनत्व ० जना प्रति वर्ग कि.मि. छ । लैगिंक आधारमा जनसंख्याको

विश्लेषण गर्दा महिला पुरुष अनुपात ७४.४५ रहेको छ । यस पालिकाको महिला पुरुषको जनसांख्यिकी अनुपात पुरुषको तुलनामा महिलाको बढी रहेको देखिन्छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नार्पा भूमि गाउँपालिकामा १५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको जनसंख्या ५७ अर्थात् १४ प्रतिशत, १५ देखि ५९ वर्षसम्मको सक्रिय जनसंख्या २५० अर्थात् ६३ प्रतिशत र ६० वर्ष माथिका वृद्ध वृद्धाको संख्या १०९ अर्थात् २६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । जनसंख्या निर्भरताको विश्लेषण गर्दा १ जना सक्रिय जनसंख्या बराबर ३ जना निष्क्रिय जनसंख्या हुन आउँदछ । जातिगत रूपमा नार्पा भूमि गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी जनसंख्या जनजाति (गुरुङ, शेर्पा, लामा) को जनसंख्या रहेको छ ।

३.४ यातायात सुविधाको विश्लेषण

भौतिक तथा यातायात स्थिति विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाको भौतिक पक्षको स्थिति र विद्यमानको अवस्थामा विश्लेषण गरिएको छ । खासगरी बाह्रै महिना यातायातका साधनहरू चल्ने सडक, पुल पुलेसाको निर्माण, सबै गाउँहरूमा सञ्चार, खानेपानी, विद्युत् पुऱ्याउनुका साथै सार्वजनिक भवनहरूको अवस्था र निर्माणको विश्लेषण गरिएको छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका च्याँखुसम्म जिल्ला सदरमुकाम चामे तथा अन्य कुनै सडक पहुँच पुगेका क्षेत्रबाट यातायात विकास र विस्तारको सुरुआत भएको देखिदैन । यहाँका मानिसहरू परम्परागत गोरेटो बाटोमा निर्भर रहेका छन् भने यातायातका साधनको रूपमा घोडा, खच्चड र च्याङ्गाको प्रयोग गर्छन् ।

३.५ आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण

वर्तमान अवस्थामा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आर्थिक आधार होटेल व्यावसाय, जडिबुटी, व्यापार र कृषि रहेको छ । यहाँका प्रमुख कृषि बालीमा करु, आलु, सिमी, बन्दा, काउली, आदि, फलफूलमा स्याउ आदिको उत्पादन हुन्छ । यसबाहेक गाउँपालिकामा औषधीजन्य बहुमूल्य जडिबुटीहरू जस्तै जीवनबुटी, निरमसी, पदमचाल, पाँचऔले, सतुवा, सिलाजित, बन लसुन आदि जडिबुटीहरू पाइन्छन् । यी जडीबुटीहरू प्रशोधन गरी विक्री वितरण गर्न सकेमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्थामा सुधार आउने देखिन्छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्थाको मुख्य मेरुदण्डका रूपमा होटेल तथा जडिबुटी व्यवसाय रहेको छ । यी व्यवसायलाई समयको माग र बजारको आवश्यकता अनुसार संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । परम्परागत रूपमा यहाँका मानिसहरू कृषि पेशामा संलग्न छन् तर त्यो पेशा केवल निर्वाहमुखी मात्र रहेको छ । यस पालिकाको कृषिलाई व्यावसायिक र आधुनिक कृषि प्रणालीमा जोड दिनुपर्ने देखिन्छ । कृषि क्षेत्रलाई व्यावसायिक र उत्पादनमुखी बनाउन सकेमा आर्थिक समृद्धिका आधारहरू तय हुने, स्वदेशमै रोजगारी सृजना हुने र गाउँपालिकाले आर्थिक समृद्धिको आधार निर्माण हुने देखिन्छ । हिमाली क्षेत्रमा उत्पादन गर्न सकिने तरकारी, फलफूल, खाद्यान्न तथा नगदे बाली र पशुपंक्षीजन्य उद्यमहरू संचालन गर्नका लागि उपयुक्त भौगोलिक बनावट रहेको पाइन्छ ।

पर्यटन व्यवसाय नार्पा भूमिको समृद्धिको आधार हो । ऐतिहासिक, धार्मिक, प्राकृतिक ताल, तलैया, भरणा, लेकाली घाँसे मैदान, उच्च हिमाली बुकी पाटन क्षेत्र, तथा युद्ध कालीन महत्वपूर्ण स्मारकहरूले गाउँपालिकाको पर्यटन प्रबर्द्धनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका छन् । गाउँपालिकाका भएर बग्ने मुख्य हुलू खोला, खमलुंगर खोला, चच्चे खोला, लब्से खोला, घट्टे खोला, नार खोला र त्यसका सहायक खोलाहरूको दिगो व्यवस्थापन र पर्यटकीय सुन्दरता ल्याउने संरचनाहरू निर्माण गरी जल उपयोग, सिंचाइ, जलविहार, जलविद्युत् जस्ता क्षेत्रमा दिगो उपयोग गर्न सके गाउँपालिकाको आर्थिक समृद्धिको आधार निर्माण हुने देखिन्छ । काङ्लापास भञ्ज्याङ, टेरिलापास, नेमी पास, छिवु पास, फु पास, पाङ्गे पास, सारिडबुड पास, टेरिला चुचुरो, खुम्जु

हिमाल, काङ्गारु हिमाल, हिम्लुङ हिमाल, हिमजुङ हिमाल, नेमी हिमाल, मेन्दाल हिमाल, गाङ्गला पिक, तिब्ब्या हिमाल, च्याँखु, रत्न चुली हिमाल, निड्बु गुफा, नेबुच्चा गुफा, केसाङ गुफा, क्याङ गुफा, होम्पार फु गुफा, धाकार ताल, छाङ्ला छो, नेमी छो, छ्यूर्कु (तातोपानी), मेन्दाल छो, घुलुङ छो, घाङ्ला छो, छ्योर्कर्ण ताल, छोर्कर्ण ताल, भोज पत्र जंगल जस्ता पर्यापर्यटनका क्षेत्रहरूको संरक्षण, प्रबर्द्धन र प्रचार प्रचार गरी पर्यटकका लागि आकर्षकको केन्द्र बनाउन सकिने देखिन्छ। प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्न सके पालिका भित्रै रोजगारीको सृजना हुनुको साथै समृद्धिका आधारहरू निर्माण हुन सक्ने देखिन्छ।

३.६ प्रकोप तथा वातावरणीय अवस्थाको विश्लेषण

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा स्वच्छ हावापानी पाइन्छ। तापनि परम्परागत रूपमा एकीकृत ढंगले बसोबास गर्ने प्रचलन र आयातित वस्तुको उपभोग गर्ने प्रवृत्तिमा आएको वृद्धिका कारण यहाँ वातावरणसँग सम्बन्धित विभिन्न समस्याहरू रहेका छन्। जनचेतनाको अभावले गर्दा फोहोर मैलाको उचित व्यवस्थापन हुन सकेको छैन। नार्पा भूमि गाउँपालिकामा वातावरण, प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद्का घटनाहरू सबै वडाहरूमा हुने गरेको देखिन्छ। वन सम्पदाको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा दिगो उपयोग गर्ने र गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय क्षेत्रमा योगदान अभिवृद्धि गर्न आवश्यक रहेको छ। स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणका क्रममा वातावरण प्रदुषण जस्ता समस्या टड्कारो रूपमा देखिएको छ। वायु र जल प्रदुषणले मानिसमा विभिन्न रोगहरू समेत निम्ताएको छ। प्राकृतिक स्रोत साधनको अनियन्त्रित प्रयोगलाई नियन्त्रण गर्न, विकासका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा वातावरणीय प्रभावको पूर्व मूल्याङ्कन हुन आवश्यक छ। स्थानीय तहमा मानव अनुकूलको वातावरण निर्माणमा सहयोग जुटाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। फोहोर मैला व्यवस्थापन, वृक्षारोपण र संरक्षण, प्राकृतिक स्रोत साधनको समुचित प्रयोग, वातावरण प्रदुषण सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम स्थानीय स्तरबाट सञ्चालन गर्नुपर्दछ।

वन क्षेत्रको स्थानीय अर्थतन्त्रमा उल्लेख्य रूपमा योगदान पुग्ने गरी व्यावसायिक वन व्यवस्थापन र उपयोग गर्न नसक्नु, पूर्वाधार विकास र पर्यावरणीय प्रणालीबीच योजनाबद्ध तरिकाले सन्तुलन कायम गर्न नसक्नु, वन अतिक्रमण, वन पैदावारको चोरी निकासी, खोला कटान, भू-क्षय, वन डढेलो, अनियन्त्रित चरिचरन, अनियन्त्रित ढुंगा/गिट्टी/वालुवा संकलन तथा निकासी हुनु, बढ्दो जनसंख्या, शहरीकरण, भू-उपयोगमा आएको परिवर्तन, विस्तारित सडक सञ्जाल, बढ्दो सवारी यातायात र डिजेल पेट्रोलको खपत, फोहोरमैला उत्सर्जन, प्लाष्टिकजन्य फोहोर निष्कासन र अव्यवस्थित भौतिक पूर्वाधार निर्माणका कारण वायु र पानीजन्य प्रदुषण, बाह्य मिचाहा झार (Invasive plant species) को प्रकोप, विभिन्न सरोकारवाला तथा नियमनकारी निकायसँग समन्वय हुन नसक्नु, नागरिक सचेतना कम हुनु, वन जंगलको अतिक्रमण तथा ह्रास हुनु, विषादीको प्रयोग, वातावरण संरक्षण र पूर्वाधार विकासबीच सामन्जस्यता स्थापित हुन नसक्नु आदि प्रमुख समस्याहरू रहेका छन्।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार गाउँपालिकाभित्र रहेका जम्मा १२६ घर परिवार मध्ये फ्लस् सुविधा भएको सेप्टिक ट्याङ्की सहितको शौचालय ९४.४ प्रतिशत परिवारले प्रयोग गरिरहेका छन् भने ५.६ प्रतिशत घरपरिवारको घरमा शौचालयको सुविधा छैन। नार्पा भूमि गाउँपालिकाकाका सरोकारवालासँगको अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा बस्तीहरूबाट निस्कने फोहोरमैलालाई व्यवस्थापन गर्न प्रत्येक वडामा डम्पिङ साइट बनाइएको छ। सार्वजनिक तथा व्यक्तिगत भवनहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधात्मक विधि अपनाउनु आवश्यक छ। वृक्षारोपण, भू-क्षय, सुख्खा पहिरो तथा नदी कटान क्षेत्रमा चेक ड्याम निर्माण र वृक्षारोपण गर्न अपरिहार्य छ।

३.७ प्रमुख परिसूचकहरूको प्रवृत्ति विश्लेषण

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिको परिसूचक तथा प्रवृत्ति विश्लेषण गर्दा विगतको तथ्याङ्कगत अवस्थाबाट आएको परिवर्तनले विद्यमान वस्तुस्थितिबाट भविष्यमा के कस्ता योजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा दिगो विकास गर्न सकिन्छ भन्ने पक्षलाई विशेष जोड दिइएको छ । वर्तमान अवस्थामा नार्पा भूमि गाउँपालिकाका मुख्य समस्या तथा आवश्यकतामा सामाजिक सेवा तथा सुविधाको विकास र विस्तार, भौतिक पूर्वाधार विकास, विस्तार र स्तरोन्नती, वातावरण संरक्षण र प्रर्वद्धन तथा विपद् व्यवस्थापन तयारी आदि छन् । यस गाउँपालिकाका प्रवृत्तिगत विश्लेषणलाई निम्नअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.७.१ भौतिक पूर्वाधार

क) सडक :

पूर्वाधार अन्तर्गत सडक, पुल, खानेपानी, विद्युत् आदिको विगत र वर्तमान स्थितिको विश्लेषण गरिएको छ । भौगोलिक दुर्गमताका कारण यस पालिकाका कुनै पनि बस्तीमा सडक सञ्जालको सेवा सुविधा पुग्न सकिरहेको छैन । प्रत्येक पालिका मुकामसम्म सडक सञ्जालले जोड्ने राष्ट्रिय नीति भए पनि यो पालिकामा अहिलेसम्म सडक सञ्जालको विकास र विस्तार भएको छैन । पालिकास्तरीय योजना अन्तर्गत चामेदेखि कच्ची सडकको ट्रायाक खेल्ने काम सुरु भएको छ । तर पनि यहाँका वासिन्दा परम्परागत घोडेटो र गोरेटो बाटोको माध्यमबाट आफ्ना व्यापार, व्यावसाय सञ्चालन तथा सेवा सुविधाको उपभोग गर्न बाध्य भएका छन् । भौगोलिक रूपमा पछि परेको क्षेत्र र समुदायको मूल प्रवाहीकरणका लागि यथाशीघ्र सडक सञ्जालको पहुँच विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

ख) खानेपानी

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा खानेपानी लिनजाने समय १५ मिनेट दूरीसम्मकालाई ध्यानमा राखेर खानेपानी सुविधालाई विश्लेषण गर्दा यहाँका प्रत्येक घरधुरीको घरघरमा एक घर एक धारा स्वच्छ पिउने पानी सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति अनुरूपको सेवा सुविधा पुगेको देखिन्छ ।

ग) विद्युत्:

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका सबै घरधुरीमा स्थानीय स्तरमा उत्पादित साना जलविद्युत् आयोजनाको बत्तीको सुविधा पुगेको छ ।

३.७.२ शैक्षिक स्थिति

शिक्षा क्षेत्रको विकास देश विकासको मूल आधार हो । दिगो, गुणस्तरीय र समयसापेक्ष रूपमा शिक्षा क्षेत्रको विकास भएमा देश विकास सहि ढंगले हुन सक्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रको विकास कोशेढुंगा सावित हुन्छ । यस परिप्रेक्ष्यमा यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र २ बालविकास केन्द्रदेखि कक्षा ८ सम्म अध्यापनका लागि जम्मा २ वटा विद्यालय रहेका छन् र ती दुबै सार्वजनिक स्वामित्वमा सञ्चालित रहेका छन् । गाउँपालिकामा २ वटा विद्यालयबाट परम्परागत गुम्बा शिक्षा र निजी विद्यालयसँगको सम्झौतामा घुम्ती शिक्षा पनि संचालनमा रहेको छ ।

हाल गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यालयमा छात्र ३ र छात्रा १२ गरी जम्मा १५ जना विद्यार्थी अध्ययनरत रहेको देखिन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार कुल जनसंख्या ३९६ को २२३ अर्थात् ५६.२ प्रतिशत जनसंख्या साक्षर रहेको देखिन्छ । यसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ७०.१ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ४५.५ प्रतिशत रहेको छ ।

गाउँपालिका भित्र रहेका विद्यालयहरूको पठनपाठन क्रियाकलापलाई अगाडि बढाउनका लागि जम्मा ८ जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन् । जसमध्ये आधारभूत तहमा २ पुरुष र १ महिला गरी जम्मा ३ र बालविकास

केन्द्रमा ५ जना शिक्षक शिक्षिका रहेका छन् । जसलाई शिक्षक विद्यार्थी अनुपातमा हेर्दा एकजना शिक्षकलाई ०.५ विद्यार्थी पर्ने देखिन्छ । जुन नेपाल सरकारको नीतिगत मापदण्डभन्दा निकै कम रहेको छ । यस अर्थमा गाउँपालिकाले आगामी दिनमा शिक्षक दरबन्दीको तुलनामा विद्यालयको भौतिक, प्रशासनिक तथा शिक्षण सिकाइका क्षेत्रमा क्षमता अभिवृद्धि गरी विद्यार्थी संख्या बढाउने विषयमा दीर्घकालीन सोच बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

३.७.३ स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाको अवस्था

नार्पा भूमि गाउँपालिका मानव विकास, पूर्वाधार क्षेत्रको विकास र स्वास्थ्य क्षेत्रको विकासका सूचकांकका दृष्टिले राष्ट्रिय आँकडाभन्दा पछि परेको देखिन्छ । भौगोलिक विकटता तथा सामाजिक चेतना, आर्थिक अवस्था, साँस्कृतिक मूल्य, मान्यता र परम्परागत जातीय तथा धार्मिक मान्यताका कारण समुदायका मानिसहरू स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित भएका छन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न नारखोला स्वास्थ्य चौकी र फु स्वास्थ्य चौकी गरी जम्मा २ वटा स्वास्थ्य चौकी, १ वटा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र (च्याँखु आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र), १८ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका रहेका छन् । गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवाको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न १ पोलिक्लिनिक रहेको छ भने २ वटै स्वास्थ्य चौकीबाट नियमित प्रसूति सेवा प्रदान गर्दै आइरहेको छ ।

राष्ट्रिय स्तरमा निर्धारण गरिएका राष्ट्रिय खोप कार्यक्रम अन्तर्गत नार्पा भूमि गाउँपालिकाले जम्मा ३ वटा खोप क्लिनिकद्वारा खोप सेवा प्रदान गरिरहेको छ । गर्भजाँच, परिवार योजनाका साधनहरू वितरण र परामर्श तथा खोप सेवाहरू ३ वटै स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा प्रदान गरिरहेको छ । गाउँपालिका अन्तर्गतका प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र सबै स्वास्थ्य चौकीबाट २४ सै घण्टा प्रसूति सेवा उपलब्ध छन् भने सबै स्वास्थ्य संस्थाबाट कपर्टी बाहेक चार प्रकारका परिवार नियोजनका सेवा उपलब्ध भइरहेका छन् ।

गुणस्तरीय र भरपर्दो स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि जम्मा १२ जना जनशक्ति हुनुपर्नेमा हाल पालिकामा ६ जना स्वास्थ्य कर्मी कार्यरत रहेका छन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको ३ वटै स्वास्थ्य संस्थाको आफ्नै भवन रहेको छ तर कुनै पनि भवन निर्धारित मापदण्ड अनुसार तयार भएको देखिदैन । २ वटा स्वास्थ्य संस्थामा २४ सै घण्टा विद्युतको उपलब्धता रहेको छ भने १ वटा स्वास्थ्य संस्थामा मात्र सोलार ब्याकअप जडान गरिएको छ । सरसफाइको अवस्थामा जम्मा ३ वटै स्वास्थ्य संस्थामा महिला र पुरुषको लागि छुट्टै शौचालय र सुरक्षित खानेपानीको नियमित उपलब्धता छ । नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थामा मोटरबाटो नपुगेका कारण शीघ्र स्वास्थ्य उद्धारका लागि एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता छैन भने ५ वटा मात्र स्टेचरको सेवा उपलब्ध रहेको छ ।

राष्ट्रिय सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रमको मुख्य लक्ष्य मातृ तथा नवजात शिशु रोग र मृत्युदर घटाउने, निवारण गर्ने र प्रबर्द्धनात्मक गतिविधि मार्फत् गर्भावस्था, बच्चाको जन्म र प्रशवपछिको अवधिमा मृत्यु निम्त्याउने कारकलाई निदान गरी मातृ तथा नवजात शिशुको स्वास्थ्यमा सुधार गर्नु रहेको छ । स्वास्थ्य संस्थामा पहिलो पटक गर्भ परीक्षण गराउन आउने गर्भवती महिला २० प्रतिशत रहेकोमा स्वास्थ्य मापदण्ड अनुसार पूरा अवधी गर्भ परीक्षण गराउन आउने महिलाको संख्या ० प्रतिशत मात्र रहेको छ । यसरी हेर्दा गर्भवती महिलालाई स्वास्थ्य मापदण्ड अनुसार पूरा अवधी गर्भ परीक्षण गराउनका लागि महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका मार्फत् चेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । संस्थागत रूपमा स्वास्थ्य केन्द्रमा सुत्केरी गराउन आउने गर्भवती महिलाको संख्या १ र सुत्केरी पश्चात परीक्षण गराउन आउने महिला ० प्रतिशत रहेका छन् । संस्थागत रूपमा स्वास्थ्य केन्द्रमा सुत्केरी हुनका लागि जनचेतनामूलक सहजीकरण कार्यक्रम सञ्चालन

गर्नुपर्ने देखिन्छ, साथै दक्ष प्रसूतिकर्मीको व्यवस्था, पूर्वाधारको पर्याप्तता गरी सामाजिक मूल्य र मान्यतामा परिवर्तन ल्याउनु पर्ने देखिन्छ। नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आधुनिक परिवार योजना विधिको लागि अस्थाइ गर्भनिरोधक प्रचलन दर (CPR) कम देखिएको छ। गर्भनिरोधक प्रचलन दर कम देखिनुको मुख्य कारण जनचेतनाको कमी, सामाजिक मूल्यमान्यता, वैदेशिक रोजगारी आदि पर्दछन्।

नेपालले सन् २००० को तुलनामा २०१० मा औलो रोग र त्यसबाट हुने मृत्युदरलाई ५० प्रतिशतले घटाएर सहशताब्दी विकास लक्ष्य ६ पुरा गरेको थियो। त्यसैले नेपाल सरकारले सन् २०२५ मा मलेरियामुक्त नेपालको परिकल्पना तय गरेको छ।

३.७.४ प्राथमिकताका मुख्य विषयहरू

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरूको विगत र वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण, प्रवृत्तिहरूको विश्लेषण र नार्पा भूमिबासी जनताको विकासप्रतिको आकांक्षा समेतको विश्लेषणका आधारमा यस आवधिक योजनामा देहायबमोजिमका विकासका प्राथमिकता क्रम निर्धारण गरिएको छ।

तालिका १२: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको योजनाका प्राथमिकताका क्षेत्र

योजनाका क्षेत्रहरू	प्राथमिकता
● शिक्षा	पहिलो
● स्वास्थ्य	दोस्रो
● पूर्वाधार	तेस्रो
● कृषि	चौथो
● रोजगार (उद्योग, धन्दा)	पाँचौं
● सामाजिक न्याय र समानता	छैठौं

परिच्छेद चार

सोच, समग्र लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्यक्रम

४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय दीर्घकालीन लक्ष्य, दिगो विकास लक्ष्य, पन्ध्रौं योजनाले राखेका लक्ष्य र गण्डकी प्रदेश आवधिक योजनाका तीव्र आर्थिक विकासका लक्ष्यहरू समेतलाई मध्यनजर गर्दै परिच्छेद २ र ३ मा चित्रण गरिएको नार्पा भूमिको विद्यमान मानचित्रलाई समृद्धिको मानचित्रमा रूपान्तरण गर्ने सोच तथा दीर्घकालीन परिमाणात्मक लक्ष्य र मार्गचित्र सहित नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सोच २१०० अगाडि सारिएको छ । समग्रमा, सामाजिक न्यायमा आधारित र समाजवाद उन्मुख समतामूलक समाज निर्माण गर्नेतर्फ दीर्घकालीन सोच लक्षित रहेको छ । गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच तयार गर्दा संघीय सरकार र प्रदेश सरकारका दीर्घकालीन सोच २१००, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यनीति तथा रणनीतिहरू र कार्यक्रमसँगको तादात्म्यता सुनिश्चित गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

४.२ राष्ट्रिय पन्ध्रौं योजनाको सोच, लक्ष्य र रणनीतिहरू

राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार पारेको पन्ध्रौं योजनाले अगाडि सारेको राष्ट्रिय सोच, लक्ष्य र रणनीतिहरू देहाय अनुसार रहेका छन् ।

४.२.१ राष्ट्रिय सोच

“समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली”

नेपाल एक समुन्नत, स्वाधीन र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्र सहितको समान अवसर प्राप्त, स्वस्थ, शिक्षित, मर्यादित र उच्च जीवनस्तर भएका सुखी नागरिकहरू बसोबास गर्ने मूलक हुनेछ ।

तालिका १३: राष्ट्रिय दीर्घकालीन लक्ष्य

समृद्धि	सुख
१.१ सर्वसुलभ आधुनिक पूर्वाधार एवम् सघन अन्तर आवद्धता	२.१ परिष्कृत तथा मर्यादित जीवन
१.२ मानव पुँजी निर्माण तथा सम्भावनाको पूर्ण उपयोग	२.२ सुरक्षित, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज
१.३ उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व	२.३ स्वस्थ र सन्तुलित पर्यावरण
१.४ उच्च र समतामूलक राष्ट्रिय आय	२.४ सुशासन
	२.५ सबल लोकतन्त्र
	२.६ राष्ट्रिय एकता, सुरक्षा र सम्मान

४.२.२ राष्ट्रिय दीर्घकालीन रणनीति

१. तीव्र, दिगो र रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धि गर्ने,
२. सर्वसुलभ तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा र शिक्षाको सुनिश्चित गर्ने,
३. आन्तरिक तथा अन्तरदेशीय अन्तरआवद्धता एवम् शहर/बस्ती विकास गर्ने,
४. उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्ने,
५. पूर्ण, दिगो र उत्पादनशील सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण गर्ने,
६. गरिबी निवारण र आर्थिक, सामाजिक समानता सहितको न्यायपूर्ण समाज निर्माण गर्ने,
७. प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र परिचालन तथा उत्थानशीलता विकास गर्ने,

८. सार्वजनिक सेवाको सुदृढीकरण, प्रादेशिक सन्तुलन र राष्ट्रिय एकता सम्बर्द्धन गर्ने ।

४.३ गण्डकी प्रदेशको दीर्घकालीन सोच

“समृद्ध प्रदेश र सुखी नागरिक”

४.३.१ प्रदेशको दीर्घकालीन लक्ष्य

उच्च उत्पादन, मर्यादित जीवन, समावेशी, सभ्य, न्यायपूर्ण र सुशासनयुक्त आधुनिक समान भएको समृद्ध प्रदेश ।

४.४ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, ध्येय, लक्ष्य तथा उद्देश्य

आवधिक योजना तयार गर्दा दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्यक्रमहरू निर्धारण गर्न जरुरी हुन्छ । यस आवधिक योजनाको तयारीका क्रममा यससँग सम्बन्धित पक्षहरूको अन्तर्क्रियाका आधारमा विज्ञहरूको समेत राय लिई नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू देहायबमोजिम निर्धारण गरिएको छ ।

४.४.१ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच

नार्पा भूमि गाउँपालिका जमिन, जंगल, जल सम्पदा, वनपैदावर, कृषि उपज, जडिबुटी उत्पादन, पर्यापर्यटनका दृष्टिले सम्पन्न रहेको छ । समाजवाद उन्मुख समृद्ध गाउँपालिका निर्माणका लागि आवश्यक दक्ष मानव संशाधन विकास गर्ने सम्भावनाका दृष्टिकोणले समेत गाउँपालिका सम्पन्न रहेको छ । तथापि यी सम्पदा र संशाधनको समुचित सदुपयोग गरी गाउँपालिकाले निर्धारण गरेका समृद्धिका लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि आवधिक योजना निर्माण गरिएको छ । नेपालको संविधानको व्यवस्था अनुसार संघीय संरचना अनुरूप स्थानीय सरकारका रूपमा गाउँपालिकाको समृद्धिको यात्रामा रणनीतिक योजना बनाई अगाडि बढिरहेको छ । आवधिक योजना निर्माणका सन्दर्भमा गाउँबासीको आवश्यकता, चाहना, यथार्थताका आधार र योजना तर्जुमा गोष्ठीमा सहभागी सरोकारवालाहरू बीच भएको छलफल, विचार विमर्श र मस्तिष्क मन्थनका आधारमा सबै सहभागीहरूको एकमतका साथ नार्पा भूमि गाउँपालिकाको ५ वर्षे दीर्घकालीन सोच निम्न अनुसार निर्धारण गरिएको छ :

“सम्पन्न नार्पा भूमि, प्रसन्न नार्पा जाति”

तालिका १४: नार्पा भूमि गाउँपालिकाले निर्धारण गरेका सोच पुरा गर्ने प्रमुख आधारहरू

सम्पन्नका आधारहरू	प्रसन्नका आधारहरू
१.स्थानीय आर्थिक विकास (LED-Local Economic Development) क्षेत्रको पहिचान र परिचालन	१. पूर्ण लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था
२. मानव संशाधनको विकास तथा उपयोग	२.सबैका लागि सरल, सहज, सदाचारयुक्त सार्वजनिक सेवा
३.अर्गानिक तथा शुद्ध खाद्य पर्दाथ उत्पादन र बहुमूल्य जडिबुटी संकलन तथा बिक्री वितरण	३.आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिको सुनिश्चितताका साथै दिगो जीविकोपार्जनको उपलब्धता र न्यायपूर्ण वितरण
४.आर्थिक उपार्जनमा सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक सहभागिता र समानता	४.सुरक्षित, सभ्य, स्तरीय र सम्मानित जीवनका लागि न्यायपूर्ण समाज
५.स्वच्छ वातावरण र स्वस्थ जीवन	५. स्वस्थ र सन्तुलित पर्यावरण

४.४.२ लक्ष्य

आर्थिक, भौतिक, सामाजिक, वनवातावरण तथा समग्र पक्षको विकास गरी सम्पन्न नार्पा भूमि, प्रसन्न नार्पा जातिको गन्तव्यमा पुग्न उत्पादन र रोजगारीलाई प्राथमिकतामा राखी सगर उन्मुख पूर्वाधार तयार गर्ने ।

४.४.३ उद्देश्यहरू

उल्लेखित दीर्घकालीन सोंच र लक्ष्यलाई मध्यनजर राखी नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आवधिक योजनाका उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

उद्देश्य १: गाउँपालिकामा विद्यमान जमिन, जङ्गल, जल, जडिवुटी तथा खनिजको समुचित उपयोगको वातावरण निर्माण गर्दै कृषि तथा पशुपालन, पर्यटन, ऊर्जा, उद्योग र व्यवसायको क्षेत्रगत विकासको माध्यमबाट उत्पादन, रोजगारी र आयमा समतामूलक, गुणात्मक र दिगो अभिवृद्धि गर्ने,

उद्देश्य २: गाउँपालिकामा शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, रोजगार र सामाजिक सुरक्षा जस्ता आधारभूत सेवाहरू समावेशी र समन्यायिक प्राप्तिका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गरी असहाय, विपन्न, सीमान्तकृत वर्ग तथा समुदायहरूको सामाजिक विकास तथा सशक्तीकरण गर्ने र गाउँपालिका भित्रका भाषा, कला, संस्कृति एवं ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक धरोहरहरूको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्दै मौलिकतामा आधारित नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्ने,

उद्देश्य ३: गाउँपालिका क्षेत्रमा सर्वसुलभ, आधुनिक र अन्तर पालिका, अन्तर जिल्ला तथा अन्तर प्रदेशसँग जोड्ने प्रविधि र वातावरण मैत्री आधुनिक भौतिक पूर्वाधारहरूको विकासका माध्यमबाट जनताको आर्थिक, सामाजिक क्रियाकलापहरूमा सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने,

उद्देश्य ४: गाउँपालिकाको प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक, वातावरणीय धरोहरहरूको संरक्षण तथा संवर्द्धन गर्दै हरियाली, जैविक विविधता, जमिन र जलस्रोतको समुचित व्यवस्थापन, वातावरण मैत्री विकास तथा जलवायु परिवर्तन र विपद् उत्थानशीलताका साथै प्राकृतिक एवं सामाजिक जोखिमहरूबाट उत्पन्न विपद्हरूको समुचित व्यवस्थापन गर्ने ।

उद्देश्य ५: स्थानीय जनताले प्राप्त गर्ने सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा अवसर सहज, गुणस्तरीय, प्रभावकारी, निष्पक्ष रूपमा समयमै उपलब्ध हुने वातावरण सुनिश्चित गरी संस्थागत विकासका प्रयासहरूलाई पारदर्शी, जवाफदेही, न्यायपूर्ण र परिणाममुखी बनाउने ।

४.४.४ समग्र रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

उद्देश्य १: सँग सम्बन्धित रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	
<p>उद्देश्य १: गाउँपालिकामा विद्यमान जमिन, जङ्गल, जल, जडिवुटी तथा खनिजको समुचित उपयोगको वातावरण निर्माण गर्दै कृषि तथा पशुपालन, पर्यटन, ऊर्जा, उद्योग र व्यवसायको क्षेत्रगत विकासको माध्यमबाट उत्पादन, रोजगारी र आयमा समतामूलक, गुणात्मक र दिगो अभिवृद्धि गर्ने,</p>	
रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय आर्थिक विकासका क्षेत्रको सम्भावना र अवसरको पहिचान गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय स्रोतको पहिचान र उपयोगको लागि विस्तृत स्रोत सर्भेक्षण र नक्साङ्कन गर्ने, विषयगत रूपमा कृषि, पशुपालन, पर्यटन, जलश्रोत आदिका सम्भावनाहरूको पहिचान गरी सदुपयोग गर्न अनुसन्धान गर्ने, खाद्यान्न वालीको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न माटोको प्रकार र हावापानी अनुसार पकेट क्षेत्र पहिचान तथा निर्धारण गर्ने, निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेका परिवारहरूको पहिचान गर्ने, कृषि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र व्यवस्थापनका लागि प्रविधि मैत्री प्रणाली (Agriculture App) को निर्माण गर्ने, सम्भावित ऊर्जाका स्रोतहरूको पहिचानका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> कृषि तथा पशु क्षेत्रको प्रविधीकरण, व्यावसायिकीकरण र आधुनिकीकरण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> व्यावसायिक कृषि, पशु फर्म र कृषक समूह दर्ता तथा नियमनका लागि व्यावहारिक र कृषि मैत्री नीतिगत व्यवस्था गर्ने, कृषि तथा पशु व्यवसायलाई निर्वाहमुखीबाट कृषि उद्यमको रूपमा विकास (Agriculture and Livestock as Enterprise) गर्नका लागि लक्षित कृषकहरूलाई व्यावसायिक तालिमका कार्यक्रम संचालन गर्ने, नार्पा भूमि गाउँवासीको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्न आवश्यक वस्तुहरूको उत्पादनका लागि हाम्रा लागि हाम्रै उत्पादन अभियान संचालन गरी गाउँपालिकालाई आत्मनिर्भर बनाउन खाद्यान्न, फलफूल तथा तरकारीजन्य उपजको उत्पादनका लागि प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम संचालन गर्ने, पशुजन्य उत्पादन दुध, दही, घ्यू, पनिर, चिज, खुवा र मासुमा पालिकालाई आत्मनिर्भर बनाउनका लागि चौरी गाई, स्थानीय गाई, भेंडा च्याङ्ग्रा जस्ता पशुजन्य उत्पादन कार्यक्रम संचालन गर्ने, तरकारी तथा तरकारीजन्य बीउ उत्पादनलाई प्याकेजिङ्, लेवलिङ् र ब्रान्डिङ् गरी भरपर्दो बजारीकरणको सुनिश्चितता गर्ने, कृषि तथा पशु विकासका लागि पकेट क्षेत्रहरू निर्धारण गर्ने र गाउँपालिकाबाट सम्बद्ध पकेट क्षेत्रहरूमा आवश्यक प्रविधि र प्राविधिक सेवा पालिकाबाट उपलब्ध गराउने र कृषकको वित्तीय क्षेत्रमा पहुँच विस्तारका लागि सहजीकरण गर्ने, कृषि तथा पशु पकेट क्षेत्रहरूको विकास गरी आधुनिक व्यावसायिक खेती र पशु व्यवसाय सञ्चालन गर्नका लागि गाउँपालिकाले उद्यमशील

	<p>किसानहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक तथा वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराउने,</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रत्येक वडामा कृषि तथा पशु सम्बन्धी प्राविधिक सेवा र सुविधा उपलब्ध गराउने, ● कृषि तथा पशु उत्पादनमा पकेट क्षेत्रको अवधारणा अनुसार व्यावसायीकरण गर्नका लागि तालिम, लागत सहभागिता, बीउ पूँजी, उत्पादन तथा बाली संरक्षणमा आधारित अनुदान प्रदान गर्ने, ● तरकारी तथा तरकारीजन्य बीउ उत्पादनका लागि कृषकहरूलाई प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग गरी उत्पादन बढाउने, ● कृषि तथा पशु क्षेत्रको व्यावसायीकरण र यान्त्रिकीकरण गर्नका लागि कृषकहरूलाई आवश्यक पूँजी र पूर्वाधारमा सहयोग गर्ने, किसान तथा व्यावसायीहरूलाई सरल कर्जामा पहुँच वृद्धि गर्न वित्तीय संस्थाहरूसँग सहजीकरण गर्ने, ● प्राङ्गारिक कृषि क्षेत्रको वर्गीकरण र नमुना कृषि गाउँको पहिचान गरी एकल तथा सामुहिक प्राङ्गारिक खेती प्रणालीको विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● कृषि क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्दै प्राङ्गारिक कृषि प्रणालीको विकास गर्ने, ● कृषि क्षेत्रको व्यावसायीकरण र यान्त्रीकरण गर्नका लागि कृषकहरूलाई आवश्यक पुजी र पूर्वाधारमा सहयोग गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्रको बेरोजगारी समस्याको न्यूनीकरण गर्न गाउँपालिकाले कृषि तथा पशुपालनमा आधारित स्वरोजगार कार्यक्रम संचालन गरी १० युवाहरूलाई विभिन्न किसिमका उद्यम संचालन गराउने, ● किसानका उत्पादनहरूलाई गाउँपालिकाका मुख्य उत्पादन क्षेत्रदेखि नजिकका ठूला बजार चामे, पोखरा, बेसीसहर, मुग्लिन, नारायणगढ, काठमाडौँ जस्ता सहरहरूसँग जोड्नका लागि आपूर्ति संजाल निर्माण गर्ने, ● समान उद्देश्य भएका सहकारीहरूलाई समायोजन गरी पुजी र सीपलाई एकीकृत रूपमा परिचालन गर्ने, ● पशुहरूको गोठ/खोर सुधार र मूत्र संकलन तथा प्राङ्गारिक मल जैविक विषादीका रूपमा उपयोग गर्न कृषकहरूलाई सहजीकरण गर्ने, ● पालिकाकाको उपल्लो स्थानहरूमा व्यावसायिक मासुजन्य पशुवस्तु तथा जडिबुटी खेतीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी फर्महरू स्थापना गर्ने, ● खाद्यजन्य वस्तुको उत्पादनमा वृद्धि गर्न प्राविधिक सहयोग तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● पालिकाका विभिन्न ठाउँमा फलफूलका प्रकृति अनुरूपको स्थान छनोट गरी स्याउ, ओखर आदि फलफूलको व्यावसायिक खेती प्रबर्द्धन गर्नका लागि विरुवा, मल, औषधिजन्य विषादीमा अनुदान तथा प्राविधिक सेवा र बजारको सुनिश्चितता गर्ने,
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाभित्रका मसलाजन्य उत्पादन क्षेत्रहरूको पहिचान गरी बेसार, भोटे जम्मु, लसुन, प्याज, टिमुर जस्ता खेतीको प्रबर्द्धनका लागि प्राविधिक सेवा र बजारको सुनिश्चितता गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्रका आर्थिक रूपमा विपन्न र पर्याप्त जमिन नभएका परिवारहरूको पहिचान गरी पथ प्रदर्शक तालिम संचालन गरी युवाहरूको स्वरोजगारीको सुनिश्चित गर्ने, ● ग्रामीण श्रमको उपयोग वृद्धि गरी कृषि तथा पशु सेवा कार्यकर्ता तयारी र परिचालन गर्ने, ● कृषि तथा पशु विमा कार्यक्रम संचालन गरी कृषकको लगानी जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, ● कृषि उपजजन्य वस्तुको दिगो सुरक्षा र भण्डारणका लागि शीतगृह निर्माण गर्ने, ● कृषिको व्यावसायीकरणलाई मद्दत पुग्ने गरी विभिन्न विकल्पबाट सिंचाइ सुविधा वृद्धि गरी हाल सिंचाइ सुविधा भएको जमिनको प्रतिशत बढाउने, ● उत्पादित वस्तुको बजारीकरणका लागि त्यस स्थानबाट बजारसम्मको सहज पहुँचका लागि ग्रामीण कृषि सडकको निर्माण गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि नार्पा भूमि गाउँपालिकाले पर्यटन गुरु योजना निर्माण गर्ने, ● पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि नार्पा भूमि गाउँपालिकाले निर्माण गरेको पर्यटन गुरुयोजनाले औल्याएका विद्यमान सामाजिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरूको अधिकतम उपयोग गर्ने, ● पर्यटन गुरुयोजनाले पहिचान गरेका पर्यटकीय स्थलहरूको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, पुरातात्विक, प्राकृतिक, जलसम्पदा, पर्यावरणीय सुन्दरता र प्राचीन संस्कृति तथा सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गरी पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने, ● प्रमुख पर्यटकीय पदमार्गहरूको निर्माण, स्तरोन्नति र नक्साङ्कन गरी प्रमुख उच्च पहाडी तथा हिमाली चुचुराहरूमा पर्यटकीय दृष्यावलोकन स्थलहरू निर्माण तथा होमस्टेको व्यवस्था सहित नार्पा भूमिका मुख्य बस्ती नार र फुलाई नमुना पर्यटकीय गाउँको रूपमा विकास गर्ने, ● पर्यटन क्षेत्रको विकास, विस्तारका लागि दीर्घकालीन गुरुयोजनाका आधारमा निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने, ● पर्यटन गुरुयोजनाले पहिचान गरेका सम्भावित दातृ निकायहरूसँग सम्पर्क, समन्वय गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चित गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय स्रोतसाधनमा आधारित उद्योग तथा 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाभित्र उद्योग ग्राम स्थापना गरी स्थानीय स्रोतमा आधारित उद्योगहरू सञ्चालन गर्ने, ● स्थानीय औद्योगिक उत्पादनहरू स्थानीय तथा बाह्य बजार प्रबर्द्धन गर्न संकलन केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने,

<p>व्यवसायको विकास र विस्तार गर्ने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाभित्र छरिएर रहेका स्थानीय स्रोतसाधनहरूको पहिचान गरी उद्योग तथा व्यवसाय स्थापनाका लागि भौतिक तथा संस्थागत संरचनाको निर्माण गर्ने, ● सरकारी, निजी र सहकारीको सयुक्त साभेदारीमा स्याउ, जिम्बु, प्याज, आलु लगाएतका फलफूल तथा मसलाजन्य वस्तुको प्रशोधन उद्योगहरूको स्थापना गर्ने, ● बेरोजगार जनशक्तिलाई स्थानीय, प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय बजारको मागमा आधारित सीप विकास गराइ स्वरोजगार बनाउने, ● स्थानीय स्तरमा रहेका साना तथा घरेलु उद्योगको व्यावसायिक संचालन गरी आधारभूत आवश्यकताका लागि विदेश जाने वातावरणको न्यूनीकरण गर्ने,
<p>● सार्वजनिक, निजी र सहकारी साभेदारी कार्यक्रम संचालन गर्ने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● कृषि, पर्यटन र उर्जा जस्ता क्षेत्रहरूको विकासका लागि कम्पनी मोडेलमा सार्वजनिक, निजी र सहकारीको संयुक्त लगानीमा साना तथा मझौला उद्योगहरूको स्थापना गर्ने,
<p>● श्रम तथा रोजगारी र मानव संसाधन विकास गर्ने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● नार्पा भूमि गाउँपालिकाको समृद्धिका लागि मानव पुजीलाई दक्ष बनाउनका लागि सरकारी सेवा प्रवेशका कक्षाहरू, छोटो तथा लामो अवधिका व्यावसायिक तालिमहरू, स्थानीय आवश्यकतामा आधारित रोजगार कार्यक्रमहरू, व्यावसायिक काउन्सिलिङ कक्षाहरू आदि संचालन गर्ने, ● बजार तथा रोजगारदाताको माग र बेरोजगार जनशक्तिको आपसी तादात्म्यता मिलाउनका लागि समुदायमा छरिएर रहेका श्रम, सीप, प्रविधि र पुजीलाई गाउँपालिकाले प्रविधिमा आधारित सूचीकृत गरी एकआपसमा सामाञ्जस्यता कायम गरिदिने, ● उत्पादन, उत्पादकत्व र रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि गर्ने,
<p>● प्राकृतिक स्रोतहरू जल, जमिन, जंगल, जडिबुटी, खनिजको समुचित उपयोग गर्ने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जलस्रोतको सिंचाइ, जलविद्युत् र पर्यावरण सन्तुलनमा उपयोग गर्ने, ● प्राकृतिक रूपमा संरचित वनजंगलको वैज्ञानिक सदुपयोग गरी जडिबुटी र खनिजजन्य उत्पादनको सदुपयोग गरी आर्यआर्जनमा वृद्धि गर्ने, ● गाउँपालिका भित्र रहेका बहुमूल्य खनिज तथा जडिबुटीको पहिचान गरी व्यापार प्रवर्द्धनका लागि प्रचार प्रसार गर्ने,
<p align="center">उद्देश्य २: सँग सम्बन्धित रणनीति तथा कार्यनीतिहरू</p> <p>उद्देश्य २: गाउँपालिकामा शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, रोजगार र सामाजिक सुरक्षा जस्ता आधारभूत सेवाहरू समावेशी र समन्यायिक प्राप्तिका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गरी असहाय, विपन्न, सीमान्तकृत वर्ग तथा समुदायहरूको सामाजिक विकास तथा सशक्तीकरण गर्ने र गाउँपालिका भित्रका भाषा, कला, संस्कृति एवं ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक धरोहरहरूको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्दै मौलिकतामा आधारित नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्ने ।</p>	
<p align="center">रणनीति</p>	<p align="center">कार्यनीतिहरू</p>

<ul style="list-style-type: none"> ● सामाजिक सुसम्पन्नता कायम गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाको मानव विकास सूचकाङ्क राष्ट्रिय सूचकाङ्कको हाराहारीमा पुऱ्याउने, ● गाउँवासीको आर्थिक र सामाजिक पक्षलाई सबलीकरण गर्दै सुसम्पन्नताको विकासलाई सँगसँगै लग्ने, ● गाउँवासीको सुसम्पन्नताका लागि आर्थिक क्षेत्रको विकास, सांस्कृतिक सचेतनाको जागरण, चेतनाको अभिवृद्धि, शिक्षा, स्वास्थ्य, आवास, खानेपानी, आयआर्जन जस्ता आधारभूत क्षेत्रहरूको ग्यारेण्टी गरी नागरिकलाई नार्पा भूमि वासी हुनुमा स्वाभिमान र आत्मगौरवको अनुभूति गराउने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● शिक्षा गुणस्तरीय र पहुँचयोग्य बनाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यालय शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउन विद्यालयहरूको आधुनिक भौतिक पूर्वाधार, सुविधायुक्त डेस्कवेञ्च, स्मार्ट बोर्ड, विषयगत प्रयोगशालाहरू निर्माण, दक्ष शिक्षक व्यवस्थापन, शैक्षिक सामग्रीहरूको उपलब्धता मूल्याङ्कन प्रकृत्यामा सुधार गर्ने र गाउँपालिकाबाट निरन्तर अनुगमन गर्ने, ● आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा सुधार गरी प्रत्येक वडामा कम्तिमा १ वटा आवासीय नमूना विद्यालय सञ्चालन गर्ने, ● निरक्षरता उन्मूलन गर्न साक्षरता कार्यक्रम अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्ने, ● शैक्षिक क्षेत्रको गुणस्तर सुधारका लागि स्थानीय जनता, गैरसरकारी संस्था र शिक्षा प्रेमीहरूसँग सहकार्य गर्ने, ● दिगो विकास लक्ष्य अनुसारको शतप्रतिशत साक्षरता वृद्धि गर्न विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षा कार्यक्रममा समाहित गर्ने, विद्यालय शिक्षाको उमेर पार गरेका व्यक्तिलाई व्यावसायिक सीपसहितको अनौपचारिक कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने, ● साक्षरता दरको वृद्धि, शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार तथा पहुँचमा वृद्धि गर्नका लागि सार्वजनिक विद्यालय प्रतिको दृष्टिकोण र व्यवहारमा परिवर्तन गरी जिम्मेवार अभिभावक बनाउनका लागि समुदाय परिचालनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● उच्च तथा प्राविधिक शिक्षाको अवसरहरू अभिवृद्धि गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● बहुउद्देश्यीय प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना गरी विभिन्न कारणले साधारण विद्यालय छोडेका वेरोजगार किशोर किशोरीहरूलाई जीवन उपयोगी सीपयुक्त मानव पुजीमा रूपान्तरण गर्ने, ● शिक्षण क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षकलाई पेशागत वृत्ति विकासका लागि अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन प्राज्ञिक अध्ययन, भ्रमण र तालिमको व्यवस्था गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● स्वस्थ गाउँपालिका निर्माण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकामा संचालित स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक पूर्वाधारलाई स्तरोन्नति गरी आधुनिक प्रविधि मैत्री बनाउने, ● नेपाल सरकारको मापदण्ड अनुसारको दरबन्दी नभएका स्थानमा यथाशीघ्र दरबन्दी बमोजिमका स्वास्थ्य कर्मीको व्यवस्था गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● स्वास्थ्य क्षेत्रमा हाल कार्यरत जनशक्तिलाई पेशागत दक्षता वृद्धिका लागि समयानुकूलका तालिमहरू संचालन गर्ने, ● संघीय सरकारको स्वास्थ्य सेवा नीतिअनुसारको आधारभूत सेवा निशुल्क र गुणस्तरीय गर्नका लागि आधुनिक प्रविधियुक्त औजारको व्यवस्था गर्ने, ● पालिका स्तरको अस्पतालमा विशेषज्ञ सेवा सहितको भौतिक पूर्वाधार, स्वास्थ्य औजार, प्रयोगशाला र चिकित्सकको व्यवस्था गर्ने, ● प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा Birthing Centre र आधारभूत प्रयोगशालाको सेवा उपलब्ध गराउने, ● गाउँपालिका भित्र प्राकृतिक तथा मानवीय कारणले हुने आकस्मिक दुर्घटनामा परेका नागरिकको यथाशीघ्र उपचारको लागि स्रोत साधन सहित गाउँपालिका स्तरको दुर्घटना कोषको स्थापना गर्ने, ● नागरिकको स्वास्थ्यलाई स्वस्थ राख्न स्वास्थ्य तथा सरसफाई मापदण्डको सचेतना पूर्वक परिपालना गराउनका लागि समुदायमा जनचेतना अभिवृद्धिका कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● प्राकृतिक तथा मानवीय प्रकोप पश्चात उत्पन्न हुनसक्ने महामारीको नियन्त्रण र व्यवस्थापनका लागि पूर्वतयारी कार्यहरू गर्ने, ● मातृशिशु मृत्युदरमा उल्लेख्य कमी ल्याउने, ● पोषणको अवस्था सुधार गर्न एक घर एक घरबारी कार्यक्रम संचालन गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● युवाहरूलाई खेलकुदको माध्यमबाट गाउँपालिकाको गौरव वृद्धिमा सरिक गराउने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यालय उमेरदेखि नै बालबालिकालाई खेलकुदमा लगाउन खेलकुद शिक्षकको व्यवस्थापन गरी विभिन्न समयमा खेलकुद प्रतियोगिताहरूको आयोजना गर्ने, ● खेलकुदलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अंग बनाइ गाउँपालिका भित्रका युवा क्लबहरू र उनीहरूका खेलकुद क्रियाकलापहरूलाई भौतिक तथा वित्तीय सहयोग मार्फत् सुदृढ गर्ने, ● खेलकुदको विकासलाई जोड दिन एक वार्ड एक भलिबल मैदान र एक वार्ड एक कभर्डहल निर्माण र नार्पा भूमिमा समग्र खेलकुदका लागि भौतिक पूर्वाधार खेल मैदान निर्माण गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● सामाजिक सुरक्षा र न्याय प्रबर्द्धन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● दलित तथा विपन्नहरूको आवास र जनजीविका सुनिश्चित गर्न आवश्यक सहयोग गर्ने, ● महिला तथा घरेलु हिंसामा उल्लेख्य रूपमा कमी ल्याउन कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन र महिला जागरण तथा सशक्तीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● वृद्ध, अपाङ्ग, असक्त र असहायहरूको आत्म सम्मानका लागि उनीहरूको प्रकृतिअनुरूपका आयआर्जनका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने र कानुनी रूपमा तोकिएको सामाजिक सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक, लैंगिक तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्न सो अनुकूलका योजना र गतिविधिहरू अगाडि बढाउने,
<ul style="list-style-type: none"> परम्परागत मौलिक कला संस्कृति, भाषा र परम्पराको जगेर्ना गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न जातजातिहरूको भाषा, कला र संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा निरन्तर सहयोग गर्ने, नार्पा भूमि गाउँपालिकाभित्र हुने कार्यक्रमहरूमा स्थानीय मौलिक संस्कृति र साधनहरूको उपयोग गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> स्वच्छ खानेपानीको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> स्वच्छ र शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था गर्न एक घर एक खानेपानी धारा कार्यक्रमलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्न संघ, प्रदेश र गैरसरकारी संस्थाहरूसँग साभेदारी गरी हरेक घरमा स्वच्छ र शुद्ध खानेपानी (१ घर १ धारा) को सुविधा सुनिश्चित गर्ने, सरसफाइलाई जनताको बानीको रूपमा विकास गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> सेवा, सुविधा र अवसर वितरणमा समावेशीकरण र समन्यायिक सिद्धान्त अवलम्बन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण व्यावहारिक बनाउन नीतिगत र कार्यक्रम कार्यान्वयनका प्रत्येक चरणमा ध्यान दिने, विभिन्न जातजातिका भाषा, कला, संस्कृति, भेषभूषा, साहित्य र संस्कारको संरक्षण गरी जात, धर्म, लिङ्ग, वर्ग र वर्णका आधारमा हुने भेदभाव अन्त्य गर्दै सबैले सामाजिक सम्मान पाउने वातावरण निर्माण गर्ने, गाउँपालिकाको समग्र क्षेत्रको विकासमा सामाजिक रूपमा पछि परेका र पारिएका बहिस्कृत तथा सीमान्तकृत समुदायलाई केन्द्रबिन्दुमा राख्ने ।
उद्देश्य ३ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू	
उद्देश्य ३: बसोवास, बजार शहरी सुविधा र अन्तरआवद्धतालाई सहज, सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउन प्रविधि र वातावरण मैत्री आधुनिक भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने,	
रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
<ul style="list-style-type: none"> प्रमुख तथा सहायक सडकहरूलाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार निर्माण गर्ने, पुल तथा सामुदायिक भवन निर्माण गर्न प्रदेश तथा केन्द्र सरकारसँग साभेदारी गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> नार्पा भूमि गाउँबासीलाई बाह्रै महिना भरपर्दो र सुरक्षित यात्रा सुनिश्चित गर्न मनाङ सदरमुकाम चामेदेखि गाउँपालिका केन्द्रसम्म गुणस्तरीय र भरपर्दो पक्की सडक निर्माण गर्ने, एम्बुलेन्सको व्यवस्था गर्ने, मुख्य सडकबाट वडापालिका केन्द्र र सबै बस्ती तथा पर्यटकीय स्थलहरूमा जोड्ने ग्रामीण कृषि सडकको विस्तृत परियोजना तयार गरी सडक निर्माण गरी बाह्रै महिना चल्ने बनाउने, आवश्यक स्थानहरूमा मोटरेबल पुल, भोलुङ्गे पुल र सामुदायिक भवनहरू निर्माण गर्ने, सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय बनाउनका लागि गाउँ र वडापालिका भवनहरू निर्माण गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> विद्युत्, टेलिफोन र इन्टरनेटको गुणस्तरीय सेवाको सुनिश्चितताको लागि 	<ul style="list-style-type: none"> पालिकाभित्र रहेका नदी तथा खोलाहरूमा विद्युत् उत्पादनका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा विद्युत् उत्पादन गर्ने, राष्ट्रिय प्रशारण लाइन विस्तारका लागि विद्युत् प्रशारण सब स्टेशनको निर्माण गरी विद्युत् नपुगेका वडा र बस्तीहरूमा विद्युत् पुऱ्याउने,

निजी क्षेत्रसँग साभेदारी गर्ने,	<ul style="list-style-type: none"> गुणस्तरीय इन्टरनेट तथा टेलिफोन सेवाका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधारहरूको विकासको दीर्घकालीन नीति अवलम्बन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधार विकासको दीर्घकालीन गुरुयोजना तयार गर्ने, सार्वजनिक सेवा प्रवाहका लागि गाउँ तथा वडाहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्न प्रदेश र संघीय सरकारको पर्याप्त लगानी सुनिश्चित गर्ने, आकस्मिक विपद् जोखिमलाई उद्धार तथा राहतका लागि पालिकाको केन्द्र भागमा हेलिप्याड निर्माण गर्ने, सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई सहज, सरल र गुणस्तरीय बनाउन अत्याधुनिक भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण गर्ने, निर्माण पूर्वाधारहरूको आकस्मिक क्षति पुग्दाको अवस्थामा मर्मत सम्भार गर्न निर्माण लागतको २ प्रतिशतका दरले जम्मा गर्ने गरी मर्मत सम्भार कोषको स्थापना गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> भू-उपयोगको योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्दै जाने, 	<ul style="list-style-type: none"> भू-उपयोग योजना अनुसार बस्ती विकासको सम्भाव्यता अध्ययन गरी जोखिमयुक्त बस्ती स्थानान्तरणका लागि स्थानीय जनतासँग सहकार्य गर्ने, नार्पा भूमिका खोला वेंशीहरूमा बाढे महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने, पूर्वाधार निर्माण गर्दा बोटविरूवामा हुने क्षतिको परिपूर्तिको लागि सडकको दायाँबायाँ तथा तलमाथि वृक्षारोपण (बायोइन्जिनियरिङ्ग) गर्ने,

उद्देश्य ४: सँग सम्बन्धित रणनीतिहरू

उद्देश्य ४: हरियाली, जैविक विविधता, जमिन र जलस्रोतको समुचित व्यवस्थापन, वातावरण मैत्री विकास तथा जलवायु र विपद् उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्नु,

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
<ul style="list-style-type: none"> प्राकृतिक, वातावरणीय र सांस्कृतिक स्रोतहरूको सूची (Inventory) अद्यावधिक गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> प्राकृतिक, वातावरणीय र सांस्कृतिक स्रोतहरूको अध्ययन गरी स्रोत नक्साङ्कन र व्यावसायिक प्रबर्द्धन गर्ने, हराभरा नार्पा भूमि बनाउन सडक किनारामा वृक्षारोपण गर्नुका साथै सार्वजनिक खाली जमिनमा वृक्षारोपण गरी वनको क्षेत्र बढाउने, खाली रहेका सार्वजनिक स्थानहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र दिगो उपयोगको नीति निर्माण गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> पर्यटन लगायत आर्थिक विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा दिगो विकासको मान्यतालाई अवलम्बन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> प्राकृतिक र सांस्कृतिक सम्पदाहरू अन्नपूर्ण दोस्रो, तेस्रो, हिमलुङ, काङ्गारु, मनास्लु, रत्नचुली, पिसाङ पिक, काङ्गला, क्याङ, चक्कु, च्यू लगायतका हिमश्रृङ्खलाहरूको दृष्यावलोकन, हिमलुङ, काङ्गारु लगायतका हिमाल आरोहण, उच्च पर्वतीय पदमार्ग, पर्यावरणीय पदमार्ग, प्राकृतिक गुफा तथा गल्छी, तातोपानीका मुहानहरू, तालतलैया, नदी, झरना, ऐतिहासिक बस्तीहरू, गुम्बाहरू, युद्ध संड्ग्राहलय, फोबे पर्व, ल्होसार, तिर हान्ने पर्व, छेन्चु पर्व, घोडे जात्रा, यार्तुङ, मानी पुजा, मानी नाच, तर्केल पर्व, खोंबे पर्व आदिलाई पर्यटन र आर्थिक विकास कार्यक्रमहरूसँग आबद्ध गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● काङ्गलापास भञ्ज्याङ, नार गाउँ, टेरिलापास, टेरिला चुचुरो, खुम्जु हिमाल, काङ्गारु हिमाल, हिम्लुङ हिमाल, गाङ्गला पिक, रत्न चुली, भृकुटी, फु घाङ हिमाल, सते गुम्बा (साम्दुछोलिङ गुम्बा), धाकार ताल, छाङ्गला छो, नेमी छो, छयूकु (तातोपानी), मेन्दाल छो, घुलुङ छो, घाङ्गला छो, छयोकर्ण ताल, छोकर्ण ताल, भोलासिङ घ्याल्पो, निड्बु गुफा, नेबुच्चा गुफा, केसाङ गुफा, क्याङ गुफा, होम्पार फु गुफा, युङ्गतिङ दुङ्गा, क्याङ नाका, हिम्लुङ वेस क्याप, पुपी घ्याल्पो, ग्लासिएर प्वाइन्ट आदि प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरूको संरक्षण सम्बर्द्धन र प्रचार प्रसार गर्ने, ● नार्पा भूमि गाउँपालिकाका अग्ला हिमाल र ती हिमालबाट उत्पत्ती भएर बग्ने साना ठुला खोला तथा भरनाहरू, वर्षको तीन महिना हिउँले ढाक्ने हिमाली बस्ती, विभिन्न रंगीचंगी उच्च हिमाली फूलहरूले ढाकेका बुकी पाटन तथा घाँसे मैदान र त्यहाँको स्वच्छ हावापानी तथा निश्चल उच्च हिमाली जीवन शैली यस पालिकाका पर्यटकीय आकर्षणका मुख्य आधारहरू हुन्,
<p>● प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक मौलिकतालाई संरक्षण गर्न स्थानीय रैथाने प्रचलन, प्रविधिको अधिकतम् उपयोग गर्ने,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● मौलिक संस्कृति, परम्परा, खानपान, पहिरन, चाडपर्वहरूलाई पवर्द्धन गरी पर्यटन विकास गर्ने, ● स्थानीय जडिबुटी, परम्परागत रैथाने अन्नबाली करु, आलु, लसुन, जिम्बु आदिको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाइ अर्थोपार्जनको साधनको रूपमा विकास गर्ने, ● परम्परागत प्रविधि पानीघट्ट, काठे कोल, जाँतो, ठिकी/ओखल जस्ता साधनको संरक्षण गरी पर्यटन उद्योगसँग जोड्ने र कपडा सिलाउने, घरेलु प्रयोजनार्थ आवश्यक फलामका हतियार बनाउने, छालाजन्य वस्तुको उत्पादन, डकमी, सिकमी आदि सीप तथा प्रविधिमा परम्परादेखि आवद्ध समुदायको चेतनाको विकास र आत्मसम्मानको ग्यारेण्टी गर्दै पेशाको सुरक्षासहित सीप तथा क्षमतामा समयानुकूल प्रविधीकरण गरेर उद्यमीका रूपमा विकास गर्ने, ● आर्थिक विकासका कार्यक्रमहरूमा स्थानीय स्रोत साधन, प्रविधि र ज्ञानको अधिकतम् प्रयोग गर्ने,
<p>● प्राकृतिक तथा मानवीय विपत्तीको व्यवस्थापनका लागि पूर्वतयारी गर्ने,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाभिन्न हुनसक्ने प्राकृतिक तथा मानवीय जोखिमको अध्ययन तथा अनुसन्धान र मूल्याङ्कन गर्ने, ● आपतकालीन उद्धारका लागि यथाशीघ्र उद्धार, चिकित्सा सहायता र संचारको सम्प्रेषणका लागि स्पष्ट खाका र प्रोटोकलहरू निर्धारण गर्ने, ● आपतकालीन प्रतिक्रिया र पुनः प्राप्तिका लागि आवश्यक सीपयुक्त मानव जनशक्ति, उपकरण, तोकिएका अधिकारी, आर्थिक स्रोत, साधनको आपूर्ति जस्ता संसाधन व्यवस्थापन गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● आपतकालीन प्रतिक्रियाका लागि जिम्मेवार अधिकारी तथा निकाय, आपतकालीन प्रतिक्रिया कर्ताहरू र जनतासँग प्रकोप अधि, समयमा र पछि सञ्चार गर्ने योजनाको विकास गर्ने, ● विपतबाट पुगेको भौतिक तथा मानवीय क्षतिबाट पुनर्स्थापनाका लागि आवास तथा भोजन, चिकित्सा र मनोवैज्ञानिक परामर्श, विशेष आवश्यकता भएका व्यक्तिका लागि थप सेवा तथा सुविधाको व्यवस्थाका साथै आर्थिक गतिविधिसहित पुनर्स्थापनाका लागि कार्यक्रम गर्ने, ● विपत जोखिम न्यूनीकरणका लागि तोकिएका अधिकारीहरूले आफ्नो भूमिका र जिम्मेवारीहरू बुझेका छन् र आपतकालीन अवस्थामा प्रतिक्रिया दिन तयार छन् भनी सुनिश्चित गर्न नियमित प्रशिक्षण र अभ्यासहरू सञ्चालन गर्ने, ● विपत जोखिम न्यूनीकरणका नवीनतम् आयाम र प्रविधिका बारेमा पुनर्ताजकी तालिम तथा अभ्यासका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने, ● भूकम्प, आगलागी, हिम पहिरो, सुख्खा पहिरो जस्ता प्राकृतिक विपद्का बारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने, ● विद्यालय स्तरमा प्राकृतिक विपत्ती र मानवीय विपद्बारे नियमित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, ● विपद् पूर्व सूचना प्रणालीको विकास गर्ने, ● जलवायु अनुकूलनका उपायहरू अवलम्बन गर्ने, ● प्राकृतिक प्रकोपका घटनाको न्यूनीकरणका लागि वन तथा प्राकृतिक वातावरणको उचित संरक्षण गरी वातावरणमा सन्तुलन कायम गर्ने, ● मानव सिर्जित कारणहरूबाट हुने मानवीय र स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद्हरूमा कमी ल्याउने,
<ul style="list-style-type: none"> ● विपद् व्यवस्थापनमा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न सम्बद्ध संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● विपद् व्यवस्थापनका लागि काम गर्दै आएका सरकारी निकाय तथा त्यसका शाखाहरू, रेडक्रस लगायत अन्य गैरसरकारी संस्थाहरूसँग आपसी समन्वय र सहकार्य गर्ने, ● विपद् व्यवस्थापनको लागि वडा स्तरमा विपद् कोष खडा गर्ने र कोषको परिचालन मार्फत् स्थानीय स्तरमा आइपर्ने विपद्को सामना गर्न भौतिक क्षमता विकास गर्ने, ● विपद् पछिको पुनर्स्थापनाको लागि आवश्यक संस्थागत, भौतिक र कानुनी संरचनाको विकास गर्ने, ● विपद् व्यवस्थापन तथा उद्धारका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, ● जोखिमयुक्त पहिरो भू-क्षय र नदी कटान भएका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी समुचित व्यवस्थापन गर्ने,

उद्देश्य ५ सँग सम्बन्धित रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

उद्देश्य ५: स्थानीय जनताले प्राप्त गर्ने सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा अवसर सरल, सहज, गुणस्तरीय, प्रभावकारी, निष्पक्ष रूपमा समयमै उपलब्ध हुने वातावरण सुनिश्चित गरी संस्थागत विकासका प्रयासहरूलाई पारदर्शी, जवाफदेही, न्यायपूर्ण र परिणाममुखी बनाउने,

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
<ul style="list-style-type: none"> मानव संसाधनको विकास, परिचालन र सुशासन सहितको चुस्त सेवा प्रवाह गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> संघीय तथा प्रादेशिक कानूनको मर्म र स्थानीय आवश्यकतालाई मध्यनजर गरी अधिकार प्रदत्त जनमुखी कानूनहरूको निर्माण र मौजुदा कानूनहरूलाई समयसापेक्ष संशोधन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, गाउँपालिकाका जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरूलाई देशको शासकीय स्वरूप, विद्यमान कानून, ऐन, नियम, विकासका नवीनतम् आयाम, विकास, सुशासन र सेवा प्रवाहका नमुनायोग्य राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासका बारेमा अध्ययन, भ्रमण, तालिम तथा गोष्ठीका माध्यमबाट क्षमताको विकास गर्ने, गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहलाई सरल, सहज र गुणस्तरीय बनाउनका लागि आवश्यक पर्ने मानव संसाधनको व्यवस्थापन गर्न कर्मचारी संगठन र व्यवस्थापन (O & M) सर्वे गर्ने, जनमुखी नीति, नियम र कानून निर्माण गरी कार्यान्वयनका लागि दक्ष, सीपयुक्त, जवाफदेही र पारदर्शी संसाधनको व्यवस्था गर्ने, संस्थागत क्षमता विकासका माध्यमबाट सेवा प्रवाहलाई जनअपेक्षा र आवश्यकता अनुसार बनाउनका लागि गाउँपालिका र सबै वडा केन्द्रहरूमा सरल, सहज, पहुँचयोग्य र प्रविधियुक्त आधुनिक पूर्वाधार तथा औजारहरूको निर्माण गर्ने, स्थानीय सरकारबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधालाई छिटो, छरितो र प्रभावकारी बनाउन नीति, नियम र कानूनका बारेमा जनतालाई सुसूचित गर्ने, न्याय सम्पादन र विधेयकहरू तयार गर्न सहजताका लागि कानून विज्ञको सेवा प्राप्तिको व्यवस्था गर्ने, गाउँपालिकाका सेवाहरूलाई वडास्तरमा विकेन्द्रीकरण गर्न संस्थागत संरचनाको निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने, गाउँपालिकाबाट प्रवाह गरिने सामाजिक विकासका क्षेत्र कृषि, पशुपालन, स्वास्थ्य, शिक्षा र वातावरण संरक्षणलाई घरदैलोमा नै सेवा प्रवाह गर्न संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गर्ने, गाउँ तथा वडा पालिकाले गर्ने निर्णयहरूमा सबै पक्षको सहभागिता, पारदर्शिता, जवाफदेहिता तथा दिगोपनाका लागि संस्थागत संरचना तयार गर्ने, गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सेवा प्रवाह सम्बन्धी आवश्यक जानकारी भएको वडापत्र तयार गरी सार्वजनिक स्थानमा राख्ने, यो वडापत्रलाई पाँच

	<p>वर्षभित्रमा जनतासँग नार्पा भूमि गाउँपालिका नामक Digital Apps बनाइ प्रयोगमा ल्याउने,</p> <ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाका विकास निर्माण कार्यहरूको वार्षिक कार्यतालिका बनाउने र तदनुसार कार्यान्वयन गर्ने, ● स्पष्ट जिम्मेवारी तोक्ने र मापदण्ड सहित कार्यान्वयनको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने, ● गाउँपालिकाबाट सञ्चालन हुने विकास निर्माणका प्रमुख परियोजनाहरूको विवरण भएको सूचना बोर्ड सम्बन्धित स्थानमा टाँस्ने, ● गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको स्पष्ट, समयबद्ध र कति दिनमा के के हुने खाका सार्वजनिक गर्ने र तदनुसार नभएमा कारणसहित स्पष्टीकरण दिनुपर्ने परिपाटीको विकास गर्ने, ● गाउँपालिकाको कर्मचारी संरचनालाई समावेशी बनाउन नियुक्ति, जिम्मेवारी बाँडफाँड, लैङ्गिक, जातीय, वर्गीय, क्षेत्रीय समावेशीकरणको मान्यतालाई कडाइकासाथ लागू गर्ने, ● गाउँपालिका र वडास्तरका विकास निर्माणका क्रियाकलापहरूमा समावेशी ढाँचा र सहभागितामूलक पद्धति अवलम्बन गर्ने, योजना छनौट, कार्यान्वयन, व्यवस्थापन, अनुगमन, मूल्यांकनका संयन्त्रहरूमा महिलाको सहभागिता कम्तिमा ३३ प्रतिशत, सीमान्तकृत वर्गको २० प्रतिशत सहभागिता सुनिश्चित गर्ने, ● विकास निर्माणका आयोजनाहरूको बाँडफाँड र बजेट विनियोजनमा क्षेत्रीय (भेगीय) सन्तुलन कायम गर्ने, ● सेवा प्रवाहलाई डिजिटल प्रणालीमा रूपान्तरण गर्ने, ● Digital Apps मार्फत् सूचना दिनेलिने सिफारिस गर्ने साथै कर तथा अन्य शुल्कहरूको भुक्तानी दिनेलिने समेत गर्ने, ● गाउँपालिका र वडा स्तरमा तथ्याङ्कहरूको आय व्ययको लेखा अभिलेखीकरण Digital Apps प्रणालीमा ल्याउने, ● गाउँपालिकाका विभिन्न विषयगत शाखाहरूबाट हुने कामहरूको समन्वय गर्ने र सेवा प्रवाहमा एकद्वार प्रणाली लागू गर्ने, ● बजार उन्मुख स्थानमा कम्तिमा एक बैंक वा वित्तीय संस्था स्थापनाको लागि वित्तीय संस्थाहरूसँग पहल गर्ने, ● गाउँपालिकामा प्राप्त हुने भुक्तानी कारोवारहरू बैकिङ प्रणाली मार्फत् गर्ने व्यवस्था मिलाउने, ● विकास निर्माणका क्षेत्रमा हुने कारोवार तथा राजश्व संकलन सम्बन्धित आय तथा भुक्तानी समेत बैकिङ प्रणालीमा आबद्ध गर्ने, ● गाउँपालिका तथा वडाहरूमा प्रयोग हुने कार्यालय व्यवस्थापन वा कार्यक्रम संचालनका साधनहरू सम्भव भएसम्म स्थानीय साधन/श्रोतमा (खाजा,
--	--

	<p>भोला, अतिथि सत्कार सामग्रीहरू लगायतका अन्य सम्भाव्य सामग्रीहरू) आधारित गराउदै लैजाने,</p> <ul style="list-style-type: none"> ● विकास निर्माणका काममा संभव भएसम्म स्थानीय श्रोत सामग्रीहरू र जनशक्तिको प्रयोग गर्ने (काठ, दाउरा, ढुङ्गा, माटो, बालुवा आदि) ● गाउँपालिकाबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा समन्वय गरी दोहोरो प्रणालीको अन्त्य गर्ने, ● गाउँपालिका क्षेत्रमा क्रियाशील सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको कार्यक्रमहरूमा समन्वय गर्ने र संस्थागत जिम्मेवारीको परिपाटी बसाउने, ● जनतामा प्रवाहित हुने सेवा एकीकृत गर्न हरेक क्रियाकलापमा गाउँपालिका वा वडाको स्वीकृति र समन्वयमा सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिका तथा यसका वडाहरू सुविधा सम्पन्न कार्यालय भवनहरू निर्माण गरी तिनीहरूमा Opticle Fibre जडान गर्न प्रदेशसँग समन्वय गर्ने, ● गाउँपालिकाका हरेक विषयगत कार्यालयहरू र वडा कार्यालयहरूको भौतिक विकास तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गरी संस्थागत क्षमता बढाउने, ● प्रत्येक विषयगत कार्यालयहरूमा प्राविधिक जनशक्ति (जस्तै, इन्जिनियर, स्वास्थ्यकर्मी, पशु चिकित्सक, कृषि विज्ञ, निरीक्षक आदि) को व्यवस्था गर्ने, ● कर्मचारीहरू नियुक्ति गर्दा आवश्यक प्राविधिक सीप र दक्षतालाई आधार बनाउने, ● कर्मचारीको पेशागत सीप तथा क्षमता अभिवृद्धिका लागि नियमित तालिमको व्यवस्था मिलाउने, ● जन प्रतिनिधिहरूलाई योजना निर्माण, बजेट निर्माण, लेखा तथा विकास प्रशासन, नेतृत्व विकास र कार्यान्वयनको क्षेत्रहरूमा समयबद्ध अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिका तथा वडाहरूका महत्वपूर्ण सार्वजनिक स्थानहरूमा स्वच्छ खानेपानी तथा व्यवस्थित शौचालयहरूको व्यवस्था गर्ने, ● गाउँपालिकाका कर्मचारीहरू तथा जनप्रतिनिधिहरूको क्षमता अभिवृद्धिको लागि अवलोकन अध्ययन भ्रमण कार्यक्रम आवश्यकता अनुसार सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिकाको केन्द्रमा कर्मचारी आवास गृहका साथै जन प्रतिनिधि तथा अतिथिहरूका लागि सुविधा सम्पन्न अतिथि गृहको निर्माण गर्ने, ● गाउँपालिकामा हुने विकास निर्माणका कामहरूमा स्थानीय भौतिक तथा मानवीय स्रोतहरूको अधिकतम् उपयोग गर्ने, ● प्रभावकारी सेवा प्रवाहको वातावरण निर्माण गरी उच्च मनोबलका साथ काम गर्नका लागि कर्मचारीको सेवा सुविधामा वृद्धि गर्ने, ● कृषि क्षेत्रको विकासका लागि ग्रामीण कृषि तथा पशु सेवा कार्यकर्ता तयार गरी परिचालन गरेर सेवा प्रवाहमा सहजता ल्याउने,
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ● खानेपानी आपूर्तिलाई चुस्त बनाउन प्रत्येक बस्तीमा खानेपानी उपभोक्ता समूहबाट दुई जना ग्रामीण खानेपानी मर्मत संभार कार्यकर्ता छनौट गरी परिचालन गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाको आन्तरिक राजश्व वृद्धि गर्ने उपायहरू खोजी गर्दै वित्तीय आत्म निर्भरतातर्फ अघि बढाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाको आन्तरिक वित्तीय स्रोतको वृद्धिका लागि विभिन्न विकल्पहरूको खोजी गरी क्रमशः लागू गर्ने, ● कर तथा शुल्कहरू वृद्धि गर्दा न्यायपूर्ण र दिगो वृद्धिलाई आधार बनाउने, ● गाउँपालिकाको आन्तरिक वित्तीय स्रोत वार्षिक बजेटको कम्तिमा १० प्रतिशत पुऱ्याउने,
<ul style="list-style-type: none"> ● केन्द्र र प्रदेश तथा अन्य स्रोतहरूबाट प्राप्त वित्तीय स्रोतको मितव्ययी र परिणाममुखी सदुपयोग गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● वित्तीय जवाफदेहिता र मितव्ययिता कायम गरी वित्तीय अनुशासनलाई कडाइका साथ पालना गर्ने, ● वार्षिक बजेटमा आधारित पुजीगत विकास खर्च शतप्रतिशत गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● विकेन्द्रीकरणको अवधारणाअनुसार गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा र विकास कार्यलाई वडास्तरमा सञ्चालन हुने अवस्था सिर्जना गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाबाट हुने सेवा प्रवाहका कार्यहरूलाई क्रमशः वडा केन्द्रहरूमा विकेन्द्रीकरण गर्ने, ● गाउँपालिकामा हुने विकास निर्माणमा दोहोरोपना र पक्षपातरहित बनाउन गाउँपालिका कार्यालयले सहभागितात्मक योजनाबद्ध विकास गर्ने र योजना बैंक बनाउने, ● गाउँपालिका अन्तर्गतका कार्यालय तथा शाखाहरू र वडा कार्यालय निर्माण गरी सेवा प्रवाहलाई सहज बनाउने,
<ul style="list-style-type: none"> ● जनसहभागिता र समावेशीतामा आधारित विकास प्रकृया अबलम्बन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाबाट बनाइने ऐन नियमहरू जनमुखी र समावेशी प्रकृतिका बनाउने, ● विकास कार्यहरूलाई सहभागितामूलक र समावेशी आधारहरूमा अगाडि बढाउने,
<ul style="list-style-type: none"> ● निर्णय प्रक्रिया र सेवा प्रवाहमा पारदर्शिता जवाफदेहिता तथा समयवद्धतालाई अबलम्बन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● आधुनिक डिजिटल प्रविधिको प्रयोगबाट गाउँपालिकालाई सुसज्जित गर्दै सेवा प्रवाहमा सरलीकरण र प्रभावकारिता ल्याउने, ● योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनमा जनताको सहभागिता वृद्धि गर्ने, ● गाउँपालिकाको आयव्ययको कारोबार पूर्ण रूपमा बैकिङ्ग प्रणालीबाट सञ्चालन गर्ने, ● Digital Apps मार्फत् गाउँपालिकाका सेवा, सुविधाहरू र प्रकृयाहरूको जानकारी सर्वसाधारणलाई गराउने,

	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाबाट प्रदान गरिने नागरिक सेवाहरूमा चुस्तता ल्याउन कर्मचारीहरूको पेशागत दक्षतामा वृद्धि गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययिता, पारदर्शिता र जवाफदेहितालाई अबलम्बन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> विकास निर्माण कार्यहरूको सार्वजनिक लेखा परीक्षण (Public Auditing) गर्ने, हरेक विकास आयोजनाको सार्वजनिक सुनुवाइ कार्यक्रमको आयोजना गर्ने लेखा परीक्षण गर्ने, आय व्ययको सार्वजनिक गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> जनताको जीउधनको सुरक्षालाई उच्चतम प्राथमिकता दिने । 	<ul style="list-style-type: none"> जीउधनको सुरक्षाको लागि सुरक्षा व्यवस्था मिलाउने, जनताको जीउधनको सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्न देवानी तथा फौजदारी अपराध कार्यमा कमी ल्याउन कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने,

४.५ राष्ट्रिय र प्रदेशका दीर्घकालीन अपेक्षित नतिजा/उपलब्धिहरू

तालिका १५: राष्ट्रिय र प्रदेशका दीर्घकालीन परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

क्र.स.	नतिजा सूचकहरू	राष्ट्रिय लक्ष्य		गण्डकी प्रदेशको लक्ष्य	
		२०७५/०७६	२०८०/०८१	२०७५/०७६	२०८०/०८१
१	प्रतिव्यक्ति आय अमेरिकी डलर	१०४७	१५९५	१०४३	१९५६
२	निरपेक्ष गरिवीको रेखामुनी रहेको जनसंख्या प्रतिशत	१८.७	११	१४.९१	७.४
३	मानव विकास सूचकाङ्क	०.५७९	०.६२	०.५९	०.६५
४	लैंगिक विकास सूचकाङ्क	०.८९७	०.९६३		
५	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	६९.७	७२	७१.७	७७
६	मातृ मृत्युदर (प्रतिलाख जीवित जन्ममा)	२३९	९९	२३९	९९
७	पाँच वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	३९	२४	२७	२२
८	५ वर्ष मुनिका कम तौल भएका बालबालिकाको प्रतिशत	२७	१५	२९	१७.३
९	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	५८	९०	५५.६	९५
१०	युवा साक्षरता दर (१५ देखि २५ वर्ष)	८५	९९	८६	९९
११	प्रारम्भिक बाल शिक्षा विकास/पूर्व प्राथमिक शिक्षामा कूल भर्नादर	८५	१००		
१२	आधारभूत तह १ देखि ८ सम्मको खुद भर्नादर प्रतिशत	९२.३	९९.५	९४.८	९९.५
१३	माध्यमिक तह ९ देखि १२ मा खुद भर्नादर प्रतिशत	४६	६५		

१४	उच्च शिक्षामा कूल भर्नादर प्रतिशत	१२	२२		
१५	आधारभूत तह १ देखि ८ सम्मको विद्यालय छाड्ने दर	३.८	१.०		
१६	माध्यमिक तह ९ देखि १२ सम्मको विद्यालय छाड्ने दर	२.६	०.५		
१७	विद्युत् उत्पादन मेगावाट	१२५०	५८२०	४४८.५	१५००
१८	विद्युत्मा पहुँच पुगेका घरपरिवार प्रतिशत	९०.७	९९	८२.५	१००
१९	इन्टरनेट प्रयोगकर्ताको कुल जनसंख्या प्रतिशत	५५.४	७५	४८	८०
२०	बेरोजगारी दर प्रतिशत	११.४	६	९	४
२१	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसंख्या प्रतिशत	१७	६०	१७	६०
२२	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायातको पहुँच भएको परिवारको संख्या	८२	९५	८०	९६
२३	३० मिनेट सम्मको दुरीमा स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको घरपरिवार प्रतिशत	४९.३	८०		

पालिकाका गौरवका आयोजना र कार्यक्रमहरू:

१. नारफु सडक (कोतो-च्याँखु केन्द्र जोड्ने)
२. च्याँखु लघु जलविद्युत आयोजना
३. च्याँखु र क्याड एकीकृत बस्ती विकास
४. मेता माध्यमिक आवासीय विद्यालय स्थापना र निर्माण
५. उद्योगग्राम निर्माण
६. ५ शैयाको पालिका स्तरीय अस्पताल निर्माण
७. विशेष कृषि क्षेत्र विकास कार्यक्रम (च्याँखु, मेता, फु गाउँ)
८. ४२८५ मिटरको नारगाउँलाई नेपालको अग्लो गाउँ घोषणा कार्यक्रम
९. मण्डला रंगशाला निर्माण कार्यक्रम
१०. पर्यटन गुरुयोजना निर्माण
११. एक लाख धूपी सल्लाको वृक्षारोपण कार्यक्रम
१२. एकीकृत कृषि व्यवसाय कार्यक्रम
१३. एकीकृत पशु व्यवसाय कार्यक्रम
१४. नारफु ट्रायल-कोतो-फु-नार-काडला पास निर्माण

१५. पर्यटकीय द्रव्यकम ऋकउ को व्यवस्थापन आयोजना
१६. जडीबुटी व्यावसाय प्रबर्द्धन केन्द्र निर्माण
१७. नारफु भू संरक्षण र विपद व्यवस्थापन आयोजना
१८. खनिजजन्य वस्तु तथा धातुको उत्खनन् तथा अन्वेषणका लागि पहल गर्ने
१९. शुद्ध पिउने पानी (:प्लभचर्वा ध्वतभच) उत्पादन, प्रशोधन र निर्यात आयोजना
२०. नार्पा जातिको मौलिकतामा आधारित होमस्टे आयोजना

४.६ नार्पा भूमि गाउँपालिकाका अपेक्षित नतिजा/उपलब्धिहरू

तालिका १६: आर्थिक विकासको लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू

नतिजा तहहरू	आर्थिक उपलब्धिका सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२ को अवस्था	२०८५/२०८६ सम्मको लक्ष्य
प्रभाव	दुई वर्ष मुनिका बालबालिका कुपोषित संख्या	० जना, (गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखाको रेकर्ड)	निरन्तरता दिने
	वार्षिक न्यून सरदर रु ४०,००० भन्दा कम आय भएका परिवारको संख्या	० परिवार	निरन्तरता दिने
	वार्षिक सरदर आय रु ४० हजारदेखि १,००,००० सम्म आय भएका परिवारको संख्या	१२८ परिवार	यसैलाई कायम गर्ने
	बेरोजगारको संख्या	४५ जना (नार्पा भूमि गाउँपालिका प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम)	शून्यमा झार्ने
<p>० प्रतिशत परिवारले १०-१२ महिनासम्म, ० प्रतिशतले ७-९ महिनासम्म, १५.६ प्रतिशतले ३-६ महिनासम्म र ७८.१ प्रतिशतको आफ्नो उत्पादनले तीन महिना भन्दा कम खान पुग्ने बताएका छन् । कृषि उत्पादन प्रक्रियामा सहभागी नभएको परिवार : ६.२५ प्रतिशत</p>			
असर	आफ्नो उत्पादनले ० देखि ३ महिनासम्म मात्र खान पुग्ने परिवार संख्या	७८.१ प्रतिशत	१८ प्रतिशतमा झार्ने
	आफ्नो उत्पादनले ३ देखि ६ महिनासम्म मात्र खान पुग्ने परिवार संख्या	१५.६ प्रतिशत	२१ प्रतिशत
	आफ्नो उत्पादनले ७ देखि ९ महिनासम्म मात्र खान पुग्ने परिवार संख्या	०	२३ प्रतिशत

	आफ्नो उत्पादनले १० देखि १२ महिनासम्म मात्र खान पुग्ने परिवार संख्या	०	११ प्रतिशत
	समग्रमा आफ्नो उत्पादनले १२ महिना खान र बेचन पुग्ने परिवारको संख्या	०	१० प्रतिशत पुऱ्याउने
	वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या	६३ (राष्ट्रिय जनगणना २०७८)	० मा भार्ने
सि.नं	आर्थिक उत्पादनका लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२ को अवस्था	२०८५/२०८६ सम्मको लक्ष्य
१	मासु उत्पादन (चौरी)	०.०१ मे.टन	०.०२ मे.टन पुऱ्याउने
२	मासु उत्पादन (भेडा च्याडग्रा)	०.२ मे.टन	०.५ मे.टन पुऱ्याउने
५	वार्षिक दुध उत्पादन	३०,००० लिटर	५०,००० लिटर पुऱ्याउने
६	गाई चौरी र भेडाको संख्या मध्ये दुध दिनेको संख्या	२१० वटा	थप २९० समेत ५०० संख्या पुऱ्याउने
८	आलु उत्पादन	३८,००० किलो कृषि शाखा	५१,००० किलो
९	फलफूल उत्पादन	० किलो कृषि शाखा	५०० किलो
१०	तरकारी उत्पादन	५०,००० किलो	१,५०,००० किलो
१२	खाद्यान्न उत्पादन (करु)	७००० किलो	९००० किलो
१३	उद्यम स्थापना	० वटा	१० पुऱ्याउने
१४	सहकारीमा आवद्ध हुनेको संख्या	० (गाउँपालिका रेकर्ड)	२५ जना पुऱ्याउने
१५	उद्यम व्यवसाय, श्रम बजारबाट रोजगारी सिर्जना	५५ प्रतिशत	९० प्रतिशत नयाँ रोजगारी सिर्जना हुने
१६	बाह्रै महिना सिंचाइ पाउने कृषक परिवार संख्या	१२८	निरन्तरता दिने

तालिका १७: सामाजिक विकासका लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू

नतिजा तहहरू	सामाजिक विकासका उपलब्धिका सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२ को अवस्था	२०८५/२०८६ सम्मको लक्ष्य
प्रभाव	साक्षरता दर	५६.२ प्रतिशत (राष्ट्रिय जनगणना २०७८)	शत प्रतिशत पुऱ्याउने
	शिशु मृत्यु दर वा संख्या	०	यथावत कायम राख्ने
	बाल मृत्यु संख्या	०	यथावत कायम राख्ने
	मातृ मृत्यु संख्या	०	यथावत कायम राख्ने

असर	प्रारम्भिक बालविकास कुल भर्नादर	४ जना अर्थात् २२ प्रतिशत (गाउँपालिका रेकर्ड)	सत् प्रतिशत पुन्याउने
	प्रारम्भिक बालविकास खुद भर्ना दर	४ जना अर्थात् २२ प्रतिशत (गाउँपालिका रेकर्ड)	सत् प्रतिशत पुन्याउन
	आधारभूत तहमा कुल भर्ना दर	४ जना अर्थात् २२ प्रतिशत (गाउँपालिका रेकर्ड)	सत् प्रतिशत पुन्याउन
	आधारभूत तहमा खुद भर्ना दर	४ जना अर्थात् २२ प्रतिशत (गाउँपालिका रेकर्ड)	सत् प्रतिशत पुन्याउन
	हिंसामा परेका महिलाको संख्या	४ जना (गाउँपालिकामा आएको उजुरी संख्या)	शून्यमा भार्ने
	बाल विवाहको अवस्था	२१ जना (गाउँपालिका)	शून्यमा भार्ने
	सुरक्षित पिउने पानीमा पहुँच भएका परिवार संख्या	१०० प्रतिशत	यथावत कायम गर्ने
	घरमै प्रसूति हुनेको संख्या	९९ प्रतिशत	शून्यमा भार्ने
	संस्थागत सुतकेरी प्रतिशत	१ प्रतिशत	सत् प्रतिशत
सि.नं	सामाजिक विकासका लक्ष्य तथा गन्तव्य र सूचकहरू	आधार वर्ष २०६१/२०६२ को अवस्था	२०६५/२०६६ सम्मको लक्ष्य
१	१५ वर्ष माथिको निरक्षर जनसंख्या	१५२ (राष्ट्रिय जनगणना २०७८)	शून्यमा भार्ने
२	विभिन्न कारणले विद्यालय छाड्ने बालबालिकाको संख्या	३४ (राष्ट्रिय जनगणना २०७८)	शून्यमा भार्ने
३	५ देखि ९ वर्ष समूहका विद्यालय नगएका बालबालिकाको संख्या	२ जना (राष्ट्रिय जनगणना २०७८)	शून्यमा भार्ने
४	१० देखि १२ वर्ष समूहका विद्यालय नगएका बालबालिकाको संख्या	१ जना (राष्ट्रिय जनगणना २०७८)	शून्यमा भार्ने
५	१३ देखि १६ वर्ष समूहका विद्यालय नगएका बालबालिकाको संख्या	४ जना (राष्ट्रिय जनगणना २०७८)	शून्यमा भार्ने
६	खुल्ला क्षेत्रमा शौचालय बस्नेको घरधुरी संख्या	३ घरधुरी	शून्यमा भार्ने
७	घरेलु फोहर जथाभावी नदी तथा खोल्सामा फाल्ने परिवारको संख्या	डम्पिड साइट निर्माण भएको	डम्पिड साइट निर्माण भएको
८	घरबाट निस्केको पानीलाई करेसाबारी वा घरबारी व्यवस्थापनमा उपयोग गर्ने परिवारको संख्या	..	सत् प्रतिशत पुन्याउने
९	सडक तथा सार्वजनिक स्थानमा फोहर फाल्ने परिवारको संख्या	डम्पिड साइटको निर्माण भएको	डम्पिड साइटको निर्माण भएको
१०	अल्पसंख्यक तथा विपन्न वर्गको सामाजिक सहभागिता	५० प्रतिशत (गाउँपालिका)	सत् प्रतिशत समानुपातिक

			समावेशीताका आधारमा पुऱ्याउने
११	महिला वर्गको सामाजिक सहभागिता	७० प्रतिशत	सत् प्रतिशत समानुपातिक समावेशीताका आधारमा पुऱ्याउने
१२	परिचयपत्रका आधारमा फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरूले सेवा सुविधा पाउनेको संख्या	हाल नभएको	क्रमशः सुरु गर्दै जाने
१३	वृद्ध चौतारीका माध्यमबाट जेष्ठ नागरिकको जीवन यापन उत्साहप्रद बनाउन वृद्ध चौतारी स्थापना	०	प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा निर्माण गर्ने
१४	परम्परागत सांस्कृतिक मूल्य, मान्यता र संस्कारको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रबर्द्धनको अवस्था	परम्परागत रूपमा संचालनमा रहेको	संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रबर्द्धनका कार्यक्रम संचालन गर्ने

तालिका १८: शहरी तथा पूर्वाधार विकासका लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू

नतिजा तहहरू	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२ को अवस्था	२०८५/२०८६ सम्मको लक्ष्य
प्रभाव	भरपर्दो र सुरक्षित यात्राका लागि योजना अवधिमा १२० कि.मि. सडक निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	० किलो मिटर	२७ किलो मिटर
असर	१२ महिना भरपर्दो र सुरक्षित सडक	० किलो मिटर	२७ किलो मिटर
	कालोपत्रे सडक	० प्रतिशत	२७ किलो मिटर
सि. न.	लक्ष्य तथा गन्तव्य र सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२ को अवस्था	२०८५/२०८६ सम्मको लक्ष्य
१	कच्ची सडकको जम्मा लम्बाइ (कि.मि.)	०	२७ किलो मिटर
२	ग्राभेल तथा सोलिड सडक जम्मा लम्बाइ (कि.मि.)	०	१५ किलो मिटर
३	नाला सहित कालोपत्रे सडकको जम्मा लम्बाइ (कि.मि.)	०	५ किलो मिटर
४	भरपर्दो विद्युत् तथा वैकल्पिक उर्जामा पहुँच सुनिश्चितता भएको परिवारको संख्या	१०० प्रतिशत	सत प्रतिशत कायम राख्ने

५	सार्वजनिक सेवा प्रवाहका लागि गाउँपालिका तथा वडा भवन र सामुदायिक संरचनाहरू स्थापनाको अवस्था	३ वडा कार्यालय भवन, ३ वटा स्वास्थ्य संस्था ० पालिका स्तरको अस्पतालहरू ० वटा भवन कृषि उपज हाट बजारका लागि	५ वडा कार्यालय, ५ स्वास्थ्य संस्था १ भवन ५ शैयाको अस्पताल १ वटा कोल्ड स्टोर बनाउने २ वटा भवन कृषि उपज हाट बजारका लागि
---	--	---	---

तालिका १९: विपद् व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणका लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू

नतिजा तहहरू	सूचकहरू	आधार वर्ष २०६१/२०६२ को अवस्था	२०६५/२०६६ सम्मको लक्ष्य
प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> विपद् सम्बोधन भएको अवस्था जलवायु परिवर्तनको असर न्युनीकरणका लागि प्रतिकार्यहरू भएका 		
असर	<ul style="list-style-type: none"> खाली तथा पर्ति जमिनमा वृक्षारोपण गरी व्यवस्थित वनले ओगटेको वन क्षेत्रको वृद्धि भएको, जोखिम क्षेत्रका नदी खहरे, खोला तथा पहिरोहरू नियन्त्रण भएका हुने, महामारी विरुद्ध लड्ने तयारी भएको अवस्था । 		
सि.नं	विपद् व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणका लक्ष्य तथा गन्तव्य र सूचकहरू	आधार वर्ष २०६१/२०६२ को अवस्था	२०६५/२०६६ सम्मको लक्ष्य
१	गाउँपालिका तहमा विपद् कोषको व्यवस्था भएको वा नभएको	१० लाख	रु ५० लाख स्थापना गर्ने
२	विपद् प्रतिकार्यका लागि स्वयंसेवक तयार भए नभएको	०	प्रत्येक वडामा ५ जनाका जना स्वयंसेवक तयार गर्ने
३	खाली पर्ति जमिन, सामुदायिक वन तथा नदी र सडक किनारामा वृक्षारोपणको अवस्था	भइरहेको	निरन्तरता दिने
४	जलवायु परिवर्तन अनुकूलका उपायहरू अवलम्बनको अवस्था	कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेको	निरन्तरता दिने
५	खाना पकाउन दाउरा प्रयोग गर्ने परिवारको संख्या	१२८ परिवार	० मा झार्ने
६	विपद्मा प्रत्येक वडामा प्रतिकार्यको अवस्था	भइरहेको	निरन्तरता दिने

७	माटोको छानो भएका असुरक्षित र जोखिमयुक्त आवासको संख्या	१२८ घर परिवार	सुरक्षित आवास निर्माणका लागि आचार सहिताको निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने
८	वनले ढाकेको क्षेत्रफल	०.७१ प्रतिशत (भौगोलिक सूचना प्रणाली नक्सा)	१५ प्रतिशत पुऱ्याउने

तालिका २०: संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासनका लक्ष्य तथा गन्तव्यका सूचकहरू

नतिजा तहहरू	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२ को अवस्था	२०८५/२०८६ सम्मको लक्ष्य
प्रभाव	योजना अवधिको अन्त्यमा गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह र विकास निर्माणमा प्रभावकारिता वृद्धि गरी आम जनताले समावेशी र सहभागितामूलक असल शासनको अनुभूति गरेका हुनेछन् ।		
असर	<ul style="list-style-type: none"> ● मूल संविधानको अधिनमा रही सेवामुखी आवश्यक कानुन निर्माण, समयसापेक्ष संशोधन र कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ । ● एकीकृत सेवा प्रवाहका लागि प्रविधि मैत्री भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण र निरन्तर मर्मत सम्भार गर्ने परिपाटीको विकास भएको हुनेछ । ● समयानुकूल सेवा प्रवाहका लागि दक्ष मानव संशाधनको व्यवस्था भएको हुनेछ । ● सेवा बजारहरूको विकास, विस्तार र परिचालन गरिएका हुनेछन् । ● वित्तीय व्यवस्थापनलाई चुस्त, दुरुस्त, पारदर्शी र जवाफदेही बनाउनका लागि माग र आपूर्ति पक्ष दुबै सचेत, इमान्दार र प्रतिवद्ध भएका हुनेछन् । 		
सि.नं.	लक्ष्य तथा गन्तव्य र सूचकहरू	आधार वर्ष २०८१/२०८२ को अवस्था	जम्मा
१	सेवा बजारका रूपमा दक्ष जनशक्ति उत्पादनको अवस्था	नभएको	थप गर्ने
२	सूचना तथा सञ्चार र इन्टरनेटको पहुँच भएका परिवारको संख्या प्रतिशत	सत् प्रतिशत	सत् प्रतिशत पुऱ्याउने
३	गाउँपालिका तथा वडामा वेभ वेस तथ्याङ्क प्रणाली स्थापनाको अवस्था	नभएको	स्थापना गर्ने
४	गाउँपालिकाको आय व्यय विवरण वेवमा आधारित बनाइ लेखा परीक्षण गर्ने परिपाटी	हुने गरेको	निरन्तरता दिने
५	भू-उपयोग योजना निर्माणको अवस्था	नरहेको	तयार गर्ने
६	राजश्व सुधार योजना निर्माणको अवस्था	नभएको	तयार गर्ने

७	कर्मचारी, जन प्रतिनिधि र सरोकारवाला संस्थाहरूको क्षमता विकास योजना निर्माण	नभएको	तयार गर्ने
८	हालसम्म तयार भएका ऐन, नियम, कार्यविधि तथा मापदण्डहरूको संख्या	३३	आवश्यकता अनुसार तयार गर्दै जाने
९	संगठन र संरचना सभै भए/नभएको अवस्था	नभएको	सभै गर्ने
१०	गाउँपालिका तथा वडाहरूबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधाको विस्तृत विवरण नागरिक वडापत्र (होडिङ्ग बोर्ड) को राखेको/नराखेको अवस्था	भएको	निरन्तरता दिने
११	गाउँपालिका तथा वडाहरूमा सुभाव पेटिका राखेको/नराखेको अवस्था	नभएको	राख्ने
१२	गाउँपालिकाका गुनासो सुनुवाई गर्ने अधिकारी तोकिएको/नतोकिएको अवस्था	भएको	क्षमता विकास गरी थप जनमैत्री बनाउने
१३	गाउँपालिकाका कार्य विवरण सार्वजनिक गर्ने गरेको/नगरेको	छ	निरन्तरता दिने
१४	गाउँपालिकाको आन्तरिक राजश्वको अवस्था	हाल वार्षिक रू ० चालु आ.व. २०८०/८१ को अनुमान)	रू ५० लाख पुर्याउने
१५	करदाताको लगत संकलन गरी अभिलेखीकरण गरे/नगरेको अवस्था	खासै नरहेको	करदाताको प्रकार अनुरूप दुरुस्त राख्ने
१६	गाउँपालिकाको राजश्व शाखा छुट्टै व्यवस्था भए/नभएको अवस्था	नभएको	स्थापना गर्ने
१७	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगको अवस्था (सफ्टवेयर, एस.एम.एस, इमेल, टेलिफोन आदि)	नभएको	वडाहरू र पालिकामा राख्ने
१८	नतिजामुखी अनुगमन प्रणालीको स्थापना भए/नभएको अवस्था	नभएको	स्थापना गर्ने
१९	आर्थिक विकास र निजी क्षेत्रसँगको साभेदारी नीति तयारी भए/नभएको अवस्था	नभएको	तयारी गरी कार्यान्वयन गर्ने
२०	बेरूजुको अवस्था	हाल रू १९,०३,१९७	शून्यमा झार्ने
२१	परियोजना तथा कार्यक्रमबीच सहकार्य र समन्वय गर्ने गरेको/नगरेको अवस्था	हुने गरेको	निरन्तरता दिदै अर्थपूर्ण बनाउने

२२	अन्तर सरकारी योजना, बजेट, नीति नियम तथा कार्यगत तालमेल र एकता बारे संघ, प्रदेश र गाउँपालिका बीच समन्वय गर्ने गरेको/नगरेको अवस्था	गरेको	निरन्तरता दिदै जाने
----	--	-------	---------------------

* बेरुजु सन्दर्भ : असुल उपर : रु ३,६०,०००

अनियमित : रु ७,४३,९९७

प्रमाणका कागजात पेश नभएको : रु ८,००,००

४.७ आय-व्ययको प्रवृत्ति र प्रक्षेपण

गाउँपालिकाको आवधिक योजना अवधिको आयव्ययको वित्तीय विश्लेषण गर्नको लागि २०७७/०७८ देखि २०८०/०८१ सम्मको आयव्ययको तथ्याङ्क संकलन विभिन्न स्रोतबाट गरिएको र त्यसका आधारमा आगामी २०८०/०८१ देखि २०८४/०८५ गरी जम्मा ५ वर्षको लागि आयव्ययको वित्तीय विश्लेषण र प्रक्षेपण गरिएको छ। आयव्ययको वित्तीय विश्लेषण र प्रक्षेपण क्रमशः तालिका २१, २२ र २३ मा राखिएको छ।

तालिका २१: नार्पा भूमि गाउँपालिकाको योजना अवधिको आय र लगानीको अनुमान र प्रक्षेपण (रु. मा) आयका स्रोतहरू

आय तर्फ			५ वर्षको आय प्रक्षेपण						
शीर्षक /स्रोत	आ.व. २०७८/२०७९ को यथार्थ	आ.व. २०७९/२०८० को यथार्थ	आ.व. २०८०/२०८१ को अनुमान	आ.व. २०८१/२०८२ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८२/२०८३ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८३/२०८४ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८४/२०८५ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८५/२०८६ को प्रक्षेपण	५ वर्षको जम्मा
संघीय सरकार	१२६,३९०,०००	१४२,४८५,०००	१३८,५००,०००	१५२,३५०,०००	१६७,५८५,०००	१८४,३४३,५००	२०२,७७७,८५०	२२३,०५५,६३५	९३०,१११,९८५
समानिकरण अनुदान	६८,४००,०००	७१,७००,०००	७०,०००,०००	७७,०००,०००	८४,७००,०००	९३,१७०,०००	१०२,४८७,०००	११२,७३५,७००	४७०,०९२,७००
शसर्त अनुदान चालु	२९,४३६,०००	२७,४००,०००	२५,८००,०००	२८,३८०,०००	३१,२१८,०००	३४,३३९,८००	३७,७७३,७८०	४१,५५१,१५८	१७३,२६२,७३८
शसर्त अनुदान चालु	२,८५४,०००	२,७८५,०००	२,३००,०००	२,५३०,०००	२,७८३,०००	३,०६१,३००	३,३६७,४३०	३,७०४,१७३	१५,४४५,९०३
शसर्त अनुदान चालु	१००,०००	२००,०००	३००,०००	३३०,०००	३६३,०००	३९९,३००	४३९,२३०	४८३,१५३	२,०१४,६८३
शसर्त अनुदान चालु	६००,०००	४००,०००	६००,०००	६६०,०००	७२६,०००	७९८,६००	८७८,४६०	९६६,३०६	४,०२९,३६६
शसर्त अनुदान चालु	-	-	३००,०००	३३०,०००	३६३,०००	३९९,३००	४३९,२३०	४८३,१५३	२,०१४,६८३
शसर्त अनुदान पुँजीगत	७,१००,०००	११,२००,०००	१५,०००,०००	१६,५००,०००	१८,१५०,०००	१९,९६५,०००	२१,९६१,५००	२४,१५७,६५०	१००,७३४,१५०
शसर्त अनुदान पुँजीगत	१३,३००,०००	३००,०००	३००,०००	३३०,०००	३६३,०००	३९९,३००	४३९,२३०	४८३,१५३	२,०१४,६८३

विशेष अनुदान पुँजीगत	-	२१,०००,०००	१९,५००,०००	२१,४५०,०००	२३,५९५,०००	२५,९५४,५००	२८,५४९,९५०	३१,४०४,९४५	१३०,९५४,३९५
समपुरक अनुदान पुँजीगत	४,६००,०००	७,५००,०००	४,४००,०००	४,८४०,०००	५,३२४,०००	५,८५६,४००	६,४४२,०४०	७,०८६,२४४	२९,५४८,६८४
प्रदेश सरकार	१२,५००,०००	१२,५८४,०००	१२,५८८,०००	१३,८४६,८००	१५,२३१,४८०	१६,७५४,६२८	१८,४३०,०९१	२०,२७३,१००	८४,५३६,०९९
समानीकरण अनुदान	२,५००,०००	२,५८४,०००	२,५८८,०००	२,८४६,८००	३,१३१,४८०	३,४४४,६२८	३,७८९,०९१	४,१६८,०००	१७,३७९,९९९
शसर्त अनुदान पुँजीगत	-	-	-	-	-	-	-	-	-
विशेष अनुदान पुँजीगत	५,०००,०००	६,०००,०००	६,०००,०००	६,६००,०००	७,२६०,०००	७,९८६,०००	८,७८४,६००	९,६६३,०६०	४०,२९३,६६०
समपुरक अनुदान पुँजीगत	५,०००,०००	४,०००,०००	४,०००,०००	४,४००,०००	४,८४०,०००	५,३२४,०००	५,८५६,४००	६,४४२,०४०	२६,८६२,४४०
राजश्व बाँडफाँड	३६,४४३,०००	४४,१४४,०००	४३,२५६,७००	४७,५८२,३७०	५२,३४०,६०७	५७,५७४,६६८	६३,३३२,१३४	६९,६६५,३४८	२९०,४९५,१२७
राजश्व बाँडफाँड- प्रदेश सरकार	२८७,०००	३४५,०००	३४०,०००	३७४,०००	४११,४००	४५२,५४०	४९७,७९४	५४७,५७३	२,२८३,३०७

राजश्व वाँडफाँड- स्थानीय	-	-	-	-	-	-	-	-	-
राजश्व वाँडफाँड- संघीय सरकार	३६,१५६,०००	४३,७९९,०००	४२,९१६,७००	४७,२०८,३७०	५१,९२९,२०७	५७,१२२,१२८	६२,८३४,३४०	६९,११७,७७५	२८८,२११,८२०
आन्तरिक श्रोत	११,५६३,०००	२०,१६०,०००	२१,५८७,०००	२३,७४५,७००	२६,१२०,२७०	२८,७३२,२९७	३१,६०५,५२७	३४,७६६,०७९	१४४,९६९,८७३
आन्तरिक श्रोत	११,५६३,०००	२०,१६०,०००	२१,५८७,०००	२३,७४५,७००	२६,१२०,२७०	२८,७३२,२९७	३१,६०५,५२७	३४,७६६,०७९	१४४,९६९,८७३
जम्मा आय रु मा	१८६,८९६,०००	२१९,३७३,०००	२१५,९३१,७००	२३७,५२४,८७०	२६१,२७७,३५७	२८७,४०५,०९३	३१६,१४५,६०२	३४७,७६०,१६२	१,४५०,११३,०८४

तालिका २२: नापा भूमि गाउँपालिकाको योजना अवधिको व्ययको अनुमान र प्रक्षेपण (रु. मा)

व्यय तर्फ						
खर्च शीर्षक	आ.व. २०७८ /०७९ को यथार्थ		आ.व. २०७९/०८० को यथार्थ		आ.व. २०८०/०८१ को यथार्थ	
	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
संघीय सरकार	१६,४८२,६५९.६५	६७,३३१,६९०.८७	१४,९४६,०२६.४९	६९,२०३,२५६.५०	४,९०८,५५८.०८	८,६२०,४२०.००
समानिकरण अनुदान	३,१७८,७०३.०३	५६,०५०,९१३.६९	०	४६,८५२,७३४.५०	-	७,१२०,४२०.००
शसर्त अनुदान चालु	११,९७९,३९९.६२	-	१३,६८०,४३२.४६	-	४,९०८,५५८.०८	-
शसर्त अनुदान चालु	१,३२४,५६५.००	-	१,१८७,५९४.०३	-	-	-
शसर्त अनुदान चालु	-	-	-	-	-	-
शसर्त अनुदान चालु	-	-	७८,०००.००	-	-	-

शसर्त अनुदान चालु	-	-	-	-	-	-
शसर्त अनुदान पुँजीगत	-	-	-	५,६४४,८५८.००	-	१,५००,०००.००
शसर्त अनुदान पुँजीगत	-	-	-	-	-	-
विशेष अनुदान पुँजीगत	-	११,२८०,७७७.१८	-	१६,७०५,६६४.००	-	-
समपुरक अनुदान पुँजीगत	-	-	-	-	-	-
प्रदेश सरकार	-	५,९६०,०००.००	-	१०,२०८,२०२.००	-	-
समानीकरण अनुदान	-	९६०,०००.००	-	१,४०१,२०२.००	-	-
शसर्त अनुदान पुँजीगत	-	-	-	-	-	-
विशेष अनुदान पुँजीगत	-	४,७९९,७२२.९४	-	५,५०४,०००.००	-	-
समपुरक अनुदान पुँजीगत	-	२००,२७७.०६	-	३,३०३,०००.००	-	-
राजश्व बाँडफाँड	२३,०९७,११२.५८	-	२९,७०३,२७२.१७	-	९,२१६,२१०.८४	-
राजश्व बाँडफाँड-प्रदेश सरकार	१८७,०००.००	-	१५०,०००.००	-	-	-
राजश्व बाँडफाँड-स्थानीय	-	-	-	-	-	-
राजश्व बाँडफाँड-संघीय सरकार	२२,९१०,११२.५८	-	२९,५५३,२७२.१७	-	९,२१६,२१०.८४	-
आन्तरिक श्रोत	५,००३,६७०.७४	-	८,३९७,०५५.६८	२,१६३,९९०.००	४,४१९,२४४.००	७५२,४४०.००
आन्तरिक श्रोत	५,००३,६७०.७४	-	८,३९७,०५५.६८	२,१६३,९९०.००	४,४१९,२४४.००	७५२,४४०.००
जम्मा	४४,५८३,४४२.९७	७३,२९१,६९०.८७	५३,०४६,३५४.३४	८१,५७५,४४८.५०	१८,५४४,०१२.९२	९,३७२,८६०.००

५ वर्षको व्यय प्रक्षेपण						
खर्च शीर्षक	आ.ब. २०८१/०८२ को प्रक्षेपण	आ.ब. २०८२/०८३ को प्रक्षेपण	आ.ब. २०८३/०८४ को प्रक्षेपण	आ.ब. २०८४/०८५ को प्रक्षेपण	आ.ब. २०८५/०८६ को प्रक्षेपण	जम्मा
क. चालु खर्च तर्फ	१९१७६७६३	२१०९४४४०	२३२०३८८४	२५५२४२७२	२८०७६६९९	११७०७६०५८
ख. पुँजीगत खर्च तर्फ	१५४९९९१०७	१७०४९९०१७	१८७५४८९१९	२०६३०३८११	२२६९३४१९२	९४६२८५०४६
क. आर्थिक विकास	५३९९४५२०	५९३९३९७२	६५३३३३६९	७१८६६७०६	७९०५३३७६	३२९६४१९४२
ख. सामाजिक विकास	२९६०९८९८	३२५७०८८८	३५८२७९७६	३९४१०७७४	४३३५१८५२	१८०७७३८८
ग. शहरी विकास तथा पूर्वाधार	७१४१२१०७	७८५५३३१७	८६४०८६४९	९५०४९५१४	१०४५५४४६५	४३५९७८०५३
घ. वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	१०४५०५५२	११४९५६०७	१२६४५१६८	१३९०९६८५	१५३००६५३	६३८०१६६६
ङ. संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन	८७०८७९४	९५७९६७३	१०५३७६४०	११५९१४०४	१२७५०५४५	५३१६८०५५
जम्मा व्यय रु. (क र ख को योग)	१७४१७५८७०	१९१५९३४५७	२१०७५२८०३	२३१८२८०८३	२५५०१०८९१	१०४१७५८७०
पुग तथा अपुग बजेट						

माथिको तालिकामा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०८१/०८२ देखि २०८५/०८६ सम्मको यथार्थ आय व्ययको वित्तीय विश्लेषण गरिएको छ । यस अन्तर्गत संघ तथा प्रदेश सरकारले वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत् प्राप्त समानीकरण, सशर्त, समपुरक, विशेष अनुदान, राजश्व बाँडफाँड, गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत, संचित कोष, संघीय सरकारका गौरवका परियोजनामा गरिएको बजेट विनियोजन र खर्चको आधारमा आगामी आर्थिक वर्ष २०८१/०८२ देखि २०८५/०८६ सम्मको अनुमानित बजेटको प्रक्षेपण गरिएको छ ।

गाउँपालिका भित्र सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकासका विभिन्न क्षेत्रको विकासका लागि गैरसरकारी संस्था, निजी क्षेत्र, दातृ निकाय, वित्तीय संस्था, चन्दादाता र स्थानीय विकास साभेदारबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको अनुमानित बजेट, विकास निर्माणमा उनीहरूको नगद तथा अन्य सहभागितालाई ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को लागि प्राप्त हुन सक्ने राजश्व र आयको अनुमान गरिएको छ । निजी क्षेत्रबाट जलविद्युत्, पर्यटन व्यवसाय, उद्योगधन्दा, कृषि तथा पशुपालनमा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भैरहेको र हुन सक्ने लगानी समेतलाई मध्यनजर राखी आर्थिक वर्ष २०८१/०८२ का लागि निजी क्षेत्रको कूल लगानीको अनुमान गरिएको छ । यस्तो लगानीका हकमा आगामी चार वर्षका लागि समेत समान लगानीको प्रक्षेपण गरिएको छ । तर योजना अवधिमा हुने गाउँपालिकाको आन्तरिक आय, संघ र प्रदेशबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरण गैरसरकारी संस्थाबाट अपेक्षित कार्यक्रममा हुने खर्च र जनसहभागिताबाट हुने योगदान शीर्षकहरूमा प्रत्येक अघिल्ला वर्षहरूका लागि राजश्व र आम्दानीको प्रक्षेपण १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । निजी लगानीकर्ताले योजना अवधिभर प्रत्येक वर्ष १० प्रतिशतका दरले लगानी वृद्धि गर्ने अनुमान र प्रक्षेपण गरिएको छ । निजी क्षेत्रको लगानी अनुमान गर्दा निजी क्षेत्रका लगानीकर्ताहरूबाट हाल गाउँपालिका क्षेत्रमा भइरहेको लगानी र भविष्यमा हुन सक्ने लगानीबारे सम्बन्धित व्यवसायीहरूसँगको छलफल र अन्तर्क्रियाबाट आएका तथ्य र सुझावहरूलाई समेत आधार मानिएको छ । यस आवधिक योजनामा कूल १ अर्ब ०६ करोड ३३ लाख ६१ हजार १०४ रुपैया लगानीको अनुमान गरिएको छ जसमा प्रक्षेपित आयले रु १ अर्ब ४५ करोड १ लाख १३ हजार ८४ धान्ने देखिन्छ । यस हकमा,

- निजी क्षेत्रका आयोजना प्रवर्द्धकहरू, व्यावसायिक लगानीकर्ताहरू र नार्पा भूमिवासी जनताले सम्बन्धित परियोजनाहरूमा गर्ने लागत सहभागिताबाट करिब ५ करोड ५१ लाख ०४ हजार २९७ लगानी (३.८ प्रतिशत) हुने अनुमान गरिएको छ ।
- यस बाहेक संघ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने विभिन्न प्रकारका अनुदान र तिनीहरूले सञ्चालन गर्ने विभिन्न कार्यक्रम र आयोजनाहरूमा १ अर्ब ३८ करोड १९ लाख ५७ हजार ७६८ (९५.३ प्रतिशत) प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ ।
- त्यसैगरी योजना अवधि भरिमा गैरसरकारी संस्थाहरू र जनसहभागिता मार्फत् परिचालन हुने कूल आय १ करोड ३० लाख ५१ हजार १७ (०.९ प्रतिशत) अनुमान र प्रक्षेपण गरिएको छ ।

उल्लिखित लगानीका रे प्रक्षेपण गर्दा गाउँपालिकामा विगत आर्थिक वर्षमा भएको यथार्थ आय मार्फत् भएको विकास खर्चको परिचालनको स्थितिलाई विश्लेषण गरिएको छ । गाउँपालिकाको वर्तमान नेतृत्वको दीर्घकालीन सोच, आय क्रियाशीलता संघ र प्रदेशले आफ्ना नीति, कार्यक्रम र बजेट मार्फत् देखाएको मार्गदर्शन जनताका अपेक्षा र विकासमा सहभागिता राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूको प्रभावकारी परिचालन समेतलाई दृष्टिगत गर्दा योजना अवधिका लागि अनुमानित आय तथा लगानीको अनुमान र त्यसलाई पूर्ति गर्ने स्रोतहरू अपेक्षा गरे अनुरूप परिचालन हुने विश्वास गरिएको छ ।

गाउँपालिकाको योजना अवधिमा हुने कूल खर्च १ अर्ब ०६ करोड ३३ लाख ६१ हजार १०४ रुपैया मध्ये नियमित चालु खर्चमा ११ करोड ७० लाख ७६ हजार ५७ रुपैया (११ प्रतिशत) र पुँजीगत खर्च ९४ करोड

६२ लाख ८५ हजार ४६ रुपैया (८९ प्रतिशत) विनियोजन गरिएको छ । विनियोजित पुँजीगत खर्चमध्ये विकासका पाँचवटा क्षेत्रमा निम्न अनुसार प्रक्षेपण गरिएको छ :

- आर्थिक विकासमा रु. ३,२९,४९,९४२ (३९ प्रतिशत)
- सामाजिक विकासमा रु. ९८,०७,७९,३८८ (९७ प्रतिशत)
- पूर्वाधार विकासमा रु. ४३,५९,७८,०५३ (४९ प्रतिशत)
- वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनमा रु. ६,३८,०९,६६६ (६ प्रतिशत)
- संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासनमा रु. ५,३९,६८,०५५ (५ प्रतिशत)

विगत ३ आ.व.हरूको आन्तरिक राजश्वको हिसाब गर्दा आ.व. २०८०/८१ मा रु. २९,५९,३९,७०० भएकोमा आ.व. २०८१/८२ को अनुमान रु. २३,७५,२४,८७० भएको हुँदा यसको सरदर वृद्धि तथा न्यूनले एकरूपता नपाएको हुँदा चालु आ.व. आ.व. २०८१/८२ कै अनुमानलाई राजश्व सुधार कार्य योजना बनाएको खण्डमा औसत १० प्रतिशत वृद्धिका दरले आन्तरिक राजश्वबाट हुने आयलाई पनि सोहि अनुपातमा प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका २३: आय प्रक्षेपण

१. चालु आ.व. मा विभिन्न स्रोतको आयमा प्रति वर्ष १० प्रतिशत वृद्धिका आधारमा	
प्रथम वर्ष रू	२३७,५२४,८७०
दोस्रो वर्ष रू	२६९,२७७,३५७
तेस्रो वर्ष रू	२८७,४०५,०९३
चौथो वर्ष रू	३१६,९४५,६०२
पाचौ वर्ष रू	३४७,७६०,९६२
५ वर्षमा जम्मा रू	१,४५०,९९३,०८४

४.८ लगानीको स्रोत र व्यवस्था

४.८.१ लगानीको आवश्यकता र स्रोत

यो योजना कार्यान्वयन गर्न ५ वर्षका लागि चालु खर्चका अतिरिक्त आर्थिक, सामाजिक, शहरी तथा पूर्वाधार विकास, वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन र संस्थागत विकास तथा सुशासन र अन्तर सम्बन्धित गरी कुल जम्मा रू १,०६,३३,६९,१०४ आवश्यक पर्ने र ५ वर्षमा हुने अनुमानित आय रू १,४५,०९,९३,०८३ को अनुपातमा अपुग नहुने देखिन्छ । यद्यपी अपुग स्रोतको परिपूर्तिका लागि निम्न विकल्प अनुसार व्यवस्थापन गरिनेछ:

विकल्प १: आवधिक योजनालाई संघ र प्रदेश सरकार समक्ष पेश गरी गौरवका योजनाहरूमा लगानी गर्न पहल गरेर,

विकल्प २: चालु खर्च नियन्त्रण तथा पुँजीगत खर्च गर्दा न्यूनतम खर्चमा बढी उपलब्धि हुने ढंगबाट खर्च गरेर,

विकल्प ३: आन्तरिक राजश्वका स्रोत पहिचान र वृद्धि गरेर,

विकल्प ४: अन्य दातृ निकायसँग विकास आयोजनामा साभेदारी गरेर,

विकल्प ५: कार्यरत संघ संस्थाहरूसँग सहकार्य बढाएर,

विकल्प ६: लाभग्राहीहरू तथा स्थानीय सहकारीसँग लागत सहभागिता बढाएर,

विकल्प ७: कम जरूरी र कम महत्वपूर्ण आयोजनालाई वार्षिक योजनामा पुर्न बिचार गरेर ।

स्रोत आँकलनका विविध उपायहरू मध्ये बढी सरदर ५ वर्षका लागि उपलब्ध हुने भनि आ.व. २०८०/०८१ को सिलिङ्का आधारमा सामान्यतः प्रति वर्ष १० प्रतिशतका दरले सबै क्षेत्रबाट उपलब्ध हुने आय र अनुदान तथा राजश्व बाँडफाँटमा वृद्धि हुने अपेक्षाका आधारमा ५ वर्षका लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ, आयको आधार र प्रक्षेपण गरिएका प्रतिफलहरूको प्राप्तिका प्रत्येक नतिजा र सो अन्तर्गतका कार्यहरूको अनुमानित सरदर लागत हिसाबका आधारमा ५ वर्षको खर्च प्रक्षेपण गरिएको छ । यसरी हिसाब गर्दा केहि भिन्नता आउने बजेट तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यसरी अपुग बजेटलाई गाउँपालिकाले माथि दिइएका विकल्पहरूको उपयोग गरेर घाटा पूर्ति गर्ने देखिन्छ ।

४.८.२ आन्तरिक स्रोतको व्यवस्था र परिचालन नीति

यस गाउँपालिकाको राजश्व परामर्श समितिको सिफारिसमा गाउँ परिषदले तोकेको दरमा गाउँपालिकाले राजश्व संकलन गर्दछ । सामान्यतः नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तर्गत कर तथा गैर कर अन्तर्गत विभिन्न सिफारिस, व्यक्तिगत घटना दर्ता, व्यवसाय दर्ता, नवीकरण शूल्क, एकीकृत सम्पत्ति कर, मालपोत तथा भूमि कर, व्यवसाय कर, निकासी कर जस्ता शीर्षकबाट प्राप्त आमदानी गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतहरू हुन् । यसरी प्राप्त स्रोतलाई यसै आवधिक योजनामा निर्दिष्ट गरिएका योजना तथा कार्यक्रमहरूमा परिचालन गरिनेछ ।

४.८.३ अन्तर सरकारी स्रोत परिचालन

सामान्यतः संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट विभिन्न शीर्षकमा गाउँपालिकाले बजेट प्राप्त गर्ने प्रावधान रहेको छ । राजश्व बाँडफाँडका अतिरिक्त अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत नेपाल सरकारबाट सशर्त अनुदान, वित्तीय समानीकरण अनुदान, समपूरक अनुदान, विशेष अनुदान, अन्तर स्थानीय तहबाट प्राप्त रकम, सामाजिक सुरक्षा भत्ता तथा संस्थागत सहभागिताबाट बजेट प्राप्त हुन्छ भने प्रदेश सरकारबाट पनि सवारी करको राजश्व बाँडफाँड तथा सशर्त अनुदान, वित्तीय समानीकरण अनुदान, समपूरक अनुदान, विशेष अनुदान प्राप्त हुन्छ । यसरी प्राप्त स्रोतलाई पनि यसै आवधिक योजनामा निर्दिष्ट गरिएका योजना तथा कार्यक्रमहरूमा परिचालन गरिनेछ ।

४.८.४ जनसहभागिता परिचालन

गाउँपालिकाको विकासका लागि जनसहभागिता एक महत्वपूर्ण पक्ष हो । यो गाउँपालिका नागरिक र गाउँपालिका सँगसँगै भन्ने मान्यतामा काम गर्ने र जनताको विकासमा स्वामित्व बोध गराउन पनि जनताले धान्न सक्ने हदसम्मका उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउने र रोजगारी सिर्जना गर्ने प्रकारका योजनाहरू लागत सहभागितामा पहिलो प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने तर्फ उन्मुख हुने छन् ।

५.८.५ निजी तथा वित्तीय क्षेत्रको स्रोत परिचालन

निजी तथा वित्तीय क्षेत्र गाउँपालिकाको विकास योजनाहरूका लागि अर्को महत्वपूर्ण विकास साभेदार पक्ष हुन् । खास गरी वित्तीय क्षेत्र ग्रामीण अर्थतन्त्र चलायमान बनाउन महत्वपूर्ण अंग हुन् । नेपाल सरकारको तीन खम्बे अर्थ नीति अन्तर्गत सहकारी र निजी क्षेत्र पनि महत्वपूर्ण अंग हुन् । तसर्थ गाउँको अर्थतन्त्र मजबुत बनाउन निजी क्षेत्र र सहकारीसँगको सहकार्य बढाइने छ ।

४.८.६ संघ संस्थाको स्रोत परिचालन

स्थानीय स्तरमा कार्यरत संघ, संस्था र दातृ निकाय तथा अन्य संघसंस्थाहरू गाउँपालिकाको विकासका महत्वपूर्ण साभेदार पात्रहरू हुने छन् । विकास साभेदार तथा लागत साभेदारीमा यस्ता संघ संस्थाहरू सँगको सहकार्यलाई तीव्रता दिइने छ ।

४.८.७ अन्य स्रोत परिचालन

यो आवधिक विकास योजना कार्यान्वयन गर्न आवश्यकताका आधारमा योजनाको लक्ष्य प्राप्तमा सहयोग गर्न चाहने र असल नियतबाट आउने जुनसुकै स्रोतलाई पनि स्वागत गरिनेछ ।

४.८.८ स्रोत साधनको बाँडफाँट तथा परिचालनका आधारहरू

स्रोत बाँडफाँटको मूल आधार वित्तीय व्यवस्थापनका न्यूनतम आधारहरू जस्तै:

क. जनताको साधन जनताकै हितमा: जनताबाट माग भै आएका योजनालाई प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

ख. वित्तीय जवाफदेहिता: स्रोतहरूको परिचालन जनताले महशुस गर्ने गरी पारदर्शी र जवाफदेही भएर गरिनेछ ।

ग. नीतिगत व्यवस्था प्रति अडिग: राजश्व संकलन, लक्ष्य निर्धारण र खर्च निर्धारण स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, स्थानीय तहमा बजेट तर्जुमा, कार्यान्वयन, आर्थिक व्यवस्थापन तथा सम्पत्ति हस्तान्तरण सम्बन्धी निर्देशिका, २०७४ र स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ (परिमार्जित) का प्रावधान अनुसार गरिनेछ ।

घ. प्राथमिकता केन्द्रित: योजनाहरूको प्राथमिकतामा खर्च गरिने छ ।

ङ. कार्य संचालनका लागि क्षमता विकास: स्थानीय सरकारको संस्थागत र मानव संसाधनको क्षमताले कार्यलाई असर पार्ने हुँदा यस तर्फ पनि ध्यान दिइने छ । कार्यान्वयन कार्य योजना, कार्य जिम्मेवारी निर्धारण, नतिजा र सूचकहरूको निर्माण प्रष्ट पारिने छ ।

च. जवाफदेहिता मापन: आय व्ययको लेखा परीक्षण, आय व्ययको सार्वजनिकीकरण तथा सार्वजनिक सुनुवाइका माध्यमबाट जवाफदेहिता मापनको व्यवस्था गरिनेछ ।

प्रस्तुत गरिएका योजनाहरूमा लाग्ने अनुमानित लागत नै हो । खास गरी कृषिको यान्त्रिकीकरणका माध्यमबाट व्यावसायीकरण, पशु पालनमा व्यावसायीकरण, स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित उद्यम व्यवसायको स्थापना, सम्पदामैत्री पर्यटन विकास, सामाजिक क्षेत्रमा शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ, दिगो पूर्वाधार विकास, वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन, अन्तर सम्बन्धित विषयहरू, सेवा प्रवाह र सुशासन जस्ता विषयहरूको एकीकृत विकास गर्ने लक्ष्य तथा प्रतिफल प्राप्तिका लागि तयार गरिएको खर्च योजना नै स्रोत साधनको बाँडफाँटका मूल आधारहरू हुन् ।

स्रोत साधनहरूको बाँडफाँटलाई निम्न संवैधानिक, कानुनी र नीतिगत आधार समेतलाई ख्याल गरिएको छ,

- नेपालको संविधानको अनुसूची ८ र ९ मा उल्लिखित स्थानीय तहको एकल तथा साभा अधिकारको सूची,
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट आ.व. २०८०/०८१ को लागि प्रस्तुत भएको नीति तथा कार्यक्रम,
- नेपाल सरकारबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कार्य विस्तृतीकरणको प्रतिवेदन,

- संघीय सरकारले अंगीकार गरेको आवधिक योजनाले लिएका नीति तथा प्राथमिकताहरू,
- संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले अवलम्बन गरेका आर्थिक तथा वित्तीय नीतिहरू,
- स्थानीय तहको आवधिक योजनाले तय गरेका प्राथमिकताहरू,
- नेपाल सरकारको पन्ध्रौँ योजना (२०७६/२०७७-२०८०/२०८१)
- दिगो विकास लक्ष्य २०३०

४.९ सार्वजनिक खर्च र राजश्व परिचालन नीति:

४.९.१ सार्वजनिक खर्च नीति

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको सार्वजनिक खर्चको मूल नीति भनेको गाउँबासीको वृहत्तर हित र उनीहरूकै सरोकारका योजनाहरूमा पारदर्शी ढंगबाट खर्च गरिने नीति लिइने छ। थोरै लागतमा धेरै प्रतिफल प्राप्त हुने प्रकारका गतिविधिहरूमा खर्च गरी लेखा परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइको माध्यमबाट पारदर्शी बनाइने नीति लिइएको छ।

४.९.२ राजश्व नीति

आन्तरिक राजश्व गाउँपालिकाको अभिन्न अंग हो र विकासका लागि ज्यादै महत्वपूर्ण अंश हो। सम्भावित र वर्तमानमा उपलब्ध राजश्वलाई व्यवस्थित रूपमा नियन्त्रण, व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ। गाउँपालिकाको आफ्नो सार्वजनिक खर्च नियमावली तयार गरिएको छ, र सोको मातहतमा रहेर राजश्व खर्च गरिने छ।

४.१० निजी क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति

योजनाका कतिपय गतिविधिहरू लागत साभेदारीमा संचालन गरिने छन्। खास गरी व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालन, सिंचाइका लागि पोखरी निर्माण, होम स्टे र ऊर्जा क्षेत्रको विकास गरिने छ। यस्ता प्रकारका गतिविधिहरूमा निजी क्षेत्रको स्रोत परिचालनलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ।

४.११ सहकारी क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति

ग्रामीण अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउन सहकारीको निकै ठूलो भूमिका छ। सहकारीमा जनताको पहुँच वृद्धिका साथै आय आर्जनका क्षेत्रमा सहकारीबाट व्यवसाय विकास र ऋण प्रवाहलाई जोडिने छ।

४.१२ जनसहभागिता परिचालन नीति

जनताले धान्न सक्ने हद सम्मका उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउने र रोजगारी सिर्जना गर्ने प्रकारका योजनाहरू लागत सहभागितामा पहिलो प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने नीति लिइने छ।

४.१३ संघ संस्थाको स्रोत परिचालन नीति

योजनामा अनुमान गरिएका अपुग स्रोत जुटाउन र लागत साभेदारीमा कार्य गर्न स्थानीय संघ संस्थासँगको सहकार्य बढाइने छ।

परिच्छेद पाँच आर्थिक क्षेत्रगत विकास योजना

पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन योजनाको प्रारूपलाई मध्यनजर गरी Terms of Reference (TOR) मा उल्लिखित विषयगत क्षेत्र आर्थिक विकास योजना अन्तर्गतका कृषि, पशुपंक्षी, सिंचाइ, उद्योग तथा वाणिज्य, पर्यटन, सार्वजनिक, निजी र सहकारी साभेदारी, श्रम तथा रोजगारी र मानव संशाधन विकास जस्ता आर्थिक उत्पादनका उपक्षेत्रलाई समेटिएको छ । आर्थिक विकास योजना अन्तर्गत गाउँपालिकाबासीको आर्थिक स्तर सुधारका लागि गरिने विकास कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ । आर्थिक विकास योजना वडागत तथा गाउँपालिका स्तरीय आयोजनाहरूको रूपमा समेत प्रस्ताव गरिएको छ । यसका लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यक्रमहरू र उपलब्धि देहायबमोजिम रहेका छन् ।

५.१ कृषि

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५ अनुसार यस पालिकामा खेतीयोग्य जमिन खेत ३२४ रोपनी र बारी ४९ रोपनी गरी जम्मा ३७३ रोपनी रहेको छ । त्यसमध्ये करिब ६० प्रतिशत जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध रहेको छ भने ४० प्रतिशत जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुगेको छैन । गाउँपालिकाका उपी, नारगाउँ, मेता, भुनाम, च्याँखु, क्याड, फु लगायतका स्थानहरू खाद्यान्न उत्पादनका दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिन्छन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका सरोकारवालासँगको अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा यस पालिकामा मुख्य गरी करु/उवा, आलु, मूला, सलगम, गाँजर, गोलभेडा, बन्दा, काउली, काक्रो, फर्सी, प्याज, रायो, मेथी, जिम्बु आदि उत्पादन गर्ने गरिन्छ । फलफूल (स्याउ) खेती र आलुको उत्पादन पर्याप्त मात्रामा हुने भएकाले यी वालीको उत्पादनमा वृद्धि गरी व्यापारका माध्यमबाट आय आर्जनमा टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ ।

परम्परागत कृषि प्रणालीमा आधारित रहेकाले कृषि पेशा केवल जीविकोपार्जनमा मात्र सीमित हुन पुगेको छ । परम्परागत कृषि प्रणालीमा प्रविधीकरण गरी कृषकहरूलाई व्यावसायिक बनाई आधुनिक कृषि प्रणालीमा जोड दिएमा गाउँपालिकालाई आत्मनिर्भर बनाउन सकिने सम्भावना रहेको छ ।

संभावना र अवसर

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको भूबनोट कृषि उत्पादनका दृष्टिले उर्वरायुक्त गग्नेन दोमट माटो थोरैजसो भू-भागमा रहेको छ । गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५ अनुसार गाउँपालिकामा करिब ४०० रोपनी जमिनको स्वामित्व जनातासँग रहेकोमा करिब ३२४ रोपनी खेत र ४९ रोपनी बारी गरी जम्मा ३७३ रोपनीमा मात्र खेती गर्ने गरेको देखिन्छ भने बाँकी २७ रोपनी खेतीयोग्य जमिन बाँझो रहेको देखिन्छ । समृद्धिको यात्रा कृषिको व्यावसायीकरण तथा आधुनिकीकरणबाट गर्न सकिने, खेतीपातीका सुविधा वृद्धिका साथै उच्च मूल्यका वालीनालीको छनौट गरी खेती विस्तार गर्न सकिने संभावना देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको (१५ देखि ५९ वर्ष) २५० मध्ये यस पालिकाका मानिसहरूले अपनाउँदै आएका पेशाहरूमा करिब ७४.७ प्रतिशत जनसंख्या मुख्य पेशाको रूपमा कृषि, पशुपालन तथा फलफूल खेती गर्दै आएका छन् । यस पालिकामा मुख्य गरी करु/उवा, आलु, मूला, सलगम, गाँजर, गोलभेडा, बन्दा, काउली, काक्रो, फर्सी, प्याज, रायो, मेथी, जिम्बु आदि उत्पादन गर्ने गरिन्छ । कृषिको आधुनिकीकरण, व्यावसायीकरण र औद्योगिकीकरण गर्न दक्ष जनशक्ति, सिंचाइ सुविधा, सडक पहुँच, कृषि बजारको स्थापना, शीतभण्डारको व्यवस्था, गोदाम घर तथा संकलन केन्द्रको स्थापना, बिजुलीको पर्याप्तता, व्यावसायिक

उत्पादनका लागि यान्त्रीकीकरण तथा बजारीकरणको प्रयास गर्दा उत्पादन बढाउन सक्ने संभावना प्रशस्तै छ । भिरालो तथा पाखोबारीमा फलफूल तथा कोशे बाली लगाई माटोको संरक्षण र कृषि क्षेत्रको विकास गर्ने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या तथा चुनौती

- नार्पा भूमि गाउँपालिका भित्रका सबै स्थानहरूमा माटो र हावापानी सुहाउँदो खेती गर्ने चलनको कमी रहेको छ,
- सबै खेतीयोग्य जमिनमा खेती नगर्नु, भिरालो पाखाहरूमा भूबनोट अनुसारको व्यावसायिक फलफूल तथा लहरे खेती गर्न नसक्नु,
- उर्वरायुक्त बारी भए तापनि व्यवस्थित सिंचाइ नहुनु, जल र जमिनको सदुपयोग गर्न नसक्नु, व्यावसायीकरणका लागि दिगो योजना नभएकाले उत्पादकत्व वृद्धिमा समस्या हुनु,
- कृषिको उत्पादनमा वृद्धि गर्नका लागि उन्नत जातका बीउबिजनहरू प्रयोग तथा उपयोग नहुनु नयाँ बीउबिजन र नवीनतम प्रविधिको प्रयोगको ज्ञान नहुनु,
- कृषि प्राविधिक जनशक्तिको अभाव र परिचालन गर्न नसक्नु,
- कृषि उपजको बिक्री वितरणका लागि सडक पहुँच, बजारीकरण, संकलन केन्द्र र मूल्य स्थिरताको समस्या हुनु,
- साना तथा मझौला स्तरमा रहेका कृषकको दक्षता वृद्धि गरी व्यावसायिक बनाउनु चुनौती रहेको छ ।
- प्राकृतिक प्रकोप विभिन्न किसिमका कृषिजन्य रोग र कतिपय जंगली जनावर तथा पंक्षीबाट बालीनाली जोगाउनु चुनौती रहेको छ ।
- उत्पादकत्व बढाउने प्रयास नहुनु, परम्परागत बालीहरू लोप हुँदै जानु, कृषिमा व्यावसायिक तथा उत्पादनको बजारीकरणबारे ज्ञान कम हुनु, उत्पादित वस्तु बजारीकरणका लागि पालिकाका कुनै पनि वडामा सडक विस्तार नहुनु, आवश्यक मात्रामा सिंचाइको व्यवस्था नहुनु,
- कृषिमा यान्त्रीकरण र आधुनिकीकरण नहुनु, आपूर्ति श्रृंखलाको दिगो व्यवस्थापन नहुनु,
- परम्परागत कृषि प्रणालीमा मात्र भर पर्नु, उच्च मूल्यका बाली छनौट गरी न्यूनतम लगानीमा अधिकतम लाभ लिन नसक्नु, स्थानीय रैथाने जातका खाद्यान्न बालीको महत्व बुझाउन र संरक्षण गर्न नसक्नु,
- माटोको नियमित परीक्षण नहुनु, आवश्यक श्रमशक्तिको अभाव हुनु, बजार संजालको निर्माण नहुनु, प्राविधिक जनशक्तिको अभाव हुनुजस्ता समस्याहरू रहेका छन्,
- व्यावसायिक ज्ञान तथा सूचनाको कमी, कृषि बजारको अभाव, कृषि विमाको अभ्यासको कमी, संकलन केन्द्रको अभाव मुख्य चुनौतीको रूपमा रहेका छन्,
- स्थानीय हावापानी सुहाउँदो र बढी उत्पादन दिने खालका विभिन्न प्रजातीका बीउबिजन उत्पादन गर्ने नर्सरी नहुँदा कृषकहरूले माग र आवश्यकता अनुसारको बोटविरूवा प्राप्त गर्न सकेका छैनन्,
- वाह्य तथा आनुवांशिक जातीय शुद्धता र गुणस्तर कम हुने बीउबिजनको परीक्षण विना जथाभावी प्रयोग गर्नु,
- जलवायु परिवर्तनको असरका कारण बालीमा देखापर्ने समस्या र त्यसले पुऱ्याउने क्षतिका बारेमा यथेष्ट जानकारी नहुनु र रोकथाम तथा न्यूनीकरणका लागि पहल नहुनु समस्याका रूपमा रहेको छ ।

सोच:

“नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आत्मनिर्भरताका लागि कृषिको व्यावसायीकरण”

लक्ष्य:

- कृषिको यान्त्रिकीकरण, व्यावसायीकरण र औद्योगिकीकरणका माध्यमबाट उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी कृषिमा आत्मनिर्भर हुदै क्रमश निर्यात गर्ने,

उद्देश्य:

- कृषि पेशालाई सम्मानित पेशाको रूपमा विकास गर्नु,
- दक्ष कृषि जनशक्तिको उत्पादन गरी आधुनिक कृषि पेशामा जोड्नु,
- उत्पादन र उत्पादकत्व हासिल गरी कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गाउँपालिका बनाउनु,
- कृषिलाई नाफामूलक, गुणस्तरीय, दिगो एवं व्यावसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नु,
- कृषि उद्यमी तथा उद्योगको विकास गरी आय तथा रोजगारी वृद्धि गर्नु र
- कृषि उपजको बजारीकरण तथा निर्यातको लागि व्यावसायिक कृषि उत्पादनलाई बजार संजालमा जोड्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति:

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none">● कृषि क्षेत्रको व्यावसायीकरण गरी समग्र कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने र आत्मनिर्भर कृषि प्रणालीको विकास गर्ने,	<ul style="list-style-type: none">● व्यावसायिक कृषि, पशु फर्म र कृषक समूह दर्ता तथा नियमनका लागि व्यावहारिक र कृषि मैत्री नीतिको व्यवस्था गर्ने,● कृषि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र व्यवस्थापनका लागि प्रविधि मैत्री प्रणाली (Agriculture App) को निर्माण गर्ने,● कृषि तथा पशु व्यवसायलाई निर्वाहमुखीबाट कृषि उद्यमको रूपमा विकास (Agriculture and Livestock as Enterprise) गर्नका लागि लक्षित कृषकहरूलाई व्यावसायिक तालिमका कार्यक्रम संचालन गर्ने,● नार्पा भूमि गाउँबासीको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्न आवश्यक वस्तुहरूको उत्पादनका लागि हाम्रा लागि हाम्रै उत्पादन अभियान संचालन गरी गाउँपालिकालाई आत्मनिर्भर बनाउन खाद्यान्न, फलफूल तथा तरकारीजन्य उपजको उत्पादनका लागि प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम संचालन गर्ने,● पशुपंक्षीजन्य उत्पादन दुध, दही, घ्यू, पनिर, चिज, खुवा र मासुमा पालिकालाई आत्मनिर्भर बनाउनका लागि चौरी, लुलु गाई, भेडा, च्याङ्ग्रा, जस्ता पशु उत्पादन कार्यक्रम संचालन गर्ने,● तरकारी तथा तरकारीजन्य बीउ उत्पादनलाई प्याकेजिङ्, लेबलिङ् र ब्रान्डिङ् गरी भरपर्दो बजारीकरणको सुनिश्चितता गर्ने,● कृषि तथा पशु विकासका लागि पकेट क्षेत्रहरू निर्धारण गर्ने र गाउँपालिकाबाट सम्बद्ध पकेट क्षेत्रहरूमा आवश्यक प्रविधि र प्राविधिक सेवा पालिकाबाट उपलब्ध गराउने र कृषकको वित्तीय क्षेत्रमा पहुँच विस्तारका लागि सहजीकरण गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● कृषि तथा पशु पकेट क्षेत्रहरूको विकास गरी आधुनिक व्यावसायिक खेती र पशु व्यवसाय सञ्चालन गर्नका लागि गाउँपालिकाले उद्यमशील किसानहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक तथा वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराउने, ● प्रत्येक वडामा कृषि तथा पशु सम्बन्धी प्राविधिक सेवा र सुविधा उपलब्ध गराउने, ● कृषि तथा पशु उत्पादनमा पकेट क्षेत्रको अवधारणा अनुसार व्यावसायीकरण गर्नका लागि तालिम, लागत सहभागिता, बीउ पुँजी, उत्पादन तथा बाली संरक्षणमा आधारित अनुदान प्रदान गर्ने, ● तरकारी तथा तरकारीजन्य बीउ उत्पादनका लागि कृषकहरूलाई प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग गरी उत्पादन बढाउने, ● कृषि तथा पशु क्षेत्रको व्यावसायीकरण र यान्त्रिकीकरण गर्नका लागि कृषकहरूलाई आवश्यक पुँजी र पूर्वाधारमा सहयोग गर्ने, किसान तथा व्यावसायीहरूलाई सरल कर्जामा पहुँच वृद्धि गर्न वित्तीय संस्थाहरूसँग सहजीकरण गर्ने, ● प्राङ्गारिक कृषि क्षेत्रको वर्गीकरण र नमुना कृषि गाउँको पहिचान गरी एकल तथा सामुहिक प्राङ्गारिक खेती प्रणालीको विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● कृषि क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्दै प्राङ्गारिक कृषि प्रणालीको विकास गर्ने, ● कृषि क्षेत्रको व्यावसायीकरण र यान्त्रीकरण गर्नका लागि कृषकहरूलाई आवश्यक पुँजी र पूर्वाधारमा सहयोग गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्रको बेरोजगारी समस्याको न्यूनीकरण गर्न गाउँपालिकाले कृषि तथा पशुपालनमा आधारित स्वरोजगार कार्यक्रम संचालन गरी १० युवाहरूलाई विभिन्न किसिमका उद्यम संचालन गराउने, ● समान उद्देश्य भएका सहकारीहरूलाई मर्ज गरी पुँजी र सीपलाई एकीकृत गरी परिचालन गर्ने, ● पशुहरूको गोठ/खोर सुधार र मूत्र संकलन तथा प्राङ्गारिक मल जैविक विषादीका रूपमा उपयोग गर्न कृषकहरूलाई सहजीकरण गर्ने, ● पालिकाकाको उपल्लो स्थानहरूमा व्यावसायिक मासुजन्य पशुवस्तु तथा जडिबुटी खेतीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी फर्महरू स्थापना गर्ने, ● खाद्यजन्य वस्तुको उत्पादनमा वृद्धि गर्न प्राविधिक सहयोग तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● पालिकाका विभिन्न ठाउँमा फलफूलका प्रकृति अनुरूपको स्थान छनोट गरी स्याउ, ओखर, आदि फलफूलको व्यावसायिक खेती प्रवर्द्धन गर्नका लागि विरुवा, मल, औषधिजन्य विषादीमा अनुदान तथा प्राविधिक सेवा र बजारको सुनिश्चितता गर्ने,
--	--

- गाउँपालिकाभित्रका मसलाजन्य उत्पादन क्षेत्रहरूको पहिचान गरी बेसार, भोटे जम्मु, लसुन, प्याज, टिमुर जस्ता खेतीको प्रबर्द्धनका लागि प्राविधिक सेवा र बजारको सुनिश्चितता गर्ने,
- गाउँपालिकाभित्रका आर्थिक रूपमा विपन्न र पर्याप्त जमिन नभएका परिवारहरूको पहिचान गरी खरायो पालन व्यवसायको संचालनका लागि आवश्यक प्राविधिक तालिम र बीउ पुँजीको व्यवस्था गर्ने,
- ग्रामीण श्रमको उपयोग वृद्धि गरी कृषि तथा पशु सेवा कार्यकर्ता तयारी र परिचालन गर्ने,
- कृषि तथा पशु विमा कार्यक्रम संचालन गरी कृषकको लगानी जोखिम न्यूनीकरण गर्ने,
- कृषि उपजजन्य वस्तुको दिगो सुरक्षा र भण्डारणका लागि शीतगृह निर्माण गर्ने,
- कृषिको व्यावसायीकरणलाई मद्दत पुग्ने गरी विभिन्न विकल्पबाट सिंचाइ सुविधा वृद्धि गरी हाल सिंचाइ सुविधा भएको जमिनको प्रतिशत बढाउने,
- उत्पादित वस्तुको बजारीकरणका लागि त्यस स्थानबाट बजारसम्मको सहज पहुँचका लागि ग्रामीण कृषि सडकको निर्माण गर्ने,
- कृषि क्षेत्रको विकास र प्रबर्द्धनका लागि कृषि प्रसार तथा विस्तारमा जोड दिने,
- खाद्यान्न बालीको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न माटोको प्रकार र हावापानी अनुसार पकेट क्षेत्र पहिचान गर्ने,
- व्यावसायिक बन्न इच्छुक कृषकलाई आवश्यक प्राविधिक तथा बिउ पुँजीका लागि वित्तीय संस्थामा पहुँच वृद्धिका लागि सहयोग गर्ने,
- सम्भावनाका आधारमा कृषकले छनौट गरेका उच्च मूल्यका बालीहरूमा व्यावसायिक उत्पादन गर्नका लागि व्यावसायिक योजना निर्माण गर्न सहजीकरण गर्ने,
- गाउँपालिका भित्रका साना लगानी कर्ताहरूको लगत अद्यावधिक गरी व्यावसायिक क्षमताको विकास गर्न व्यावसाय विकास सेवा प्रदायकहरूको सहयोग लिई कृषकहरूलाई आवश्यक सीप प्रदान गर्ने,
- आयात न्युनीकरण हुने तथा निर्यात प्रबर्द्धन गर्ने प्रकारका आय मूलक कृषि व्यवसाय छनौट र संचालन गर्न ऋणमा पहुँच वृद्धि र प्रविधिसँग जोड्न सहयोग गर्ने,
- कृषकहरूको हौसलाका लागि कृषक सम्मान तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- जीविकोपार्जनका लागि कृषिमा आधारित विपन्न वर्गलाई लक्षित गरी आयआर्जनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
- पाखो जमिन र खेती नगरिएको बाँभो जमिनमा वैकल्पिक बालीहरूको प्रबर्द्धन गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● जलवायु परिवर्तनको असरका कारण बालीमा देखापर्ने समस्या र त्यसले पुऱ्याउने क्षतिका बारेमा यथेष्ट जानकारी गराइ रोकथाम तथा न्यूनीकरणका लागि पहल गर्ने, ● वाह्य तथा आनुवांशिक जातीय शुद्धता र गुणस्तर कम हुने बीउबिजनको परीक्षण गरी सस्तो मूल्यमा कृषकलाई बीउ वितरण गर्ने, ● स्थानीय हावापानी सुहाउँदो र बढी उत्पादन हुने खालका विभिन्न प्रजातिका बीउबिजन उत्पादन गर्ने नर्सरीको व्यवस्था गरी कृषकहरूको माग र आवश्यकताका आधारमा बोटविरूवा सुलभ मूल्यमा वितरण गर्ने, ● प्राकृतिक प्रकोप विभिन्न किसिमका कृषिजन्य रोग र कतिपय जंगली जनावरबाट बाली बालीनाली जोगाउन आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● कृषि प्राविधिक जनशक्तिको पर्याप्त व्यवस्था गरी परिचालन गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● कृषि उपजको बजारीकरणका लागि कृषकलाई बजार सञ्जालमा जोड्न सहयोग गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● किसानका उत्पादनहरूलाई गाउँपालिकाका मुख्य उत्पादन क्षेत्रदेखि नजिकका ठुला बजार चामे, पोखरा, बेसीसहर, मुग्लिन, नारायणगढ, काठमाडौं जस्ता सहरहरूसँग जोड्नका लागि आपूर्ति संजाल निर्माण गर्ने,, ● व्यावसायीकरणमा सहयोग गरिएका साना किसानहरूको उत्पादनको बजारीकरण गर्न आवश्यक संकलन केन्द्रको निर्माण गर्ने, ● बजार सञ्जालमा आवद्ध गराउन थोक खरिद कर्ताहरूको पहिचान गरी उत्पादक र थोक खरिद कर्ताबीच समन्वय गराइ उत्पादक र थोक विक्रेताहरू बीच खरिद बिक्री सम्भौताको लागि सहजीकरण गर्ने, ● विशेष उत्पादन क्षेत्रमा पायक पर्ने गरी संकलन तथा निर्यात केन्द्रको निर्माण गर्ने र ● उत्पादन कर्तालाई बजारीकरणको सीप प्रदान गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● बाली विमामा जोड, 	<ul style="list-style-type: none"> ● किसानको हितका लागि बाली विमाको महत्व, आवश्यकता र विमा प्रक्रियाबारे जनचेतनामूलक प्रचार प्रसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● विमा प्रदायक संस्थाहरू र किसान समूहबीच समन्वय गराई जोखिम न्यूनीकरणका लागि कृषकहरूलाई बाली विमा गर्न प्रोत्साहन गर्ने, ● कृषि विमा, आकस्मिक बाली संरक्षण कोष, विमाले नसमेटिएका बाली नालीमा राहत तथा क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गर्ने, ● न्यूनतम समर्थन मूल्यको सुरुआत गर्ने, ● जलवायु परिवर्तन अनुकूलका अभ्यासको विस्तार तथा प्रसार गर्ने, ● विमा सहजकर्ताको सेवा धरदेलोमा नै उपलब्ध गराउने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● कृषिमा यान्त्रिकीकरण मार्फत् लागत घटाइ युवा 	<ul style="list-style-type: none"> ● सम्भावना र आवश्यकताका आधारमा कृषि क्षेत्रको यान्त्रिकीकरण गर्न सहयोग गर्ने, ● युवा जनशक्तिलाई कृषि पेशामा आकर्षित गरी व्यावसायीकरण गर्न प्रविधि हस्तान्तरण तथा कृषि अनुदानको व्यवस्था गर्ने,

जनशक्तिलाई आकर्षित गर्ने,	<ul style="list-style-type: none">● विपन्न वर्ग र सामाजिक रूपमा पछाडि पारिएका वर्गलाई लागत सहभागिताको प्रतिशतमा अन्यको तुलनामा २० प्रतिशत कम गराइ यान्त्रिकीकरण गर्न सहयोग गर्ने,
---------------------------	---

नार्पा भूमि गाउँपालिका

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तर											
१	पालिका भित्र आवश्यक पर्ने फलफूल तथा तरकारीजन्य वस्तुको नर्सरी स्थापना	वटा	पालिका स्तर	१					१	१५०००००	गा.पा.	१
२	कृषक भ्रमण कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तर		१		१		२	७५००००	गा.पा.	१
३	रैथाने बाली प्रबर्द्धन कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	७५००००	गा.पा.	१
४	उत्पादनको आधारमा अनुदान कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	१५०००००	प्रदेश	१
५	फलफूल, तरकारी र खाद्यान्न बाली पकेट विकास कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	१५०००००	प्रदेश	१
६	तरकारी ढुवानी अनुदान कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	१००००००	प्रदेश	१
७	चिस्यान केन्द्र निर्माण	वटा	पालिका स्तर		१				१	२५००००००	संघ	२
८	जडिबुटीको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रबर्द्धनका लागि पकेट क्षेत्र निर्धारण	वर्ष	पालिका स्तर	१		१			१	५५०००००	संघ	२
९	जडिबुटी संकलन केन्द्र स्थापना	वटा	पालिका स्तर		१				१	२००००००	प्रदेश	१
१०	जडिबुटी ढुवानी अनुदान कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	८१८०५५	गा.पा.	१
	वडा नं. १, २, ३											
१	खेतीयोग्य जमिन छेकबार	मि.	नार	७००	७००	७००	७००	७००	३५००	३००००००		१

२	आधुनिक कृषि औजार वितरण	पटक		१	१	१	१	१	५	२००००००		१
३	उत्पादित खाद्य तथा फलफूल वस्तुको बजारीकरणको लागि सहजीकरण	पटक	वडा नं. १	१	१	१	१	१	५	७५००००	गा.पा.	१
४	आलु, जौ, करु, फापरको बीउ वितरण	पटक	वडा नं. १	१	१	१	१	१	५	६०००००	गा.पा.	१
वडा नं. ४, ५												
२	जिम्बु खेती + branding	२० रोपनी	फु गाउँ	१	१	१	१	१	५	१५०००००	प्रदेश	१
३	आलु खेती प्रबर्द्धन कार्यक्रम	५० रोपनी	फु गाउँ	१	१	१	१	१	५	६०००००	गा.पा.	१
४	उत्पादित खाद्य तथा फलफूल वस्तुको बजारीकरण	१० रोपनी	क्याड , फु गाउँ	१	१	१	१	१	५	२००००००	प्रदेश	१
५	स्याउ खेती अध्ययन		क्याड	१	१	१	१	१	५	१५०००००	प्रदेश	१
६	तोरी खेती प्रबर्द्धन	३ रोपनी	फु र क्याड	१	१	१	१	१	५	५०००००	गा.पा.	१
जम्मा										५३,१६६,०५५.००		

अपेक्षित उपलब्धि

कृषि पेशामा समाजका दक्ष र शिक्षित युवा, ख्यातिप्राप्त लब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तिहरू आवद्ध भई सम्मानित पेशाको रूपमा विकास भएको हुनेछ। कृषिमा उत्पादन र उत्पादकत्व हासिल गरी कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गाउँपालिका भएको हुनेछ। कृषिलाई नाफामूलक, गुणस्तरीय, दिगो एवं व्यावसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गरी उद्योगको रूपमा विकास भएको हुनेछ। कृषि उद्यमी तथा उद्योगको विकास गरी आय तथा रोजगारी वृद्धि भएको हुनेछ। कृषि उपजको बजारीकरण तथा निर्यातको लागि व्यावसायिक कृषि उत्पादनलाई बजार संजालमा जोडिएको हुनेछ। कृषि क्षेत्रको यान्त्रिकीकरण, व्यावसायीकरण र औद्योगिकीकरणका माध्यमबाट उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी आयातमा कमी र निर्यातमा प्रबर्द्धन गर्दै कृषि क्षेत्रले नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आर्थिक समृद्धिमा महत्वपूर्ण योगदान गरेको हुनेछ।

५.२ पशुपंछी विकास

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा पशुपालनको रूपमा चौरी गाई, स्थानीय जातको गाई, लुलु गाई, च्याङ्ग्रा, भेडा, घोडा, खच्चड आदि पालन गर्ने प्रचलन रहेको छ। पशु पालनको यो परम्परागत प्रचलनलाई व्यावसायिक बनाउन नसक्दा कृषकहरूले अपेक्षित लाभ लिन सकिरहेका छैनन्। पशुपालनका लागि हावापानी, चरण क्षेत्र, खर तथा डाले घाँसको स्रोत, पानीको पर्याप्तता र परम्परादेखि पशुपालनप्रति स्थानीय कृषकहरूको लगावलाई हेर्दा यो गाउँपालिका पशुपालनका दृष्टिले राम्रो सम्भावना रहे तापनि हिउँदो यामको अत्यधिक चिसो, हिमपात र चरण क्षेत्रको अभावले यो पेशाप्रति चुनौतीहरू थपिएका छन्। व्यावसायिक पशुपालन गरी आर्थिक उपार्जनका माध्यमबाट जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन कृषकहरूको क्षमता विकास गरी वित्तीय लगानी सुनिश्चित गर्नुपर्ने देखिन्छ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका सरोकारवालासँगको अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा यस गाउँपालिकामा १४ घरपरिवार भेडा पालनमा र २६ घरपरिवार चौरी पालन व्यवसायमा संलग्न रहेका छन्। भू-बनोट, हावा पानी, चरिचरण क्षेत्र आदिका आधारमा हेर्दा यहाँ भेडा, च्याङ्ग्रा, चौरी, लुलु गाई, घोडा पालन तथा खच्चड उत्पादन गरी व्यावसायिक पशुपालनका माध्यमबाट यहाँका बासिन्दालाई आत्मनिर्भर बनाउन सकिन्छ।

सम्भावना र अवसर

- नार्पा भूमि गाउँपालिकाका हिमाली भू-भागमा परम्परागत पशुहरूमा नश्ल सुधार गरी व्यावसायिक उद्देश्यका साथ पशुपालन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। साथै परिवर्तित समय सन्दर्भसँगै कानूनको दायरामा रही कतिपय जंगली जनावरको व्यावसायिक फार्महरू संचालन गर्ने राम्रो सम्भावना रहेको छ। यसले आयआर्जन, रोजगारी र मासुमा आत्मनिर्भरता प्रदान गर्दछ।
- गाउँपालिका भित्र चौरी गाई, नश्ल सुधार गरिएका लुलु गाई, भेडा, च्याङ्ग्रा जस्ता पशुहरूको व्यावसायिक फार्महरू सञ्चालन गरी दुध तथा दुग्धजन्य उत्पादन र मासुको समेत निर्यात गरी आयआर्जनमा वृद्धि गर्ने सम्भावना रहेको छ।

समस्या र चुनौती

- परम्परागत कृषि प्रणालीमा सीमित हुनु, व्यावसायिक प्रयोजनका लागि आधुनिकीकरण गरी पशुपंक्षीको पालन नगर्नु, परम्परागत प्राकृतिक घाँसमा मात्रै निर्भर हुनाले सुक्खा, खडेरी, अस्वाभाविक प्राकृतिक वातावरणमा हुने परिवर्तन र प्राकृतिक विपत्तीका कारण पशुपंक्षीको व्यावसायिक पालन हुन नसक्नु,
- दक्ष प्राविधिक सेवा नहुँदा पोसिलो घाँस, गोठ, भकारा र खोरहरू पशुपंक्षी मैत्री नहुनाले दुध, मासु र प्रजनन स्वास्थ्यमा समस्या उत्पन्न भई अपेक्षित लाभ दिन नसक्नु,

- विपन्न, साना तथा मध्यम आय भएका कृषकहरूका लागि सरल कर्जाको व्यवस्था नभएकाले निर्वाहमुखी पशुपंक्षी पालनमा मात्र सीमित रहनु,
- सीमित स्रोतसाधन, परम्परागत ज्ञान र अनुभवबाट उत्पादित दुग्धजन्य तथा मासुजन्य वस्तुले उचित मूल्य र सहज बजार पाउन नसक्दा कृषकहरू व्यावसायिक पशुपंक्षी पालनप्रति उत्साहित नहुनु,
- आफ्नै पुँजी, सीप र अनुभवका आधारमा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा संलग्न किसानहरूको व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धिमा संस्थागत ध्यान नजानु,
- गाउँपालिका भित्रका सबै स्थानमा दक्ष जनशक्तिको पहुँच नहुनु, विभिन्न रोग प्रतिरोधात्मक औषधीको अभाव, पशु स्वास्थ्य उपकरणको अभाव, नश्ल सुधार सेवाको कमी, भेट्नरी प्रसार सेवाको कमी हुनु,

सोच:

“पशुपंक्षी क्षेत्रको व्यावसायिक विकास आर्थिक सबलताको आधार”

लक्ष्य:

- स्वच्छ एवम् गुणस्तरीय पशुपंक्षी उत्पादनमा व्यावसायीकरण गरी पशु तथा पोषण सुरक्षामा गाउँपालिकाबासीको आय स्तरमा सुधार ल्याउने ।

उद्देश्य:

- गाउँपालिका सम्भाव्य वडाहरूमा उन्नत पशुपंक्षीमा विविधीकरण र व्यावसायीकरण गरी स्थानीय गाई र चौरी गाईको दुध उत्पादनमा वृद्धि गर्न नश्ल सुधार, पशु आहार व्यवस्थापन, गोठ सुधार, पशु स्वास्थ्य सेवामा सुधार गर्नु,
- गाउँपालिकाका सम्भाव्य वडाहरूमा व्यावसायिक भेंडा, च्याङ्गा, याक जस्ता मासुजन्य पशु पालन व्यवसायलाई व्यावसायीकरण गर्न आवश्यक नश्ल सुधार, गोठ तथा खोर सुधार, पशु आहारा र पशु स्वास्थ्य सेवामा सुधार गरी उत्पादकत्व र उत्पादनमा वृद्धि गर्नु,
- व्यावसायिक जोखिमको न्यूनीकरणका लागि पशुपंक्षी विमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
- पशुजन्य उत्पादन (दुध, दही, घ्यू र मासु)को बजार व्यवस्था गर्नु र
- गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, हावापानी तथा प्रचलित कृषि प्रणालीमा व्यावसायिक खरायो पालनको संभावना निकै राम्रो देखिएकोले सम्भाव्य स्थानहरूमा खरायो पालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति:

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● पशुपंक्षी पालनमा व्यावसायीकरण गरी समग्र पशुपंक्षी उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिका भित्र व्यावसायिक पशुपंक्षी पालनका लागि पकेट क्षेत्र पहिचान गर्ने, ● साना तथा विपन्न किसानलाई पशुपंक्षीको व्यावसायिक पालनमा आकर्षित गर्न आवश्यक व्यावसायिक योजना सहित प्राविधिक र बिउ पुँजीको व्यवस्था गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● पशुजन्य उत्पादन दुध, दही, घ्यू, पनिर, चिज, खुवा र मासुमा पालिकालाई आत्मनिर्भर बनाउनका लागि चौरी गाई, याक, स्थानीय गाई, भेंडा च्याङ्गा जस्ता पशुजन्य उत्पादन कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● प्रत्येक वडामा पशुपंक्षी सम्बन्धी प्राविधिक सेवा र सुविधा उपलब्ध गराउने, ● पशुपंक्षी उत्पादनमा पकेट क्षेत्रको अवधारणा अनुसार व्यावसायीकरण गर्नका लागि तालिम, लागत सहभागिता, बीउ पुजी, उत्पादन तथा बाली संरक्षणमा आधारित अनुदान प्रदान गर्ने, ● पशुपंक्षी क्षेत्रको व्यावसायीकरण र यान्त्रिकीकरण गर्नका लागि कृषकहरूलाई आवश्यक पुँजी र पूर्वाधारमा सहयोग गर्ने, किसान तथा व्यावसायीहरूलाई सरल कर्जामा पहुँच वृद्धि गर्न वित्तीय संस्थाहरूसँग सहजीकरण गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्रको बेरोजगारी समस्याको न्यूनीकरण गर्न गाउँपालिकाले कृषि तथा पशुपालनमा आधारित स्वरोजगार कार्यक्रम संचालन गरी १० युवाहरूलाई विभिन्न किसिमका उद्यम संचालन गराउने, ● पशुहरूको गोठ/खोर सुधार र मूत्र संकलन तथा प्राङ्गारिक मल जैविक विषादीका रूपमा उपयोग गर्न कृषकहरूलाई सहजीकरण गर्ने, ● पालिकाकाको उपल्लो स्थानमा व्यावसायिक मासुजन्य पशुवस्तु तथा जडिबुटी खेतीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी फर्महरू स्थापना गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्रका आर्थिक रूपमा विपन्न र पर्याप्त जमिन नभएका परिवारहरूको पहिचान गरी खरायो पालन व्यवसायको संचालनका लागि आवश्यक प्राविधिक तालिम र बीउ पुजीको व्यवस्था गर्ने, ● पशुपंक्षी विमा कार्यक्रम संचालन गरी कृषकको लगानी जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, ● व्यावसायिक बन्ने इच्छुक कृषकलाई पशुपंक्षी पालनमा व्यावसायीकरण गर्ने योजना, आवश्यक पूर्वाधार विकास, बीउ पुजी, प्राविधिक ज्ञान, राज्यले अंगीकार गरेका नीति, नियमबारे सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● पशुपंक्षी पालक किसानले छनौट गरेका पशु पैदावारको व्यावसायिक योजना बनाउन सहजीकरण गर्ने, ● लगानी सुनिश्चितताका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय गराउने, ● साना लगानी कर्ता किसानहरूको लागत अद्यावधिक गरी उनीहरूको व्यावसायिक क्षमताको विकास गर्न व्यवसाय विकास सेवा प्रदायकहरूको सहयोग लिई आवश्यक सीप प्रदान गर्ने, ● गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा पशु स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गरी आय मूलक पशु व्यवसाय छनौट र प्रविधिसँग जोड्न सहयोग गर्ने,
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ● दुध उत्पादनका लागि पालिएका चौरी गाई, स्थानीय गाईको नश्ल सुधारको लागि सम्भावित व्यावसायिक चौरी गाई र स्थानीय गाई पालक समूहमा याक र भुप्पा वितरण गर्ने, ● व्यावसायिक चौरी गाई, स्थानीय गाई पालन पकेट क्षेत्रका पशु पालक कृषकहरूको गोठ सुधारमा सहयोग गर्ने, ● गाउँपालिकाका सम्भावित बडाहरूमा बारीको डिल, बाँभो बारी, तथा घाँसे मैदानमा उन्नत भुँई घाँस तथा डाले घाँसका विरुवा रोप्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● चौरी तथा स्थानीय गाईको नश्ल सुधार, पशु आहारा विकास, पशु स्वास्थ्य सेवा र पशु बिमा सेवाको भरपर्दो व्यवस्था गर्ने, ● गाउँपालिकाका दुग्ध उत्पादन पकेट क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था मार्फत् दुग्ध संकलन केन्द्र सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिका भित्रका स्थानीय बजारहरूमा दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थ (दही, पनिर, मखन र घ्यू) को उत्पादन गरी बिक्रीका लागि बजारको व्यवस्था गर्ने, ● गाउँपालिकाका सम्भावित व्यावसायिक भेडा, च्याङ्ग्रा उत्पादन पकेट क्षेत्रमा स्थानीय भेडा, च्याङ्ग्रामा नश्ल सुधारका लागि भाले वितरण गर्ने, ● व्यावसायिक भेडा, च्याङ्ग्रा पालन पकेट क्षेत्रका लागि खोर सुधार कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● गाउँपालिकाका सम्भावित भेडा, च्याङ्ग्रा उत्पादन पकेट क्षेत्रमा उन्नत भुँई घाँस उत्पादनको लागि हावापानी सुहाउँदो घाँसका बीउ र वेर्ना वितरण गर्ने, ● व्यावसायिक भेडा, च्याङ्ग्रा पालक किसान परिवारलाई आ-आफ्नो बारीमा उन्नत घाँसका विरुवा रोप्नका लागि प्रेरित गर्ने, ● गाउँपालिकाका सबै व्यावसायिक भेडा, च्याङ्ग्रा पालक किसानहरूलाई न्यूनतम प्राविधिक पशु स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने, ● गाउँपालिकामा उत्पादित भेडा, च्याङ्ग्राको बजार व्यवस्थापनको लागि मोबाइल एप्सको निर्माण गरी आन्तरिक र बाह्य बजारमा बिक्री वितरणको व्यवस्था गर्ने, ● गाउँपालिकाका सम्भाव्य व्यावसायिक भेडा, च्याङ्ग्रापालन पकेट क्षेत्रमा चरी चरणका लागि स्थानीय सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह र सम्बन्धित वन डिभिजन कार्यालयसँग समन्वय गरी चरण क्षेत्रमा चरण संरक्षण तथा विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● भेडा तथा खरायोको ऊन काट्ने तथा धागो काट्ने मेसिन औजार उपलब्ध गराउने,
<ul style="list-style-type: none"> ● उत्पादित पशुपंछीको 	<ul style="list-style-type: none"> ● विशेष उत्पादन क्षेत्रमा पायक पर्ने गरी संकलन तथा निर्यात केन्द्रको निर्माण गर्ने,

<p>बजारीकरणका लागि पशुपालक कृषकहरूलाई बजार सञ्जालमा जोड्न सहयोग गरिनेछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● उत्पादकहरूलाई बजारीकरणको सीप प्रदान गर्ने, ● पशुपालक किसानहरूलाई बजार सञ्जालमा आवद्ध गराउन थोक खरिदकर्ताहरूको पहिचान गरी उत्पादक र थोक खरिद कर्ता माझ समन्वय गराउने, ● उत्पादकहरू र थोक बिक्रेताहरू बीच समन्वय गराइ उत्पादकहरू र थोक बिक्रेताहरू बीच खरिद बिक्री सम्भौता गराउन सहजीकरण गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● पशुपंक्षी पालक किसान व्यावसायहरूमा आउने जोखिम कम गर्नका लागि पशु विमा कार्यक्रम लागु गरिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> ● किसानको व्यावसायिक हितका लागि विमाको महत्व, आवश्यकता र विमा प्रक्रियाबारे जनचेतनामूलक प्रचार प्रसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● विमा प्रदायक संस्थाहरू र किसान समूहबीच समन्वय गराई जोखिम न्यूनीकरणका लागि कृषकहरूलाई पशुपंक्षी विमा गर्न प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● विमा सहजकर्ताको सेवा धरदैलोमा नै उपलब्ध गराउने ।

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तर											
१	पशुवस्तु नश्ल सुधार प्रबर्द्धन कार्यक्रम (गाई, घोडा, भेडा)	पटक	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	१०००००००	संघ	
३	भेडा, च्याङ्गा र खरायोको ऊन संकलन तथा प्रशोधनका लागि औजार वितरण	पटक	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	१५०००००	प्रदेश	
४	पशु कृषक भ्रमण कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तर	१			१		२	७५००००	गा.पा.	
६	ऊन प्रशोधन केन्द्र निर्माणका लागि भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गरेको व्यक्ति वा संस्थालाई एक पटकका लागि प्रोत्साहन स्वरूप अनुदान	पटक	पालिका स्तर			१			१	२५०००००	प्रदेश	
७	पशु संकलन केन्द्र स्थापना	पटक	पालिका स्तर				१		१	२५०००००	प्रदेश	
१०	पशुपन्छी पालनसँग सम्बन्धित विभिन्न तालिमहरू	पटक	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	१५०००००	प्रदेश	
११	पशु आहार कार्यक्रम (घाँस खेती,		पालिका स्तर							२६९१८०५५	गा.पा. प्रदेश	
	वडा नं. १, २, ३											
१	याक सरंक्षण, प्रवर्द्धन कार्यक्रम	पटक	नार	१	१	१	१	१	५	१००००००	गा.पा. प्रदेश	
२	गोठ खोर सुधार कार्यक्रम	पटक	नार	१	१	१	१	१	५	१००००००	गा.पा. प्रदेश	
३	औषधि उपचार कार्यक्रम	पटक	नार	१	१	१	१	१	५	७५००००	गा.पा. प्रदेश	

४	हिमाली प्रजातीका भेडा, च्याङ्ग्राको पकेट कार्यक्रम	पटक	नार		१				१	७५००००	गा.पा. प्रदेश	
	वडा नं. ४, ५											
१	याक, चौरी गोठ सुधार कार्यक्रम	७ वटा गोठ	क्याड र फु गाउँ	१	१	१	१	१	५	१५०००००	गा.पा. प्रदेश	
२	भेडा पालन विस्तार कार्यक्रम	२ गोठ	क्याड र फु गाउँ	१	१	१	१	१	५	१५०००००	गा.पा. प्रदेश	
३	लुलु गाई संरक्षण प्रवर्द्धन	घरधुरी	क्याड र फु गाउँ	४	४	४	४	४	२०	१००००००	गा.पा. प्रदेश	
	जम्मा									५३१६८०५५		

अपेक्षित उपलब्धि:

गाउँपालिकाका सम्भाव्य वडाहरूमा उन्नत पशुपंक्षीमा विविधीकरण र व्यावसायीकरण गरी गाई र भैसीको दुध उत्पादनमा वृद्धि गर्न नश्ल सुधार, पशु आहार व्यवस्थापन, गोठ सुधार, पशु स्वास्थ्य सेवामा सुधार गरिएको हुनेछ । मासुजन्य पशुपंक्षी पालन व्यवसायलाई व्यावसायीकरण गर्न गाउँपालिकाका सम्भाव्य वडाहरूमा व्यावसायिक भेडा, च्याङ्गा, याक जस्ता पशुपंक्षीमा आवश्यक नश्ल सुधार, गोठ तथा खोर सुधार, पशु आहारा र पशु स्वास्थ्य सेवामा सुधार गरी उत्पादकत्व र उत्पादनमा वृद्धि भएको हुनेछ । व्यावसायिक जोखिमको न्यूनीकरणका लागि पशुपंक्षी विमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ । पशु तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादन (दुध, दही, घ्यू र मासु) को बजार व्यवस्था गर्नका लागि संकलन केन्द्र तथा कृषकहरूलाई बजार सञ्जालमा जोडिएको हुनेछ । गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, हावापानी तथा प्रचलित कृषि प्रणालीमा व्यावसायिक खराये पालनको संभावना निकै राम्रो देखिएकोले सम्भाव्य स्थानहरूमा खरायो पालन कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको हुनेछ । स्वच्छ, एवम् गुणस्तरीय पशुपंक्षी उत्पादनमा व्यावसायीकरण भइ खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा गाउँपालिकाले आयातमा कमी र निर्यातमा वृद्धि गरी आत्मनिर्भर भएको हुनेछ । पशुपंक्षी क्षेत्रको विकास विस्तार र व्यावसायीकरणका माध्यमबाट कृषकको आयआर्जनमा वृद्धि भई नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आर्थिक समृद्धिमा महत्वपूर्ण योगदान गरेको हुनेछ ।

५.३ सिंचाइ

नेपाल परम्परागत कृषिबाट विस्तारै आधुनिक कृषि प्रणालीतर्फ रूपान्तरण हुँदै गैरहेको छ । कृषिको आधुनिकीकरणका लागि वैज्ञानिक कृषि प्रणालीको आवश्यकता पर्दछ । कृषियोग्य भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा पुऱ्याई कृषिको उत्पादकत्व बढाउन सिंचाइको दिगो व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको भूबनोटको प्रकृति र पानीका स्रोतको अवस्थालाई हेर्दा ६० प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा परम्परागत सिंचाइ भएको र खोला तटीय क्षेत्रमा साना सिंचाइका कार्यक्रमहरू संचालन भएका छन् । यस पालिकाका प्रायः ठुला बस्तीहरू उच्च स्थानमा रहेका र बस्तीसँगै कृषिजन्य जमिन रहेकाले सिंचाइ आयोजना संचालन गर्न तुलनात्मक रूपमा जटिल रहेको छ । भूबनोट, हावापानी र माटोको प्रकृतिलाई हेर्दा खाद्यान्नजन्य उपज भन्दा फलफूल तथा नगदेवालीका लागि उपयुक्त रहेको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको विभिन्न वडाहरूमा विभिन्न साना तथा परम्परागत सिंचाइ आयोजनाहरू सञ्चालित रहे तापनि गाउँपालिकाका अधिकांश भू-भागमा सिंचाइ सुविधा पुगी रहेको अवस्था छैन ।

सम्भावना र अवसर

- यस गाउँपालिकाको विभिन्न खोलाका तटीय क्षेत्रमा बाह्रै महिना सिंचाइ गरी कृषिमा व्यावसायीकरण गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।
- गाउँपालिकाको उच्च हिमाली भाग सामान्य भिरालो कृषि योग्य जमिनमा लिफ्ट पद्धतिबाट सिंचाइ सुविधा विस्तार गरी फलफूल तथा खाद्य बालीहरूको उत्पादनमा मनग्य वृद्धि गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।
- सिंचाइ विकास र व्यवस्थापनमा कृषक उपभोक्ताको पहुँच बढ्दै जानु, नयाँ सङ्गठनात्मक परिवर्तनबाट सबै जिल्लामा सिंचाइ कार्यालयको स्थापना भई सेवा प्रवाहमा सुधार हुनु, कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर बनाउन सिंचाइको भरपर्दो र दिगो व्यवस्था गर्नेपर्ने अवस्था सिर्जना हुनु यस क्षेत्रका अवसरका रूपमा रहेका छन् ।

समस्या र चुनौती

- खोला तटीय फाँटहरूमा सिंचाइका लागि परम्परागत कुलोलाई जोखिम रहित नहरमा रूपान्तरण गरी सिंचाइको दिगो व्यवस्थापन गर्न नसक्नु,
- परम्परागत कुलोको मर्मत सम्भार र संरक्षण नगर्नु तथा सार्वजनिक जवाफदेहीको कमी हुनु,
- सिंचाइका श्रोतहरूको संरक्षण नहुनु,
- सिंचाइ सुविधाबाट वञ्चित रहेका पाखोबारीका लागि लिफ्ट पद्धतिबाट सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउन नसक्नु,
- अधिकांश सिंचाइ योजना प्राकृतिक नदी प्रणाली (Run off the river) मा आधारित भएकाले बाढे महिना एकै नासले सिंचाइको भरपर्दो सेवा पुऱ्याउन नसक्नु,
- प्राकृतिक मुहानहरू सुक्दै जानु, उपलब्ध पानीको स्रोतमाथि चाप बढ्नु, सिंचाइ तथा जल उपयोग क्षमता न्यून हुनु, आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।
- गाउँपालिकाको सम्पूर्ण कृषियोग्य भूमिमा नवीनतम् प्रविधिको छनोट गरी वर्षेभरि भरपर्दो सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन साना सिंचाइ प्रणाली निर्माण गर्न नसक्नु,
- सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएका एवम् हुने जमिन कृषिका लागि सुरक्षित नराख्नु र जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित असरका कारण पानीको उपलब्धतामा आएको जोखिम व्यवस्थापन नगर्नु यस क्षेत्रका चुनौती हुन् ।

सोच:

“सिंचाइमा नवीनतम् प्रविधिको प्रयोग-उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिमा उपयोग”

लक्ष्य

नवीनतम् प्रविधिको उपयोग मार्फत कृषियोग्य भूमिमा दिगो एवं भरपर्दो सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने,

उद्देश्य

- सबै कृषियोग्य भूमिमा सिंचाइ सेवा विस्तार गरी वर्षेभरि भरपर्दो सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउनु,
- उपलब्ध सिंचाइको बहुउद्देश्यीय उपयोगमा जोड दिनु र
- परम्परागत रूपमा सञ्चालित सिंचाइका क्षेत्रहरूको नियमित मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाभित्रका सिंचाइयोग्य जलस्रोतको पहिचान, संरक्षण र दिगो व्यवस्थापन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाभित्र रहेका साना तथा ठुला पानीका स्रोतहरूको पहिचान, संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनका लागि विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने, ● मुहान एवं पोखरी, ताल तलैयाहरूको संरक्षण तथा सुदृढीकरण गर्ने, ● जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने गरी सिंचाइ योजनाहरूको विकास एवं विस्तार गर्ने, ● बाढे महिना सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउनको लागि नयाँ सिंचाइ आयोजनाहरू निर्माण गर्ने,

<ul style="list-style-type: none"> ● परम्परागत रूपमा संचालित सिंचाइ प्रणालीको मर्मत सम्भार र क्षमता विकास गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● कृषियोग्य भूमिमा व्यावसायिक कृषिलाई प्रोत्साहन गर्न भरपर्दो सिंचाइ प्रणालीको विकास गर्ने, ● संचालित सिंचाइ आयोजनाहरूलाई सुदृढ तुल्याइ दिगोपना बढाउन सिंचाइ प्रणालीको मर्मत सम्भार एवं दिगो व्यवस्थापनका लागि स्रोत सहित उपभोक्ताको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● सिंचाइमा नवीनतम् प्रविधिको उपयोग गरी कृषि योग्य जमिनमा सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● असिंचित कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइ विस्तार गर्न सिंचाइका लागि प्राकृतिक बहावको स्रोत नभएका स्थानमा नयाँ प्रविधिमा आधारित लिफ्ट प्रविधिबाट सिंचाइ व्यवस्था गर्ने, ● पानीको स्रोत न्यून हुने तथा वर्षभरि सिंचाइ उपलब्ध हुन नसक्ने क्षेत्रमा सिंचाइ सेवा पुऱ्याउन आकाशे पानीको संकलन, पोखरी तथा जलाशयमा भण्डारण गरी थोपा तथा फोहोरा सिंचाइ प्रविधि समेतको व्यवस्था गर्ने, ● बाह्रै महिना सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउनको लागि बहुउद्देश्यीय, अन्तर जलाधार र जलाशययुक्त आयोजनालाई प्राथमिकताका साथ अधि बढाउने,

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तर											
१	सिंचाइका लागि पानी संकलन ड्याम निर्माण		पालिका						३	१५९००८३३	गा.पा., प्रदेश	
	वडा नं. १, २, ३											
१	कुलो निर्माण		नार		१				६	५००००००	प्रदेश	
२	पाइप (ठुलो)	मिटर					१		४००	१००००००	गा.पा., प्रदेश	
	वडा नं. ४, ५											
१	कुलो निर्माण, पाइप लाइन निर्माण	वटा	क्याड र फु गाउँ				१		११	१०००००००	गा.पा., प्रदेश	
	जम्मा									३१,९००,८३३		

उपलब्धि

खोला तटीय क्षेत्रका फाँटहरूमा सिंचाइका लागि परम्परागत कुलोलाई जोखिम रहित नहरमा रूपान्तरण गरी सिंचाइको दिगो व्यवस्थापन गरिएको हुनेछ। परम्परागत कुलोको मर्मत संभार र संरक्षण गर्नका लागि सार्वजनिक जवाफदेहिताको विकास भएको हुनेछ। सिंचाइ सुविधाबाट वञ्चित रहेका पाखाबारीका लागि नवीनतम प्रविधि लिफ्ट पद्धतिबाट सिंचाइ सुविधा पुऱ्याइएको हुनेछ। जलवायु परिवर्तनका कारण प्राकृतिक मुहानहरू सुक्दै गैरहेको अवस्थामा उपलब्ध पानीको स्रोतमाथि चाप बढेकाले सिंचाइ तथा जल उपयोग क्षमता न्यून भइरहेको सन्दर्भमा अधिकांश सिंचाइ योजना प्राकृतिक नदी प्रणाली (Run off the river) मा आधारित भएकाले बाह्रै महिना एकैनासले सिंचाइको भरपर्दो सेवा पुऱ्याउन ठुला तथा बहुउद्देश्यीय आयोजनामा पर्याप्त लगानी गरिएको हुनेछ।

५.४ उद्योग तथा वाणिज्य

नेपालको संविधानले सार्वजनिक, सहकारी र निजी गरी तीन खम्बे अर्थ नीति अवलम्बन गरेको छ। अर्थतन्त्रको विकासका लागि उद्योग धन्दा, कलकारखाना र विकासका ठुला परियोजनाहरू संचालन गर्नुपर्दछ। प्राकृतिक तथा मानवीय स्रोत साधनको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रबर्द्धन गरी नेपाली श्रम, सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित स्वदेशी लगानीलाई प्राथमिकता दिनुपर्दछ। औद्योगिक क्षेत्रमा निजी, स्वदेशी तथा वैदेशिक लगानी आकर्षित गर्नको लागि औद्योगिक पूर्वाधार निर्माण गर्नुपर्दछ। निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र परिचालन गर्ने नीति लिनुपर्दछ। औद्योगिक लगानीले औद्योगिक उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि, रोजगारी सिर्जना, स्थानीय सीपको प्रयोग, स्रोत साधनको उपयोग, आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रबर्द्धनको मार्ग प्रशस्त गर्दछ। निर्यात प्रबर्द्धनमा जोड दिन विशेष आर्थिक क्षेत्रको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने र लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूको प्रबर्द्धनको माध्यमबाट गरिबी न्यूनीकरण गर्नेतर्फ यस योजनाले जोड दिएको छ। उत्पादनका मुख्य तत्वहरू जमिन, पुजी र श्रम हुन्। उद्यमशीलता उत्पादन प्राप्त गर्ने सीप हो। परनिर्भर अर्थतन्त्रबाट सानो स्तरमा भए पनि आत्मनिर्भर बन्न उद्यमशीलताले मद्दत पुऱ्याउँछ। सिर्जनशील सोच, उपयुक्त वातावरण र सामुहिकताबाट उद्यमशीलताको विकास गर्न सकिन्छ। उद्यमशीलता सामान्य जस्तो लागे पनि यसले देशको अर्थतन्त्रलाई मजबुत बनाउन सहयोग गर्दछ। खासमा उद्यमशीलता स्वरोजगार हुने एक सोच र कार्य हो।

सम्भावना र अवसर

- नार्पा भूमि गाउँपालिका भौगोलिक विकटता, यातायात सञ्जालको पूर्ण रूपमा विकास र विस्तारको अभाव रहेको भए तापनि पर्यटन, जडिबुटी, कृषि, उर्जा, वनपैदावार र घरेलु उत्पादनका साना तथा मझौला उद्योगको लागि सम्भावना भएको पालिका हो।
- परम्परागत रूपमा नै यहाँका अधिकांश मानिसहरू राडी, पाखी, भेडा च्याङ्गा पालन, जडिबुटी आदिको व्यापार व्यवसायमा जोडिएकाले यहाँका पुराना व्यापारीहरूको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई अध्यावधिक गरी व्यावसायिक तथा औद्योगिककरणमा जोड्न सके उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रको विकास गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ।
- उद्योग तथा व्यापार व्यवसायको सोच भएका युवाहरू र परम्परागत रूपमा घरेलु तथा कुटिर उद्योग चलाएका व्यक्तिहरूलाई आधुनिक औद्योगिक ज्ञानको विकास गराई स्थानीय स्रोत, साधन, सीप, बजारको माग र संभावित उद्यमीको चाहनालाई एकीकृत गर्न सकेमा नयाँ व्यवसायहरू सञ्चालन गरी आयआर्जनमा वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ।
- उद्यम विकासका लागि पूर्व तयारी कार्य, स्रोत साधनको सर्भेक्षण, लक्षित समूह पहिचान, बजारको माग अध्यावधिक गर्न सके साना तथा कुटिर उद्योग सञ्चालन गर्नसक्ने सम्भावना छ।

- युवा पुस्तालाई स्वरोजगारमूलक बनाउन साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई प्रविधिकरण, वित्तीय सेवामा पहुँच विस्तार र उत्पादित वस्तुको बजारीकरण गर्न आवश्यक उद्यमशील ज्ञान तथा सीपको विकास गराउन सकिने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या र चुनौती

- परम्परागत रूपमा स्थापित व्यापारीहरूको ज्ञान, सीप, पुजी र अनुभवलाई अध्यावधिक गरी व्यावसायिक तथा औद्योगिककरणमा जोड्न नसक्नु,
- उद्योग तथा व्यापार व्यवसायको सोच भएका युवाहरू र परम्परागत रूपमा घरेलु तथा कुटिर उद्योग चलाएका व्यक्तिहरूलाई आधुनिक औद्योगिक ज्ञानको विकास गराइ स्थानीय स्रोत, साधन, सीप, बजारको माग र संभावित उद्यमीको चाहनालाई एकीकृत गरी व्यावसायिक बनाउन पोत्साहन गर्न नसक्नु,
- उद्यम विकासका लागि पूर्व तयारी कार्य, स्रोत साधनको सर्भेक्षण, लक्षित समूह पहिचान, बजारको माग अध्यावधिक गर्न नसक्नु,
- साना तथा मझौला उद्योग सिर्जना, विकास र विस्तार सम्बन्धी स्पष्ट नीतिको अभाव र लगानी मैत्री वातावरण नहुनु,
- परम्परागत व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गर्न नसक्नु,
- युवा पुस्तालाई स्वरोजगारमूलक बनाउन साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई प्रविधिकरण, सर्वसुलभ वित्तीय सेवामा पहुँच विस्तार र उत्पादित वस्तुको बजारीकरण गर्न आवश्यक उद्यमशील ज्ञान तथा सीपको विकास गराउन नसक्नु,
- पालिकामा भित्रिने विप्रेषण (रेमिट्यान्स) लाई नीतिगत रूपमा सम्बोधन गरी उत्पादनमूलक कार्यमा लगाउन नसक्नु,

सोच

“उद्यमशीलताको विकास, दिगो अर्थतन्त्र निर्माणको आधार”

लक्ष्य

- नार्पा भूमि गाउँपालिकावासीको उद्यमशीलताको विकास, विस्तार र प्रविधिकरण गरी उद्योग क्षेत्रको स्थापना मार्फत् आय तथा रोजगारी वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

- नागरिकमा उद्यमशीलताको विकास गरी स्थानीय तहमा औद्योगिकीकरण गर्नु,
- उद्योगहरूको स्थापना र उत्पादन वृद्धि गरी कुल ग्राहस्थ्य उत्पादन बढाउनु,
- उद्योग क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गरी रोजगारीका अवसर सृजना गर्नु र
- आन्तरिक उत्पादन वृद्धि गरी आयात प्रतिस्थापनमा योगदान पुऱ्याउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय स्रोत, साधन र सीप तथा बजार मागमा आधारित उद्यम व्यवसायको स्थापना गर्न एकीकृत सेवाहरू प्रदान गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभित्र छरिएर रहेका स्थानीय स्रोतसाधनहरूको पहिचान गरी उद्योग तथा व्यवसाय स्थापनाका लागि भौतिक तथा संस्थागत संरचनाको निर्माण गर्ने, लक्षित समूहलाई उद्यमशीलता विकास तालिम प्रदान गरी सीपमा आधारित व्यवसाय संचालनका लागि प्रोत्साहन गर्न आवश्यकतामा आधारित प्रविधिको हस्तान्तरण गर्ने, उद्योग संचालनमा पर्यावरण मैत्री प्रविधिको प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने, उद्योग व्यवसाय संचालनका लागि आवश्यक लगानीको सुनिश्चितताका लागि वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय गराइ पहुँच वृद्धि गराउने, उत्पादित वस्तुहरूको स्थानीय तथा बाह्य बजार प्रबर्द्धन गर्न स्थानीय औद्योगिक संकलन केन्द्रहरूको स्थापना गरी उद्यमी व्यावसायीहरूलाई बजार सञ्जालमा जोड्ने, गाउँपालिकाभित्र उद्योग ग्राम स्थापना गरी स्थानीय स्रोत वन पैदावार, जडिवुटी, खनिज, जल, कृषि आदिमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गर्ने, सरकारी, निजी र सहकारीको संयुक्त साभेदारीमा टिमुर, बेसार जिम्मु लगाएतका फलफूल तथा मसलाजन्य वस्तुको प्रशोधन उद्योगहरूको स्थापना गर्ने, बेरोजगार जनशक्तिलाई स्थानीय, प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय बजारको मागमा आधारित सीप विकास गराइ स्वरोजगार बनाउने, स्थानीय स्तरमा रहेका साना तथा घरेलु उद्योगको व्यावसायिक संचालन गरी आधारभूत आवश्यकताका लागि विदेश जाने वातावरणको न्यूनीकरण गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> सार्वजनिक, निजी र सहकारी साभेदारी कार्यक्रम संचालन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि, पर्यटन र उर्जा जस्ता क्षेत्रहरूको विकासका लागि कम्पनी मोडेलमा सार्वजनिक, निजी र सहकारीको सयुक्त लगानीमा साना तथा मझौला उद्योगहरूको स्थापना गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> श्रम तथा रोजगारी र माव संशाधनको विकास गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> नार्पा भूमि गाउँपालिकाको समृद्धिका लागि मानव पुजीलाई दक्ष बनाउनका लागि सरकारी सेवा प्रवेशका कक्षाहरू, छोटो तथा लामो अवधिका व्यावसायिक तालिमहरू, स्थानीय आवश्यकतामा आधारित रोजगार कार्यक्रमहरू, व्यवसायिक काउन्सिलिङ कक्षाहरू आदि संचालन गर्ने, बजार तथा रोजगारदाताको माग र बेरोजगार जनशक्तिको आपसी तादात्म्यता मिलाउनका लागि समुदायमा छरिएर रहेका श्रम, सीप, प्रविधि र पुजीलाई गाउँपालिकाले प्रविधिमा आधारित सूचीकृत गरी एकआपसमा सामाञ्जस्यता कायम गरिदिने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● उत्पादन, उत्पादकत्व र रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि गर्न श्रम तथा रोजगारी र मानव संसाधन विकास गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● परम्परागत सीपहरूको आधुनिकीकरण गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● लोपोन्मुख परम्परागत शिल्पीहरूको सीपलाई बजार मैत्री र सम्मानित बनाउन त्यस्ता सीपहरूको स्तरोन्नति गरी उन्नत प्रविधिसँग जोड्ने, ● सीप र शिल्पीहरूको तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने, ● बजारमैत्री प्रविधियुक्त सीप प्रदान गर्ने, ● मान्यता प्राप्त संस्थाबाट व्यावसायिक सीप परीक्षणको व्यवस्था गर्ने, ● आय आर्जनका गतिविधिहरू सुरु गर्न बीउ पुजीका लागि घुम्तिकोषको व्यवस्था गरी विपन्नहरूको पहुँच वृद्धि गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● प्राकृतिक स्रोतहरू जल, जमिन, जंगल, जडिवुटी, खनिजको समुचित उपयोग गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जलस्रोतको सिंचाइ, जलविद्युत् र पर्यावरण सन्तुलनमा उपयोग गर्ने, ● प्राकृतिक रूपमा संरचित वनजंगलको वैज्ञानिक सदुपयोग गरी जडिवुटी र खनिजजन्य उत्पादनको सदुपयोग गरी आर्थीआर्जनमा वृद्धि गर्ने, ● गाउँपालिका भित्र रहेका बहुमूल्य खनिज तथा जडिवुटीको पहिचान गरी व्यापार प्रवर्द्धनका लागि प्रचार प्रसार गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका विप्रेषण प्राप्त परिवारलाई उच्चम स्थापनामा सहजीकरण गर्ने र सुरक्षित आप्रवासको सुनिश्चितता गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवा तथा विप्रेषण पाउने परिवारको लागत तयार गर्ने । ● उनीहरूलाई पायक पर्ने स्थानमा व्यावसायिक सचेतना कार्य संचालन गर्ने र उपयुक्त उच्चम तथा व्यवसाय छनौट गर्न सहजीकरण गर्ने । ● व्यावसायिक कृषि तथा अन्य गैर कृषि व्यवसायमा लगाउन सहजीकरण गर्ने, ● सुरक्षित वैदेशिक रोजगारका लागि सूचना प्रवाह गर्ने, ● वैदेशिक रोजगारका कारण उत्पन्न मानसिक समस्याहरूमा मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● वाणिज्य तथा व्यापार प्रवर्द्धन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● उत्पादित वस्तुको सहज निर्यातका लागि बजार सञ्जालको विकास र विस्तार गर्ने, ● कृषि तथा पशु उत्पादनहरूको संकलन केन्द्र स्थापना गर्ने,

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तर											
१	राडीपाखी र घरेलु कपडा उत्पादन गर्ने साना उद्यमीहरूलाई प्रवर्द्धन गर्न औजारहरू वितरण	वर्ष	पालिकास्तर	१					१	५०००००	गा.पा.	
२	विजुली घट्ट मिल सुधार	वर्ष	पालिकास्तर	१					१	५०००००	गा.पा.	
३	स्याउ जुस मेसिन खरिद	वर्ष	पालिकास्तर			१			१	५०००००	गा.पा.	
४	घरेलु धागो फ्याक्ट्री	वर्ष	पालिकास्तर		१					५०००००	गा.पा.	
५	हस्तकला उद्योग	वर्ष	पालिकास्तर							३१३३६११	प्रदेश	
६	सुधारिएको घट्ट (पानी घट्ट) मर्मत सम्भार	वर्ष	पालिकास्तर							५०००००	गा.पा.	
७	खानी तथा खनिजजन्य धातुको परीक्षणका लागि अध्ययन, अनुसन्धान, अन्वेषण र उत्खननका लागि आवश्यक पहल गर्ने	वर्ष	पालिकास्तर							१००००००	संघ	
	वडा नं. १, २, ३											
१	उनी लुगा कपडा (राडीपाखी)	घरघुरी	नार	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५०००००	गा.पा., प्रदेश	
२	उन उत्पादन	घरघुरी	वडा नं. १, २, ३	१२	१२	१२	१२	१२	६०	५०००००	गा.पा., प्रदेश	
३	चिज घिऊ उत्पादन	घरघुरी	वडा नं. १, २, ३	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५०००००	गा.पा., प्रदेश	

४	राडीपाखी कुटिर उद्योग स्थापनाका लागि भौतिक संरचना निर्माण गरेका व्यक्तिका लागि एक पटकलाई सहयोग	वर्ष	वडा नं. १, २, ३	१				१	१००००००	गा.पा., प्रदेश	
५	चिप्स फ्याक्ट्री (आलु, स्याउ)		वडा नं. १, २, ३			१		१	५०००००	गा.पा., प्रदेश	
६	सिलाइ बुनाइ तालिम		वडा नं. १, २, ३	१				१	५०००००	गा.पा., प्रदेश	
	वडा नं. ४, ५										
१	फेर्पा, पाइन्ट, गलैचा, पञ्जा, टोपी बुन्ने कार्यक्रम	पटक	क्याड र फु गाउँ	१		१		२	५०००००		
	जम्मा								१०६३३६११		

अपेक्षित उपलब्धि

उद्यमशील जनशक्तिको विकास भई उद्योगहरूको स्थापना तथा विस्तारमा वृद्धि र बजार सम्बन्धको विस्तार भएको हुनेछ । स्थानीय स्तरका सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा लघु, घरेलु, साना, तथा मझौला उद्योगको स्थापना र सञ्चालन मार्फत् आयात न्यूनीकरण भै निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र विकासमा उद्यमशील जनशक्तिको योगदान वृद्धि भएको हुनेछ । बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारीले उद्यमशीलता विकास कर्जा प्रवाह गर्ने दरमा वृद्धि भएको हुनेछ । घरेलु सीपको संरक्षण तथा नवीनतम् प्रविधिको उपयोग उद्यमीहरूले गरेका हुनेछन् । वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवाहरूको संख्यामा कमी आई स्वदेशमै रोजगारी गर्ने युवाहरूको संख्यामा वृद्धि भएको हुनेछ ।

५.५ पर्यटन

मनाङ जिल्लामा रहेको नार्पा भूमि गाउँपालिका ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक सुन्दरताको साथै पर्यटकीय दृष्टिकोणबाट अति महत्वपूर्ण रहेको छ । पर्यटकीय क्षेत्रको विकास र प्रचार प्रचारले आयआर्जनमा वृद्धि गर्नुका साथै गाउँपालिकाको पहिचानलाई समेत उचो बनाउदछ । गाउँपालिका असीमित पर्यटकीय संभावनाहरूको खोजी गरी विकास गर्न सकेमा आर्थिक उपार्जनमा समेत टेवा पुग्ने देखिन्छ । यहाँ धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक, वन्यजन्तु, कृषि पर्यटन, साहसिक पर्यापर्यटन प्रवर्द्धनको प्रशस्त संभावना रहेको छ । समावेशी, सेवामूलक र रोजगारमूलक क्षेत्रको रूपमा अपेक्षा गरिएको पर्यटन क्षेत्रमा यस गाउँपालिकाले समृद्धिको एक प्रमुख सम्बाहकका रूपमा विकास गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका जैविक, भौगोलिक, प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक र धार्मिक विविधताले गाउँपालिकाको पर्यटनमा अहम् भूमिका खेलेका छन् । यहाँ रहेका पर्यटकीय गन्तव्यहरूको विविधीकरण गर्दै नयाँ पर्यटकीय स्थल र उपजहरूको पहिचान, विकास तथा पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गरी पर्यटन प्रवर्द्धनको माध्यमबाट रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरी गरिबी न्यूनीकरण गर्दै जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु आवश्यक छ । पर्यटकहरूको आकर्षणको केन्द्र रहेको हुँदा पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास र व्यवस्थापन मार्फत् स्थानीय अर्थतन्त्रको आधारशीला तयार पार्न नार्पा भूमि गाउँपालिकाले पर्यटन गुरु योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ छ ।

सम्भावना र अवसर

- नार्पा भूमि मनाङ जिल्लाको उत्तरी भागमा अवस्थित एक उच्च हिमाली गाउँपालिका हो । यो गाउँपालिका कुनै पनि राष्ट्रिय राजमार्गले नछोए तापनि भौगोलिक, प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक दृष्टिले गुलजार रूपमा मुस्कुराइरहेको छ ।
- नाभ्याङ भ्यू प्वाइन्ट, काङ्लापास भञ्ज्याङ, टेरिलापास, टेरिला चुचुरो, खुम्जु हिमाल, घाङ्गारु हिमाल, हिम्लुङ, हिमजुङ, नेमी, मेन्दाल, गाङ्ला पिक, तिक्पा, च्याँखु, रत्न चुली, भृकुटी, फु घाङ हिमाल, धाकार ताल, छाङ्ला छो, नेमी छो, छयूकु (तातोपानी), मेन्दाल छो, घुलुङ छो, घाङ्ला छो, छयोकर्ण ताल, छोकर्ण ताल, निङ्बु, नेबुच्चा, केसाङ, क्याङ, होम्पार फु गुफा, ढुना, खाङ्जे, धोर्जे, घोमभोङ, गुरुसाङबो भरना, ऋ गाउँ, वागल, डयोरी, भुनम, पाङ्ग्रे जिम्बु खर्क, भोङ, डरो गाउँ तथा वस्ती आदि प्राकृतिक पर्यटकीय स्थल रहेका छन् ।
- नार्पा भूमि गाउँपालिका होचा, अग्ला, चुच्चे डाँडाकाँडा तथा खोच र ती खोच भएर बग्ने साना ठुला खोलाहरू, उपल्ला पहाडी बस्तीहरू, जंगल सहितका अग्ला पहाड तथा हिमालर ती हिमाली बस्तीको स्वच्छ हावा पानी तथा निश्चल हिमाली जीवन शैली यस पालिकाका पर्यटकीय आकर्षणका मुख्य आधारहरू हुन् ।

- नार्पा भूमि गाउँपालिका ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण मानिन्छ । जातीय रूपमा जनजाति समुदायको बसोबास रहे तापनि धार्मिक रूपमा बौद्ध धर्मावलम्बीहरूको बाहुल्यता रहेको छ ।
- ऐतिहासिक तथा धार्मिक आकर्षणका रूपमा सते गुम्बा (साम्दुछोलिङ गुम्बा), महेन्द्र पुल, गो छोर्ते, छु, भोड, कल्साड, टासी ल्हाकाड, ख्युडचो, पाल्की, सामडुक, छोयोलिङ, नोबु, वेसर छोयोलिङ गुम्बा, छोइधिम लाखाड, भ्रा ल्हाकाड, प्याडबु च्युइमी, फुर्कुड, युडतिङ दुङ्गा, खाम्पा सङ्ग्रालय आदि रहेका छन् । प्राकृतिक सौन्दर्य र जैविक विविधताको अवलोकन तथा मनोरञ्जनका रूपमा नाभ्याङ भ्यू प्वाइन्ट, काङ्लापास भञ्ज्याङ, टेरिलापास, टेरिला चुचुरो, खुम्जु हिमाल, घाङ्गारु हिमाल, हिम्लुङ, हिमजुङ, नेमी, मेन्दाल, गाङ्ला पिक, तिक््या, च्याँखु, रत्न चुली, भृकुटी, फु घाङ हिमाल, धाकार ताल, छाङ्ला छो, नेमी छो, छयूर्कु (तातोपानी), मेन्दाल छो, घुलुङ छो, घाङ्ला छो, छयोकर्ण ताल, छोर्कण ताल, निड्बु, नेबुच्चा, केसाङ, क्याङ, होम्पार फु गुफा, दुना, खाङ्जे, धोर्जे, घोमभोड, गुरुसाङबो भरना, ऋ गाउँ, वागल, डयोरी, भुनम, पाङ्ग्रे जिम्बु खर्क, भोड, डरो गाउँ तथा वस्ती आदि रहेका छन् । सांस्कृतिक आकर्षणका रूपमा जातीय परम्परा अनुसार चाडबाड, पूजाआजा, धार्मिक विश्वास परम्परागत मानी पुँजा, मानी नाँच, फोवे पर्व, ल्होसार, तिर हान्ने, धञ्चाङ, घोडे जात्रा, छेन्चु, यार्तुङ आदि मौलिक सांस्कृतिक मूल्य मान्यताहरू रहेका छन् ।
- यस पालिकाका ऐतिहासिक, धार्मिक, प्राकृतिक र पुरातात्विक महत्वका पर्यटकीय स्थलहरूले आकर्षित गर्ने गरेको छ । बदलिँदो जीवन शैलीसँगै प्राकृतिक जीवनबाट कृत्रिम जीवन बिताइरहेका मानिसहरूलाई आन्तरिक पर्यटकको रूपमा र बाह्य पर्यटकहरू समेत यस पालिकामा विभिन्न पर्यटकीय उद्देश्यले भित्रिरहेका छन् ।
- यहाँ आउने पर्यटकका लागि आरामदायी सुविधायुक्त स्थानीय मौलिकतामा आधारित होम स्टेको व्यवस्था गर्न सकेमा पर्यटन क्षेत्रको राम्रो विकास हुने देखिन्छ । यी पर्यटकीय स्रोतहरूको व्यवस्थित रूपमा मर्मत सम्भार, संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास गरी प्रचार प्रसार गर्न आवश्यक छ ।
- यहाँ आउने पर्यटकका लागि आरामदायी सुविधायुक्त स्थानीय मौलिकतामा आधारित होम स्टेको व्यवस्था गर्न सकेमा पर्यटन क्षेत्रको राम्रो विकास हुने देखिन्छ । यी पर्यटकीय स्रोतहरूको व्यवस्थित रूपमा मर्मत सम्भार, संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास गरी प्रचार प्रसार गर्ने,
- पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि नार्पा भूमि गाउँपालिकाले पर्यटन गुरुयोजना बनाउन सक्ने र त्यसले औल्याएका विद्यमान सामाजिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरूको अधिकतम उपयोग गर्ने,
- पर्यटन गुरुयोजनाले पहिचान गरेका पर्यटकीय स्थलहरूको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, पुरातात्विक, प्राकृतिक, जलसम्पदा, पर्यावरणीय सुन्दरता र प्राचीन संस्कृति तथा सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गरी पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने,
- प्रमुख पर्यटकीय पदमार्गहरूको निर्माण, स्तरोन्नति र नक्साङ्कन गरी प्रमुख हिमाली चुचुराहरूमा पर्यटकीय दृष्यावलोकन स्थलहरू निर्माण तथा होमस्टेको व्यवस्था सहित नार्पा भूमिका कम्तिमा ४ वटा बस्ती नार र फु लगायतलाई नमुना पर्यटकीय गाउँको रूपमा विकास गर्ने,

समस्या र चुनौती

- पालिकाभित्रका ऐतिहासिक, धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यापर्यटकीय क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन, विकास, विस्तार र प्रचार प्रसार गर्न नसक्नु मुख्य समस्या रहेको छ ।

- पर्यटन विकासका लागि आकर्षक पूर्वाधार, पर्यटन मैत्री मानवीय व्यवहार र संस्कारको विकास गर्न नसक्नु,
- विश्वको सबैभन्दा अग्लो स्थान (४९१९ मिटर) मा रहेको तिलिचो ताल र त्यस वरिपरि मुस्कुराइ रहेका तिलिचो, निलगिरी, खंगसार तथा मुक्तिनाथ जस्ता हिम श्रृंखलाको प्राकृतिक सुन्दरताले भरिएका र जैविक विविधताले सजिएका स्थानलाई गन्तव्य बनाएर पोखरा र लम्जुङदेखि आन्तरिक पर्यटनका लागि र सिमावर्ती क्षेत्र तिब्बतका नाकाबाट नेपाल भित्रिने बाह्य पर्यटकहरूका लागि सुरक्षित र भरपर्दो भौतिक पूर्वाधार, आवास र पर्यटन मैत्री संस्कारको विकास गर्न नसक्नु,
- तिलिचो ताल धार्मिक दृष्टिले समेत महत्वपूर्ण भएकाले परापूर्व कालमा भगवान् शिवले तपस्या गरेर बसेको र कागबेसिनी ऋषिले ज्ञान पाएको किंवदन्ती भएपनि यसको धार्मिक महत्वबारे प्रचार प्रसार गर्न नसक्नु,
- पर्यटन क्षेत्रको मुख्य केन्द्र नार्पा भूमि गाउँपालिकालाई बनाउनका लागि सोही अनुसारका पर्यटकीय क्षेत्रको आकर्षणका मुख्य तत्वहरू : जलविहारका पूर्वाधार, पर्यावरणीय स्वच्छता, होटेल, रेष्टुरेण्ट तथा मौलिक र घरायसी वातावरणमा सञ्चालित होमस्टे, मनोरञ्जनका लागि मौलिकतामा आधारित कला, संस्कृति, पर्यावरणमैत्री विश्राम स्थल आदिको संरचनागत विकास गर्नु चुनौतीका रूपमा रहेको छ ।

सोच:

“पर्यटन मैत्री भौतिक पूर्वाधार र संस्कारको विकास, नार्पा भूमिबासीको समृद्धिको मुख्य आधार”

लक्ष्य

- दिगो पर्यटन विकासबाट उत्पादन र रोजगारीमा वृद्धि गरी गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र सुदृढ गर्ने,

उद्देश्य

- पर्यावरण मैत्री मौलिकतामा आधारित पूर्वाधारको विकास मार्फत् पर्यटन क्षेत्रको विकास गर्नु,
- सम्पदा तथा संस्कृतिहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रबर्द्धन गर्दै उच्च मानवीय संस्कारको विकास गर्नु,
- प्राकृतिक सम्पदाहरूको जगेर्ना गर्दै पर्यटन पूर्वाधार र पर्यटकीय उपजको विकास र प्रबर्द्धन गर्नु,
- पर्यटन मार्फत् जनताको आय र रोजगारीमा उल्लेखनीय वृद्धि गर्नु र
- पर्यटन क्षेत्र र स्थानीय कृषि उत्पादनबीच सघन सहकार्य स्थापित गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● आकर्षक पर्यटकीय गन्तव्यहरूमा पूर्वाधारको स्तरोन्नति गरी बाह्रै महिना पर्यटक जान सक्ने पूर्वाधार निर्माण गर्ने, ● पर्यटकीय वस्तु तथा उपजहरूको व्यापक 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाले पर्यटन गुरुयोजना निर्माण गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्ने, ● गाउँपालिका क्षेत्रका पर्यटकीय स्थलहरूलाई जोड्ने सडक तथा पदमार्गलाई पर्यावरण मैत्री, भरपर्दो र सुरक्षित बनाउने, ● पर्यटक आकर्षित गर्न पर्यटनका पूर्वाधारहरूको विकासका साथै खास गरी होटलहरूको सुधार तथा होमस्टे प्रणालीको स्थापना गरी पर्यटन मैत्री बनाउन स्थानीय व्यवसायीहरूलाई रैथाने, सीप, कला र क्षमताको विकास गर्ने,

<p>प्रबर्द्धन तथा प्रचार प्रसार गर्ने,</p> <ul style="list-style-type: none"> ● पर्यटकको बसाइ अवधि लम्ब्याउने र खर्च बढाउने वातावरणको निर्माण गर्ने, ● पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त हुने आय र रोजगारीको लाभलाई न्यायोचित वितरण गर्न ग्रामीण पर्यटकीय गन्तव्यहरूको पहिचान गरी विकास तथा व्यवस्थापन गर्ने, ● जनताको आर्थिक आयआर्जनको माध्यमका रूपमा पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाभित्र विद्यमान प्राकृतिक, धार्मिक, ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन, प्रबर्द्धन गरी प्रचार प्रचारमा गर्ने, ● शान्ति स्तम्भ तथा भ्यू टावरहरूको निर्माण गर्ने, ● पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने, ● पदमार्गलाई नक्साङ्कन गरी पर्यटकहरूको लागि गाइड (पथ प्रदर्शकहरू) तयार गर्न जनशक्ति विकास गर्ने, ● मुख्य पर्यटक स्थलहरूको प्रचार प्रसारका लागि परिचय पुस्तिका (Brochure) तथा भिडियोहरू (Documentry Film) तयार गर्ने, ● सांगीतिक सांस्कृतिक समूहहरूलाई तालिम दिने, ● राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको पर्यटन क्षेत्रको प्रबर्द्धनका लागि Website बनाइ सामग्रीहरू अपडेट गर्ने, ● ट्रेकिङ रूटमा सूचना प्रवाह गर्न होर्डिङ बोर्ड राख्ने, ● साहसिक पर्यटन अन्तर्गत पर्वतारोहण, रक क्लाइम्बिङ, ice/snow skating आदिको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने, ● उच्च पर्वतीय खेलकुद तथा पर्वतारोहण तालिम केन्द्रको संभाव्यता अध्ययन गरी निर्माण गर्ने, ● फिल्म सुटिङ स्थलको रूपमा विकास गर्ने, ● प्रमुख सांस्कृतिक ग्रामको वरिपरि आधुनिक सुविधा सम्पन्न होटल, स्वास्थ्य केन्द्र र पर्यटकले खरिद गर्ने सामान सम्बन्धि घरेलु उद्योग सञ्चालन गर्ने, ● जाति जनजातिका संस्कृति झल्काउने सांस्कृतिक संग्रहालय बनाउने, ● प्राकृतिक वन्यजन्तु उद्यानको रूपमा विकास गरी पर्यटकहरूलाई आकर्षित गर्ने, ● नार्पा भूमि गाउँपालिका भित्रका अग्ला चुचुराहरूमा दृश्यावलोकन स्थल र पार्कको विकास गरी उक्त स्थानसम्म पुग्नका लागि आवश्यक पदमार्ग र भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने, ● पर्यटकहरूको स्वागतमा प्रयोग हुने सामान र खानपिनका वस्तुहरूको उत्पादन स्थानीय स्तरमा गर्ने, ● पर्यटन बजारीकरणका लागि पोखरा, लम्जुङ लगायत अन्य ठाउँमा रहेका पर्यटनसँग सम्बन्धित संघ, संस्थासँग समन्वय गर्ने,
--	--

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तरीय											
१	पर्यटन गुरुयोजना निर्माण	संख्या	पालिका स्तरीय		१				१	२,०००,०००	गा.पा.	
२	यासा पदमार्ग निर्माण	पटक	पालिका	१					१	३,०००,०००	गा.पा.	
३	नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका तालतलैया, भरणा, गुफा, आदिको संरक्षण सम्बर्द्धन र प्रचार प्रसार गर्ने	वर्ष	पालिकाका सबै ताल तलैया भएका स्थानहरू	१	१	१	१	१	५	२५,०००,०००	प्रदेश	
४	होम स्टे निर्माण तथा संचालनका लागि तालिम कार्यक्रम	बस्ती	पालिकाका सबै वडाका मुख्य बस्तीहरूमा	१	१				२	१,०००,०००	गा.पा.	
५	होम स्टे निर्माणका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने परिवारलाई प्रोत्साहन स्वरूप नगद पुरस्कार	परिवार	पालिकाका सबै वडाका मुख्य बस्तीहरूमा	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१,०००,०००	गा.पा.	
६	पदप्रदर्शक तालिम कार्यक्रम	संख्या					७		७	१,०००,०००	गा.पा.	
७	प्राचिन, धार्मिक र सांस्कृतिक क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रचार प्रसार	वर्ष		१	१	१	१	१	५	३०,०००,०००	संघ	
	वडा नं. १, २ ३											

१	होटल व्यवसाय तालिम	संख्या	नार	८	८	८	८	८	४०	१,५००,०००	गा.पा.	
२	सांस्कृतिक कार्यक्रम	पटक	नार	१	१	१	१	१	५	७,०००,०००	संघ र प्रदेश	
३	Snow skating	पटक	नार	१	१	१	१	१	५	५,०००,०००	संघ र प्रदेश	
४	Rock climbing	पटक	नार	१	१	१	१	१	५	५,०००,०००	संघ र प्रदेश	
५	Ice skating	पटक	नार	१	१	१	१	१	५	५,०००,०००	संघ र प्रदेश	
६	Trekking route विस्तार	वर्ष	नार	१	१	१	१	१	५	१०,०००,०००	संघ	
वडा नं. ४, ५												
१	पर्यटकीय पदमार्ग विकास र विस्तार	पटक	क्याड र फु गाउँ	१					१	८,०५०,०००	संघ र प्रदेश	
२	पर्यटकीय क्षेत्र प्रचार प्रसार	१०० पर्यटक प्रति वर्ष	क्याड र फु गाउँ	१	१	१	१	१	५	१,०००,०००	गा.पा.	
३	होटल व्यवसाय प्रवर्द्धन	होटल	क्याड र फु गाउँ	३	३	३	३		१२	७८६,११०	गा.पा.	
जम्मा										१०६,३३६,११०		

अपेक्षित उपलब्धि :

गाउँपालिकाका सम्पदा तथा संस्कृतिहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रवर्द्धन गरिएको हुनेछ । प्राकृतिक सम्पदाहरूको जगेर्ना गर्दै पर्यटन पूर्वाधार र पर्यटकीय उपजको विकास र प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । पर्यटन मार्फत् जनताको आय र रोजगारीमा उल्लेखनीय वृद्धि गरिएको हुनेछ । पर्यटन क्षेत्र र स्थानीय कृषि उत्पादन बीच सघन सहकार्य स्थापित गरिएको हुनेछ । पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकासबाट उत्पादन र रोजगारीमा वृद्धि गरी गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र सुदृढमा पर्यटन क्षेत्रको उल्लेखनीय योगदान पुगेको हुनेछ ।

५.६ सार्वजनिक, निजी र सहकारी साभेदारी

संघ, प्रदेश र स्थानीय तीन वटै तह मार्फत् हुने विकासका गतिविधिहरूमा सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको प्रत्यक्ष संलग्नता अपरिहार्य छ । विकासको लागि निजी क्षेत्रको अग्रणी भूमिका हुने भएकोले निजी क्षेत्रका समस्या, समाधानका उपाय र निजी क्षेत्रको विकासमा स्थानीय सरकारले गर्नुपर्ने सहयोगको समेत विश्लेषण गरी कार्य गर्न सक्नु पर्दछ । त्यसैगरी आर्थिक विकासमा सहकारी क्षेत्रको योगदान बढ्दै गएको वर्तमान परिवेशमा समुदायमा छरिएर रहेका श्रम, सीप, प्रविधि र पुँजीलाई एकत्रित गरी उत्पादन, उत्पादकत्व र रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि गरी स्थानीय तहको आर्थिक वृद्धि गर्न निजी र सहकारी क्षेत्रको सहकार्य आवश्यक छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा नार सहकारी र फु चौरी पालन सहकारी कृषि तथा बचत सहकारी गरी जम्मा २ वटा सहकारी स्थापना भइ संचालनमा रहेका छन् । आवद्धताको अवस्था हेर्दा गाउँपालिकामा कुनैपनि परिवार सहकारीमा आवद्ध छैनन् ।

सम्भावना र अवसर

- राज्यले अंगिकार गरेको सरकारी, सहकारी र निजी साभेदारीको तीन खम्बे अर्थनीतिले सहकारीको आवश्यकता र औचित्यलाई थप बलियो बनाएको सन्दर्भमा स्थानीय स्तरमा छरिएर रहेको सानो पुजीलाई एकीकृत गरी सहकारीका माध्यमबाट ठुला आर्थिक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।
- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा खासगरी कृषि, वित्तीय, श्रम, साना किसान आदि सहकारीहरूको सञ्चालन र व्यवस्थापनका माध्यमबाट ग्रामीण पुजीको एकीकृत रूपमा परिचालन गरी गाउँवासीको पुजी परिचालनको क्षमता विकास, गुणस्तरमा सुधार, रोजगारीको सृजना जस्ता कार्यहरू गर्ने सम्भावना रहेको छ ।
- सहकारीलाई व्यवस्थित, मर्यादित, सुशासनयुक्त र समुदायमुखी बनाइ उत्पादन, बजारीकरण र प्रविधीमैत्री वातावरण निर्माण गर्ने वातावरण बनाउनका लागि स्थानीय सरकारलाई अधिकार हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरू रहेका छन् ।

समस्या र चुनौती

- सहकारी शिक्षा र यस सम्बन्धि जनचेतनाको कमी हुनु,
- सहकारी सञ्चालन सम्बन्धि ज्ञान, सीप र क्षमताको अभाव हुनु,
- सञ्चालित सहकारीमा साँवा पुजीको कमी हुनु,
- पुजी परिचालन सम्बन्धि सहकारीको मर्म अनुसारको व्यावसायिक ज्ञानको अभाव हुनु,
- सहकारीको मूल्य, मान्यता र मर्म बमोजिम सञ्चालन नहुनु,

- वित्तीय संस्थाबाट लिइने ऋणको सदुपयोग हुन नसक्नु एवं व्यवसायको लागि ऋणको जोखिम उठाउने क्षमतामा कमी हुनु,
- स्थानीयहरूमा आम्दानी र बचतको सन्तुलन कायम गर्न नसक्नु,
- सहकारीहरूको नियमित एवं प्रभावकारी अनुगमन नहुनु,
- सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रबीच समन्वयात्मक वातावरण निर्माण गर्न नसक्नु,
- पर्याप्त विकासमैत्री तथा उत्तरदायी निजी क्षेत्रको विकास गर्न नसक्नु,
- सर्वसाधारणमा सहकारी क्षेत्रको सही ज्ञानको अभाव हुनु,
- सहकारीमा आबद्धता पश्चात् पनि भरपुर फाइदा लिन नसक्नु,
- निजी क्षेत्र प्रतिस्पर्धी, उद्यमशील र नवप्रवर्तनीय हुन नसक्नु,
- प्रतिस्पर्धी निजी क्षेत्रको विकासका लागि सरकारले सहज कर्ता र निर्णयकारी भूमिका प्रभावकारी नहुनु,
- लगानी मैत्री वातावरण सिर्जना गरी सहकारीको योगदानमा वृद्धि गर्न नसक्नु,
- सहकारीलाई उचित नियमन गर्दै सहकारीको गुणस्तर वृद्धि र विकासमा योगदान पुऱ्याउन नसक्नु,

सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति सोच

“सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहयात्रामा गुणात्मक साभेदारी”

लक्ष्य

- सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रको साभेदारीको वातावरणको निर्माण मार्फत् आर्थिक वृद्धि र रोजगारीमा योगदान गर्ने,

उद्देश्य

- सहकारीहरूलाई पारदर्शी र व्यवस्थितरूपले सञ्चालन गरी उत्पादन र रोजगारी सिर्जनामा योगदान गर्नु,
- निजी क्षेत्रलाई उत्पादन क्षेत्रमा लगानी गर्ने वातावरण बनाइ समग्र विकासमा योगदान गर्नु,
- सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रको साभेदारीमा पुजीलाई केन्द्रीकृत गरी उत्पादनमा लगानी गर्नु,
- संचालनमा रहेका सहकारीहरूको संस्थागत विकास गरी स्तरोन्नति गर्नु,
- सहकारीका आम सदस्यहरूलाई सहकारी शिक्षा प्रदान गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● निजी क्षेत्रलाई पुजी सिर्जना र उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्ने, ● सहकारी क्षेत्रलाई उत्पादनमुखी बनाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● सहकारीलाई उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण, बजारीकरण र विविधीकरणका आयोजनाहरूमा सहयोग गर्ने, ● कृषि सहकारी आयोजनाहरूमा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइने,

<ul style="list-style-type: none"> ● सहकारी व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तहले सहज सरल र जनमुखी नीति निर्देशिका तयार गर्ने, ● सहकारीका माध्यमबाट गाउँवासीहरूलाई सशक्तीकरण गरी लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्ने, ● सहकारी व्यवस्थापन, संचालन, पुजी परिचालन र उत्पादन गरी आर्थिक समृद्धिमा संस्थागत विकास गर्ने, ● सहकारीका सञ्चयकर्ता, व्यवस्थापक र कर्मचारीलाई सहकारी शिक्षा दिने, ● निजी क्षेत्र र सहकारीका गतिविधिहरूको अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि गाउँपालिकाले संयन्त्र तयार गर्ने, ● सहकारीलाई नियमित रूपमा नियमन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● नमुना सहकारी निर्माणका लागि दस्तावेजीकरण, लेखा व्यवस्थापन, योजना निर्माण र सहकारी व्यवस्थापनका क्षेत्रमा सीपमूलक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन गर्ने, ● सहकारी भित्रको सुशासन, जवाफदेहिता, पारदर्शिता कायम गर्नका लागि गाउँपालिका र सहकारीबीच नियमित अन्तर्क्रियात्मक छलफलको आयोजना गर्ने, ● नियमित सहकारी अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीको व्यवस्था गर्ने, ● राम्रो र प्रभावकारी सेवा व्यवस्थापनको क्षेत्रमा सफल कार्य गर्ने सहकारीलाई पुरस्कृत गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने, ● निजी क्षेत्रलाई आवश्यक सेवा तथा सुविधाको व्यवस्था मिलाउन सहजीकरण गर्ने, ● संभाव्यता अध्ययन गरी निजी क्षेत्रसँग सहकार्यको लागि आयोजना बैंक निर्माण गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्रका आयोजनाहरूको विकासको लागि निजी क्षेत्रहरूसँग नियमित छलफल तथा समन्वय गर्ने, ● निजी क्षेत्रमार्फत् विभिन्न आयोजना कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधारको विकास र भौतिक सुरक्षाको प्रबन्ध मिलाउने, ● निजी क्षेत्रको लगानीको उपयोग कृषि, पशुपंक्षी पालन, पर्यटन, ऊर्जा, उद्योग र भौतिक पूर्वाधारको क्षेत्रमा गर्ने,
---	---

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	नार भेडा पालक सहकारी विस्तार	वर्ष	नार			१	१	१	३	१०१६७२२२	संघ	
२	सहकारी संस्थाको निर्माण तथा सहकारी शिक्षाका बारेमा तालिम	पटक	नार		१		१		२	६०००००	गा.पा.	
३	टोलमा आमा समूह, कृषक समूह, बाल क्लब, जेष्ठ नागरिक मञ्च जस्ता समूहहरु गठन तथा सशक्तीकरण	घरधुरी	वडा नं. १, २, ३							५०००००	गा.पा.	
	वडा नं. ४, ५											
१	फु चौरी पालक सहकारी विस्तार	वर्ष	क्याड र फु गाउँ	१	१	१	१	१	५	१०००००००	संघ	
२	सहकारी संस्थाको निर्माण तथा सहकारी शिक्षा तालिम	पटक	क्याड र फु गाउँ	१		१			२	६०००००	गा.पा.	
	जम्मा									२१२६७२२२		

अपेक्षित उपलब्धि

सहकारी र निजी क्षेत्रको विकासका लागि सामान्य नागरिकका जिम्मेवारी, काम कर्तव्य र अधिकारका विषयमा स्पष्टता आएको हुनेछ। सहकारीहरूको व्यवस्थापकीय क्षमतामा सुधार आई सहकारीमा आबद्ध जनशक्तिले सहकारीको माध्यमबाट ऋण परिचालन, आफ्ना व्यवसाय व्यवस्थापन गर्ने कार्यमा सफलता प्राप्त गरेका हुनेछन्। निजी क्षेत्रको सहकार्य र सह-लगानीमा आयोजनाहरू सञ्चालन भएका हुनेछन्। निजी क्षेत्रबाट संचालित आयोजनाहरूमा स्थानीय जनताको लागि उल्लेख्य मात्रामा रोजगारी सिर्जना भएको हुनेछ। सहकारीहरूलाई विभिन्न प्रकारका सीप तथा प्रविधि हस्तान्तरण गरिएको हुनेछ। सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रमा साभेदारी वातावरणको निर्माण मार्फत् आर्थिक वृद्धि र रोजगारीमा योगदान पुगेको हुनेछ।

५.७ श्रम तथा रोजगारी र मानव संसाधन विकास

गरिवी निवारण र आर्थिक विकासमा उल्लेख्य प्रगति गर्न सकिने तथ्यलाई मध्यनजर गरी श्रम बजारको आवश्यकता अनुरूप सीपमूलक श्रमशक्तिको विकास गर्नु आजको आवश्यकता हो। गुणस्तरीय जनशक्तिको विकास मार्फत् श्रमको उत्पादकत्व अभिवृद्धि गरी स्थानीय अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन उत्पादनको क्रियाशील साधनको रूपमा श्रमको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। संविधानले रोजगारी र श्रमको हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ। दक्ष र व्यावसायिक श्रमशक्तिको विकास गर्ने, श्रमिक र उद्यमीबीच सुसम्बन्ध कायम गर्ने, वैदेशिक रोजगारीबाट अर्जित सीप, पुजी तथा प्रविधि र अनुभवको स्वदेशमा उपयोग गर्ने र सबैका लागि मर्यादित कामको अवसर उपलब्ध गराउनु आवश्यक छ। स्थानीय स्तरमा विद्यमान बढ्दो बेरोजगारी न्यूनीकरण गर्नु आवश्यकता छ। उत्पादनमुखी, आत्मनिर्भर र समृद्ध गाउँपालिका निर्माणको प्रमुख साधन मानव संसाधन हो। शिक्षालाई सीपसँग, सीपलाई उत्पादनसँग, उत्पादनलाई बजारसँग, बजारलाई रोजगारीका अवसर र आर्थिक विकाससँग जोड्न सक्ने जनशक्ति विकास गर्नु नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आवश्यकता हो। युवा जनशक्तिलाई प्रविधियुक्त सीप विकास गरी प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने बनाउन जरुरी देखिन्छ। गाउँपालिकाभित्र रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्ने तथा स्वरोजगार हुन सक्ने वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक देखिन्छ।

सम्भावना र अवसर

- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा बेरोजगारी श्रमशक्ति १६ जना अर्थात् ५.६ प्रतिशत रहेका छन्। बेरोजगारीको प्रतिशतलाई रोजगारी सिर्जना गर्नका लागि स्थानीय सरकारले नीति कार्यक्रम र बजेटका माध्यमबाट सम्बोधन गरी श्रम बजारका विभिन्न किसिमका रोजगारीका सीपमूलक अवसरहरू प्रदान गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ।
- नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जम्मा बजेट मध्ये ऋण्डै ६० प्रतिशत रकम पूर्वाधार विकासमा खर्च हुने गर्दछ। प्रधानमन्त्री, मुख्यमन्त्री र अध्यक्ष जस्ता रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित विकास आयोजनाहरूमा अत्यावश्यक बाहेक आधुनिक औजारको प्रयोगमा कमी ल्याई मानव श्रम शक्तिलाई उपयोग गर्न सके अधिक मात्रामा रोजगारीका अवसरहरू सृजना गर्ने सम्भावना रहेको छ।
- श्रम बजारको बदलिँदो आवश्यकता अनुसार सीपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्नका लागि पालिकाले बजेटको व्यवस्था गरी बेरोजगार युवा युवतीलाई रोजगारमूलक सीप विकास तालिम दिएर पनि रोजगारी सिर्जना गर्न सकिने संभावना रहेको छ।
- विकास आयोजनाहरूमा श्रमिक उपयोग गर्दा तुलनात्मक रूपमा मंहगो भए तापनि स्रोतको वितरण गरिब तथा विपन्न वर्गसम्म पुग्न सक्ने भएकाले यसलाई अवसरको रूपमा उपयोग गरी स्वदेशमै रोजगारी सृजना गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिन सकिन्छ।

- श्रममैत्री ऐन कानुनहरू निर्माण हुनु, श्रम तथा रोजगार सम्बन्धी संस्थागत संरचनाहरू स्थापना तथा सञ्चालन हुनु, सामाजिक संस्थाहरू श्रम तथा रोजगारका क्षेत्रमा क्रियाशील रहनु, सरकारको शिक्षालाई बजारसँग जोड्ने प्राथमिकता रहनु, शिक्षा क्षेत्रमा सीपलाई आबद्ध गर्दै लैजानु, रोजगार तथा सीपमूलक क्षेत्रमा सरकारी तथा निजी क्षेत्रको लगानी बढ्दै जानु, रोजगारमूलक क्षेत्रको विकास तथा विस्तार हुँदै जानु, वैदेशिक रोजगारबाट फर्केको युवाशक्ति यही नै रही स्वरोजगारको क्षेत्रमा आकर्षित हुनु जस्ता अवसरहरू रहेका छन् ।

समस्या र चुनौती

- स्थानीय श्रम बजारमा श्रमिक बन्ने र आफ्नो गाउँघरको विकासमा आफैँ सहभागी हुने मानसिकताको अभाव रहेकाले युवा युवतीलाई स्थानीय रोजगारीका अवसरहरूमा जोड्न चुनौती देखिएको छ ।
- उपलब्ध श्रम शक्तिमा पनि आवश्यकता अनुसारको सीप र ज्ञानको अभाव रहेकाले त्यस्तो श्रमशक्तिलाई रोजगारीमा जोड्न लागत र प्रतिफलका हिसावले चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।
- निर्माण कार्यमा जथाभावी आधुनिक उपकरणको प्रयोग गर्ने प्रवृत्तिले प्राकृतिक भूवोट र पर्यावरणीय सुन्दरतामा क्षयीकरण गर्नुका साथै लागत पुँजीको पलायन भएको छ ।
- श्रमप्रतिको सम्मानको कमी हुनु, उद्यमशीलताको विकास, स्वरोजगार प्रवर्द्धन र उत्पादन कमजोर रहनु, युवा विदेश पलायन हुनु, वैदेशिक रोजगार सुरक्षित र भरपर्दो हुन नसक्नु, वैदेशिक रोजगारीका नाममा हुने मानव तस्करी नरोकिनु, स्थानीय तहमा रोजगारीको सृजना पर्याप्त हुन नसक्नु, वैदेशिक रोजगारीको सीप र पुँजीलाई उत्पादनमा जोड्न नसक्नु, निजी क्षेत्रलाई रोजगार मैत्री लगानीमा प्रोत्साहन गर्न नसक्नु, श्रमबजार सूचना प्रणाली र श्रम प्रशासन चुस्त हुन नसक्नु, स्थानीय स्तरमा आवश्यक जनशक्तिको प्रक्षेपण गर्ने र सोही अनुसार जनशक्तिको उत्पादन नहुनु, उत्पादित जनशक्ति र तिनको बजार व्यवस्थापन हुन नसक्नु, उत्पादित जनशक्तिलाई टिकाइ राख्न नसक्नु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू हुन् ।
- स्थानीय स्तरमा श्रमलाई सीप, प्रविधि, उत्पादन र बजारसँग जोड्न नसक्नु, उत्पादनशील क्षेत्रको पहिचान र रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न नसक्नु, अनौपचारिक क्षेत्रका रोजगारीलाई औपचारिक क्षेत्रको दायरामा ल्याई उद्यमशीलता विकास गर्न नसक्नु, असल श्रम सम्बन्धको विकास र श्रमको उत्पादकत्व वृद्धि मार्फत् आर्थिक विकासका सम्भावनाहरूलाई फराकिलो बनाउन नसक्नु, नयाँ श्रम क्षेत्रको पहिचान मार्फत् जनशक्ति विकास योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, वैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्तिलाई दक्ष बनाउन नसक्नु र विदेशबाट फर्केर आउने व्यक्तिको सीप र दक्षतालाई उपयोग गर्न नसक्नु, छोटो, मध्यम तथा लामो अवधिका सीपमूलक तालिम संचालन गरी रोजगारीको क्षेत्रमा जोड्न नसक्नु ।

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच

“दक्ष जनशक्ति उत्पादन मार्फत् रोजगारी सिर्जना”

लक्ष्य

- नार्पा भूमि गाउँपालिका भित्रको मानव पुँजीलाई दक्ष श्रमशक्तिमा रूपान्तरण गरी उत्पादनशील क्षेत्रमा लगाइ बेरोजगारी समस्या न्यूनीकरण गर्ने,

उद्देश्य

- बेरोजगार तथा अर्धबेरोजगारलाई रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्नु,
- वैदेशिक रोजगारीलाई व्यवस्थित बनाउनु,
- आवश्यक जनशक्ति प्रक्षेपण र उत्पादन गर्ने व्यवस्था गर्नु,
- प्रतिस्पर्धी, सक्षम र गुणस्तरीय जनशक्तिको आपूर्ति गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> • श्रम सम्बन्ध सुदृढ गरी रोजगार सृजना गर्ने, • श्रमिकको दक्षता वृद्धि गरी प्रतिस्पर्धी बनाउने, • स्थानीय तहको निम्ति आवश्यक पर्ने दक्ष तथा अर्धदक्ष जनशक्तिको प्रक्षेपण गर्ने, • शिक्षालाई बजारको माग र सीपसँग आवद्ध गर्ने, • स्थानीय सरकार तथा निजी क्षेत्रबीच साभेदारी गर्ने, • जनशक्ति उत्पादन गर्दा प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकासमा जोड दिने, 	<ul style="list-style-type: none"> • रोजगार सूचना केन्द्र स्थापना गरी श्रम बजारको माग अनुसार श्रमशक्तिको आपूर्ति गर्ने, • श्रम र ज्याला बीचको सन्तुलन कायम गर्ने, • बेरोजगारलाई प्राविधिक, सीपमूलक तथा व्यावसायिक तालिम दिइ दक्ष जनशक्ति निर्माण गर्ने, • वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरूको अभिलेख राखी त्यसलाई सुरक्षित व्यवस्थित एवं मर्यादित बनाउन आवश्यक समन्वय गर्ने, • वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त ज्ञान, सीप, अनुभव र पुजीलाई उत्पादनमा लगाउन प्रोत्साहन गर्ने, • स्थानीय तह र निजी क्षेत्रलाई आवश्यक पर्ने जनशक्तिको प्रक्षेपण गर्ने, • शैक्षिक संस्थासँग सहकार्य गरी आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्ने व्यवस्था गर्ने, • उत्पादन क्षेत्रलाई चाहिने मध्यम खाले जनशक्ति उत्पादनलाई प्राथमिकता दिने, • युवाहरूलाई माग तथा आवश्यकताका आधारमा अल्प, मध्यम तथा लामो अवधिका व्यावसायिक तालिम संचालन गर्ने, • विदेशबाट फर्केका व्यक्तिको सीपको प्रयोग गरी स्वरोजगार हुन तथा रोजगारी सिर्जना गर्न प्रोत्साहन गर्ने, • नयाँ रोजगारका क्षेत्र पहिचान गरी कार्यान्वयन गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने, • आर्थिक तथा सामाजिक हिसाबले पछि परेका समूहको क्षमता विकासका लागि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको अवसरमा छात्रवृत्ति लगायत सुविधाहरू प्रदान गर्ने, • युवाहरूलाई स्वरोजगारतर्फ आकर्षित गर्न अध्यक्षसँग युवा स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरी १६ जना बेरोजगारलाई प्रति वर्ष स्वरोजगार बनाउन व्यवसायमा बिउ पुँजीको रूपमा अनुदान दिने र अन्य आवश्यक सहयोग गर्ने, • निर्माण दलको गठन र परिचालन: स्थानीय बेरोजगार युवाहरूलाई विकास निर्माणका कार्यहरूको जिम्मेवारी दिने गरी वडाध्यक्षहरूको

	<p>प्रत्यक्ष निगरानीमा रहने ५ देखि ७ जनाको एक निर्माण दल गठन गर्ने र निश्चित र समयबद्ध जिम्मेवारी दिने, आवश्यक तालिम दिने, निर्माण दलका सदस्यहरूको क्षमता पहिचान गरी जिम्मेवारी दिने, कामका आधारमा पारिश्रमिक र मूल्याङ्कन गर्ने र सीप प्रमाणीकरण गरी प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● महिलाहरूको घरयासी कामको मूल्यांकन प्रमाणीकरण गरी प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउने, आयमूलक सीपको तालिम दिने र महिला स्वरोजगार प्रवर्द्धन गर्ने, ● विभिन्न सीपमलक तालिम जस्तै: विद्युत् जडान, सिकर्मी, डकर्मी, सिलाई बुनाई, इलेक्ट्रोनिक्स, प्लम्बिङ्ग, कम्प्युटर आदि छोटो तथा लामो अवधिक तालिम सञ्चालन गरी उद्यमशीलता र रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने, ● गरिबी मापन र नक्साङ्कन गरी निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेका घर परिवारको पहिचान गर्ने, ● गरिबीको रेखामुनि रहेका घर परिवारको सदस्यलाई कम्तिमा १०० दिनको रोजगारी सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने (जस्तै: गाउँपालिकाबाट सञ्चालित विकास निर्माण कार्यहरूमा गरिब परिवारका सदस्यहरूलाई प्राथमिकता दिने, स्थानीय विकास निर्माणका कार्यहरूमा श्रममूलक प्रविधिलाई प्राथमिकता दिने), ● कृषिमा आधुनिकीकरण र उन्नत पशुपालन कार्यक्रमहरूलाई गरिब लक्षित गर्दै आयस्तरमा वृद्धि गर्ने, ● गरिब परिवारका महिलाहरूलाई केन्द्रित गरी स्वरोजगार सीप प्रदान गर्ने तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● स-साना व्यवसाय सञ्चालन गर्न लघुवित्त संस्था मार्फत् बीउ पुँजी उपलब्ध गराउन गाउँपालिकाले आवश्यक समन्वय र सहयोग गर्ने, ● गरिब घर परिवारलाई सहकारी मार्फत् सामुहिक खेती, पशुपालन, स-साना व्यवसाय सञ्चालन गर्न गाउँपालिकाले आवश्यक समन्वय र सहयोग गर्ने (जस्तै भूमि बैंक मार्फत् जमिन उपलब्ध गराउने), ● गरिब परिचय पत्र प्राप्त परिवारलाई सुपथ मूल्यमा खाद्यान्न तथा अन्य सेवा उपलब्ध गराउने, ● गरिब व्यक्तिसँग भएको परम्परागत सीप तथा ज्ञानको पहिचान गरी तदनुसारको कार्यक्रमतर्फ उन्मुख गराउन उत्प्रेरित गराउने, ● गरिब परिवारको शिक्षा स्वास्थ्य र आय आर्जनको क्षेत्रमा पहुँच बढाउन वडास्तरमा १ वर्षमा २ पटक परामर्श सेवा (Counselling) अभियान सञ्चालन गर्ने ।
--	--

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
पालिका स्तरीय												
१	नवप्रबर्द्धनात्मक व्यवसाय संचालन गर्न इच्छुक युवाहरूलाई सर्वसुलभ व्याजमा ऋण उपलब्ध गराउन वित्तीय संस्थाहरूसँग सहजीकरण	वर्ष	पालिका	१	१	१	१	१	५	५००००००	संघ र प्रदेश	
२	छोटो अवधिका सीपमूलक तालिम टेलरिड, इलेक्ट्रिसियन, पलम्बर, हाउस वाइरिड, सिकर्मी डकर्मी, व्युटिसियन आदि तालिम सञ्चालन	वर्ष	पालिका		१				१	३००००००	संघ र प्रदेश	
३	आधुनिक पर्यटकीय होटल व्यावसाय संचालनका लागि अनुदान कार्यक्रम	वर्ष	पालिका							३०००००००	संघ	
वडा नं. १, २, ३												
१	प्रधानमन्त्री स्वरोजगार कार्यक्रम अन्तर्गत युवाहरूको स्वरोजगार	जना	नार	५२	५२	५२	५२	५२	२६०	५००००००	संघ र प्रदेश	
२	व्यावसायिक पशुपन्छी पालन तालिम तथा प्रविधि हस्तान्तरण	वर्ष	नार	१	१	१	१	१	५	१५०००००	प्रदेश	
वडा नं. ४, ५												
१	कुक तालिम	जना	वडा	५	५	५	५	५	२५	७४६८०५५	प्रदेश	
१	सिलाइ कटाइ गर्न चाहने इच्छुक युवायुवतीलाई तालिमको दिने	वर्ष	वडा नं. ४, ५	१	१	१	१	१	१	४०००००	गा.पा.	

२	सिलाइ कटाइ तालिम लिएका तथा पेशा गर्ने व्यक्तिहरूलाई मेसिनको उपलब्धता गराउने	वर्ष	वडा नं. ४, ५	१	१	१	१	१	१	५०००००	गा.पा.	
३	परम्परागत राडी पाखी, पटुका आदि घरेलु सिलाई बुनाईका लागि आवश्यक औजार दिने	वर्ष	वडा नं. ४, ५	१	१	१	१	१	५	३०००००	गा.पा.	
जम्मा										५३९६८०५५		

अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा स्रोतको उपलब्धता, बजार र श्रमको अवस्था विश्लेषण भएको हुने, बजारको माग अनुसार प्राविधिक, सीपमूलक तथा व्यावसायिक तालिम सञ्चालन भएको हुने, उद्यमबाट उत्पादित वस्तुको बजार व्यवस्थापनमा सहयोग पुगेको हुने, वैदेशिक रोजगारीमा जानेको अभिलेख तयार भएको हुने र बेरोजगारहरूलाई उत्पादनमा लगाउन न्यून ब्याज दरको ऋण तथा अन्य सहयोग प्रवाह भएको हुनेछ । जनशक्ति प्रक्षेपण तथा उत्पादन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन पश्चात् स्थानीय तहको आवश्यकता बमोजिम सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादन भएको हुनेछ । श्रम बजारमा जनशक्तिको माग र आपूर्तिबीच सन्तुलन कायम भएको हुनेछ । जनशक्ति विकासमा स्थानीय तह तथा निजी क्षेत्रहरूबीच सहकार्य र समन्वय उन्नत अवस्थामा हुनेछ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिका

परिच्छेद छ सामाजिक क्षेत्र विकास योजना

पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन योजनाको प्रारूपलाई मध्यनजर गरी Terms of Reference (TOR) मा उल्लिखित सामाजिक विकास योजनाका उपक्षेत्रलाई समेटिएको छ। गाउँ पालिकाको समृद्धिका लागि पूर्वाधार विकास र सामाजिक विकास एकअर्काका अभिन्न अंग हुन्। भौतिक विकासले वास्तविक पक्षलाई देखाउँदछ भने सामाजिक विकासले नागरिकका शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ, युवा तथा खेलकुद, कला तथा संस्कृति र लक्षित समूहको विकास लगायतका उपक्षेत्रहरू पर्दछन्। यी उपक्षेत्रहरूको समुचित विकासका लागि गाउँपालिकाले लिएका सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति कार्यनीति प्रमुख कार्यक्रम र अपेक्षित उपलब्धिलाई निम्न अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

६.१ शिक्षा, विज्ञान तथा नव प्रवर्तन

शिक्षा क्षेत्रको विकास देश विकासको मूल आधार हो। दिगो, गुणस्तरीय र समयसापेक्ष रूपमा शिक्षा क्षेत्रको विकास भएमा देश विकास सहि ढंगले हुन सक्छ। नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रको विकास कोशेढुंगा सावित हुन्छ। यस परिप्रेक्ष्यमा यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र २ बालविकास केन्द्रदेखि कक्षा ८ सम्म अध्यापनका लागि जम्मा २ वटा विद्यालय रहेका छन् र ती दुबै सार्वजनिक स्वामित्वमा सञ्चालित रहेका छन्। गाउँपालिकामा २ वटा विद्यालयबाट परम्परागत गुम्बा शिक्षा र निजी विद्यालयसँगको सम्झौतामा घुम्ती शिक्षा पनि संचालनमा रहेको छ।

हाल गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यालयमा छात्र ३ र छात्रा १२ गरी जम्मा १५ जना विद्यार्थी अध्ययनरत रहेको देखिन्छ। नार्पा भूमि गाउँपालिकामा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार कुल जनसंख्या ३९६ को २२३ अर्थात् ५६.२ प्रतिशत जनसंख्या साक्षर रहेको देखिन्छ। यसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ७०.१ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ४५.५ प्रतिशत रहेको छ।

गाउँपालिका भित्र रहेका विद्यालयहरूको पठनपाठन क्रियाकलापलाई अगाडि बढाउनका लागि जम्मा ८ जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन्। जसमध्ये आधारभूत तहमा २ पुरुष र १ महिला गरी जम्मा ३ र बालविकास केन्द्रमा ५ जना शिक्षक शिक्षिका रहेका छन्। जसलाई शिक्षक विद्यार्थी अनुपातमा हेर्दा एकजना शिक्षकलाई ०.५ विद्यार्थी पर्ने देखिन्छ। जुन नेपाल सरकारको नीतिगत मापदण्डभन्दा निकै कम रहेको छ। यस अर्थमा गाउँपालिकाले आगामी दिनमा शिक्षक दरबन्दीको तुलनामा विद्यालयको भौतिक, प्रशासनिक तथा शिक्षण सिकाइका क्षेत्रमा क्षमता अभिवृद्धि गरी विद्यार्थी संख्या बढाउने विषयमा दीर्घकालीन सोच बनाउनु पर्ने देखिन्छ।

सम्भावना र अवसर

- स्थानीय सरकारको अभ्यास गरेसँगै शिक्षाले व्यावहारिक, जीवनउपयोगी, सीपमूलक, प्रतिस्पर्धी र समसामयिक चुनौतीको सामना गर्नसक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्नका लागि संवैधानिक अधिकार क्षेत्रभित्र रही विभिन्न नीतिगत र आर्थिक कार्यक्रमको व्यवस्था गर्न सक्ने अधिकार नेपालको संविधान २०७२ ले गरेको छ।
- शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक पर्ने आधुनिक भौतिक पूर्वाधारको विकासका लागि योजनाबद्ध कार्यक्रम सञ्चालन गरी आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने आधार तयार भएको छ।

- पालिका भित्रका विद्यालयको संख्या र पालिका भित्रका विद्यालय जाने उमेर समूहका बालबालिकाको जनसंख्यालाई विश्लेषण गर्दा आधारभूत तहमा १५ विद्यार्थी भएकाले यो अनुपातलाई हेर्दा विद्यालयको संख्या सरदर पालिकाको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्न सक्ने रहेकाले यी विद्यालयमा आधुनिक शैक्षिक प्रविधि: कम्प्युटर ल्याब र विज्ञान प्रयोगशाला, ई-लाईब्रेरी तथा ICT को व्यवस्था गर्न सकेमा गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या र चुनौती

- संवैधानिक अधिकारको प्रयोग गरी शैक्षिक क्षेत्रको विकासका लागि गुरु योजना नबन्नु, गुणस्तर सुधारका लागि सम्भाव्यता अध्ययन नहुनु, प्राप्त अधिकार बमोजिमका जिम्मेवारी कार्यान्वयन गर्नका लागि पर्याप्त स्रोत साधनको अभाव हुनु,
- पुराना कच्ची प्रकृतिका भौतिक पूर्वाधारका कारण गुणस्तरीय सिकाइका लागि आवश्यक प्रविधिमैत्री भौतिक पूर्वाधारको अभाव हुनु, विज्ञान प्रयोगशाला नहुनु, बालबालिका मैत्री पूर्वाधार नहुनु,
- पालिका भित्रका विद्यालयमा विद्यालय छाड्ने दरमा अपेक्षित सुधार नहुनु, न्यून आय भएका परिवारका बालबालिकाहरूको भर्ना दरमा कम हुनु, विद्यालयहरू आर्थिक रूपले सबल हुन नसक्नु, विषयगत शिक्षक दरबन्दी कम हुनु, शिक्षामा राजनीतिकरण हुनु, शिक्षण पेशाप्रति प्रतिबद्धताको कमी, आधुनिक प्रविधिको प्रयोग नहुनु जस्ता समस्याहरू विद्यमान छन् ।
- शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि विषयगत दरबन्दी मिलान, विद्यालय समायोजन, पाठयोजना सहितको शिक्षणमा जोड, स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण तथा प्रयोग र प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइमा जोड दिन नसक्नु,
- शारीरिक, मानसिक तथा समवेगात्मक रूपमा समस्यामा परेका बालबालिकाहरूका लागि विद्यालय पहुँच सहज नहुनु, बालमैत्री वातावरणको अभावमा पठनपाठन सञ्चालन हुनु र
- सार्वजनिक विद्यालयहरूलाई आत्मनिर्भर बनाउन आवश्यक योजना, बजेट, कार्यक्रम र सबल नेतृत्व क्षमताको अभाव हुनु,

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच

“दक्ष मानव संसाधनको विकासका लागि पहुँच योग्य, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षा”

लक्ष्य

- राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने,

उद्देश्य

- नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तर्गतका सबै वर्ग तथा क्षमताका बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सुनिश्चित गर्नु,
- विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको आधारभूत तथा माध्यमिक तहको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु,
- शिक्षालाई समावेशी, जीवनोपयोगी, व्यावहारिक, प्रविधिमैत्री र गुणस्तरीय बनाइ बालबालिकाको सिकाइलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी बनाउनु,
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा जोड दिँदै उच्च शिक्षालाई ज्ञान, सीप, प्रविधि र अनुसन्धानमा आधारित बनाउनु,

- शैक्षिक पूर्वाधारहरू आधुनिक, समावेशी, पर्यावरण अनुकूल, सुरक्षित, र प्रविधि मैत्री बनाउनु र
- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, दक्ष र विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका बालबालिकालाई बालमैत्री वातावरणमा पठनपाठनको सुनिश्चित गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय समुदायसँगको सहकार्यमा प्रत्येक वडा तथा वस्तीहरूमा सामुदायिक बालविकास केन्द्रको स्थापना गरी आवश्यक भौतिक, प्राविधिक एवं शैक्षिक जनशक्तिको प्रबन्ध मिलाउने, ● यस्ता केन्द्रहरूमा दिवा खाजा, पोशाक, शैक्षिक सामग्री र अन्य साधनहरू उपलब्ध गराउन गाउँपालिका/वडाले आवश्यक वित्तीय सहयोग गर्ने । ● बाल विकास केन्द्रको पहुँच नभएका बालबालिकाको बाहुल्यता भएको स्थानहरूको छनौट गरी थप बाल विकास केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● दक्ष जनशक्ति उत्पादनका लागि शिक्षण संस्थाहरूको आधुनिकीकरण गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● पालिका भित्रका सबै सार्वजनिक विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार तथा सामग्री, विषयगत प्रयोगशाला, सुरक्षित खेलमैदान, स्वच्छ र शुद्ध पिउने पानी तथा सरसफाइ आदिको राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार व्यवस्था गर्ने, ● आधुनिक प्रविधिमैत्री शैक्षिक कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● विद्यालयहरूमा विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना गर्ने, ● ई. लाईब्ररीको व्यवस्था गर्ने, ● कक्षा कोठाहरू प्रविधियुक्त बनाउने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● साक्षरता दर शत प्रतिशत पुर्याउने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाका लागि आधारभूत शिक्षा अनिवार्य गर्ने, ● प्रौढहरूका लागि प्रौढ र अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● विद्यालय शिक्षा छोडेका बेरोजगार युवायुवतीहरूलाई सीपमूलक, जीवनउपयोगी र बजारको मागनुसारका शैक्षिक कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● निरक्षर जनसंख्याको पहिचान गरी सघन साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रत्येक वस्तीमा आमा समूह, महिला समूहलाई परिचालन गरी साक्षरता अभियान सञ्चालन गर्ने, ● आगामी ४ वर्षमा नार्पा भूमि गाउँपालिकालाई पूर्ण साक्षर घोषणा गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● प्राविधिक शिक्षामा जोड दिने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● खेलकुद तथा तालिम सामग्री सहयोग गरिने, ● विद्यालयहरूको स्तरोन्नति तथा अपुग दरबन्दी पुरा गरिने, ● विद्यालयहरूलाई प्राविधिक शिक्षामा जोड्ने, ● आधारभूत तहको शिक्षालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउन आफ्नो विद्यालय आफै बनाउँ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● आवश्यक जनशक्ति स्थानीय पाठ्यक्रम, शैक्षिक सामग्री तर्जुमा, शैक्षिक सामग्री तथा भौतिक सुविधाको विकासमा (कम्पाउन्ड वाल सहित) गाउँपालिकाले वडा मार्फत् सहयोग गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● पाठ्यपुस्तक, पुस्तकालय तथा आधुनिक सञ्चार प्रविधि (इन्टरनेट) माथिको पहुँच सबै विद्यालयहरूमा पुऱ्याउने, ● विषयगत शिक्षक व्यवस्थापन, शिक्षकहरूको नियमित विषयगत पुनर्ताजगी तालिम, नियमित पठनपाठनको अनुगमन उपलब्धिका आधारमा शिक्षकको कार्यदक्षता मूल्याङ्कन, वार्षिक शैक्षिक परीक्षण गर्ने र दण्ड एवं पुरस्कारको व्यवस्था लागू गर्ने, यस कामको लागि आवश्यक कानुनी र संस्थागत संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने, ● विद्यालयको शैक्षिक स्तरको उन्नतिको लागि शैक्षिक नेतृत्वको आवश्यकता भएकोले प्रत्येक विद्यालयको प्रधानाध्यापक सक्षम व्यक्तिलाई नियुक्त गर्ने र उसको निरन्तरता शैक्षिक उपलब्धिको मूल्याङ्कनमा निर्भर हुने व्यवस्था गर्ने, ● जेहेन्दार, गरिब, उत्पीडित, असहाय र विद्यार्थीका लागि आधारभूत विद्यालयमा छात्र, छात्रालाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउने, ● गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण विद्यालयका विद्यार्थीहरूलाई दिवा खाजाको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● सम्पूर्ण विद्यालयमा भौतिक सुविधा सहित खेलकुद (Indoor and Outdoor Games) को व्यवस्था गर्ने, ● शिक्षाको गुणस्तर सुधार तथा प्रविधिमैत्री भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न आवश्यक योजना बनाइ केन्द्र र प्रदेशबाट समपूरक वा विशेष अनुदान प्राप्त गर्न पहल कदमी गर्ने, ● प्राविधिक उच्च शिक्षा हासिल गर्न चाहने नार्पा भूमि गाउँपालिकाभित्रका विद्यार्थीहरूलाई उच्च शिक्षामा आंशिक छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने, ● शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि प्रयोगात्मक शिक्षण, स्थानीय पाठ्यक्रम (व्यावसायिक शिक्षा) र अभिभावक सचेतीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● आगामी ५ वर्ष भित्रमा गाउँपालिका भित्र सुविधा सम्पन्न छात्रावास सहितको एक नमुना विद्यालयको स्थापना गर्ने, ● शिक्षकलाई प्रविधिसँग परिचित हुन ICT तालिम एवं अभिमुखीकरण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिका भित्रका विद्यालयहरूमा किशोरीहरूलाई निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाउने, ● गाउँपालिका भित्रका विद्यालयहरूमा किशोर किशोरीहरूलाई प्रजनन स्वास्थ्य तथा लैङ्गिक समानता सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारहरू बाल मैत्री, अपाङ्गता मैत्री र किशोरी मैत्री बनाउने, ● आधारभूत तहका प्राथमिक कक्षाहरूमा स्थानीय मातृभाषामा पठनपाठनको सम्भाव्यताको अध्ययन गरी क्रमशः लागू गर्दै जाने, ● नार्पा भूमि गाउँपालिकाको शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न शिक्षा शाखाले स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण, शिक्षण सिकाइ, शिक्षक तालिम, भौतिक सुविधा,
--	--

	अभिभावक सचेतीकरण, विद्यालय समायोजन लगायत विद्यालयको समग्र व्यवस्थापनको लागि कार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
● समावेशी शिक्षाका जोड दिने,	<ul style="list-style-type: none"> ● दलित तथा पीछडा वर्गका किशोर किशोरीहरू मध्ये जेहेन्दारहरूको छनौट गरी उच्च शिक्षासम्मको अध्ययनका लागि छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने, ● अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूलाई उच्च शिक्षाका लागि भर्ना शुल्कमा अनुदान दिइने ।

नार्पा भूमि गाउँपालिका

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तर											
१	सम्बोधा भाषामा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण	वर्ष	पालिका	१					१	१००००००	गा.पा.	
	वडा नं. १, २, ३											
१	नार आ.वि. आधुनिक मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण र कक्षा कोठा व्यवस्थापन	वर्ष	नार	१					१	१०००००००	संघ	
२	सूचना तथा प्रविधि मैत्री शिक्षाका लागि इन्टरनेट, कम्प्युटर, प्रोजेक्टर आदि सामान खरिद	वर्ष	नार आ.वि.	१	१	१	१	१	५	५००००००	संघ र प्रदेश	
३	शैक्षिक तथा खेलकुदका सामग्री खरिद	वर्ष	नार आ.वि.	१	१	१	१	१	५	५०००००	गा.पा.	
४	आधुनिक पुस्तकालय निर्माण र व्यवस्थापन	वटा	नार आ.वि.				१		१	१५०००००	प्रदेश गा.पा.	
५	आधुनिक शिक्षण विधि र प्रविधि मैत्री शिक्षणका लागि शिक्षक तालिम कार्यक्रम	पटक	नार आ.वि.	१		१		१	३	५०००००	गा.पा.	
६	प्रारम्भिक बाल सुधार कार्यक्रम	विद्यालय	नार आ.वि.	१					१	२००००००	संघ र प्रदेश	
	वडा नं. ४, ५											
१	शिक्षाको पहुँचमा वृद्धिका लागि कक्षा थप	विद्यालय	फु आ.वि.		१				१	२५०००००	संघ र प्रदेश	

२	विद्यार्थी संख्यामा वृद्धि गर्न भर्ना अभियान कार्यक्रम	वर्ष	फु आ.वि.	१	१	१	१	१	१	५०००००	गा.पा.	
३	शैक्षिक तथा खेलकुदका सामग्री खरिद	विद्यालय	फु आ.वि.			१			१	५०००००	गा.पा.	
४	आधुनिक पुस्तकालय निर्माण र व्यवस्थापन	वटा	फु आ.वि.				१		१	३००८३३	गा.पा.	
५	आधुनिक शिक्षण विधि र प्रविधिमैत्री शिक्षणका लागि शिक्षक तालिम कार्यक्रम	पटक	फु आ.वि.	१		१		१	३	६०००००	गा.पा.	
६	अपाङ्ग, गरिब तथा विपन्न र महिला लक्षित उच्च शिक्षा तथा छोरी बुहारी प्राविधिक शिक्षा अध्ययन छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन	वर्ष	फु आ.वि.	१	१	१	१	१	१	५००००००	प्रदेश	
७	प्रारम्भिक बाल सुधार कार्यक्रम	विद्यालय	नार आ.वि.	१						२००००००	प्रदेश	
	जम्मा									३१९००८३३		

उपलब्धि:

नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तर्गतका सबै वर्ग तथा क्षमताका बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सुनिश्चित गरिएको हुनेछ । विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको आधारभूत तहको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गरिएको हुनेछ । शिक्षालाई समावेशी, जीवनोपयोगी, व्यावहारिक, प्रविधिमैत्री र गुणस्तरीय बनाइ बालबालिकाको सिकाइलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी गर्न योग्य बनाइएको हुनेछ । शैक्षिक पूर्वाधारहरू आधुनिक, समावेशी, पर्यावरण अनुकूल, सुरक्षित, र प्रविधि मैत्री बनेका हुनेछन् । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, दक्ष र विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन गरी पेशागत दक्षता वृद्धि गरिएको हुनेछ । राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरिएको हुनेछ ।

६.२. स्वास्थ्य तथा पोषण

संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । स्वस्थ र उत्पादनशील नागरिकको महत्वलाई दृष्टिगत गरी यस क्षेत्रमा लगानी वृद्धि मार्फत् गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु राज्यको दायित्व हो । यसै सन्दर्भमा लोककल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरूप स्वास्थ्य क्षेत्रलाई नाफामूलकबाट क्रमशः सेवामूलक क्षेत्रमा रूपान्तरण गर्दै लैजानु पर्ने आवश्यकता छ । संविधानको एकल तथा साभा अधिकार सूची अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई स्वास्थ्य सेवाको जिम्मेवारी दिएको छ । स्वास्थ्यसम्बन्धी उपरोक्त संवैधानिक व्यवस्था एवम् दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न योगदान गर्ने सोचका साथ स्वास्थ्य क्षेत्रको प्रबर्द्धन गर्न आवश्यक भएको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा भौगोलिक विकटता र कठिनाइले गर्दा स्वास्थ्य सेवा भरपर्दो र सर्वसुलभ हुन सकेको छैन । जलवायु परिवर्तन र मानिसले अपनाएका आधुनिक जीवन शैलीका कारण केहि वर्षदेखि रोगहरूको संरचना बदलिएको छ । पहिले भाडापखाला र सरुवा रोगबाट मृत्यु हुनेको संख्या बढी थियो भने हाल निको हुने गाढो हुने रोगहरू जस्तै क्यान्सर, श्वासप्रश्वास, मुटु रोग र मृगौला सम्बन्धी समस्याबाट मृत्यु हुनेको संख्या बढ्दै गएको पाइन्छ । यसले गाउँपालिकामा स्वास्थ्य सेवामा विशिष्टकृत सेवाहरूको माग बढ्दै गएको देखिन्छ । संविधानको मर्मानुसार मानव विकास सूचकाङ्कमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल गरी गाउँपालिकाले “स्वस्थ गाउँपालिका र दीर्घजीवि नागरिक” तयार गर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिका मानव विकास, पूर्वाधार क्षेत्रको विकास र स्वास्थ्य क्षेत्रको विकासका सूचकांकका दृष्टिले राष्ट्रिय आँकडाभन्दा पछि परेको देखिन्छ । भौगोलिक विकटता तथा सामाजिक चेतना, आर्थिक अवस्था, सांस्कृतिक मूल्य, मान्यता र परम्परागत जातीय तथा धार्मिक मान्यताका कारण समुदायका मानिसहरू स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित भएका छन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न नारखोला स्वास्थ्य चौकी र फु स्वास्थ्य चौकी गरी जम्मा २ वटा स्वास्थ्य चौकी, १ वटा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र (च्याँखु आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र), १८ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका रहेका छन् । गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवाको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न १ पोलिक्लिनिक रहेको छ भने २ वटै स्वास्थ्य चौकीबाट नियमित प्रसूति सेवा प्रदान गर्दै आइरहेको छ ।

राष्ट्रिय स्तरमा निर्धारण गरिएका राष्ट्रिय खोप कार्यक्रम अन्तर्गत नार्पा भूमि गाउँपालिकाले जम्मा ३ वटा खोप क्लिनिकद्वारा खोप सेवा प्रदान गरिरहेको छ । गर्भजाँच, परिवार योजनाका साधनहरू वितरण र परामर्श तथा खोप सेवाहरू ३ वटै स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । गाउँपालिका अन्तर्गतका प्राथमिक

स्वास्थ्य केन्द्र र सबै स्वास्थ्य चौकीबाट २४ सै घण्टा प्रसूति सेवा उपलब्ध छन् भने सबै स्वास्थ्य संस्थाबाट कपर्ती बाहेक चार प्रकारका परिवार नियोजनका सेवा उपलब्ध भइरहेका छन् ।

गुणस्तरीय र भरपर्दो स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि जम्मा १२ जना जनशक्ति हुनुपर्नेमा हाल पालिकामा ६ जना स्वास्थ्य कर्मी कार्यरत रहेका छन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको ३ वटै स्वास्थ्य संस्थाको आफ्नै भवन रहेको छ तर कुनै पनि भवन निर्धारित मापदण्ड अनुसार तयार भएको देखिदैन । २ वटा स्वास्थ्य संस्थामा २४ सै घण्टा विद्युतको उपलब्धता रहेको छ भने १ वटा स्वास्थ्य संस्थामा मात्र सोलार ब्याकअप जडान गरिएको छ । सरसफाइको अवस्थामा जम्मा ३ वटै स्वास्थ्य संस्थामा महिला र पुरुषको लागि छुट्टै शौचालय र सुरक्षित खानेपानीको नियमित उपलब्धता छ । नार्पा भूमि गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थामा मोटरबाटो नपुगेका कारण शीघ्र स्वास्थ्य उद्धारका लागि एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता छैन भने ५ वटा मात्र स्टेचरको सेवा उपलब्ध रहेको छ ।

राष्ट्रिय सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रमको मुख्य लक्ष्य मातृ तथा नवजात शिशु रोग र मृत्युदर घटाउने, निवारण गर्ने र प्रबर्द्धनात्मक गतिविधि मार्फत् गर्भावस्था, बच्चाको जन्म र प्रशवपछिको अवधिमा मृत्यु निम्त्याउने कारकलाई निदान गरी मातृ तथा नवजात शिशुको स्वास्थ्यमा सुधार गर्नु रहेको छ । स्वास्थ्य संस्थामा पहिलो पटक गर्भ परीक्षण गराउन आउने गर्भवती महिला २० प्रतिशत रहेकोमा स्वास्थ्य मापदण्ड अनुसार पूरा अवधी गर्भ परीक्षण गराउन आउने महिलाको संख्या ० प्रतिशत मात्र रहेको छ । यसरी हेर्दा गर्भवती महिलालाई स्वास्थ्य मापदण्ड अनुसार पूरा अवधी गर्भ परीक्षण गराउनका लागि महिला स्वास्थ्य स्वयम्सेविका मार्फत् चेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । संस्थागत रूपमा स्वास्थ्य केन्द्रमा सुत्केरी गराउन आउने गर्भवती महिलाको संख्या १ र सुत्केरी पश्चात् परीक्षण गराउन आउने महिला ० प्रतिशत रहेका छन् । संस्थागत रूपमा स्वास्थ्य केन्द्रमा सुत्केरी हुनका लागि जनचेतनामूलक सहजीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ साथै दक्ष प्रसूतिकर्मीको व्यवस्था, पूर्वाधारको पर्याप्तता गरी सामाजिक मूल्य र मान्यतामा परिवर्तन ल्याउनु पर्ने देखिन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाको आधुनिक परिवार योजना विधिको लागि अस्थाइ गर्भनिरोधक प्रचलन दर (CPR) कम देखिएको छ । गर्भनिरोधक प्रचलन दर कम देखिनुको मुख्य कारण जनचेतनाको कमी, सामाजिक मूल्यमान्यता, वैदेशिक रोजगारी आदि पर्दछन् ।

नेपालले सन् २००० को तुलनामा २०१० मा औलो रोग र त्यसबाट हुने मृत्युदरलाई ५० प्रतिशतले घटाएर सहशताब्दी विकास लक्ष्य ६ पूरा गरेको थियो । त्यसैले नेपाल सरकारले सन् २०२५ मा मलेरियामुक्त नेपालको परिकल्पना तय गरेको छ ।

सम्भावना र अवसर

- नेपालको संविधानले गुणस्तरीय स्वास्थ्यमा सबैको सहज पहुँचलाई राज्यको निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिमा समावेश गरेको छ । संविधानतः स्वास्थ्य जस्तो आधारभूत सवाल मौलिक हकको रूपमा स्थापित भइसकेको छ । दिगो विकास लक्ष्य सन् २०१६-२०३० सम्ममा सबै नेपालीलाई आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने लक्ष्य राखेको छ । स्वास्थ्य सेवाका क्षेत्रमा राज्यले व्यक्त गरेको प्रतिबद्धता सकारात्मक छ ।
- नार्पा भूमि गाउँपालिका भित्र ३ वटा खोप क्लिनिक, २ वटा प्रसूति सेवा र सुरक्षित पिउने पानीको व्यवस्थापन हुनु स्वास्थ्य सेवाका क्षेत्रमा यस पालिकाको अवसर हो ।
- आधारभूत स्वास्थ्य सेवाप्रति सबै नागरिक सचेत र सजग रहनु पनि स्वास्थ्य सेवा सुविधाका लागि एक अवसर हो ।

समस्या र चुनौती

- सबै नागरिकलाई निशुल्क र गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवा दिन नसक्नु, अति विपन्न र जोखिममा परेका नागरिकलाई निशुल्क स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी राज्यले भरपर्दो व्यवस्था गर्न नसक्नु,
- सेवा सुविधा र सहरी मानसिकताका कारण दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु,
- आधारभूत स्वास्थ्य उपचारका लागि स्वास्थ्य संस्थासम्म सडक सञ्जालको विस्तार नहुनु र हवाई यातायातको सुविधा नहुनु,
- परम्परागत मूल्य, मान्यता, स्वास्थ्य सेवाप्रति सचेतनाको कमी र पर्याप्त मात्रामा बर्थिङ सेन्टरको व्यवस्था नहुँदा असुरक्षित सुत्केरी हुने अवस्थालाई पूर्ण रूपमा रोक्न नसक्नु,
- गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा २०८०/८१ अनुसार शिशु मृत्यु ० जना तथा मातृ मृत्यु १ हुनु अझै चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।
- यस पालिकाका जम्मा १२६ घरधुरी मध्ये अधिकांश घरधुरीले स्वास्थ्यका हिसाबले हानीकारक रहेको काठदाउराबाट खाना पकाउने गरेका छन् । विद्यालयमा अझै व्यवस्थित शौचालय नहुनु र यथेष्ट रूपमा सार्वजनिक शौचालयको अभाव पनि स्वास्थ्यसँग जोडिएका चुनौतीहरू हुन ।

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच

“स्वस्थ गाउँपालिका, दीर्घजीवि नागरिक”

लक्ष्य

- पालिका स्तरमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबै नागरिकको पहुँच विस्तार गर्ने ।

उद्देश्य

- आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क र पहुँच योग्य बनाउनु,
- विशिष्ट सेवा सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र विश्वसनीय बनाउनु,
- स्वास्थ्य सम्बन्धि जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्नु,
- पोषण सुरक्षा सुनिश्चितता गर्नु,
- सुरक्षित मातृत्वको सुनिश्चितता गर्दै बाल मृत्यु दर र मातृ मृत्यु दरमा कमी ल्याउनु,
- स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन सुदृढीकरण गर्नु र
- स्वास्थ्य विमालाई अनिवार्य गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● जनस्वास्थ्य सम्बन्धि सेवाहरू जनमैत्री बनाइने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिका भित्र हाल संचालित स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तरोन्नति गर्ने ● आवश्यकताका आधारमा थप स्वास्थ्य केन्द्र तथा चौकीहरूको निर्माण गर्ने, ● सबै वडामा सुविधा सम्पन्न बर्थिङ्ग सेन्टर स्थापना गरी संचालन गर्ने ● स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूको क्षमता विकासका लागि योजनाबद्ध कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● निश्चित समयावधिमा विशेष किसिमका रोगको निदानका लागि विशेषज्ञ घुम्ती स्वास्थ्य सेवा तथा शिविर कार्यक्रमको सञ्चालन गर्ने, ● आधारभूत खोप र प्रसूति सेवालालाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● स्वास्थ्य सेवालाई विपन्न, सीमान्तकृत, ज्येष्ठ नागरिक, दीर्घ रोगी, अपाङ्ग तथा अशक्तहरूका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● गाउँपालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र थप विशेषज्ञ सुविधा सहितको दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने, ● स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तार गर्नका लागि वडा स्तरीय स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य चौकीहरूमा अतिरिक्त सुविधासहितको विस्तारित स्वास्थ्य सेवा कार्यान्वयन गर्ने, ● नयाँ प्रविधिजन्य स्वास्थ्य सामग्रीहरूका साथै औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीको आयात, भण्डारण, वितरण तथा प्रयोगको नियमन तथा व्यवस्थापन गर्ने, ● गाउँबासीको सुरक्षित र स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितताका लागि स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने, ● विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा तथा आयुर्वेद लगायत अन्य स्वास्थ्य सेवालाई विमा कार्यक्रम मार्फत् उपलब्ध गराउने, ● प्रजनन स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व एवम् बाल तथा शिशु स्वास्थ्य सेवाका बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने, ● विपद् तथा महामारीको तत्काल सम्बोधन गर्न स्वास्थ्य स्वयम् सेवी समूह गठन गरी तालिम दिने, स्रोत साधन सम्पन्न तालिम प्राप्त चिकित्सक र स्वास्थ्यकर्मीको टोलीलाई परिचालन गर्ने, ● फोहोर मैलाको उचित व्यवस्थापन गर्ने, ● जनस्वास्थ्य विपद् व्यवस्थापनका एकीकृत उपायहरू अवलम्बन गर्ने, ● स्वास्थ्यसम्बन्धी निर्णय प्रक्रियालाई तथ्यमा आधारित बनाउँदै लगनका लागि अनुसन्धान तथा विकासमा जोड दिने र सबै विकास कार्यक्रममा स्वास्थ्यलाई एकीकृत गर्दै लैजाने, ● छोरा छोरी बीचको विभेद अन्त्य गर्न गर्भ पहिचान गरी गर्भपतन गर्ने प्रचलन लाई निरुत्साहित गर्न सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● कुपोषित गर्भवती, सुत्केरी आमा तथा बालबालिकाहरूका लागि विशेष पोषण कार्यक्रम संचालनका लागि गाउँपालिकाले विशेष पहल गर्ने, ● खोप, औषधी तथा उपकरणको भण्डारणका लागि आधुनिक सुविधा सम्पन्न Cold Storage भवनको निर्माण गर्ने र Blood Bank को समेत व्यवस्थापन गर्ने, ● स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई अतिरिक्त कामको आधारमा प्रोत्साहन सुविधा उपलब्ध गराउने र ● सूतिजन्य, मदिराजन्य र लागूऔषधजन्य पदार्थहरूका प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्दै जाने ।
--	---

<ul style="list-style-type: none"> ● बालबालिकाको पोषण स्थितिमा सुधार ल्याउने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● रोग लागेर उपचार गर्नुभन्दा रोग लाग्न नदिनका लागि पोषण युक्त आहारमा लगानी गर्ने बानीको विकास गर्न बालबालिकाको पोषण स्थितिमा सुधार ल्याउन जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने, ● आयातित वस्तुहरूको न्यूनीकरण गर्दै स्थानीय परिवेश अनुकूल उपलब्ध अर्गानिक खाद्य पदार्थ, फलफूल र हरिया तरकारी उत्पादन तथा उपभोग गर्ने बानीको विकास गराउने, ● कुपोषण न्यूनीकरण गर्न गुणस्तरीय एवं स्वास्थ्यवर्द्धक खाद्य पदार्थको पहुँच सुनिश्चित गरी उपभोग बढाउँदै स्वस्थ बानी र व्यवहारलाई प्रवर्द्धन गर्ने, ● प्राकृतिक तथा मानवीय विपद् तथा महामारीका कारण उत्पन्न हुने खाद्य संकट न्यूनीकरणलाई तत्काल सम्बोधन गर्न खाद्य बैंकको स्थापना गर्ने, ● 'सुनौला हजार दिन' सम्बन्धी जनजागरण अभियानलाई निरन्तरता दिने,
<ul style="list-style-type: none"> ● एक घर एक घरबारी (Home Garden) 	<ul style="list-style-type: none"> ● घर आगनमै पोषणयुक्त खाद्य वस्तुहरूको उत्पादनका लागि एक घर एक घरबारी कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● प्रत्येक घरको एक जनालाई घरबारी व्यवस्थापन तालिम दिइ घरबारी स्थापना र स्तरोन्नतिका लागि लागत सहभागितामा सिंचाइका लागि पाइप र न्यूनतम औजार प्रदान गर्ने ।

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
पालिका स्तर												
१	गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको लागि औषधी खरिद	पटक	पालिका	१	१	१	१	१	५	१००००००	पालिका	३
२	गाउँघर क्लिनिक सुदृढीकरण कार्यक्रम	पटक	पालिका		१				१	५०००००	पालिका	२
३	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरुको लागि पोषण स्थितिको लेखाजोखा कार्यक्रम	पटक	पालिका			१			१	५०००००	पालिका	३
४	गर्भवती जाँच उत्प्रेरणा कार्यक्रम	पटक	पालिका		१				१	१००००००	पालिका	२
वडा नं. १, २, ३												
१	पोषणमैत्री वडा कार्यक्रम	वर्ष	वडा १, २, ३	१	१	१	१	१	५	१००००००	प्रदेश	
३	प्रसुति गृह	संख्या	वडा १, २, ३		१				१	५००००००	संघ र प्रदेश	
४	सुत्केरी सामग्रीको व्यवस्थापन	वर्ष	वडा १, २, ३	१		१		१	३	९२४४४४	गा.पा र प्रदेश	
५	पोषण शिक्षा संचालन	पटक	आमा समूह		१		१		२	७५५०००	गा.पा.	२
६	स्वास्थ्य संस्था स्तर वृद्धि, विज्ञ प्राविधिक, फर्निचर व्यवस्थापन	पटक	स्वास्थ्य संस्था			१			१	११५५००००	संघ	३
वडा नं. ४, ५												
१	क्याड आधारभूत स्वास्थ्य सेवा विकास	वर्ष	क्याड	१	१	१	१	१	५	३००००००	प्रदेश	
२	फु प्रसुति केन्द्र	संख्या	फु						१	५००००००	संघ प्रदेश	

३	पोषण शिक्षा संचालन	पटक	आमा समूह		१				१	७५५०००	गा.पा. प्रदेश	२
४	स्वास्थ्य संस्था स्तर वृद्धि, विज्ञ प्राविधिक, फर्निचर व्यवस्थापन	पटक	स्वास्थ्य संस्था			१			१	११५५००००	संघ	३
	जम्मा									४२५३४४४४		

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँवासीले आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क र गुणस्तरीय प्राप्त गरेका हुनेछन् । अति विपन्न, असहाय र जोखिममा परेका नागरिकलाई गाउँपालिकाले निशुल्क स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराएको हुनेछ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा राज्यको मापदण्ड अनुसारका दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था भएको हुनेछ । परम्परागत मूल्य, मान्यता र स्वास्थ्य सेवाप्रति सचेतनाको कमी तथा पर्याप्त मात्रामा बर्थिङ सेन्टरको अभावका कारण हुने असुरक्षित सुत्केरीको अवस्थालाई पूर्ण रूपमा रोकिएको हुनेछ । शिशु मृत्यु, बाल मृत्यु तथा मातृ मृत्यु दरमा न्यूनीकरण भएको हुनेछ । स्वच्छ, सफा र शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था गरिएको हुनेछ । गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण विद्यालयमा व्यवस्थित लैगिंक मैत्री शौचालयको व्यवस्था गरिएको हुनेछ । यथेष्ट रूपमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरिएको हुनेछ । नार्पा भूमि गाउँपालिका भित्रका प्रत्येक घरले घरबारी निर्माण गरी पोषणयुक्त खानेकुरा उत्पादन तथा उपभोग गर्ने बानीको विकास भएको हुनेछ । गाउँवासीको सुरक्षित र स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितताका लागि स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिएको हुनेछ ।

६.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाले मानव जीवनमा बहुआयामिक प्रभाव पार्दछ । त्यसैले यस सेवालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरेको छ । दिगो विकास लक्ष्य ६ मा खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी ८ स्पष्ट लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको छ । नार्पा भूमि गाउँपालिकाले स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउन दीर्घकालीन तथा अल्पकालीन योजना बनाइ कार्यान्वयन गरिरहेको छ । स्वस्थ नागरिक उत्पादन र समग्र आर्थिक सामाजिक विकासको आधारशीला तयार गर्न स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइ सुविधाको व्यवस्था गर्नु स्थानीय सरकारको दायित्व हो । नार्पा भूमि गाउँपालिकामा खानेपानी लिनजाने समय १५ मिनेट दूरीसम्मकालाई ध्यानमा राखेर खानेपानी सुविधालाई विश्लेषण गर्दा यहाँका प्रत्येक घरधुरीको घरघरमा एक घर एक धारा स्वच्छ पिउने पानी सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति अनुरूपको सेवा सुविधा पुगेको देखिन्छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार गाउँपालिकाभित्र रहेका जम्मा १२६ घर परिवार मध्ये फलस् सुविधा भएको सेप्टिक ट्याङ्की सहितको शौचालय ९४.४ प्रतिशत परिवारले प्रयोग गरिरहेका छन् भने ५.६ प्रतिशत घरपरिवारको घरमा शौचालयको सुविधा छैन । यस तथ्यांकलाई विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाले सरसफाइ क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी ढलनिकास सहितको शौचालय व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

सम्भावना र अवसर

- संविधानको निर्देशक सिद्धान्त र नीतिगत व्यवस्थाले स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धि व्यवस्था गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई दिएको छ ।
- यस पालिकामा पानीको स्रोत भएका प्राकृतिक मुहान तथा खोला, नदीहरू प्रशस्त रहेकाले ती मुहान, खोला तथा नदीको पानीलाई आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरेर प्रत्येक घरधुरीलाई स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।
- सरसफाइ तथा स्वच्छताका दृष्टिले खुल्ला दिशामुक्त पालिका घोषणा हुनु, भकारो सुधार कार्यक्रम लागू गर्नु, कोरोना जस्ता महामारीका कारण सावुन पानी, मास्क, स्यानीटाइजर जस्ता सरसफाइका साधनको प्रयोगमा सचेतना हुनु,
- नार्पा भूमि पालिका भित्रका अधिकांश बस्तीहरू एकीकृत रहेकोले ती बस्तीहरूमा उचित ढल निकासको व्यवस्था गर्न सके स्वच्छ हरित गाउँको पहिचान निर्माण गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या र चुनौती

- उपलब्ध रहेका पानीका मुहान, धारा तथा रिजर्भ ट्याङ्कीको मर्मत सम्भार र संरक्षण गर्न नसक्नु तथा तिनको उचित प्रकारको प्रयोग गर्न नसक्नु,
- प्रयोग भैइरहेको पानीलाई शुद्धीकरण गरी प्रयोग नगर्नु,
- बदलिँदो जीवन शैलीसँगै आयातीत उपभोग्य वस्तु र तिनको प्रयोगका कारण जथाभावी रूपमा बढिरहेको फोहोरमैलाको भरपर्दो व्यवस्थापन गर्न नसक्नु,
- अधिकांश घरपरिवारमा साधारण शौचालयको व्यवस्था भए तापनि केही घरपरिवारमा व्यवस्थित शौचालय नभएकाले वातावरण तथा सरसफाइ स्वच्छता कायम राख्न चुनौती देखिएको छ।

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच:

“गुणस्तरीय स्वस्थ जीवनका लागि स्वच्छ र शुद्ध खानेपानी तथा सरसफाइ”

लक्ष्य:

- सबैका लागि सहज रूपमा स्वच्छ, शुद्ध र सुरक्षित खानेपानी व्यवस्था गर्ने,

उद्देश्य:

- आधारभूत स्वच्छ, शुद्ध र सुरक्षित खानेपानी सुविधा शतप्रतिशत घर परिवारमा व्यवस्था गर्नु र
- आधारभूत सरसफाइ सुविधा शतप्रतिशत घर परिवारमा व्यवस्था गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none">● पानीका मुहानहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने	<ul style="list-style-type: none">● स्वच्छ, खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना निर्माण गर्ने,● पानीका मुहानहरूको पहिचान गरी तिनको संरक्षणका लागि योजना निर्माण गर्ने,● मुहानका संरक्षण र जलवायु परिवर्तनका असरहरू बारेमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने,● मुहानको संरक्षणका लागि तारवार र पानीको स्रोतको दिगोपना तथा स्वच्छताका लागि वृक्षारोपन कार्यक्रम संचालन गर्ने,● ग्रामीण तथा शहरी खानेपानी आयोजनाहरूको जलाधारक्षेत्र तथा मुहान संरक्षण गर्ने,● खानेपानी स्रोतहरूको अभिलेखन तथा संरक्षण गर्ने,
<ul style="list-style-type: none">● गाउँबासीलाई स्वच्छ, शुद्ध र सुरक्षित खानेपानीको सुनिश्चितता गर्ने	<ul style="list-style-type: none">● स्वच्छ, शुद्ध र सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध नभएको परिवारलाई प्राथमिकता दिई विभिन्न नयाँ खानेपानी योजना निर्माण गर्ने,● संचालनमा रहेका खानेपानीका योजनाहरूको मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति गर्ने,● खानेपानीको आपूर्तिलाई सहज बनाउन बहावको स्रोत नभएका ठाउँमा आधुनिक लिफ्ट प्रविधिको प्रयोग गरी शुद्ध पानीको व्यवस्था गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● खानेपानी आयोजना निर्माण, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापनमा वैकल्पिक वित्तीय स्रोत तथा जनशक्ति परिचालन गर्ने, ● खानेपानी आयोजना मर्मत सम्भार र व्यवस्थापन सम्बन्धी समुदाय लक्षित तालिम संचालन गर्ने, ● पुरातात्विक तथा ऐतिहासिक कुवा, मूल, धारा तथा पोखरीको संरक्षण गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● सरसफाइ कार्यक्रमबाट जनताको स्थितिमा ल्याउने, 	<p>स्वास्थ्य सुधार</p> <ul style="list-style-type: none"> ● घर, आँगन, टोल, छिमेक र समाजमा सरसफाइ तथा शौचालयको पहुँचमा वृद्धि गर्ने, ● बजार क्षेत्रमा सरसफाइ सेवाको स्तर वृद्धि गर्ने, ● सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● सुरक्षित खानेपानीका लागि संचालनमा रहेका खानेपानीका मुहान तथा आयोजनाहरूमा शुद्धीकरण प्रविधिको प्रयोग गर्ने, ● सरसफाइका माध्यमबाट वातावरण सुरक्षित बनाउने र जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने, ● विद्यालय, घरपरिवार तथा समुदाय लक्षित सरसफाइ अभियान संचालन गर्ने, ● सार्वजनिक स्थलहरूमा शौचालय निर्माण गर्ने, ● बजार उन्मुख क्षेत्रको फोहोर तथा ढल व्यवस्थापन गर्न गुरुयोजना निर्माण गर्ने, ● बजारउन्मुख क्षेत्रहरूमा फोहोरमैला डम्पिङ साइटहरूको पहिचान र निर्माण गर्ने, ● घरायसी फोहर व्यवस्थापनमा जोड दिने ।

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोने निकाय
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य		
	वडा नं. १, २, ३										
१	खानेपानि आपूर्ति कार्यक्रम	संख्या	नार	४०	४०	४०	४०	४०	२००	५००००००	संघ र प्रदेश
२	टोल सरसफाई		सबै टोल	१	१	१	१	१	५	१५८४०२७	
	वडा नं. ४, ५										
१	फु खानेपानी	संख्या	फु	१					१	७५०००००	संघ र
२	क्याड खानेपानी	संख्या	क्याड			१			१	७५०००००	प्रदेश
३	हिमलुड खानेपानी	संख्या	हिमलुड base camp		१				१	७५०००००	संघ र
४	नाम्जुडो खानेपानी	संख्या	फु गाउँ	१					१	७५०००००	प्रदेश
५	कुलुड खानेपानी	संख्या	फु गाउँ			१			१	७५०००००	संघ र
६	पाङ्ग्रेखर्क खानेपानी	संख्या	फु गाउँ	१					१	७५०००००	प्रदेश
७	फु गाउँ क्याड गाँउ सरसफाई कार्यक्रम	संख्या	क्याड र फु गाउँ	१	१	१	१	१	५	१५८४०२७.६	संघ र
	जम्मा									५३१६८०५५	

अपेक्षित उपलब्धि:

गाउँपालिका अन्तर्गत रहेका सबै खानेपानीका श्रोतहरूको उचित संरक्षण गरिएको हुनेछ । खानेपानीको श्रोतको अभाव भएका बस्तीहरूमा खानेपानीको वैकल्पिक स्रोतहरूको पहिचान गरी समाधानका उपायहरू जस्तै : सौर्य शक्तिमा आधारित लिफ्ट प्रणालीबाट खानेपानी आपूर्ति, वर्षादको पानी जम्मा गरी उपयोग गरिएको हुनेछ । गाउँपालिकाका सबै वडा अन्तर्गत रहेका बस्तीहरूमा एक घर एक धारा शुद्ध खानेपानीको वितरणको व्यवस्था सुनिश्चित गरिएको हुनेछ । सरसफाइ तथा पानीजन्य रोगका कारण हुने रोगमा पनि कमी आएको हुनेछ । शत प्रतिशत घरधुरीमा स्वच्छ, शुद्ध र सुरक्षित पिउने पानीको व्यवस्था गरिएको हुनेछ ।

६.४. युवा तथा खेलकुद

स्थानीय विकासमा युवा सहभागिताको अभिवृद्धि गर्दै राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकारको पूर्ण उपयोगको वातावरण तयार गरी युवाहरूको सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गरिनु पर्दछ । नेपालमा १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या करिब ४० प्रतिशत रहेको छ । जनसांख्यिकी पुजीको रूपमा रहेका युवाहरूको विदेश पलायन रोक्दै स्थानीय विकासको हरेक क्षेत्रमा युवाहरूको पहुँच बढाउने र सामाजिक आर्थिक रूपान्तरणमा युवाहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गर्दै शिक्षित, दक्ष, लगनशील, अनुशासित युवाहरूबाट स्थानीय विकासमा योगदानको वातावरण सिर्जना गर्नु आवश्यक छ । त्यसरी नै व्यक्तिको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र संवेगात्मक पक्षको सन्तुलित विकासमा खेलकुदको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । खेलकुद मानिसको सर्वाङ्गिक विकासका लागि महत्वपूर्ण पक्ष हो । वर्तमान सन्दर्भमा सबैका लागि खेलकुद भन्ने अभियान सञ्चालन गरी समाजमा रहेका खेलाडी, खेल प्रशिक्षक, बालबालिका, युवा, ज्येष्ठ नागरिक, फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरू सबैलाई खेलकुदको माध्यमबाट निरोगी एवम् अनुशासित तुल्याई देश विकासको पथमा संलग्न गराउनु अहिलेको प्रमुख आवश्यकता हो । खेलकुदलाई मनोरञ्जनका रूपमा मात्र नलिई मानव विकासको सूचकाङ्कको रूपमा लिई यस क्षेत्रमा लगानी बढाउन सकेको खण्डमा स्थानीय विकासमा महत्वपूर्ण योगदान सावित हुन सक्दछ ।

सम्भावना र अवसर

- खेलकुद राष्ट्रको पहिचान र युवाको आकर्षणको क्षेत्र भएकाले यसको विकास र विस्तार गर्नु राज्यको दायित्व हो । खेलकुद क्षेत्रको विकासका माध्यमबाट राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय ख्याति प्राप्त गर्ने भएकाले यसका लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न किसिमका खेल पूर्वाधार निर्माणका सम्भावनाहरू रहेको छ ।
- नार्पा भूमिमा गाउँपालिकाभिन्न रहेका विद्यालय तथा सार्वजनिक खुल्ला चौउरहरूलाई प्रयोग गरी भलिबल, फुटबल, क्रिकेट, व्याडमिन्टन आदि खेल पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्न सके खेलकुद क्षेत्रको विकास गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।
- प्रत्येक वर्ष राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड संचालन हुनु,
- विद्यालय तहदेखि नै खेल प्रशिक्षकको व्यवस्था गरी दक्ष र उर्जावान खेलाडी उत्पादन गरी प्रतियोगितात्मक खेलकुदका माध्यमबाट क्षेत्रीय तथा राष्ट्रिय स्तरका खेलाडी उत्पादन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या र चुनौती

- खेलकुद क्षेत्र सामाजिक विकासको महत्वपूर्ण अंग हो भन्ने कुरालाई समाजमा बोध गराउन नसक्नु,

- युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य शारीरिक विकासको लागि नभइ नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा पर्याप्त लगानी नहुनु,
- पालिकाभिन्न निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत सम्भार समयमा हुन नसक्नु,
- बालबालिकाको मानसिक तथा शारीरिक विकाससँगै खेलकुदको महत्व सम्बन्धि सकारात्मक धारणाको विकास गर्नका लागि खेल प्रशिक्षकको व्यवस्था नहुनु,
- राष्ट्रिय स्तरका भलिबल, फुटबल, व्याडमिन्टन, क्रिकेट, एथ्लेटिक्स जस्ता खास खेलहरूमा विशेष रुचि भएका खेलाडीहरूका लागि दक्ष प्रशिक्षक र राज्यको तर्फबाट प्रोत्साहित गर्ने वातावरणको निर्माण गर्न नसक्नु

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच:

“स्वस्थ, तन्दुरुस्त र रचनात्मक खेलाडीको निर्माण, खेलकुदका माध्यमबाट नार्पा भूमिको पहिचान”

लक्ष्य:

- युवा जनशक्तिलाई गाउँपालिकाको सामाजिक र आर्थिक विकासमा मूल प्रवाहीकरण गरी गाउँपालिकालाई खेलकुद केन्द्र (हव) का रूपमा विकास गर्ने ।

उद्देश्य

- युवाको जोश, जाँगर, सीप र नेतृत्व क्षमतालाई प्रस्फुटन गर्दै पालिकाको समग्र विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु,
- युवालक्षित व्यावसायिक तथा प्राविधिक तालिमको व्यवस्था गर्नु,
- युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउनु,
- खेलकुदका माध्यमबाट युवा युवतीको शारीरिक विकासको सुनिश्चितता गर्नु,
- खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्नु,
- खेलाडीलाई स्वस्थ, अनुशासित, प्रतिस्पर्धी र व्यावसायिक बनाउनु र
- युवा युवतीलाई खेलकुदका पूर्वाधारमा पहुँच वृद्धि गर्दै खेलकुद सामग्री उपलब्ध गराउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● युवा वर्गको शारीरिक, मानसिक तथा संवेगात्मक क्षमताको विकास गर्ने, ● युवालाई उद्यमशील, व्यावसायिक र आत्मनिर्भर बनाउन वित्तीय स्रोत साधनको पहुँचमा वृद्धि गर्ने, ● युवा केन्द्रित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका अवसरहरू विस्तार गरी उद्यमशील बनाउने, ● युवामा सकारात्मक सोच, सिर्जनशीलता र नेतृत्व क्षमताको विकास गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● युवालक्षित व्यावसायिक तथा प्राविधिक तालिमको व्यवस्था गर्ने, ● रोजगार तथा स्वरोजगार सिर्जनाका लागि वित्तीय संस्थाहरू मार्फत् सहूलियत व्याज दरमा लगानीका लागि कर्जा प्रवाहको व्यवस्था गर्ने, ● युवाहरूमा नैतिकता, सदाचारको विकास गरी देश, समाज र ज्येष्ठ नागरिक प्रतिको दायित्व बोध गराउने, ● खेलकुदको विकासका लागि खेल पूर्वाधारहरूको विकास र विस्तार गर्ने,

<ul style="list-style-type: none"> ● खेलकुदको समुचित विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण, संरक्षण र स्तरोन्नति गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीयस्तरमा खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गर्दै प्रतिभावान खेलाडीहरूको पहिचान तथा विकास गर्ने, ● खेल मैदान नभएका वडाहरूमा पायक पर्ने गरी खेल मैदानहरू निर्माण गर्ने, ● सबै वडामा कम्तिमा पनि एक भलिबल मैदान र कर्भर्डहलको व्यवस्था गर्ने, ● वार्षिक रूपमा खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गरी ठूलो संख्यामा युवाहरूलाई सहभागी गराइने ।
---	--

नार्पा भूमि गाउँपालिका

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	गाउँपालिका स्तरीय											
१	वडा स्तरीय युवा तथा बाल क्लबहरु गठन	पटक	सबै वडा	१	१	१	१	१	५	७०००००	गा.पा.	
२	पालिका स्तरीय युवा तथा बाल क्लब गठन	पटक	पालिका स्तरीय						१	५०००००	गा.पा.	
३	रंगशाला निर्माण	वटा	पालिका स्तरीय			१	१	१	१	२५८००८३३.१२	संघ	
४	तिर हान्ने, घोडा दौड जस्ता प्रतियोगिता संचालन तथा पुरस्कार वितरण	पटक	पालिका स्तरीय	१	१	१	१	१	५	१००००००	प्रदेश	
५	वडा स्तरमा खेलमैदान निर्माण	वटा	वडा स्तर	१	१	१	१	१	५	१००००००	प्रदेश	
६	बालविवाह, बहुविवाह र अनमेल विवाह न्यूनीकरणको लागि सडक नाटक र जनचेतना कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तरीय	३		१			२	३	५०००००	गा.पा.
७	विपन्न, एकल महिलाहरुको लागि सिप विकास तालिम	पटक	पालिका स्तरीय		१					१	१००००००	प्रदेश
८	किशोरी शिक्षा	जना	पालिका स्तरीय			१				१	७०००००	गा.पा.
९	क्षमता तथा नेतृत्व विकास कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तरीय	१					१	२	७०००००	गा.पा.
	जम्मा									३१९००८३३.१२		

अपेक्षित उपलब्धि:

युवाशिक्षित व्यावसायिक तथा प्राविधिक तालिमको व्यवस्था भएको हुनेछ । नार्पा भूमि गाउँपालिका भित्रका बेरोजगार युवा युवतीले साना तथा ठुला उद्योगहरू खोली स्वरोजगार बन्नका लागि वित्तीय संस्थाहरू मार्फत् सहूलियत व्याज दरमा कर्जा प्रवाहको व्यवस्था भएको हुनेछ । खेलकुदको विकासका लागि खेल पूर्वाधारहरूको विकास र विस्तार भएको हुनेछ । स्थानीय स्तरमा विभिन्न किसिमका खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन भई प्रतिभावान खेलाडीहरूको पहिचान गरी प्रदेश तथा राष्ट्रिय स्तरका खेलाडीका रूपमा विकास भएका हुनेछन् । खेल मैदान नभएका वडा तथा बस्तीहरूमा खेल मैदानहरू निर्माण भएका हुनेछन् । सबै वडामा कम्तिमा पनि एक भलिबल मैदान र कभर्डहलको व्यवस्था भएको हुनेछ । वार्षिक रूपमा खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गरी ठूलो संख्यामा युवाहरूलाई सहभागी गराइएको हुनेछ । युवाहरू सदाचार, नैतिकवान र व्यावसायिक भइ समाज र देशलाई योगदान दिइरहेका हुनेछन् ।

६.५ कला तथा संस्कृति

कला तथा संस्कृति कुनै निश्चित भूगोल र त्यहाँ बसोबास गर्ने मानव जातिको पहिचान हो । हरेक कला र संस्कृति मानवीय मूल्य मान्यताको सम्पत्ती पनि हो । कला र संस्कृतिको जगेर्ना गर्नु मानव जातिको कर्तव्य पनि हो । नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय कला, संस्कृति र सभ्यताको संरक्षण, प्रबर्द्धन र प्रचार प्रसार गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको छ । यस सन्दर्भमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाले आफ्नो पालिका भित्रको कला र संस्कृतिलाई जगेर्ना गर्नु प्रमुख दायित्व रहेको छ । यस सन्दर्भमा सम्बोधा लिपिमा लेखिने नार्फु भाषामा आधारित पाठ्यक्रमको निर्माण गरी यस भाषाको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने । कथ्य भाषालाई दीर्घजीवि बनाई आफ्नो मौलिक भाषाको जीवनतताका लागि नारफु, नेपाली र अंग्रजी त्रिभाषिक व्याकरण र शब्दकोष निर्माण गर्ने । नार्पा जातिको कला, संस्कृति, भाषा, रीतिरिवाज, चालचलन, चाडपर्वको आवश्यक अध्ययन तथा अनुशन्धान गरी अभिलेखीकरण गर्ने ।

धार्मिक रूपमा मुख्यतः बौद्धहरूको बाहुल्यता रहेको यस पालिकामा न्यून मात्रामा हिन्दु र मुस्लिम समुदायको बसोबास रहेको छ । जातीय रूपमा मूलतः लामा समुदाय (वाङ्साङतेन, डोच्योतेन, ल्हातातेन, एपा, हेन्तेन, न्हारपा, मेन्तेन) को बाहुल्यता रहेको छ । यसका अलावा तिब्बतीयन मूलका खम्पा जातिको समेत बसोबास रहेको पाइन्छ । हरेक धार्मिक विश्वास र आस्था तथा जातीय परम्परा र प्रचलन अनुसार आफ्ना मूल्य मान्यता कला संस्कृति र परम्परा फरक फरक रहेका छन् । तथापि एक आपसमा मिलेर बसोबास गरेका छन् । यस किसिमको सामाजिक सांस्कृतिक र धार्मिक परम्परालाई स्थानीय सरकारले संरक्षण गर्न आवश्यक छ ।

सम्भावना र अवसर

- सांस्कृतिक विविधता कायम राख्दै ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई संविधानले दिएको सन्दर्भमा, नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका ऐतिहासिक, धार्मिक, पौराणिक, सामाजिक र सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन, विकास, विस्तार र प्रचारप्रसार गर्नका लागि गुरु योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सके कला संस्कृति क्षेत्रबाट नार्पा भूमि गाउँपालिका लाभान्वित हुने राम्रो संभावना रहेको छ ।
- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका ल्होसार, मानी नाँच, तर्केल पर्व, तिर हान्ने, धञ्चाङ, घोडे जात्रा, छेन्चु, यार्तुङ, खम्पा जातिको परम्परागत पहिरन र तिनका सामाजिक सांस्कृतिक मूल्य मान्यताको विकास र विस्तार गरी कला संस्कृतिको मौलिक पहिचान सहित गाउँपालिकालाई चिनाउने सम्भावना रहेको छ ।

- यस पालिकामा रहेका प्राकृतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक कला संस्कृतिका प्रतीकहरूको प्रचार प्रसार गरी पर्यटन क्षेत्रको विकास गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या र चुनौती

- सांस्कृतिक विविधता कायम राख्दै ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई संविधानले दिएको सन्दर्भमा, नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका ऐतिहासिक, धार्मिक, पौराणिक, सामाजिक र सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन, विकास, विस्तार र प्रचारप्रसार गर्नका लागि गुरु योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न नसक्नु,
- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका ल्होसार, मानी नाँच, तर्केल पर्व, तिर हान्ने, धञ्चाड, घोडे जात्रा, छेल्चु, यार्तुङ, खम्पा जातिको परम्परागत पहिरन र तिनका सामाजिक सांस्कृतिक मूल्य मान्यताको विकास र विस्तार गरी कला संस्कृतिको मौलिकतामा आधारित कला संस्कृतिको संरक्षण र प्रचार प्रसार गर्न यसको महत्वप्रति ध्यान नदिनु,
- यस पालिकामा रहेका प्राकृतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक कला संस्कृतिका प्रतीकहरूको प्रचार प्रसार गरी पर्यटन क्षेत्रको विकास गर्न नसक्नु,

सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच:

“एकतावद्ध नार्पा भूमि : जीवन्त कला तथा संस्कृति”

लक्ष्य:

- स्थानीय कला, संस्कृति र सम्पदाको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने ।

उद्देश्य:

- स्थानीय कला, संस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु,
- स्थानीय लोक साहित्य, चाडबाड, रीतिरिवाज र परम्पराको संरक्षण गर्नु र
- ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरूको खोज अनुसन्धान गरी प्रचार प्रचार गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय ऐतिहासिक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र प्रबर्द्धन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाभित्रका विभिन्न गुम्बाहरूको न्योचित संरक्षण गर्ने, ● ऐतिहासिक, पुरातात्विक र सांस्कृतिक सम्पदाहरूको पहिचान गरी तिनको महत्वका बारेमा प्रचार पसार गर्ने, ● सम्पदाहरूको मर्मत संभार तथा स्तरोन्नति गर्ने, ● परम्परागत कला, सीप, संस्कृति र बाजागाजा संरक्षण गर्ने, ● स्थानीय लोक साहित्य, मेला, चाडबाड र पर्वहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने, ● नार्पा भूमि गाउँपालिकाका ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक स्थलहरूको पहिचान गरी पुस्तिका प्रकाशन गर्ने साथै उक्त स्थलहरूको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none">● गाउँपालिकाभित्रका लोक संस्कृतिसँग सम्बन्धित (मानी नाँच) विभिन्न सांस्कृतिक गतिविधिहरूको उत्थान र संरक्षणका निम्ति उपयुक्त नीति निर्धारण गर्ने,● गाउँपालिका अन्तर्गत साहित्य कलाको प्रवर्द्धनका लागि गाउँपालिका/वडा स्तरीय प्रतिस्पर्धा नियमित रूपमा आयोजना गर्ने,● गाउँपालिका भित्र रहेका कलाकार र साहित्यकारहरूलाई आदर, सम्मान तथा पुरस्कारबाट उत्प्रेरित गर्ने,● गाउँपालिका स्तरको बौद्ध गुम्बा स्थापना गर्नका लागि सम्भाव्यताको अध्ययन गर्ने,● भाषा, लिपि, धर्म, साहित्य, कला तथा संस्कृतिको संरक्षणको लागि गाउँपालिका स्तरको एक प्रतिष्ठान स्थापना गर्ने ।
--	--

नार्पा भूमि गाउँपालिका

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तर											
१	नार्फा जातिको कला, संस्कृति, भाषा, रीतिरिवाज, चालचलन, चाडपर्वको अध्ययन तथा अनुसन्धान गरी अभिलेखीकरण गर्ने	वर्ष	पालिका	१					१	१७०००००		
२	नार्फु, नेपाली र अंग्रजी त्रिभाषिक व्याकरण निर्माण	वर्ष	पालिका	१					१	१५०००००		
३	नार्फु, नेपाली र अंग्रजी त्रिभाषिक शब्दकोष निर्माण	वर्ष	पालिका	१					१	१५०००००		
	वडा नं. १, २, ३											
१	धेर्जी, यार्तु पर्व संरक्षण तथा पवर्द्धन	पटक	नार			१			१	५०००००		
२	तिर हान्ने पर्व संरक्षण तथा पवर्द्धन	पटक	वडा १, २, ३				१		१	५०००००		
३	परम्परागत मौलिक पर्व तथा चालचलन संरक्षण सम्बर्द्धन तथा पुरानो कला संस्कृतिको हस्तान्तर गर्ने	पटक	वडा १, २, ३			१			१	१०००००		
४	स्थानीय बाँजागाजा संरक्षण तथा व्यवस्थापन	पटक	वडा १, २, ३							६०००००		
	वडा नं. ४, ५											
१	भाषा तथा संस्कृति जगेर्ना कार्यक्रम	संख्या	क्याड र फु गाउँ		१				१	१०५००००		
२	स्थानीय बाँजागाजा संरक्षण तथा व्यवस्थापन	संख्या		१					१	१०५००००		
	जम्मा									६७०००००		

अपेक्षित उपलब्धि:

गाउँपालिकाभित्रका विभिन्न गुम्बाहरूको न्योचित ढंगले संरक्षण गरिएको हुनेछ। ऐतिहासिक, पुरातात्विक र सांस्कृतिक सम्पदाहरूको पहिचान गरी तिनको महत्वका बारेमा प्रचार प्रसार गरिएको हुनेछ। सम्पदाहरूको मर्मत संभार तथा स्तरोन्नति गरिएको हुनेछ। परम्परागत कला, सीप, संस्कृति र बाजागाजा संरक्षण गरिएका हुनेछन्। स्थानीय लोक साहित्य, मेला तथा चाडपर्वहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन गरिएका हुनेछन्।

६.६ लक्षित समूह विकास

नार्पा भूमि गाउँपालिका भित्र सीमान्तकृत तथा सुविधाबाट वञ्चितमा परेका जनजाति, असहाय, विपन्न समुदायहरूको उल्लेखनीय बसोबास रहेको छ। महिला, पीछडिएका वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, आर्थिक रूपले विपन्न व्यक्ति तथा परिवारहरू आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र प्रशासनिक रूपमा वञ्जितकरणमा परेका छन्। राज्यका विभिन्न संवैधानिक, कानुनी, नीतिगत व्यवस्था मार्फत् पछि परेका समुदायहरूको समावेशीकरणका लागि लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्। कार्यक्रमहरूको अपर्याप्तता, योजनाबद्ध विकासको अभाव र चालु विकासका आयोजनाको मन्द गति र विभिन्न जाति, वर्ग एवम् क्षेत्रबीच देखिएको असमानताको कारण अपेक्षित सुधार हुन सकेको छैन। आर्थिक रूपमा सीमान्तकृत, जातिगत रूपमा बहिष्कृत, भाषा, जाति तथा धार्मिक रूपमा अल्प संख्यक र उमेर, लिङ्ग तथा शारीरिक क्षमताका आधारमा फरक अवस्थाका समुदायहरूलाई संरक्षण तथा विकास गरी राज्यको मूल प्रवाहमा ल्याउनका लागि स्थानीय सरकारले विशेष कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्दछ।

यस सन्दर्भमा योजना अवधिमा कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन र प्रतिफलमा प्रत्यक्ष सहभागिता र थप लक्षित कार्यक्रम मार्फत् उल्लेखित समुदायहरूको अर्थपूर्ण सामाजिक समावेशीकरणलाई सुनिश्चित गर्नका लागि आवधिक योजनामा यस उपक्षेत्रको व्यवस्थित सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यनीति, रणनीति र उपलब्धिहरूको खाका प्रस्तुत गरिएको छ।

सम्भावना र अवसर

- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा भौगोलिक, सामाजिक, राजनीतिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, जातीय तथा वर्गीय रूपमा पछाडि पारिएका र समाजको मूल प्रवाहीकरणबाट वञ्चितकरणमा परेका समुदायलाई राज्यको मूल प्रवाहमा ल्याउनका लागि स्थानीय सरकार जनताको घरदैलोको सरकार भएकाले तिनीहरूको पहिचान तथा आवश्यक कार्यक्रमको कार्यान्वयन गरी मूल प्रवाहमा ल्याउन सक्ने सम्भावना रहेको छ।
- विपन्न समुदायका जातजातिलाई समाजको मूल प्रवाहमा ल्याउन उच्च शिक्षासम्म छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने, रोजगारयुक्त श्रमशक्तिलाई स्थानीय स्तरमा रोजगारीको व्यवस्था गर्ने, माटोको छाना वा घरबारी विहीनहरूलाई जनता आवास कार्यक्रम र सुकुम्बासी समस्या सामाधान आयोग जस्ता कार्यक्रमबाट सुरक्षित घरबासको व्यवस्था गर्नका लागि स्थानीय सरकारले नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ।

समस्या र चुनौती

- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा भौगोलिक, सामाजिक, राजनीतिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, जातीय तथा वर्गीय रूपमा पछाडि पारिएका र समाजको मूल प्रवाहीकरणबाट वञ्चितकरणमा परेका समुदायलाई राज्यको मूल प्रवाहमा ल्याउनका लागि उनीहरूको बसाइका कारण फरक फरक आवश्यकता तथा स्वतःस्फूर्त रूपमा अगाडि बढ्ने तत्परताको अभाव, विशेष कार्यक्रम सञ्चालनका लागि पर्याप्त आर्थिक स्रोत साधनको कमी हुनु जस्ता समस्याहरू रहेका छन्।

सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यनीति, रणनीति र उपलब्धि

सोच:

“समाजको मूल प्रवाहीकरणमा लक्षित समूहको विभेदरहित सहभागिता र विकास”

लक्ष्य:

- लक्षित समुदायको सम्मानजनक उपस्थिति तथा सामाजिक सम्मानको अनुभूति ।

उद्देश्य:

- महिला, बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरूको विकास तथा सामाजिक सुरक्षाको सुनिश्चितता गरी भेदभावमुक्त पालिका बनाउनु र
- सामाजिक रूपमा असुरक्षित महसुस गरेका समुदायलाई सुरक्षाको प्रत्याभूति प्रदान गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none">● लैङ्गिक तथा जातीय विभेद न्यूनीकरणका लागि पीछडिएको वर्गको उत्थानका लागि कार्यक्रम संचालन गर्ने,	<ul style="list-style-type: none">● लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण जनचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने,● गाउँपालिकाभित्र रहेका सबै उत्पीडितहरूका लागि शसक्तीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, शिक्षा, स्वास्थ्य, सीपमूलक स्वरोजगारमूलक आयआर्जनका कार्यक्रमका माध्यमबाट सशक्त तुल्याउने,● छुवाछुत र जातीय विभेद जस्ता कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतना कार्यक्रमहरू (पोष्टर, जनचेतना, गोष्ठी, सार्वजनिक सूचना) सञ्चालन गर्ने ।● विपन्न युवा युवतीलाई सीपमूलक व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none">● पीछडिएका वर्गका किशोर किशोरीको आर्थिक उत्थान गर्ने,	<ul style="list-style-type: none">● अवसरबाट वञ्चितकरणमा परेका किशोर किशोरीहरूमा अन्तर्निहित प्रतिभा पहिचानका लागि वडा स्तरीय प्रतिभा पहिचान कार्यक्रम संचालन गर्ने,● जोखिम परेका र अवसर नपाएका युवा युवतीको पहिचान गरी उद्यमीलता विकास तालिमको व्यवस्था गर्ने,● जोखिम परेका र अवसर नपाएका युवा युवतीलाई उद्यम संचालन गर्नका लागि बीउ पुँजीको व्यवस्था गर्ने,● जोखिममा परेका र अवसर नपाएका युवा युवतीहरूले संचालन गरेका उद्यमहरूलाई समयानुकूल प्रविधिकरण गर्न आवश्यक सहयोग गर्ने,● विद्यालय छाडेका विपन्न वर्गका किशोर किशोरीहरूलाई उच्च शिक्षाको लागि सहयोग गर्ने,
<ul style="list-style-type: none">● परम्परागत पेशाहरूको संरक्षण गर्ने,	<ul style="list-style-type: none">● परम्परागत रूपमा चलिरहेको स्थानीय पेशाहरूलाई आधुनिक र प्रविधीकरण गर्न शिल्पीहरूको पहिचान गरी तिनलाई नवीनतम् पेशामा जोड्ने,● समयानुकूलका प्रविधि, सीप तथा लगानीका लागि वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने,
<ul style="list-style-type: none">● जेष्ठ नागरिकको सम्मान तथा	<ul style="list-style-type: none">● वृद्धवृद्धाहरूको भेला तथा भलाकुसारीका लागि विश्राम स्थल र मनोरञ्जनयुक्त सार्वजनिक स्थलको निर्माण गर्ने,

<p>सुरक्षाका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● वृद्धवृद्धाहरूलाई विभिन्न कार्यक्रमका माध्यमबाट सम्मान गर्ने र ● वार्षिक रूपमा पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको भ्रमणको व्यवस्था मिलाउने,
<p>● अनाथ तथा जोखिममा परेका बालबालिकाहरूका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गर्ने,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● अनाथ तथा जोखिममा परेका बालबालिकाहरूको अवस्था अद्यावधिक गर्ने, ● पालिकाभित्र रहेका अनाथ तथा जोखिममा परेका बालबालिकाका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, आवास, लत्ताकपडाको सुनिश्चितता गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्रका सबै वडाका वस्तीहरूमा बाल स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्र संचालित बालविकास केन्द्रहरूको अनुगमन र सशक्तीकरणका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने तथा आवश्यक ठाउँमा बालविकास केन्द्रको स्थापना गरी सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिका भित्रका पायक पर्ने ठाउँहरूमा बाल उद्यान एवं बाल क्लवको निर्माण गर्ने, ● गाउँपालिका भित्र बाल पुस्तकालय स्थापना तथा सञ्चालन सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● बालबालिकाको मानसिक स्वास्थ्यलाई ध्यान दिई मनोरञ्जनयुक्त बाल उद्यान निर्माण गर्ने, ● बाल शिक्षा सम्बन्धी प्रकाशनमा सहयोग गर्ने, ● गाउँपालिक स्तरीय बाल संजाल गठन गर्ने, ● प्रारम्भिक बाल विकासका लागि अभिभावक सचेतना तथा पोषण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न गाउँपालिकाले सहयोग गर्ने र ● बालबालिकाको चौतर्फी विकासका लागि विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सहयोग गर्ने ।
<p>● महिला विकास तथा लैङ्गिक समानतामा जोड दिने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिका भित्र महिला सशक्तीकरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, ● आगामी ५ वर्ष भित्रमा गाउँपालिकालाई महिला हिंसा मुक्त बनाउने, ● गाउँपालिका भित्र बाल विवाहलाई निरुत्साहित गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, ● महिला विपन्न बालबालिकाहरूका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● हाल कार्यरत महिला स्वयंसेविका/सामाजिक परिचालकहरूलाई उत्प्रेरित गरी उनीहरूको कार्य क्षमता वृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्र निर्माण हुने विकास निर्माणका परियोजनाहरूमा महिलाहरूको सहभागिता सुनिश्चित हुने खालका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने । ● गाउँपालिकाभित्र परम्परागत सीपमा आधारित भइ उत्पादन क्षेत्रमा लागेका महिलाहरूलाई उन्नत सीप, तथा क्षमता अभिवृद्धिका लागि आवश्यक तालिम एवं कार्यशालाको व्यवस्था गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● महिलाद्वारा संचालित उद्योग तथा आर्थिक क्रियाकलापलाई सघाउन सहूलियत पूर्ण ऋण र अनुदानका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्र रहेका पीछडिएको वर्ग एवं गरिब महिलाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्र विद्यालयको पहुँचभन्दा टाढा रहेका छोरीहरूलाई विद्यालय पठाउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र आगामी ४ वर्षभित्र गाउँपालिकाका सबै छोरीहरूलाई विद्यालय पठाउन अभिप्रेरित गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्र समूहमा उद्यम गर्न खोज्ने महिला समूह तथा क्लबहरूलाई सहूलियत दरमा ऋण उपलब्ध गराउने तथा अनुदानको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● महिलाहरूको घरायसी कामको मूल्याङ्कन गरी प्रमाणपत्र प्रदान गर्ने र राष्ट्रिय आम्दानीमा त्यसको गणना गर्न पहल गर्ने, ● मूलुकी संहिता र अन्य कानुनी सचेतना सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● जेष्ठ नागरिक सम्मान तथा हेरचाह कार्यक्रम संचालन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● जेष्ठ नागरिकहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गर्ने, ● जेष्ठ नागरिकहरूका लागि बस्ती स्तरमा जेष्ठ नागरिक केन्द्र स्थापना गर्ने र उक्त केन्द्रमा योग, मनोरञ्जन तथा अन्य अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● जेष्ठ नागरिकहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण सेवा उपलब्ध गराउने, ● सामाजिक सुरक्षा भत्ता नियमित रूपमा उपलब्ध गराउने, ● प्रदेश सरकारको कार्यक्रम अन्तर्गत एक स्थानीय तह एक जेष्ठ नागरिक आश्रय स्थलको छनोट गरी निर्माणका लागि प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● असहाय तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि सम्मानित जीवन यापनका कार्यक्रम संचालन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● पालिकाभित्र रहेका असहाय तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सूची तयार गर्ने, ● असहाय तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको फरक क्षमताको पहिचान गर्ने, ● शिक्षा, स्वास्थ्य, आवास तथा लत्ताकपडामा सुनिश्चितताका लागि आवश्यक पहल गर्ने, ● फरक क्षमता भएका युवायुवतीका लागि स्व:रोजगारका कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● अपाङ्गताका प्रकृतिअनुसार सहज जीवनका लागि सहयोगी सामग्री उपलब्ध गराउने, ● अपाङ्गता भएकाहरूका लागि आयमूलक सीप प्रदान गर्ने, ● असहाय बालबालिका तथा एकल महिलालाई संरक्षण गरी आयमूलक कार्यक्रमका माध्यमबाट आत्मनिर्भर बनाउन पहल गर्ने, ● अपाङ्गताको किसिम अनुसार वर्गीकरण गरी परिचय पत्र अनुरूप भत्ता उपलब्ध गराउने, ● गाउँपालिकाभित्रका सार्वजनिक पूर्वाधारहरू लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री बनाउने ।

<ul style="list-style-type: none"> ● नार्पा जाति उत्थान कार्यक्रम संचालन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने नार्पा जातिहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गर्ने र उनीहरूको भाषा, संस्कृति, पुरातात्विक स्थलहरूको संरक्षण गर्ने, ● जातीय पहिचान र मौलिक परम्परा भल्किने किसिमका जातीय संग्रहालय निर्माण गर्ने, ● नार्पा जातिको भाषा, कला, संस्कृति र मौलिक परम्पराको संरक्षण गर्न आधारभूत तहमा पाठ्यक्रम निर्माण गरी विद्यालय शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने ।
--	--

नार्पा भूमि गाउँपालिका

प्रमुख कार्यक्रम

लक्षित समूह विकास

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	बालबालिका, सत्केरी, वृद्ध सुरक्षा कार्यक्रम	पटक	नार		१					१००००००	प्रदेश	
२	महिला क्षमता विकास तालिम कार्यक्रम	पटक		१	१	१	१	१	५	३०००००	गा.पा	
	वडा नं. ४, ५											
१	महिला क्षमता विकास तालिम कार्यक्रम	पटक		१	१	१	१	१	५	३०००००	गा.पा	
	जम्मा									१६०००००		

लैंगिक समानता तथा सामानीकरण

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	लैंगिक समानता कार्यक्रम	पटक	नार	१	१	१	१	१	५	५०००००	गा.पा	
	वडा नं. ४, ५											
१	महिला सशक्तिकरण	पटक	क्याड, फु गाउँ	१	१	१	१	१	५	५०००००	गा.पा.	
	जम्मा									१००००००		

अपेक्षित उपलब्धि:

सामाजिक रूपमा असुरक्षित महसुस गरेका समुदायलाई सुरक्षाको प्रत्याभूति प्रदान गर्नका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका हुनेछन् । महिला हिंसामा कमी, अनाथ तथा जोखिममा परेका बालबालिकाको सुरक्षा, फरक क्षमता भएका र जेष्ठ नागरिकको सम्मानजनक व्यवस्थापन गरी लक्षित समुदायको सम्मानजनक उपस्थिति तथा सामाजिक सम्मानको अनुभूति भएको हुनेछ । महिला, बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरूको विकास तथा सामाजिक सुरक्षाको सुनिश्चितता गरी भेदभावमुक्त गाउँपालिका घोषणा गरिएको हुनेछ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिका

परिच्छेद सात पूर्वाधार क्षेत्र विकास योजना

पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन योजनाको प्रारूपलाई मध्यनजर गरी Terms of Reference (TOR) मा उल्लिखित विषयगत क्षेत्र पूर्वाधार विकास योजनाका उपक्षेत्रलाई समेटिएको छ। भौतिक विकास योजनाले गाउँपालिकाको विकास प्रकृतिलाई योजनाबद्ध तरिकाले विकास गर्दै लैजान आवश्यक दिशानिर्देश गर्दछ। यस अन्तर्गत हाल निर्माणाधीन चामेदेखि च्याँखुसम्मको सडक मापदण्ड अनुसार बनाउने, आवश्यक ठाउँमा मोटरेबल पुल निर्माण गर्ने, गाउँपालिका केन्द्रमा पुगेपछि गाउँपालिका केन्द्रदेखि वडाकेन्द्र र सम्पूर्ण बस्तीसम्म जोड्ने सडक निर्माणका लागि आवश्यक तयारी गर्ने, गाउँपालिका तथा वडा केन्द्रहरू तथा सेवा केन्द्रहरूको निर्माण तथा आधुनिकीकरण गर्ने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ। साथै भू-उपयोग क्षेत्रको सफल कार्यान्वयनका लागि पूर्वाधार विकास योजना तथा पूर्वाधार निर्माणका लागि गाउँपालिकाको लगानी रणनीति लगायतका कार्यक्रम तथा विनियमहरूको समेत पहिचान गरिएको छ। गाउँपालिकाको भौतिक योजनाको प्रस्ताव गर्दा विद्यमान वस्तुस्थितिको लेखाजोखा गरी एकीकृत बस्ती विकास गर्न आवश्यक छ। गाउँपालिकामा भौतिक विकास गर्नको लागि प्रशस्त खुल्ला ठाउँ भएकाले उपयुक्त ठाउँहरू छनौट गरी भवन आचारसंहिता मापदण्डअनुसार विभिन्न प्रयोजनको लागि भवनहरू निर्माण गर्न जोड दिइएको छ। भौतिक विकास योजनाले गाउँपालिकाको विकासलाई निश्चित गर्न एक अवधारणागत मार्गचित्र प्रस्तुत गर्दछ। पूर्वाधार विकासको लागि वडागत र गाउँपालिका स्तरीय योजनाहरूमा वर्गीकरण गरी सोही आधारमा लगानी रणनीति तयार गर्नुपर्ने हुन्छ। यसै वास्तविकतालाई ध्यानमा राखेर गाउँपालिकाको भौतिक विकास योजना तयार गर्दा वडास्तरीय तथा गाउँपालिका स्तरीय योजनाहरू प्रस्ताव गरिएको छ।

७.१ सडक, ढल तथा पुल पुलेसा

आर्थिक-सामाजिक विकासलाई गतिशील बनाउन, सर्वसाधारणलाई पुऱ्याउने सेवा तथा सुविधालाई सहज तथा सरल पार्न र आर्थिक सामाजिक एकीकृत एवम् प्रादेशिक तथा भौगोलिक सन्तुलन कायम गरी सर्वाङ्गीण विकासमा टेवा पुऱ्याउन सडक यातायातको महत्वपूर्ण योगदान रहन्छ। नेपालको संविधानले यातायात सुविधामा नागरिकको सरल, सहज र समान पहुँच सुनिश्चित गर्न यातायात क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने र वातावरण अनुकूल प्रविधिलाई प्राथमिकता दिँदै सार्वजनिक यातायातलाई प्रोत्साहन र निजी यातायातलाई नियमन गरी यातायात क्षेत्रलाई सुरक्षित, व्यवस्थित, समावेशी र अपाङ्गतामैत्री बनाउने परिकल्पना गरेको छ। आवश्यक पूर्वाधारको विकास केही हदसम्म भए तापनि यातायात सेवा दिगो र भरपर्दो हुन सकेको छैन। निजी क्षेत्रको प्रमुख लगानी रहेको सार्वजनिक यातायात सेवालाई व्यवस्थित र मर्यादित बनाइ सहज तरीकाबाट नागरिकले निर्वाध रूपमा आवतजावत गर्न पाउने हकको यथोचित उपयोग अभूँ गर्न नपाएको अवस्था छ। शहरीकरणको चाप र ग्रामीण भेगसम्म पनि सडक सञ्जाल विस्तार हुँदै गरेको सन्दर्भमा सबै नागरिकलाई किफायती, सुरक्षित, प्रदुषण रहित र सुविधा सम्पन्न यातायात सेवाको प्रत्याभूति गराउन यातायात व्यवस्थापन क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। स्थानीय यातायात पूर्वाधारको बढ्दो माग र आवश्यकतालाई दिगो विकास र व्यवस्थापन गर्दै लैजानु पर्ने आवश्यकता रहेको छ।

नार्पा भूमि गाउँपालिका भौगोलिक रूपमा दुर्गम मानिन्छ। भौगोलिक दुर्गमताका कारण यहाँका कुनैपनि बस्तीमा सडक सञ्जालको पहुँच पुग्न सकिरहेको छैन। प्रत्येक पालिका मुकामसम्म सडक सञ्जालले जोड्ने राष्ट्रिय नीति भए पनि यो पालिकामा अहिलेसम्म सडक सञ्जालको विकास र विस्तार भएको छैन।

परम्परागत घोडेटो र गोरेटो बाटोको माध्यमबाट यहाँका मानिसले आफ्ना व्यापार, व्यावसाय सञ्चालन तथा सेवा सुविधाको उपभोग गर्न बाध्य भएका छन् । विकासको मेरुदण्डका रूपमा रहेको सडक सञ्जाल वडा केन्द्रसम्म विस्तार नहुँदा अन्य विकास निर्माणका कामहरूसमेत मंहगो हुने गरेको तीतो यथार्थ रहेको छ ।

सम्भावना र अवसर

- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा हाल सम्म सडक सञ्जालको विकास र विस्तार नभएको सन्दर्भमा काठमाडौँदेखि नुवाकोट, धादिङ, गोरखा हुँदै लम्जुङको माथिल्लो क्षेत्र भएर पूर्वी दक्षिणमा रहेको छिमेकी पालिका नासौँ हुँदै सडक तथा पुल पूर्वाधारको विकास र विस्तार गरी राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय यातायात सञ्जालमा जोडिन सक्ने सम्भावना रहेको छ ।
- आर्थिक तथा सेवाका क्षेत्रमा गाउँबासीलाई जोड्न गाउँपालिकाका मुख्य बस्तीदेखि स्थानीय सडक पूर्वाधारको निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी सडक पूर्वाधार यथाशीघ्र पुऱ्याइ राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार स्तरोन्नति गरी बाह्रै महिना यातायातका साधन चल्न सक्ने बनाउन सक्ने राम्रो सम्भावना रहेको छ ।
- वडास्तरमा सञ्चालनमा आएका सडकलाई घोडेटो र गोरेटो बाटोलाई सुरक्षित र भरपर्दो बनाई गाउँबासीलाई गुणस्तरीय बाटोघाटोको सेवा प्रदान गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या र चुनौती

- नार्पा भूमि गाउँपालिकाको अधिकांश भू-भाग भिरालो हिमाली, बाढी तथा हिम पहिरो, खहरे, भूक्षय जस्ता कारणले सडक तथा पुल निर्माणमा दिगो व्यवस्थापन गर्न चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।
- भौगोलिक विकटता र जटिलताका कारण पनि अपेक्षित पूर्वाधार विकासका लागि श्रोत साधनको जोहो गर्न समस्या परेको छ ।

सोच:

“सडक सञ्जालको विकास : नार्पा भूमिबासीको आर्थिक सम्वृद्धिको आधार”

लक्ष्य

- गाउँपालिकाका सबै वडा तथा बस्तीहरूमा सडक सञ्जालको विकास र विस्तार गरी यातायात प्रणालीको दिगो तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने ।

उद्देश्य:

- प्रभावकारी, दिगो, भरपर्दो, र सुरक्षित यातायात सेवा मार्फत् अन्तर वडा, अन्तर पालिका तथा जिल्ला र प्रदेश हुँदै राष्ट्रिय सडक सञ्जालमा जोडी आर्थिक क्षेत्रमा नार्पा भूमिबासीलाई जोड्नु,
- मनाङ सदरमुकाम चामेदेखि च्याँखुसम्म निर्माण भइरहेको सडकलाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसारको सडक बनाउनु,
- गाउँपालिकाका सबै वडा तथा बस्तीहरूमा सडक सञ्जालको विस्तार गर्न आवश्यक स्थानमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी सडक निर्माणका लागि तयारी गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति:

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● स्तरीय र भरपर्दो सडक यातायातको विकास गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रभावकारी, दिगो, भरपर्दो र सुरक्षित यातायात सेवा मार्फत् अन्तर वडा, अन्तर पालिका तथा जिल्ला र प्रदेश हुँदै राष्ट्रिय सडक सञ्जालमा जोडी आर्थिक क्षेत्रमा नार्पा भूमिवासीलाई जोड्नु, ● मनाङ सदरमुकाम चामेदेखि च्याँखुसम्म निर्माण भइरहेको सडकलाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसारको बनाउनु, ● गाउँपालिकाका सबै वडा तथा बस्तीहरूमा सडक सञ्जालको विस्तार गर्न आवश्यक स्थानमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी सडक निर्माणका लागि तयारी गर्नु, ● सडक सञ्जालको विकास गर्दा कृषि, ऊर्जा, पर्यटन तथा उद्योग र जडिबुटी व्यवसाय लगायतका आर्थिक उपार्जनसँग सम्बन्धित पक्षको प्रवर्द्धन गर्ने, ● सडक सञ्जालको पहुँच पुगेपछि मानवीय पहुँच, वातावरणीय प्रभाव र व्यावसायिक लाभलाई मध्यनजर गरी व्यवस्थित बसपार्कको निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिकाबासीको पहुँच र आर्थिक वृद्धिलाई योगदान पुग्ने गरी सुरक्षित यातायात सुविधा विस्तार गर्ने, ● एउटा बस्तीदेखि अर्को बस्तीसम्म पुग्न धेरै समय लाग्ने अवस्थालाई मध्यनजर गरी यात्रुहरूका लागि सुरक्षित तथा पायक पर्ने स्थलहरूमा यात्रु प्रतीक्षालयको निर्माण गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● पालिका भित्रका आवश्यक स्थानहरूमा भोलुङ्गे पुल निर्माण गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● नागरिकको सुविधा, व्यावसायिक लाभ र रणनीतिक महत्व बोकेका स्थानमा पुल पुलेसा निर्माण गर्ने र ● जीर्ण अवस्थामा रहेका पुलहरूको मर्मत सम्भार गर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> ● शहर उन्मुख स्थानहरूमा ढल निकासको व्यवस्था गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● सडक यातायातको विकास र बजारीकरण हुन सम्भाव्य स्थानमा स्थायी र भरपर्दो ढलको व्यवस्था गर्न योजना बनाउने, ● ढल निर्माण कार्य गाउँपालिका र उपभोक्ताको साभेदारीमा सम्पन्न गर्ने,

प्रमुख कार्यक्रम
सडक तथा पुल

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	कोहोदेखि मेता	कि.मि	वडा नं. १, २, ३	१					१७	८५,०००,०००	संघ	
	वडा नं. ४, ५											
१	बस्ती विकास योजना, क्याड	पटक	क्याड		१				१	३००००००	संघ	
२	बस्ती विकास योजना, वाखल	पटक	वाखल		१				१	३००००००	संघ	
३	भोमो खोला भोलुङ्गे पुल	मिटर	भोमो खोला				१			८००००००	संघ	
४	टस पुल, ट्याकाड खोला	मिटर	ट्याकाड खोला			१				२४४५३७०	प्रदेश	
५	कुरुड टस पुल	मिटर	कुरुड खोला	१						२४४५३७०	प्रदेश	
६	भोर्पुचेन टस पुल	मिटर	भोर्पुचेन				१			२४४५३७०	प्रदेश	
	जम्मा									१०६३३६११०		

भोलुङ्गे पुल

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	येता खोला भो. पु		येता		१				२	७०६००००	संघ	
२	खा				१				२	७०६००००	संघ	

३	महेन्द्र पुल भो. पु		नार	१					१	५००००००	प्रदेश	
४	सेप्राङ्ग खोला भो. पु		सेप्राङ्ग खोला	१					१	५००००००	प्रदेश	
५	घहे खोला भो. पु		घहे खोला	१					१	५००००००	प्रदेश	
६	नार खोला भो. पु		नार खोला		१				२	७०५००००	संघ	
७	निङ्गबु खोला भो. पु		निङ्गबु खोला	१					१	५००००००	प्रदेश	
८	ले खोला भोलुगें पुल		ले खोला		१				२	५३१५३००	संघ	
९	ग्ला फेदि भोलुगें पुल		ग्ला फेदि	१					१	५००००००	प्रदेश	
वडा नं. ४, ५												
१	मुरुज खोला भोलुङ्गे पुल		मुरुज खोला	१					१	५३१६३००	संघ	
२	भेमा खोला भोलुङ्गे पुल		भेमा खोला		१				१	७००००००	संघ	
जम्मा										६३८०१६००		

ढल निकास

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
वडा नं. १, २, ३												
१	नारगाउँ ढल निर्माण	वर्ष	नार							५	८५०७०८०	प्रदेश
२	मेता गाउँ ढल निर्माण	वर्ष	मेता							५	८५०७०८०	प्रदेश
३	च्याँखु ढल निर्माण	वर्ष	च्याँखु							५	८५०६०८०	प्रदेश
वडा नं. ४, ५												
१	क्याड बस्ति विकासमा ढल निकास	वर्ष	क्याड							५	८५०७२००	प्रदेश

२	फु गाउँ बस्ति ढल निकास	वर्ष	फु						५	८५०७०००	प्रदेश	
	जम्मा									४२५३४४४०		

नार्पा भूमि गाउँपालिका

अपेक्षित उपलब्धि:

प्रभावकारी, दिगो, भरपर्दो र सुरक्षित यातायात सेवा मार्फत् अन्तर वडा, अन्तर पालिका तथा जिल्ला र प्रदेश हुँदै राष्ट्रिय सडक सञ्जालमा जोडी आर्थिक क्षेत्रमा नार्पा भूमिवासीलाई जोडिएको हुनेछ । गाउँपालिकामा सडक सञ्जालको विकास गर्दा राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार निर्माण गरिनेछ । चामेदेखि च्याँखु सडक सञ्जालमा जोडिएपछि नार्पा भूमि गाउँपालिकाका सबै वडा तथा बस्तीहरूमा नयाँ सडकको विस्तार गरिएको हुनेछ । गाउँपालिकामा यातायात सेवालाई बाह्रै महिना संचालनका लागि आवश्यक स्थानमा मोटरवेव पुलको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको हुनेछ । गाउँपालिकाका सबै वडा तथा बस्तीहरूमा सडक सञ्जालको विस्तार गरी यातायात प्रणालीको दिगो तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरिएको हुनेछ ।

७.२ उर्जा र संचार

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका सबै घरधुरीमा स्थानीय स्तरमा उत्पादित साना जलविद्युत् आयोजनाको बत्तीको सुविधा पुगेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार दाउरा प्रयोग गर्ने ९५.२ प्रतिशत, एलपि ग्याँस प्रयोग गर्ने ३.२ प्रतिशत, मट्टितेल प्रयोग गर्ने ०.८ प्रतिशत र अन्य स्रोत प्रयोग गर्ने ०.८ प्रतिशत घर परिवार रहेका छन् । यसैगरी गाउँपालिकाका बस्तीसम्म केन्द्रीय प्रसारण मार्फत् पनि विद्युत जोडिएको छ । यसैगरी उर्जाका लागि विद्युत्को प्रयोग सबै घरपरिवारले गरेका छन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाका अधिकांश मानिसहरूले सञ्चारका साधनका रूपमा मोबाइलको प्रयोग गरेका छन् । त्यसैगरी टेलिभिजन, टेलिफोन, इन्टरनेट, पत्रपत्रिका आदि सञ्चारका साधनहरूको पनि प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

सम्भावना र अवसर

- नार्पा भूमि गाउँपालिका भित्र रहेका नार खोला, नेभु खोला, पाँरे खोला, ह्वाकाल खोला, कुलुङ खोला, सासा खोला, भाल्ते खोला, लोडो खोला, क्रु खोला, याकाङ खोला, मुजु खोला, मेङ्घ्युङ खोला, लोभ्के खोला, घाडला खोला, सेप्राङ खोला, मेन्दाल खोला, मेता खोला जस्ता जल उर्जाका श्रोतहरू मार्फत् उर्जाको विकास र विस्तारका लागि सम्भावना हुनु,
- मनाङ जिल्लामा विस्तार भैरहेको राष्ट्रिय प्रसारण लाइनले पनि यस पालिकालाई छोएको र जलविद्युत् उत्पादन गर्न सकिने पानीको स्रोत भएकाले नार्पा भूमिवासीलाई विद्युत् सेवा पुर्याउन सक्ने सम्भावना रहेको छ ।
- उत्पादित उर्जालाई घरायसी तथा औद्योगिक क्षेत्रमा प्रयोग गरी पेट्रोलियम पदार्थको खपतमा कमी र औद्योगिक सामग्री उत्पादन गरी आयआर्जनमा वृद्धि गर्ने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या र चुनौती

- उर्जा उत्पादनको सम्भावना र उपयोगका लागि दीर्घकालीन योजना बनाउन नसक्नु प्रमुख समस्या रहेको छ ।
- सरकारी, सहकारी र निजी क्षेत्रको पुजीलाई एकीकृत गरी उर्जा क्षेत्रको उत्पादन र दिगो प्रयोगका लागि लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्न नसक्नु,

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच

“दिगो विकासका लागि उर्जाको उपयोग”

लक्ष्य

- जलविद्युत् तथा वैकल्पिक नवीकरणीय उर्जाको उत्पादन, प्रयोग क्षमता विस्तार र सञ्चार क्षेत्रको विकासका माध्यमबाट स्थानीय आर्थिक, सामाजिक विकासमा टेवा पुऱ्याउने,

उद्देश्य

- साना तथा ठुला जलविद्युत् आयोजना पहिचान, उत्पादन र प्रयोग गरी दिगो अर्थतन्त्रको आधारशीला तयार गर्नु,
- वैकल्पिक नवीकरणीय उर्जाको उत्पादन र प्रयोग गरी दिगो र समावेशी आर्थिक वृद्धिमा टेवा पुऱ्याउनु,
- उर्जाको अधिकतम उपयोग मार्फत् वातावरणीय सन्तुलन कायम, आयात प्रतिस्थापन र स्वस्थ जीवन निर्माणमा टेवा पुऱ्याउनु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none">● जलविद्युत् विकासमा लगानी वृद्धिको वातावरण सिर्जना गर्ने,● प्राविधिक र आर्थिकरूपमा आकर्षक आयोजनाको पहिचान र उत्पादन मार्फत् स्थानीय अर्थतन्त्रलाई दिगो र सबल बनाउने,● प्रसारण लाइन नपुगेका र सम्भाव्यता नभएका क्षेत्रमा नवीकरणीय उर्जाको माध्यमबाट विद्युत्तीकरण गर्ने,● नवीकरणीय उर्जाको स्रोतलाई उत्पादनमा वृद्धि र व्यावसायिक उर्जाको रूपमा विकास गर्ने,● वैकल्पिक तथा विद्युत् उर्जामा पहुँच वृद्धि गरी दैनिक इन्धनलाई न्यूनीकरण गर्ने,● विद्युत् विरणको वर्तमान अवस्थामा सुधार गरी सुरक्षित र सबैको पहुँचमा पुऱ्याउने	<ul style="list-style-type: none">● स्थानीय खोला तथा नदीहरुको उत्पादन सामर्थ्यका आधारमा आयोजनाको पहिचान र उत्पादन गर्न स्थानीय जनतासँगको सहकार्यमा आयोजना संचालन गर्ने,● स्थानीय जनतालाई जलविद्युत् आयोजनाहरुमा सेयर लगानी गर्ने अवसर सिर्जना गर्ने,● विद्युत् वितरण लाइनका काठेपोलहरु प्रतिस्थापन गर्ने,● विद्युत् चुहावट रोक्न र विद्युत् सेवालाई प्रभावकारी बनाउन स्मार्ट मिटर तथा स्मार्ट ग्रिड र अनलाइन सिस्टमबाट बिल भुक्तानीको व्यवस्था गर्ने,● विद्युत् जडान तथा मर्मत सम्भार गर्न तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने,● लघुजलविद्युत्, वायु तथा सौर्य विद्युत्का साना आयोजना संचालन गरी विद्युत्मा नागरिकको पहुँच वृद्धि गर्ने,● विद्युतीय चुलो प्रयोगको लागि प्रोत्साहन गर्ने,

प्रमुख कार्यक्रम

उर्जा, लघु तथा साना जलविद्युत्

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	नार लघुविद्युत योजना	वर्ष	नार				१		१	६०२५७९३	संघ	
२	मेता लघुविद्युत योजना	वर्ष	मेता				१		१	६०२५७९३	संघ	
३	च्याँखु लघुविद्युत योजना	वर्ष	च्याँखु					१	१	६०२५७९३	संघ	
	वडा नं. ४, ५											
१	-			-	-	-	-	-	-	०		
	जम्मा									१८०७७९३९		

वैकल्पिक उर्जा

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	सोलार (नार)	वटा	नार			१			१	८०००००	प्रदेश	
२	सोलार (मेता)	वटा	मेता				१		१	८०००००	प्रदेश	
३	सोलार (च्याँखु)	वटा	च्याँखु				१		१	८०००००	प्रदेश	
	वडा नं. ४, ५											

१	सौर्य उर्जाबाट विधुत विस्तार तथा वायु उर्जा निर्माण	वर्ष	फु क्याड	१	१	१	१	१	५	१४६१३७७७	संघ	
	जम्मा									१७०१३७७७		

सञ्चार

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	नार टेलिफोन टावर	संख्या	नार		१				१	४०५३०००	संघ र प्रदेश	
२	च्याखु टेलिफोन टावर	संख्या	च्याखु				१		१	४०५३०००	संघ र प्रदेश	
३	मेता टेलिफोन टावर	संख्या	मेता					१	१	४०५३०००	संघ र प्रदेश	
	वडा नं. ४, ५											
१	टेलिकम टावर	संख्या	क्याड				१		१	५००००००	संघ र प्रदेश	
२	इन्टरनेट	संख्या	क्याड	१	१	१	१	१	५	९१८१३४	प्रदेश	
	जम्मा									१८०७७१३४		

अपेक्षित उपलब्धि:

स्थानीय खोला तथा नदीहरूको उत्पादन सामर्थ्यका आधारमा आयोजनाको पहिचान र उत्पादन गर्न स्थानीय जनतासँगको सहकार्यमा आयोजना संचालन गरिएको हुनेछ । प्राविधिक र आर्थिक रूपमा आकर्षक आयोजनाको पहिचान र उत्पादन गर्न स्थानीय जनतासँगको सहकार्यमा आयोजना संचालन गरिएको हुनेछ । स्थानीय जनतालाई जलविद्युत् आयोजनाहरूमा सेयर लगानी गर्ने अवसर सिर्जना गरिएको हुनेछ । विद्युत् वितरण लाइनका काठेपोलहरू प्रतिस्थापन गरिएको हुनेछ । विद्युत् चुहावट रोकन र विद्युत् सेवालाई प्रभावकारी बनाउन स्मार्ट मिटर तथा स्मार्ट ग्रिड र अनलाइन सिस्टमबाट विल भुक्तानीको व्यवस्था गरिएको हुनेछ । विद्युत् जडान तथा मर्मत सम्भार गर्न तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरिएको हुनेछ । लघु जलविद्युत्, वायु तथा सौर्य विद्युत्का साना आयोजना संचालन गरी विद्युत्मा नागरिकको पहुँच वृद्धि गरिएको हुनेछ । विद्युतीय चुलो प्रयोगको लागि प्रोत्साहन गरिएको हुनेछ ।

७.३ भवन निर्माण, आवास तथा बस्ती विकास

मौलिकतामा आधारित आधुनिक, वातावरणमैत्री, विपद् प्रतिरोधात्मक, व्यवस्थित, अपाङ्ग तथा लैंगिक मैत्री पूर्वाधार सहितको बजार तथा ग्रामीण बस्ती निर्माण गर्नुपर्दछ । बजार उन्मुख हुँदै गइरहेका बस्तीहरूमा बन्ने मापदण्ड विनाका अव्यवस्थित पूर्वाधारले शहरी सभ्यता र पर्यावरण मैत्री बसोबासमा असर पुऱ्याउने भएकाले दीर्घकालीन योजनाको निर्माण गरी बजारका बस्तीहरूमा पूर्वाधार निर्माण गर्नुपर्दछ । ग्रामीण बस्तीमा भवन निर्माण गर्दा स्थानीय कच्चा पदार्थको प्रयोग गरी स्वच्छ, सुरक्षित र आधुनिक बनाउनु पर्दछ । बदलिँदो परिस्थितिसँगै मानिसमा शहरप्रतिको मोह बढ्दै गएको छ । आधारभूत सुविधाको पहुँचमा सहजता र शहरी मनोविज्ञानले गाउँलाई कुरूप बनाउने सम्भावना बढेको छ । त्यसैले तीव्र गतिमा भइरहेको बजारीकरणको व्यवस्थापनका लागि एकीकृत बस्तीको विकास गरी शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतका आधारभूत सेवा सुविधाको सुनिश्चित गर्नुपर्दछ । राज्यबाट प्रवाह गरिने सार्वजनिक सेवा तथा सुविधाहरूलाई एकीकृत, सहज, सरल, प्रविधिमैत्री, समावेशी, लैंगिक तथा अपाङ्ग मैत्री बनाउनका लागि सोही अनुसारको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्नुपर्दछ । भौगोलिक हिसाबले विकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका घर परिवारलाई सुविधासम्पन्न, सुरक्षित, वातावरणमैत्री आवासको व्यवस्थापन र विपन्न तथा बजार क्षेत्रमा अनाधिकृत तथा अव्यवस्थित रूपले बसोबास गरेका घर परिवारलाई उचित व्यवस्था गर्न यस क्षेत्रलाई प्राथमिकता राखी कार्य गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

नार्पा भूमि गाउँपालिकाभित्रका प्रमुख बस्तीहरू सडक सञ्जालको विकास भएसँगै निकट भविष्यमा बजार उन्मुख हुने भएकाले यहाँका निजी तथा सार्वजनिक पूर्वाधारहरू क्रमिक रूपमा जोखिम प्रतिरोधात्मक बनाउनु पर्ने रहेको छ । यद्यपि निजी आवासहरू परम्परागत परिपाटीमा बनेकाले आगामी दिनमा बन्ने संरचनाहरू जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न जोखिम, भूकम्प, बाढी, हिम पहिरो, हावाहुरी लगायतका प्राकृतिक प्रकोपहरूबाट सुरक्षित रहन र सुरक्षित आवासको प्रत्याभूति गरी जीवन निर्वाह गराउन भवन निर्माण गर्दा मापदण्ड अनुसार गर्न गराउन आवश्यक छ ।

सम्भावना र अवसर

- निरन्तर गइरहने भूकम्प र घर निर्माणको नयाँ प्रचलनका कारण सिमेन्ट, डण्डी, इट्टा तथा ढुंगाले घर निर्माण गर्ने क्रम बढेको र सडक सञ्जालको विकास भएसँगै यो क्रम तीव्र गतिमा बढ्ने भएकाले गाउँपालिकाले घरनिर्माणको मापदण्ड तयार गरी लागू गर्न सके जोखिम प्रतिरोधात्मक, वातावरण अनुकूल, पर्यटन मैत्री गाउँ निर्माण हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

- बदलिँदो परिस्थितिसँगै मानिसमा सहरीकरणको प्रवृत्ति बढेको, अव्यवस्थित बस्तीको विकासले उत्पादन योग्य जमिनलाई ओगट्ने क्रम बढेको, संघीयता कार्यान्वयनसँगै जनताको सेवाका लागि प्रशासनिक तथा सामुदायिक संरचनाहरू नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने भएकाले एकीकृत सार्वजनिक सेवा र आवास तथा वातावरण मैत्री पूर्वाधार निर्माण गर्न सकिने संभावना रहेको छ।

समस्या र चुनौती

- नार्पा भूमि गाउँपालिकाभित्र रहेका बस्तीहरू परम्परागत रूपमा एकीकृत भए तापनि भवन निर्माण आचारसंहिता अनुसारका भवन निर्माण गर्न दीर्घकालीन योजना तथा सोच नहुनु,
- संघीयता कार्यान्वयनसँगै स्थापना भएको नार्पा भूमि गाउँपालिकाले भवन निर्माण सम्बन्धि दीर्घकालीन योजना ल्याउन नसक्नु,
- सार्वजनिक सेवालाई एकीकृत रूपमा प्रवाह गर्नका लागि निर्माण गर्नुपर्ने संरचनाहरूको डिपिआर समयमा गराउन नसक्नु तथा स्रोत जुटाउन नसक्नु,

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच

“सुरक्षित, सहज, गुणस्तरीय र पर्यावरण मैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्ने”

लक्ष्य

- भवन निर्माण संहिता (भूकम्प प्रतिरोधात्मक, प्रविधि, पर्यावरण र लैंगिक तथा अपाङ्ग मैत्री) बमोजिमका सुरक्षित सार्वजनिक तथा निजी भवन निर्माण गर्ने,

उद्देश्य

- छिटो छरितो प्रविधिमैत्री गुणस्तरीय सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्नका लागि गाउँपालिकाका सम्पूर्ण प्रशासनिक भवनहरू भूकम्प प्रतिरोधात्मक, प्रविधि, पर्यावरण, लैंगिक तथा अपाङ्ग मैत्री र सुरक्षित भवन निर्माण गर्नु,
- एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अनाधिकृत, अव्यवस्थित र छरिएर रहेका विपन्न तथा सीमान्तकृत घर परिवारलाई सुरक्षित आवासको व्यवस्था गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● सेवा ग्राहीलाई पायक पर्ने स्थानमा सार्वजनिक सेवा प्रवाहका लागि भवन निर्माण गर्ने, ● साविकका सार्वजनिक भवनहरूको आधुनिक प्रविधिका माध्यमबाट स्तरोन्नति गर्ने, ● आवासीय बस्तीहरूमा 	<ul style="list-style-type: none"> ● जोखिमयुक्त स्थानको पहिचान गरी ती ठाउँमा हुन सक्ने बस्ती विस्तार कार्यलाई निरुत्साहित गर्ने, ● निजी तथा सार्वजनिक भवन निर्माणका कार्य गर्दा हुने वातावरणीय प्रभावको न्यूनीकरणका उपाय अवलम्बन गर्ने, ● निजी तथा सार्वजनिक भवन निर्माण गर्नका लागि एकीकृत विकास गुरुयोजना निर्माण गरी क्रमागत रूपमा पूर्वाधार निर्माण गर्ने, ● माग र आवश्यकताका आधारमा पालिकाका सार्वजनिक भवनहरू सबैलाई पायक पर्ने स्थानमा निर्माण गर्ने,

<p>वातावरण मैत्री भौतिक पूर्वाधार तथा सेवाहरूको विस्तार गर्ने,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक सेवा प्रदायक भवनहरूमा विद्युतीकरण, प्रविधीकरण गर्नुका साथै खानेपानी, शौचालय र सेवा प्रवाहको सहजताका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्था गर्ने, ● अव्यवस्थित रूपमा बसोबास गर्दै आएका विपन्न, गरिब, असहाय र जोखिममा रहेका घरपरिवारलाई सुरक्षित स्थानमा आधारभूत पूर्वाधार सहितको बस्ती निर्माण गरी स्थानांतरण गर्ने, ● जोखिमयुक्त र छरिएर रहेका बस्तीको दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।
--	---

नार्पा भूमि गाउँपालिका

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तर											
१	सुविधा सम्पन्न स्वास्थ्य चौकी निर्माण	वटा	पालिका	१	१				२	५६५०००००	संघ र प्रदेश	
२	सुविधा सम्पन्न आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र निर्माण	वटा	पालिका	१	१				२	५६५०००००	संघ र प्रदेश	
३	विद्यालय भवन निर्माण	वटा	नार र क्याड	१	१				२	२३५०४९६५	संघ र प्रदेश	
	वडा नं. १, २, ३											
१	वडा कार्यालय भवन	संख्या	वडा १, २, ३	१	१		१		३	१८००००००	संघ र प्रदेश	
	वडा नं. ४, ५											
१	प्रहरी चौकी भवन निर्माण	संख्या	क्याड			१			१	५००००००	संघ र प्रदेश	
२	वडा कार्यालय भवन	संख्या	वडा ४, ५	१	१				१		प्रदेश	
	जम्मा									१५९,५०४,९६५		

अपेक्षित उपलब्धि:

भवन निर्माण संहिता (भूकम्प प्रतिरोधात्मक, प्रविधि, पर्यावरण र लैंगिक तथा अपाङ्ग मैत्री) बमोजिमका सुरक्षित सार्वजनिक तथा निजी भवन निर्माणको मापदण्ड बनाइ लागू गरिएको हुनेछ । छिटो छरितो प्रविधिमैत्री गुणस्तरीय सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्नका लागि गाउँपालिकाका सम्पूर्ण प्रशासनिक भवनहरू भूकम्प प्रतिरोधात्मक, प्रविधि, पर्यावरण, लैंगिक तथा अपाङ्ग मैत्री र सुरक्षित भवन निर्माण भएका हुनेछन् । एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अनाधिकृत, अव्यवस्थित र छरिएर रहेका विपन्न तथा सीमान्तकृत घर परिवारलाई सुरक्षित आवासको व्यवस्था गरिएको हुनेछ ।

नापा भूमि गाउँपालिका

परिच्छेद आठ

वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र विकास योजना

पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा नार्पा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन योजनाको प्रारूपलाई मध्यनजर गरी Terms of Reference (TOR) मा उल्लिखित वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र विकास योजनाका उपक्षेत्रलाई समेटिएको छ। वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्रको विकास योजना अन्तर्गत वन तथा वातावरण, विपद् व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण र जलवायु परिवर्तन जस्ता उपक्षेत्रहरू पर्दछन्। यी उपक्षेत्रहरूको समुचित विकासका लागि गाउँपालिकाले लिएका सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति कार्यनीति प्रमुख कार्यक्रम र अपेक्षित उपलब्धिलाई निम्न अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

८.१ वन तथा वातावरण

वन तथा वातावरण क्षेत्र प्रत्यक्ष रूपमा पर्यापर्यटन, कृषि, पशुपालन, स्वच्छ पर्यावरण, जडिबुटी र जलविद्युत्मा आधारित उद्योगसँग सम्बन्धित रहेको छ। यस क्षेत्रबाट प्राप्त हुने काठ, दाउरा, जडिबुटी, हरित उद्यम र पर्यापर्यटन (Eco-tourism) को विकास र विस्तार सम्वृद्धिका आधार हुन्। जन सहभागितामूलक वन व्यवस्थापनका माध्यमबाट स्थानीय आर्थिक-सामाजिक विकास तथा स्थानीय नेतृत्व विकासमा पनि वन क्षेत्रको प्रत्यक्ष योगदान रहेको हुँदा वन क्षेत्र प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रको रूपमा रहेको छ। त्यस्तै दिगो विकासका लागि प्रकृति संरक्षणको राष्ट्रिय रणनीतिक प्रारूप २०७२ जारी भई गाउँपालिकामा समेत यो कार्यक्रम कार्यान्वयनमा रहेको छ। वन सम्पदाको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा दिगो उपयोग गर्ने र गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय क्षेत्रमा योगदान अभिवृद्धि गर्न आवश्यक छ। त्यसरी नै स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणका क्रममा वातावरण प्रदुषण जस्ता समस्या टड्कारो रूपमा देखिएका छन्। वायु र जल प्रदुषणले मानिसमा विभिन्न रोगहरू समेत निम्त्याएको छ। प्राकृतिक स्रोत साधनको अनियन्त्रित प्रयोगलाई नियन्त्रण गर्न, विकासका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा वातावरणीय प्रभावको पूर्व मूल्याङ्कन हुन आवश्यक छ। स्थानीय तहमा मानव अनुकूलको वातावरण निर्माणमा सहयोग जुटाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। फोहोर मैला व्यवस्थापन, वृक्षारोपण र संरक्षण, प्राकृतिक स्रोत साधनको समुचित प्रयोग, वातावरण प्रदुषण सम्वन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम स्थानीय स्तरबाट सञ्चालन गर्न सकिने हुनाले यसैमा आधारित रहेर यस योजनाको निर्माण गरिएको छ।

सम्भावना र अवसर

- उपलब्ध वन क्षेत्रबाट वनपैदावारको औद्योगिक उपयोग तथा कार्बन व्यापार गरी अर्थोपार्जन गर्ने सम्भावना रहेको छ।
- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका निजी तथा सार्वजनिक खाली जमिन, खोला तटीय क्षेत्र र सडकका किनारमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिसँगको सहकार्यमा वृक्षारोपण गरी भूक्षयको नियन्त्रण र पर्यावरण सन्तुलन कायम गर्ने सम्भावना रहेको छ।
- जिल्ला वन कार्यालय, सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति, वन तथा वातावरण सम्वन्धि काम गरिरहेका संघसंस्था र विकास साभेदार निकायहरूसँगको सहकार्यमा प्रत्येक वर्ष अनिवार्य रूपमा खाली जमिन, खोला तटीय क्षेत्र र सडकका किनारमा वृक्षारोपण कार्यक्रम सञ्चालन गरी नार्पा भूमि गाउँपालिकालाई हराभरा बनाउन सकिने प्रशस्तै संभावना छ।

- भौतिक एवं आर्थिक विकासका कार्यक्रम संचालन गर्दा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध वन, जलाधार, वनस्पति तथा जैविक विविधताको सदुपयोग गरी लाभ लिन सकिने सम्भावना रहेको छ।
- औषधीजन्य तथा मानवहितकारी जडिबुटीको संरक्षण सम्बर्द्धन र व्यापार गरी आर्थिक लाभ लिन सकिने सम्भावना रहेको छ।
- प्राकृतिक वन तथा वातावरणको संरक्षण गरी जैविक विविधता युक्त परिवेशमा वन्यजन्तु तथा पंक्षीको संरक्षण गरी पर्यापर्यटनको माध्यमबाट लाभ लिन सकिने सम्भावना रहेको छ।

समस्या र चुनौती

- वन क्षेत्रको स्थानीय अर्थतन्त्रमा उल्लेख्य रूपमा योगदान पुग्ने गरी व्यावसायिक व्यवस्थापन र उपयोग गर्न नसक्नु,
- पूर्वाधार विकास र पर्यावरणीय प्रणालीबीच योजनाबद्ध तरिकाले सन्तुलन कायम गर्न नसक्नु,
- वन अतिक्रमण, वन्य जन्तुको अवैध चोरी शिकार तथा व्यापार, वन्य जन्तुको प्रकोप, मानव र वन्यजन्तुबीचको द्वन्द्वलाई प्रभावकारी रूपमा नियन्त्रण एवं व्यवस्थापन गर्न नसक्नु,
- वन अतिक्रमण बढ्दै जानु, वन पैदावारको चोरी निकासी, वन्यजन्तुको अवैध शिकार तथा व्यापार, नदी कटान, भू-क्षय, वन डढेलो, अनियन्त्रित चरिचरन, अनियन्त्रित ढुंगा/गिट्टी/वालुवा संकलन तथा निकासी हुनु,
- बढ्दो जनसंख्या, शहरीकरण, भू-उपयोगमा आएको परिवर्तन, फोहोरमैला उत्सर्जन, प्लाष्टिकजन्य फोहोर निष्कासन र अव्यवस्थित भौतिक निर्माणका कारण वायु र पानीजन्य प्रदुषण, बाह्य मिचाहा भ्रार (Invasive plant species) को प्रकोप, विभिन्न सरोकारवाला तथा नियमनकारी निकायसँग समन्वय हुन नसक्नु,
- नागरिक सचेतना कम हुनु, वन जंगलको अतिक्रमण तथा ह्रास हुनु, विषादीको प्रयोग, वातावरण संरक्षण र पूर्वाधार विकासबीच सामन्जस्यता स्थापित हुन नसक्नु,
- हरित नार्पा भूमि बनाउन वन क्षेत्रको संरक्षण र विस्तार गरी जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका कार्यक्रम संचालन गर्न नसक्नु र
- जलवायु परिवर्तनका कारण वन तथा वातावरणमा परेको नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न नसक्नु।

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच

“वन तथा वातावरणको दिगो व्यवस्थापन मार्फत् स्वच्छ र स्वस्थ वातावरण”

लक्ष्य

- वन पैदावार उद्यम तथा पर्यापर्यटन र कार्बन व्यापार मार्फत् स्थानीय अर्थतन्त्रमा सुधार गर्ने,
- वन तथा वातावरणको संरक्षण मार्फत् जैविक विविधता कायम गरी स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणको निर्माण गर्ने,

उद्देश्य

- नार्पा भूमि गाउँपालिकामा उपलब्ध वनको वैज्ञानिक रूपमा दिगो व्यवस्थापन गर्नु,
- स्वच्छ र स्वस्थ वातावरण निर्माणका लागि वन तथा वातावरण मैत्री जैविक विविधता संरक्षण गर्नु,

- वन अतिक्रमण, वन पैदावारको चोरी निकासी, वन्यजन्तुको अवैध शिकार तथा व्यापार, नदी कटान, भू-क्षय, वन डढेलो, अनियन्त्रित चरिचरन, अनियन्त्रित ढुंगा/गिट्टी/बालुवा संकलन तथा निकासी कार्यको नियन्त्रण गर्नु,
- वन तथा वातावरणको महत्व र पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्नका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्नु,
- वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित उद्यमहरू संचालन गर्नु,
- आर्थिक उपार्जन, वनको संरक्षण र दिगो उपयोगका लागि लाभ दिनयोग्य रुखको कटान गरी नयाँ विरुवा रोप्ने कार्यक्रम संचालन गर्नु,
- आर्थिक उपार्जन, पर्यटकीय गन्तव्यको विकास र जैविक विविधता कायम गर्नका लागि वन्यजन्तुको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु,
- गाउँपालिकामा संचालन हुने उत्पादनमूलक उद्योग तथा विकास आयोजनाका पूर्वाधार निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री बनाउनु र
- प्रदुषणमुक्त स्वच्छ वातावरण कायम गर्न जल, वायु, माटो ध्वनि लगायत सबै प्रकारका प्रदुषणको रोकथाम, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● वन तथा वातावरण र पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षणका लागि स्थानीय स्तरमा नीति निर्माण गर्ने, ● वन, वनस्पति, वन्यजन्तु तथा जैविक विविधताको एकीकृत रूपमा संरक्षण, सम्बर्द्धन र व्यवस्थापन गर्ने, ● नदी तथा जलाधारको पारिस्थितिकीय प्रणाली संरक्षण गर्ने, ● सहभागितात्मक वन, जैविक विविधता तथा जलाधार व्यवस्थापन गर्दै वनपैदावार जन्य वस्तुको व्यापार गरी प्राप्त लाभको 	<ul style="list-style-type: none"> ● संघीय तथा प्रादेशिक वन कानूनले समेटेन नसकेका स्थानीय वन संरक्षण, सम्बर्द्धन र दिगो उपयोग सम्बन्धि कानूनको निर्माण गर्ने, ● वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापनमा सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय, वन उपभोक्ता समिति लगायत सरोकारवालासँगको सहकार्यमा वन नर्सरीको स्थापना गरी निजी तथा सामुदायिक वन, खाली जमिन, नदी तटीय क्षेत्र र सडकका किनारमा वृक्षारोपन कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● सामुदायिक वन व्यवस्थापन मार्फत् वन नर्सरीको स्थापना गरी सरकारी जग्गाहरूमा व्यावसायिक कृषि वन र वनजन्य उद्यम संचालन गर्ने, ● निजी बाँझा जग्गाहरूमा निजी तथा पारिवारिक वन कार्यक्रमका माध्यमबाट व्यावसायिक कृषि वन र वनजन्य उद्यम संचालनका लागि अभियान संचालन गर्ने, ● खोला कटान, अनियन्त्रित चरिचरन, अनियन्त्रित ढुंगा/गिट्टी/बालुवा संकलन, फोहार मैला व्यवस्थापन, पलाष्टिक, पहिरो तथा भू-क्षय, वन डढेलो, वायु प्रदुषण नियन्त्रण गर्ने, ● उत्पादनमा आधारित पर्यापर्यटन, काष्ठ फर्निचर लगायतका उद्योग स्थापना गरी आर्यआर्जनमा वृद्धि गर्ने, ● बस्ती नजिकको पहिरो तथा क्षतिग्रस्त भूमिहरूको पुनरुत्थानको लागि कम खर्चिलो प्रविधि र कृषि वन प्रणालीको विकास गर्ने,

<p>न्यायोचित वितरण गर्ने,</p> <ul style="list-style-type: none"> ● वातावरणमैत्री प्रविधि विकास तथा विस्तार गरी उत्पादनमूलक उद्योग स्थापना तथा पूर्वाधार निर्माण गर्ने, ● वन वातावरण र जलाधार क्षेत्रको संरक्षणका लागि लैंगिक तथा सीमान्तकृत समुदायको समावेशीकरणमा जोड दिने, ● वन वातावरण तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र दिगो उपयोगका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँगको सहकार्यमा अध्ययन, अनुसन्धान र जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● खोलाजन्य वन पैदावर, ढुङ्गा, गिट्टी आदि वस्तुहरूको उत्खण्डन, संकलन, प्रशोधन, ओसार पसार र बिक्री वितरणलाई नियमन गरी व्यवस्थित एवं दिगो उपयोग गर्ने, ● प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न जल, वायु, माटो ध्वनि लगायत सबै प्रकारका प्रदुषणको रोकथाम, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गर्ने, ● वन जंगलको ह्रासलाई न्यूनीकरण गर्न वन अतिक्रमण, चोरी निकासी, वन डढेलो जस्ता अपराधलाई निरुत्साहन र मिचाहा बाह्य प्रजाति (Invasive species) को नियन्त्रण गर्ने, ● वन तथा वातावरणको प्राकृतिक सन्तुलन कायम गर्न उद्योग तथा पूर्वाधारको निर्माणका लागि वातावरणीय मूल्याङ्कन (BES/IEE/EIA) अनिवार्य रूपमा गराई वातावरणीय मूल्याङ्कनका निष्कर्षहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने, ● वातावरणमैत्री उत्पादनलाई प्रोत्साहन तथा विशेष अनुदानको व्यवस्था गर्ने, ● वन तथा वातावरण, जैविक विविधता, जलाधार संरक्षण सम्बन्धि विषयवस्तु स्थानीय शैक्षिक पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, ● वन, जैविक विविधता तथा जलाधारको संरक्षण, सम्बर्द्धन, दिगो उपयोग तथा व्यवस्थापनमा समावेशीमूलक सहभागिताको सुनिश्चितता गर्ने, ● वन पैदावार मानवहितकारी जडीबुटी संकलन तथा खेती विस्तार गर्ने, ● पालिकाभित्र भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा अनिवार्य रूपमा बायोईन्जिनियरिङ्ग गर्ने, ● फोहर व्यवस्थापन क्षेत्र (Dumping site) निर्धारण गरी आवश्यक पूर्वाधार निर्माण फोहोर मैला व्यवस्थापनका लागि नवीन प्रविधिको प्रयोग गर्ने, ● सुधारिएको चुलो तथा वैकल्पिक उर्जा प्रबर्द्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● स्थानीय सरकार, सामुदायिक वन र निजी तथा सहकारी क्षेत्रको सहकार्यमा वन्यजन्तुको पालन, प्रजनन, व्यावसायीकरण गरी स्थानीय आय स्रोतमा वृद्धि गर्ने, ● स्थानीय सरकार, निजी, सहकारी तथा सामुदायिक संघ संस्थासँगको सहकार्यमा काष्ठ तथा जडिबुटीमा आधारित उद्योगको स्थापना गर्ने, ● विद्यार्थीलाई वन तथा वातावरण व्यवस्थापन, वन उपभोक्ता समिति परिचालन र वनमा आधारित उद्योग संचालन विषयमा इन्टर्नसीप कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● स्थानीय रैथाने वनस्पति लगायत उपयोगी जडिबुटीको अध्ययन अनुसन्धान तथा विकास गर्ने र ● वन क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि र जैविक विविधता संरक्षण गर्न स्थानीय युवा क्लब, संघसंस्था, वन उपभोक्ता समिति लगायतको क्षमता र सीप विकास तथा प्रचार प्रसार कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
--	--

प्रमुख कार्यक्रमहरू
वन तथा भूसंरक्षण

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	भूसंरक्षण योजना निर्माण	पटक	नार, मेता, च्याँखु, घुलुं	१	१	१	१	१	५	५००००००	प्रदेश	
	वडा नं. ४, ५											
१	क्याड बस्ती वरिपरि वृक्षरोपन गर्ने	वर्ष	क्याड	१	१	१	१	१	५	५००००	गा.पा	
२	फु गाउँमा वृक्षरोपन गर्ने	वर्ष	फु	१	१	१	१	१	५	५००००	गा.पा	
	जम्मा									५१०००००		

जलाधार संरक्षण

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यहोर्ने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१	नार, मेता, च्याँखु जलाधार संरक्षण	वर्ष	नार, मृता, च्याँखु	१	१	१	१	१	५	३५३३६११	प्रदेश	
	जम्मा									३५३३६११		

जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	वडा नं. १, २, ३											
१												
	वडा नं. ४, ५											
१	बागल बस्ती संरक्षण		बागल						१	२००००००	प्रदेश	
	जम्मा									२००००००		

अपेक्षित उपलब्धि

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा उपलब्ध वनको वैज्ञानिक रूपमा दिगो व्यवस्थापन गरिएको हुनेछ । स्वच्छ र स्वस्थ वातावरण निर्माणका लागि वन तथा वातावरण मैत्री जैविक विविधता संरक्षण गरिएको हुनेछ । वन अतिक्रमण, वन पैदावारको चोरी निकासी, वन्यजन्तुको अवैध शिकार तथा व्यापार, खोला कटान, भू-क्षय, वन डहेलो, अनियन्त्रित चरिचरन, अनियन्त्रित ढुंगा/गिट्टी/बालुवा संकलन तथा निकासी कार्यको नियन्त्रण गरिएको हुनेछ । वन तथा वातावरणको महत्व र पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्नका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन भइरहेका हुनेछन् । वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित उद्यमहरू स्थापना भइ संचालन गरिएका हुनेछन् । आर्थिक उपार्जन, वनको संरक्षण र दिगो उपयोगका लागि लाभ दिनयोग्य रुखको कटान गरी नयाँ विरुवा रोप्ने कार्यक्रम संचालन गरिएका हुनेछन् । आर्थिक उपार्जन, पर्यटकीय गन्तव्यको विकास र जैविक विविधता कायम गर्नका लागि वन्यजन्तुको संरक्षण र सम्बर्द्धन गरिएको हुनेछ । गाउँपालिकामा सञ्चालन हुने उत्पादनमूलक उद्योग तथा विकास आयोजनाका पूर्वाधार वातावरणमैत्री बनाएका हुनेछन् । प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न जल, वायु, माटो र ध्वनि लगायत सबै प्रकारका प्रदुषणको रोकथाम, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गरिएको हुनेछ । वन उद्यम तथा वन पैदावारको व्यावसायीकरण भै आयआर्जनमा वृद्धि गरी जीविकोपार्जनमा सुधार आएको हुनेछ । यो योजनाको अवधिमा लोपोन्मुख, सडकटापन्नर जोखिममा परेका प्रजाति/वनस्पतिको संरक्षण भएको हुनेछ । वन, वनस्पति, वन्यजन्तु तथा जैविक विविधताका साथै गाउँपालिकामा अवस्थित विभिन्न ताल तलैयाहरूको संरक्षण भै पर्यापर्यटनको प्रबर्द्धन भएको हुनेछ । स्थानीय तहमा फोहर व्यवस्थापन तथा प्रशोधनका पूर्वाधार विकास भएको हुनेछ । वायु प्रदुषण हानिकारक तहभन्दा कम रहनेछ । वातावरण स्वच्छता सम्बन्धी जनचेतना विकास भएको हुनेछ । प्राकृतिक स्रोतको पूर्ण रूपमा संरक्षण भएको हुनेछ ।

८.२ विपद् व्यवस्थापन

विपद् भन्नाले चट्याङ्ग, असिना, भूकम्प, आगलागी, बाढी पहिरो, अनावृष्टि, अतिवृष्टि, अनिकाल, महामारी, युद्ध, भोकमरी, आदिबाट सृजित समाजको अस्तव्यस्त अवस्थालाई बुझिन्छ । नार्पा भूमि गाउँपालिका पनि विभिन्न किसिमका प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित प्रकोपबाट अछुतो रहन सकेको छैन । त्यसैले अप्रत्यासित विपत्तिहरूको व्यवस्थापनका लागि पूर्वतयारी गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न पूर्व सूचना, तयारी, उद्धार, राहत एवं पुनर्स्थापना गर्ने तथा जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र खोलाको व्यवस्थापन जस्ता कार्य आवश्यक हुन्छन् । विपत्त व्यवस्थापन र जोखिम न्यूनीकरणका लागि नीतिगत, संरचनागत र संस्थागत विकास गरी प्रकोप प्रतिरोध तथा सहनशील क्षमताका माध्यमबाट प्रकोपको सामना गर्न र त्यसको असरबाट पुरानै अवस्थामा पुनर्स्थापित हुन सक्ने समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्न आवश्यक रहेको छ ।

सम्भावना र अवसर

- संघीय सरकार मातहतमा संवैधानिक प्रत्याभूति, विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति २०७५, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४, विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना सन् २०१८-२०३० लगायतका नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था हुनु, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण गठन भइ सञ्चालनमा आउनु,
- सबै तहका सरकारमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अधिकार तथा जिम्मेवारीको बाँडफाँट हुनु, दफा ११ मा पूर्व विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता कार्यान्वयन हुँदै जानु, जोखिम न्यूनीकरणमा निजी क्षेत्र तथा समुदायको जागरुकता र सचेतना अभिवृद्धि हुनु, गैरसरकारी संस्थाको

सक्रियता रहनु, प्राज्ञिक तथा अध्ययन अनुसन्धान क्षेत्रमा संलग्नता बढ्दै जानु र आधुनिक प्रविधिमा पहुँचको बिस्तार हुनु,

- विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई स्थानीय निकायको नीति तथा कार्यक्रममा समावेश गरी नयाँ बन्ने संरचना र पूर्वाधार निर्माण गर्दा विपद् व्यवस्थापनलाई ध्यान दिएर निर्माण गर्ने, खुल्ला क्षेत्र संरक्षण गर्ने, विपद् उत्थानशील शहर तथा एकीकृत बस्ती विकास गर्ने, नदी प्रणालीको व्यवस्थापन गर्न सके जोखिम न्यूनीकरण गर्ने सम्भावना रहेको छ ।
- स्थानीय स्तरमा विपद् व्यवस्थान पूर्वानुमान सूचना प्रणालीको जडान, दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन, उद्धारका लागि आधुनिक प्रविधियुक्त सामग्रीको पर्याप्तता, उद्धार, राहत र पुनर्स्थापनाको लागि प्रभावकारी संयन्त्र बनाइ परिचालन गर्न सके विपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या र चुनौती

- विपद् जोखिमका बारेमा पर्याप्त सूचना र ज्ञानको कमी हुनु,
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण र विकास निर्माण कार्यबीच आवश्यक तालमेलको कमी हुनु,
- विपद् उत्थानशील विकास प्रक्रियाको कमजोर अवलम्बन हुनु,
- विकास निर्माणमा विपद् व्यवस्थापनको न्यून मूल प्रवाहीकरण हुनु,
- सबै विषयगत क्षेत्रमा विपद् जोखिमको पहिचान तथा नक्साङ्कन हुन नसक्नु,
- प्राकृतिक स्रोतहरूको अव्यवस्थित एवम् अत्यधिक दोहन हुनु,
- सबै विषयगत क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि स्पष्ट कार्ययोजना र पर्याप्त लगानीको कमी हुनु,
- सरोकारवालाहरू बीचको कार्यमा सामाञ्जस्यताको कमी हुनु,
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको सूचकमा आधारित सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको अभाव हुनु,
- आपतकालीन अवस्थाका लागि दक्ष र यथेष्ट मानव स्रोत, उपकरण, बन्दोबस्ती तथा राहत सामग्रीको कमी हुनु,
- विकास आयोजनाहरूको छनोट प्रक्रियादेखि नै आयोजना व्यवस्थापनका प्रत्येक चरणमा विपद् जोखिम मूल्याङ्कनलाई समाविष्ट गराउनु,
- जोखिममा आधारित योजना तथा निर्णय प्रक्रिया अवलम्बन गराउनु,
- विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि पर्याप्त लगानीको अभाव हुनु,
- अव्यवस्थित एवम् छरिएर रहेका बस्तीलाई विपद्को दृष्टिकोणबाट उत्थानशील बनाई नागरिकलाई सुरक्षित बसोबासको व्यवस्था मिलाउन नसक्नु,
- सरोकारवालाहरू बीचको आपसी समन्वय र सहकार्य सुदृढ नगर्नु,
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी पर्याप्त कोषको व्यवस्थापन नहुनु,
- एकीकृत विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास र सञ्चालन गर्न नसक्नु,
- संघीय शासन प्रणाली अनुसार विपद् व्यवस्थापनलाई संघ प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र र जिम्मेवारीमा आन्तरिकीकरण गर्दै कार्यान्वयन क्षमता अभिवृद्धि गर्न नसक्नु,

- पूर्व मनसुन र मनसुनको समयमा हुने मेघगर्जन र चट्याङ्ग, मनसुनी वर्षाले नियमित रूपमा सृजना गर्ने बाढी र जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न तापमापनीय असन्तुलनका कारण हुने हिम पहिरोका अतिरिक्त विकासका लागि भैरहेको डोजरको जथाभावी प्रयोगले भू-क्षय भई ताल, तलैया, खेतीवारी तथा भौतिक पूर्वाधारमा समेत क्षति हुनु र
- गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा नहुनु, सरसफाइ तथा खानपानमा सतर्कता सम्बन्धी चेतनाको कमी, क्षति न्यूनीकरण सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानमा कमी हुनु ।

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति सोच

“सुरक्षित जीवनका लागि विपद् जोखिम नियन्त्रण”

लक्ष्य

- प्राकृतिक तथा गैर-प्राकृतिक विपद् एवं जोखिम नियन्त्रण मार्फत् विपद् उत्थानशील समाज निर्माण गर्ने,

उद्देश्य

- जोखिम न्यूनीकरणका लागि विपद्का सम्भाव्य जोखिमको लेखाजोखा, पहिचान, अनुगमन र पूर्वचेतावनी प्रणाली सुदृढ गर्नु,
- प्राकृतिक तथा मानवीय कारणबाट हुने विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि स्थानीय सरकार संघसंस्था, क्लब, उपभोक्ता समिति मार्फत् जनसचेतना मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,
- विपद् जोखिम पूर्वानुमान पूर्वतयारी प्रतिकार्य सम्बन्धि क्षमताको विकास गरी जोखिमको न्यूनीकरणका लागि पूर्वाधार निर्माणका कार्यक्रम संचालन गर्नु,
- विपद् पश्चात्को पुनर्लाभ, पुनःस्थापना, पुनर्निर्माण र नव निर्माणका कार्यलाई सबल र उत्थानशील बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
● प्रकोप तथा प्रकोपजन्य विपद्को प्रतिकूल असरलाई सीमित तुल्याउन अल्पीकरण (Mitigation) तथा अनुकूलनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय तहमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने, ● भौतिक तथा मानवीय क्षति न्यूनीकरणका लागि विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी दक्ष र यथेष्ट मानव स्रोत, उपकरण, बन्दोबस्ती तथा राहत सामग्री सहितको योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने, ● जोखिम तथा संकटासन्न क्षेत्रको लेखांकन तथा नक्साङ्कन गर्ने, ● स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना (LDRMP) निर्माण गर्ने, ● गाउँपालिकाले आपतकालीन पूर्व तयारी तथा प्रति कार्य योजना (MEPRP) निर्माण गर्ने, ● भूकम्प, डढेलो, महामारी, अनावृष्टि, अतिवृष्टि, आँधिबेहरी, असिना, तुषारो आदिबाट उत्पन्न हुन सक्ने प्रकोपका बारेमा सबै बस्तीहरूमा पूर्व सूचना तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

<ul style="list-style-type: none"> ● अग्रिम सावधानी तथा पूर्वतयारी (Early preparedness) को व्यवस्था गरी विपद् पश्चात्का आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्न आपत्कालीन सेवाहरू सहितको प्रतिकार्य (Response) को व्यवस्था गर्ने, ● विपद्मा परेका व्यक्ति तथा समुदायको पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलता विकास गर्ने, ● एकीकृत विपद् व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्ने, ● दीर्घकालीन नीति र मापदण्ड निर्धारण गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यालय स्तरमा जोखिम व्यवस्थापन, उद्धार, राहत तथा पुनर्स्थापना कार्यक्रम स्थानीय शैक्षिक पाठ्यक्रममा समावेश गरी अध्यापन गराउने, ● सामाजिक अपराध, रोगव्याधी, एवं महामारी विरुद्ध नियमित रूपमा जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । ● प्रकोप पूर्व तयारी सामग्रीको भण्डारण एवं व्यवस्थापन गर्ने । ● प्रकोपबाट उत्पन्न हुन सक्ने संभावित विपद्बाट नागरिकलाई सुरक्षित बनाउन प्रत्येक वडामा स्वयम्सेवी दल (Rescue team) को तयारी तथा परिचालन गर्ने, ● विपत्तीमा परेका तथा उच्च जोखिममा रहेका व्यक्तिको यथाशीघ्र उद्धारका लागि मुख्य बस्तीहरूमा हेलिप्याड निर्माण गर्ने, ● खोलाको बाढी प्रकोपको संभाव्यता अध्ययन गरी पूर्व सूचना प्रणाली (Early Warning System) को व्यवस्था गर्ने, ● गाउँपालिका अन्तर्गतका अति जोखिम तथा खोला किनारमा रहेका बस्तीहरूको भौगर्भिक अध्ययन गरी सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने, ● विपद् जोखिम पूर्वतयारी र जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय क्लव, युवा समूह, विभिन्न सामाजिक संघसंस्थाहरू आदिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, ● गाउँपालिकाले प्रत्येक वडामा प्राकृतिक विपद् राहत कोषको स्थापना गर्न सहयोग गर्ने, ● गाउँपालिकाले जोखिम अभिलेख राख्ने कार्यलाई निरन्तरता दिने र उद्धार तथा राहत वितरण एकद्वार प्रणालीबाट सञ्चालन गर्ने । ● अतिवृष्टि र अनावृष्टिका कारण उत्पन्न हुने प्रकोपको न्यूनीकरणका लागि जलाधार क्षेत्र र प्राकृतिक मुहानको संरक्षण गर्दै ताल, तलैया र पोखरीको मर्मत सम्भार तथा निर्माण गर्ने, ● प्रभावित समुदायको जीवन रक्षाको लागि तत्कालीन आवश्यकताको पहिचान र प्रतिकार्यको लागि प्रारम्भिक तथ्याङ्कहरू तयार गरी राहत कार्य सञ्चालन गर्ने, ● राहत तथा उद्धार कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक तालिम, प्रविधियुक्त सामग्रीको व्यवस्था गर्ने, ● समुदायमा प्रकोपको सामना गर्न सक्ने र पूर्ववत: अवस्थामा फर्कन सक्ने क्षमताको विकास गराउने, ● प्रकोपमा परेका व्यक्ति तथा घर परिवारलाई तत्काल सुरक्षित सार्वजनिक स्थानमा बसोबासको व्यवस्था गरी आवश्यक सहयोग गर्ने, ● विपद्बाट हुन सक्ने क्षति कम गर्न विपद् जोखिम व्यवस्थापनलाई विकास निर्माणमा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ● स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमामा विपद् जोखिम व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने, ● विकास निर्माणका आयोजना संचालन गर्दा जोखिम क्षेत्रको पहिचान गरी जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गर्ने, ● भू-उपयोग नीति अवलम्बन गरी भूमिको क्षमताको आधारमा भूउपयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने,
--	--

	<ul style="list-style-type: none">● विपद् प्रभावितहरूका लागि जीविकोपार्जन सहयोगार्थ आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,● आकाशे पानी संकलनलाई प्रबर्द्धन गरी कृषि प्रणालीमा उपयोग गर्ने,● खडेरी सहन सक्ने प्रकारका उत्पादन प्रणालीको विकास गर्ने,● गाउँपालिकाले जोखिम न्यूनीकरण गर्नका लागि जोखिम व्यवस्थापन योजना निर्माण, कार्यान्वयन निर्देशिका तथा कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने,● गाउँपालिका भित्रका सार्वजनिक तथा निजी भवनहरू निर्माण गर्दा जोखिम प्रतिरोधात्मक संरचना मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने,
--	---

नापा भूमि गाउँपालिका

प्रमुख कार्यक्रमहरू

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तरीय											
१	विपद् व्यवस्थापन तथा पूर्व तयारीका कार्य	पटक	पालिका		१				१	१००००००		
२	खोज तथा उद्धार टोलीलाई तयार तालिम	पटक	प्रत्येक वडा	१	१	१	१	१	५	२००००००		
३	विपद् व्यवस्थापन कोष	पटक	प्रत्येक वडा र गा.पा.मा						६	१९५३४४४४		
५	भवन निर्माण आचारसंहिता निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने	पटक	गा.पा. कार्यपालिका सदस्यहरु						१	५०००००		
६	समुदाय स्तरमा सचेतनामूलक क्रियाकलाप गर्ने	पटक	सबै वडाहरुमा	१	१	१	१	१	५	२००००००		
७	भूसंरक्षण सम्बन्धी स्थानिय बासिन्दालाई जनचेतना मूलक कार्यक्रम गर्ने	पटक	सबै वडाहरुमा	१	१	१			३	१५०००००		
	वडा नं. १, २, ३											
१	सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	वडा १, २, ३	१					१	५०००००		
२	स्वयमसेवक तालिम	पटक	वडा १, २, ३		१				१	५०००००		
	वडा नं. ४, ५											

१	हिउं पहिरो व्यवस्थापन	पटक	फु र क्याड			१			१	१०००००००		
२	अत्याधिक चिसो बाट जोगाउने	पटक	फु र क्याड			१			१	५००००००		
	जम्मा									४२५३४४४४.२		

नार्पा भूमि गाउँपालिका

अपेक्षित उपलब्धि

जोखिम न्यूनीकरणका लागि विपद्का सम्भाव्य जोखिमको लेखाजोखा, पहिचान, अनुगमन र पूर्वचेतावनी प्रणाली सुदृढ बनाइएको हुनेछ। प्राकृतिक तथा मानवीय कारणबाट हुने विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि स्थानीय सरकार संघसंस्था, क्लब, उपभोक्ता समिति मार्फत् जनसचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको हुनेछ। विपद् जोखिम पूर्वानुमान पूर्वतयारी प्रतिकार्य सम्बन्धि क्षमताको विकास गरी जोखिमको न्यूनीकरणका लागि पूर्वाधार निर्माणका कार्यक्रम संचालन गरिएका हुनेछन्। विपद् पश्चात्को पुनर्लाभ, पुनःस्थापना, पुनर्निर्माण र नव निर्माणका कार्यलाई सबल र उत्थानशील बनाइएको हुनेछ। प्राकृतिक तथा गैर-प्राकृतिक विपद् एवं जोखिम न्यूनीकरण गर्दै विपद् उत्थानशील समाज निर्माण भएको हुनेछ।

८.३ वातावरण संरक्षण र जलवायु परिवर्तन

वातावरण व्यवस्थापन मानव स्वास्थ्य र सुखसँग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिएको विषय हो। स्थानीय तहमा विकास निर्माणका क्रममा वातावरण प्रदुषण जस्ता समस्या टड्कारो रूपमा देखिएका छन्। वायु र जल प्रदुषणले मानिसमा विभिन्न रोगहरू समेत निम्ताएको छ। वातावरण संरक्षण गर्न आवश्यक संरचनागत र संस्थागत व्यवस्था हुन सकेको छैन। प्राकृतिक स्रोत साधनको अनियन्त्रित प्रयोगलाई नियन्त्रण गर्न, विकासका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा वातावरणीय प्रभावको पूर्व मूल्याङ्कन गरेर मात्र सञ्चालनको अनुमति दिने जस्ता कार्य स्थानीय स्तरबाट हुन आवश्यक छ। मानव अनुकूलको वातावरण निर्माणमा सहयोग जुटाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। फोहोर मैला व्यवस्थापन, वृक्षारोपण र संरक्षण, प्राकृतिक स्रोत साधनको समुचित प्रयोग, वातावरण प्रदुषण सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम स्थानीय स्तरबाट सञ्चालन गर्न सकिन्छ। त्यसैगरी जलवायु परिवर्तनको कारण कृषि तथा खाद्यान्न, जलस्रोत, वन जंगल तथा जैविक विविधता, मानव स्वास्थ्य, पर्यटन, उर्जा, सिंचाइ, बसोवास तथा पूर्वाधारमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न थालेको छ। बाढी, पहिरो, डढेलोमा समेत तीव्रता आएका कारण ठूलो मात्रामा धनजनको क्षति हुनुको साथै जीविकोपार्जनमा समेत असर पारी बसाइँसराइ गर्नुपर्ने बाध्यता सिर्जना भएको देखिन्छ। नार्पा भूमि गाउँपालिका जलवायु परिवर्तनको उच्च जोखिममा छ। यहाँका जनताले पनि अति वर्षा, खडेरी, गर्मी र अति चिसोका घटनाहरू वृद्धि भएको महसुस गरेका छन्, जलवायुको अवस्था सरदरभन्दा परिवर्तन भएको पाइन्छ, जसले कृषि, खानेपानी, स्वास्थ्य, वन, जलस्रोत, पर्यटन र अन्य क्षेत्रमा दैनिक जीवन पद्धतिमा समेत असर गरेको छ। तापक्रमका साथै वर्षातको समय, मात्रा र अवधिमा आएको परिवर्तनका कारणले कृषि उत्पादन र खाद्य सुरक्षामा थप नकारात्मक प्रभाव देखिन थालेको छ भने जलवायुको परिवर्तित अवस्था अनुसार खेतीपातीमा सुधार गर्ने सीप र दक्षताको अभावका कारण न्यून आय भएका समुदाय थप मारमा परेका छन्। जलवायु परिवर्तनका प्रभावसँग अनुकूलित हुने तथा प्रतिकूल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने तर्फ नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक छ।

प्रमुख समस्या

- फोहोर मैला उत्सर्जन, प्लाष्टिकजन्य फोहोर निष्कासन र अव्यवस्थित भौतिक निर्माणका कारण वायु र पानीजन्य प्रदुषण, जलकुम्भी, वनमासा, निलो गन्धे, मरट्टी, माइकेनिया जस्ता बाह्य मिचाहा भारको प्रकोप लगायत मुख्य वातावरणीय समस्या रहेका छन्।
- प्रदुषण नियमन सम्बन्धी मापदण्डको कार्यान्वयन नहुनु, प्रदुषकलाई नियमानुसार दण्ड तिराउने व्यवस्था नहुनु, विभिन्न सरोकारवाला तथा नियमनकारी निकायसँग समन्वय हुन नसक्नु, नागरिक सचेतना कम हुनु, वन जंगलको अतिक्रमण तथा ह्रास हुनु, विषादीको प्रयोग, वातावरण संरक्षण र पूर्वाधार विकासबीच सामन्जस्यता स्थापित हुन नसक्नु, भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माणमा क्रमिक रूपमा भएको वृद्धि, वनजंगलको विनाशका कारण जमिनमाथिको वायुमण्डलको तापक्रम बढ्नु,

पर्यटन, कृषि, जैविक विविधता र उर्जा लगायतका क्षेत्रहरू एवं जीविकोपार्जनमा समेत प्रतिकूल प्रभाव पर्नु, जटिल भौगोलिक अवस्था अनुरूपका विभिन्न किसिमका प्रकोपहरू, संवेदनशील तथा जोखिमपूर्ण क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनको बढी असर हुने र नार्पा भूमि गाउँपालिका जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहनु, अनुसन्धान तथा तथ्यांकको कमी हुनु र अन्तर निकाय समन्वय नहुनु, नीति तथा कार्यक्रमहरूमा जलवायुको मुद्दा मूलप्रवाहीकरण र आन्तरिकीकरण नहुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या हुन् ।

चुनौती तथा अवसर

- ढल निकास तथा फोहरमैला व्यवस्थापन, वातावरणमैत्री विकास संस्थागत हुन नसक्नु, खोला सार्वजनिक स्थलहरूबाट ढुंगा, गिट्टी, बालुवाको अत्यधिक र अनियन्त्रित प्रयोग, प्राकृतिक स्रोतको अधिक दोहन, प्लाष्टिक तथा सिसाजन्य वस्तुको दुरुपयोगले पार्ने असर, भूक्षय, स्थानीय तहमा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी चेतनाको अभाव हुनु, नागरिक स्तरमा वातावरण सम्बन्धी दायित्वबोध नहुनु, निश्चित क्षेत्रमा मात्र पर्यटकको अत्यधिक चाप हुनु र विकाससँगै हरित गृह ग्याँसको उत्सर्जन कम गर्नु, विकास आयोजनाले वातावरणमा पारेको असरको अनुगमन गरी नियमन गर्नु तथा जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल प्रभावहरू न्यून गरी अनुकूलन क्षमता वृद्धि गर्नु, आवश्यक पर्ने जनशक्ति, सीप, दक्षताको अभाव तत्काल पुरा गरी प्रभावकारी तुल्याउनु, संवेदनशील र कमजोर भू-बनोट भएको क्षेत्रका संरक्षण गर्नु आदि प्रमुख चुनौती रहेका छन् ।

क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति सोच

“सफा, स्वच्छ, हरित वातावरण र जलवायु उत्थानशील नार्पा भूमि गाउँपालिका”

लक्ष्य

- स्थानीय स्तरमा वातावरण मैत्री विकास मार्फत् सफा, स्वच्छ र हरित वातावरण सहितको समृद्धि हासिल गर्ने,
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण तथा अनुकूलन गर्दै जलवायु परिवर्तन उत्थानशील समाज निर्माण गर्ने ।

उद्देश्य

- स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने उत्पादन तथा पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरू वातावरण मैत्री बनाउनु,
- जैविक विविधता संरक्षण गरी पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्नु,
- सङ्कटापन्न जनता तथा प्राकृतिक स्रोतहरूको जलवायु उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्नु र
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु ।

कार्यनीति तथा रणनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● उत्पादनमूलक उद्योग स्थापना तथा पूर्वाधार निर्माण गर्नु पूर्व वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● वातावरणीय मूल्यांकन आवश्यक हुने उद्योग तथा पूर्वाधारको नीति तथा मापदण्ड तयार गर्ने, ● वातावरणमैत्री उत्पादनहरूलाई विशेष अनुदान तथा प्रोत्साहन गर्ने, ● स्थानीय स्तरमा वातावरण शिक्षा तथा प्रचार प्रसार गर्ने,

<ul style="list-style-type: none"> ● हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन कम गर्ने, ● विभिन्न पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण गर्ने, ● नदी तथा तालजन्य प्रदुषण नियन्त्रण गर्ने, ● जमिन, ध्वनि तथा वायु प्रदुषण रोकथाम गर्ने, ● फोहर मैला व्यवस्थापन गर्ने, ● जलवायु परिवर्तनका असरहरूको जोखिममा रहेका प्राकृतिक स्रोत तथा समुदायको उत्थानशीलता विकास गर्ने, ● सबै स्थानीय तहको अनुकूलन योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सहजीकरण गर्ने, ● कार्बन उत्सर्जन कम गर्ने भूउपयोग तथा प्रविधि प्रयोग गर्ने, ● वन तथा वातावरण संरक्षण गर्ने, ● पर्यावरणीय सन्तुलनका लागि पार्क तथा बगैचा निर्माण गर्ने, ● जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रम संचालन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● वन संरक्षण तथा जलाधार क्षेत्रको व्यवस्थापनबाट कार्बन उत्सर्जन कटौती गर्ने, ● वन, जैविक विविधता तथा जलाधारको संरक्षण एवं सहभागितामूलक व्यवस्थापन गर्ने, ● पर्वतीय पर्यावरणको एकीकृत संरक्षण गर्ने, ● फोहोर मैला व्यवस्थापनका लागि नवीन प्रविधिको प्रयोग गर्ने, ● वन, जलाधार तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण तथा दिगो व्यवस्थापन गर्ने, ● जलवायु परिवर्तनको जोखिममा रहेका जनताको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, ● जलवायु उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन गर्न पूर्वतयारी तथा सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● नार्पा भूमि गाउँपालिकाको जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना बनाइ कार्यान्वयन गर्न सहजीकरण गर्ने, ● दिगो वन व्यवस्थापन गर्दै वनको कार्बन संचित वृद्धि गर्ने, ● एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन गर्दा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रमहरूलाई मूल प्रवाहीकरण गर्ने, ● जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण र स्वच्छ उर्जाका कार्यक्रम विस्तार गर्न निजी क्षेत्रको सहभागिता र लगानीलाई वृद्धि गर्ने, ● विश्वव्यापी तथा स्थानीय रूपमा जलवायुको मुद्दा टड्कारो भैरहेको परिप्रेक्ष्यमा प्रत्येक नागरिकलाई जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सही जानकारी उपलब्ध गराउन गाउँपालिकाले समय समयमा जलवायु सम्बन्धी विज्ञद्वारा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● जलवायु परिवर्तनको असरलाई ध्यानमा राखेर गाउँपालिका अन्तर्गतका उपयुक्त स्थानमा जलवायु परिवर्तनको अभिलेख तयार गर्न कम्तिमा तापक्रम, वर्षा, सापेक्षिक आर्द्रता मापन स्टेसन स्थापना गर्ने, ● जलवायु परिवर्तनको कारणले तापक्रम, वर्षा, सापेक्षित आर्द्रतामा आएको परिवर्तनसँग अनुकूलन हुने विधिबारे जानकारी गराउने र सोही अनुसारका मानवीय क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने, ● नार्पा भूमि गाउँपालिकामा रहेका जलाधार क्षेत्रहरूको पहिचान गरी संरक्षणका उपायहरू अवलम्बन गर्ने, ● नार्पा भूमि गाउँपालिकाभित्र रहेका सबै खोलाहरूको जलाधार क्षेत्रमा भएको भूक्षय खोला कटान नियन्त्रण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिकाभित्र रहेका सार्वजनिक सम्पतिहरू (वन, जंगल, जग्गा, गुम्बा, पाटी, पौवा आदि) को नापजाँच तथा एकीकृत अभिलेख कायम गरी संरक्षणको रणनीति तयार गर्ने,
---	---

<ul style="list-style-type: none"> ● जलाधार, खहरे नियन्त्रण भू-संरक्षण कार्यक्रम संचालन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिका अन्तर्गतका सार्वजनिक सम्पत्तिहरूको प्रबर्द्धन गर्न उपयुक्त विकास योजनाहरू तर्जुमा गर्ने, ● वातावरणीय सौन्दर्य कायम राख्न अभिप्रेरित गर्ने खालका बोर्डहरू राख्ने, ● गाउँपालिका भित्रका सबै विद्यालयहरूमा अनिवार्य रूपमा प्रकृति क्लबहरू गठन गर्ने, ● गाउँपालिका भित्र रहेका विभिन्न किसिमका वनस्पतिका प्रजातिहरू र औषधिजन्य जडिबुटीहरूको अनुसन्धान गरी अभिलेख तयार गरेर त्यसको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने, ● गाउँपालिका भित्रका वन जंगल क्षेत्रमा रहेका विभिन्न किसिमका वन्यजन्तुहरू र लोपोन्मुख वन्यजन्तुहरूको अध्ययन अनुसन्धान र संरक्षणका कार्यक्रमहरू अबलम्बन गर्ने, ● गाउँपालिका/वडा अन्तर्गतका सबै बस्तीहरूमा सरसफाइको व्यापक सचेतना कार्यक्रम अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिका/वडा अन्तर्गतका सबै बस्तीहरूमा संकलन भएको फोहोर मैलाको उचित विर्सजन गर्न डम्पिङ साइटको व्यवस्था गर्ने, ● फोहोरको किसिम स्रोतमै छुट्याएर पुनः प्रयोग (रिसाईक्लङ्ग) गर्ने तथा कम्पोष्ट मल बनाउने, ● गाउँपालिका/वडा अन्तर्गतका सबै बस्तीहरूबाट उत्पन्न हुने तरल फोहोरलाई सुरक्षित विर्सजन गर्ने, ● सडक, नदी किनार, पहिरो, नाङ्गा पाखा आदि क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरी वन क्षेत्रमा कृषि वन प्रबर्द्धन गर्ने, ● सामुदायिक र संरक्षित वन व्यवस्थापन कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● वन क्षेत्रमा हुने बाढी, पहिरो, भूक्षय र आगलागी नियन्त्रणका उपायहरूको सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● मानव र वन्यजन्तु बीचको द्वन्द्वलाई उचित ढंगले व्यवस्थापन गर्ने, ● गाउँपालिका/वडा कार्यालयहरूले आफ्नो हाताभित्र सुन्दर नमुना बगैँचा निर्माण गर्ने र सोही बगैँचालाई नमुना गराइ बस्ती बस्तीमा बगैँचा विस्तार गर्न उत्प्रेरित गर्ने, ● गाउँपालिका अन्तर्गत रहेका दृश्यावलोकनका लागि उपयुक्त स्थानहरूमा वडा मार्फत् आकर्षक पार्कहरू निर्माण गर्ने, ● गाउँपालिकाले वातावरण कोष निर्माण गरी सो कोषको रकम वृक्षारोपण, विरुवा उत्पादन, पहिरो नियन्त्रण लगायतका कार्यक्रममा प्रयोग गर्ने र ● गाउँपालिकाले साभेदारी निजी तथा सार्वजनिक सहकार्यमा वातावरण मैत्री पर्यटकीय हरियाली पार्क तथा पिक्निक स्थलहरूको निर्माण गर्ने ।
---	--

प्रमुख कार्यक्रम
वातावरण संरक्षण

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तरीय											
१	कुहिने र नकुहिने फोहोर छुट्टयाउने समुदायमा जनचेतनामूलक क्रियाकलाप	पटक	प्रत्येक वडा	१	१	१	१	१	५	१००००००	गा.पा	
२	जैविक विविधताहरू वन्यजन्तु, जडिबुटी आदि संरक्षण संबर्द्धन	पटक	पालिका	१	१	१	१	१	५	१००००००	गा.पा. प्रदेश	
३	फोहोर व्यवस्थापनको लागि डस्टविन वितरण गर्ने (कुहिने र नकुहिने)	वडा	सबै वडा	१		१		१	३	६०००००	गा.पा. प्रदेश	
४	वरपरका वनक्षेत्र भित्रका वन्यजन्तु, चराचुरुडी तथा वन पैदावारको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	१	१	५	२५६४००	गा.पा. प्रदेश	
५	प्रदूषण नियन्त्रण तथा वातावरण संरक्षण कार्यक्रम	संख्या		१				१	५	२५६४००	गा.पा. प्रदेश	
	वडा नं. १, २, ३											
१	फोहोरमैला व्यवस्थापन (नार)	पटक	नार	१	१	१	१	१	५	५०००००	गा.पा	
२	फोहोरमैला व्यवस्थापन (मेता)	पटक	मेता	१	१	१	१	१	५	५०००००	गा.पा	
३	फोहोरमैला व्यवस्थापन (च्याँखु)	पटक	च्याँखु	१	१	१	१	१	५	५०००००	गा.पा	
	वडा नं. ४, ५											

१	सरसफाई सम्बन्धित कार्यक्रम तथा वातावरण सम्बन्धी जनचेतनाका कार्यक्रम	वर्ष	क्याड	१	१	१	१	१	५	५०००००	गा.पा	
	जम्मा									५३१६८००		

जलवायु परिवर्तन

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य					अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.	
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५				लक्ष्य
	पालिका स्तरीय											
१	खोज तथा उद्धार टोली तयार गर्ने	पटक	सबै वडाहरुमा						५	५०००००	गा.पा, प्रदेश	
२	खोज तथा उद्धार सामग्री खरिद	पटक	सबै वडाहरु राख्ने						५	२३१६८०५	प्रदेश	
	वडा नं. १, २, ३											
१	वृक्षरोपन कार्यक्रम (नार)	पटक	नार					१	१	५०००००	गा.पा.	
२	वृक्षरोपन कार्यक्रम (मेता)	पटक	मेता					१	१	५०००००	गा.पा.	
३	वृक्षरोपन कार्यक्रम (च्याँखु)	पटक	च्याँखु					१	१	५०००००	गा.पा.	
	वडा नं. ४, ५											
१	हिमाल संरक्षणका बारेमा आधारभूत योजनाका कार्यक्रम	पटक	वडा		१				१	१००००००	प्रदेश	
	जम्मा									५३१६८०५		

प्रमुख कार्यक्रम

- वातावरणमैत्री प्रविधि प्रयोगमा प्रोत्साहन तथा सहूलियत प्रदान गर्ने,
- वन तथा भाडी बुट्यान क्षेत्रको संरक्षण एवं व्यवस्थापन गर्ने,
- महत्वपूर्ण तथा संवेदनशील क्षेत्रको संरक्षण गर्ने,
- नदीको स्वच्छता कायम र हरियाली विस्तार गर्ने,
- वायुप्रदुषण गर्ने उद्योगको अनुगमन तथा नियन्त्रण गर्ने,
- फोहर व्यवस्थापन क्षेत्रको पूर्वाधार निर्माण गर्ने,
- वैकल्पिक उर्जा प्रबर्द्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने,
- प्लाष्टिक जन्य वस्तु तथा अन्य फोहरको व्यवस्थापन तथा प्रशोधन गर्ने,
- जलवायुमैत्री खेती प्रविधि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- स्थानीय अनुकूलन योजना (LAPA) तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने,
- पानीको मुहान संरक्षण कार्यक्रम गर्ने,
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विद्यालय शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- सडक किनारा र खाली रहेका जमिनमा वृक्षारोपणका साथै उद्यान निर्माण गर्ने,
- कृषि र पशुपंक्षीमा आधारित अनुकूलन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
- समुदाय अनुकूलन कार्य योजना (CAPA) तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने ।

अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था, नियमनकारी संयन्त्र तथा संरचनाको विकास भएको हुनेछ । स्थानीय तहका सम्पूर्ण स्थानहरूमा फोहर मैला व्यवस्थापन तथा प्रशोधनका पूर्वाधार विकास भएको हुनेछ । वातावरण स्वच्छता सम्बन्धी जनचेतना विकास भएको हुनेछ । प्राकृतिक स्रोत साधनको पूर्ण रूपमा संरक्षण भएको हुनेछ । खाली जग्गामा बृहत् वृक्षारोपण गरी वनको क्षेत्रफलमा वृद्धि भएको हुनेछ । जलवायु परिवर्तनका असरहरूको न्यूनीकरण, अनुकूलन तथा समयानुकूलन भएको हुनेछ । स्थानीय तहहरूको जलवायु अनुकूलन योजना तयार तथा कार्यान्वयन भएको हुनेछ । जलवायु मैत्री गाउँ (Climate Smart City), हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन न्यूनीकरण तथा अनुकूलन तथा समयानुकूलनका कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुनेछ ।

परिच्छेद नौ

संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र विकास योजना

पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा नापा भूमि गाउँपालिकाको दीर्घकालीन योजनाको प्रारूपलाई मध्यनजर गरी Terms of Reference (TOR) मा उल्लिखित संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र विकास योजनाका उपक्षेत्रलाई समेटिएको छ। यस क्षेत्र अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास योजना, मानव संसाधन विकास र सुशासन जस्ता उपक्षेत्रहरू पर्दछन्। यी उपक्षेत्रहरूको समुचित विकासका लागि गाउँपालिकाले लिएका सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति कार्यनीति प्रमुख कार्यक्रम र अपेक्षित उपलब्धिलाई निम्न अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

९.१ संस्थागत क्षमता विकास योजना

स्थानीय सरकार नागरिकको घरदैलोको सरकार हो। नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय तहलाई विधायकी, अर्धन्यायिक र कार्यकारी अधिकार प्रदान गरेको छ। यस्तो अधिकार प्राप्त स्थानीय सरकार संस्थागत सुशासन, प्रभावकारी सेवा प्रवाह, पारदर्शी वित्तीय व्यवस्थापन, सबल, सक्षम र पूर्ण प्रजातान्त्रिक हुनुपर्दछ। यो जिम्मेवारी पुरा गर्न स्थानीय सरकार संस्थागत रूपमा सक्षम हुनु जरुरी छ।

स्थानीय सरकार आधारभूत सेवा प्रवाहका माध्यमबाट नागरिकको जीवनस्तर सुधारका लागि एकीकृत रूपमा कार्य गर्ने जिम्मेवार निकाय हो। स्थानीय सरकारका अधिकार र जिम्मेवारीहरू कतिको कुशल रूपमा सम्पादन हुन्छन् भन्ने कुरा जनप्रतिनिधि र कर्मचारी प्रशासनको कार्यकुशलता र संस्थागत सेवा प्रवाहको क्षमतामा भर पर्दछ। लोकतान्त्रिक पद्धतिमा राज्यले दिने सेवा प्रवाहको मूल्याङ्कन शासक तथा प्रशासक र सेवाग्राहीको सक्षमतामा भर पर्दछ। संविधान प्रदत्त एकल तथा साभा अधिकार र जिम्मेवारीहरूलाई कुशल रूपमा सम्पादन गरी नागरिकहरूलाई छिटो, छरितो, कम भन्झटिलो, पारदर्शी र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्ने जिम्मेवारी र दायित्व स्थानीय सरकारको कार्य क्षेत्रमा रहेको छ। तसर्थ यस योजनाले नापा भूमि गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता विकास गरी सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता र सुशासनमा पारदर्शिता कायम गर्ने छ। यसले संस्थागत सुदृढीकरणका साथै गाउँबासीलाई प्रवाह गर्ने सेवा सुविधालाई प्रभाकारी बनाउने विश्वास गरिएको छ।

सम्भावना र अवसर

- संविधान प्रदत्त अधिकारको प्रयोग गरी नापा भूमि गाउँपालिकाले संस्थागत क्षमता विकास र सुशासनका लागि आवश्यक स्थानीय कानून, ऐन, नियम, नीति, कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयन गरिरहेको छ।
- एकीकृत सेवा प्रवाहका लागि गाउँपालिकाले प्रशासनिक भवनको निर्माण गरी सबै शाखाहरूलाई व्यवस्थित गर्ने प्रयास गरिरहेको छ।
- गाउँपालिकाले सञ्चालन गर्ने कतिपय कार्यक्रमका लागि आवश्यक पर्ने मानव स्रोतको व्यवस्था गरी परिचालन गर्न पाउने अधिकार पालिकासँग रहेको छ।

समस्या र चुनौती

- कर्मचारी संगठन र व्यवस्थापन (O&M Survey) सर्वै नहुनु,
- भौगोलिक विकटता र यातायात क्षेत्रको पहुँचको अभावका कारण जिल्लाका अन्य पालिकाको तुलनामा मानव संसाधनको आवश्यक उपलब्धता सहजरूपमा हुन नसक्नु,

- गाउँपालिकाका कतिपय वडाका कार्यालय भवन बनेका तर कतिपय वडामा कार्यालय भवन नभएकाले सेवासुविधा प्रवाहमा सहज हुन नसकेको,
- वडाहरूमा सुविधा सम्पन्न सामुदायिक हल नभएकाले सभा, गोष्ठी, तालिम, अन्तर्क्रिया आदि जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नसकिएको,
- गाउँपालिकाका वडाहरूमा स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यक स्रोत, साधन र दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था नहुनु,
- गाउँपालिकालाई संविधान प्रदत्त एकल र साभ्भा अधिकारहरू प्राप्त भए तापनि विकास व्यवस्थापन, वित्तीय व्यवस्थापन, सूचना व्यवस्थापन, सेवा प्रवाह मापदण्ड निर्धारण, राजश्व परिचालन र वित्तीय अनुशासन जस्ता एकल, साभ्भा तथा संघीय कानुनबाट व्यवस्थित अधिकारहरूको प्रभावकारी उपयोगका लागि भौतिक स्रोत साधनको व्यवस्था, नीति, योजना, ऐन/नियम/कार्यविधि तयारी, मानव संसाधन प्राप्त जस्ता कुराहरूमा खासै ध्यान नपुगेको ।

सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम र उपलब्धि सोच

“सक्षम र सबल संस्थागत विकासका माध्यमबाट सेवा प्रवाह”

लक्ष्य:

- गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह र विकास निर्माणमा प्रभावकारिता वृद्धि गरी आम जनतामा समावेशी र सहभागितामूलक असल शासनको अनुभूति गर्ने,

उद्देश्य:

- मूल संविधानको अधिनमा रही सेवामुखी आवश्यक कानुन निर्माण, समयसापेक्ष संशोधन र कार्यान्वयन गर्नु,
- एकीकृत सेवा प्रवाहका लागि प्रविधि मैत्री भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण र मर्मत सम्भार गर्नु,
- समयानुकूल सेवा प्रवाहका लागि दक्ष मानव संसाधनको व्यवस्था गर्नु,
- सेवा बजारहरूको विकास, विस्तार र परिचालन गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● संस्थागत प्रणालीमा आवश्यक सुधार गर्नका लागि आवश्यक कानुन निर्माण, समयसापेक्ष संशोधन र कार्यान्वयन गर्ने, ● एकीकृत सेवा प्रवाहका लागि प्रविधि मैत्री भौतिक पूर्वाधार निर्माण र 	<ul style="list-style-type: none"> ● संघीय तथा प्रादेशिक कानुनको मर्म र स्थानीय आवश्यकतालाई मध्यनजर गरी अधिकार प्रदत्त जनमुखी कानुनहरूको निर्माण र मौजुदा कानुनहरूलाई समयसापेक्ष संशोधन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, ● स्थानीय सरकारबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधालाई छिटो छरितो र प्रभावकारी बनाउन नीति नियम र कानुनका बारेमा जनतालाई सुसुचित गर्ने, ● न्याय सम्पादन र विधेयकहरू तयार गर्न सहजताका लागि कानुन विज्ञको सेवा प्राप्तिको व्यवस्था गर्ने, ● पालिकाको गुरुयोजना लगायत प्राप्त नमुना कानुन अनुसार आवश्यकताका आधारमा ऐन, नियम, विधि तथा कार्यविधि तयार गर्ने,

<p>सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने,</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक जवाफदेही जनप्रतिनिधि र दक्ष, सेवामुखी, पारदर्शी, जिम्मेवार कर्मचारी प्रशासनको विकास गर्ने, ● सेवा बजारहरूको विकास, विस्तार र परिचालन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाका सेवाहरूलाई वडास्तरमा विकेन्द्रीकरण गर्न संस्थागत संरचनाको निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने, ● गाउँपालिकाबाट प्रवाह गरिने सामाजिक विकासका क्षेत्र कृषि, पशुपालन, स्वास्थ्य, शिक्षा र वातावरण संरक्षणलाई घरदैलोमा नै सेवा प्रवाह गर्न संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गर्ने, ● गाउँ तथा वडा पालिकाले गर्ने निर्णयहरूमा सबै पक्षको सहभागिता, पारदर्शिता, जवाफदेहिता तथा दिगोपनाका लागि संस्थागत संरचना तयार गर्ने, ● गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सेवा प्रवाह सम्बन्धी आवश्यक जानकारी भएको वडापत्र तयार गरी सार्वजनिक स्थानमा राख्ने, यो वडापत्रलाई पाँच वर्षभित्रमा जनतासँग नार्पा भूमि गाउँपालिका नामक Digital Apps बनाई प्रयोगमा ल्याउने, ● गाउँपालिकाका विकास निर्माण कार्यहरूको वार्षिक कार्यतालिका बनाउने र तदनुसार कार्यान्वयन गर्ने, ● स्पष्ट जिम्मेवारी तोक्ने र मापदण्ड सहित कार्यान्वयनको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने, ● गाउँपालिकाबाट सञ्चालन हुने विकास निर्माणका प्रमुख परियोजनाहरूको विवरण भएको सूचना बोर्ड सम्बन्धित स्थानमा टाँस्ने, ● गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको स्पष्ट, समयबद्ध र कति दिनमा के के हुने खाका सार्वजनिक गर्ने र तदनुसार नभएमा कारणसहित स्पष्टीकरण दिनुपर्ने परिपाटीको विकास गर्ने, ● गाउँपालिकाको कर्मचारी संरचनालाई समावेशी बनाउन नियुक्ति, जिम्मेवारी बाँडफाँड, लैङ्गिक, जातीय, वर्गीय, क्षेत्रीय समावेशीकरणको मान्यतालाई कडाइकासाथ लागू गर्ने, ● गाउँपालिका र वडास्तरका विकास निर्माणका क्रियाकलापहरूमा समावेशी ढाँचा र सहभागितामूलक पद्धति अवलम्बन गर्ने, योजना छनौट, कार्यान्वयन, व्यवस्थापन, अनुगमन, मूल्यांकनका संयन्त्रहरूमा महिलाको सहभागिता कम्तिमा ३३ प्रतिशत, सीमान्तकृत वर्गको २० प्रतिशत सहभागिता सुनिश्चित गर्ने, ● विकास निर्माणका आयोजनाहरूको बाँडफाँड र बजेट विनियोजन क्षेत्रीय (भेगीय) सन्तुलन कायम गर्ने, ● सेवा प्रवाहलाई डिजिटल प्रणालीमा रूपान्तरण गर्ने, ● Digital Apps मार्फत् सूचना दिनेलिने सिफारिस गर्ने साथै कर तथा अन्य शुल्कहरूको भुक्तानी दिनेलिने समेत गर्ने, ● गाउँपालिका र वडा स्तरमा तथ्याङ्कहरूको आय व्ययको लेखा अभिलेखीकरण Digital Apps प्रणालीमा ल्याउने, ● गाउँपालिकाका विभिन्न विषयगत शाखाहरूबाट हुने कामहरूको समन्वय गर्ने र सेवा प्रवाहमा एकद्वार प्रणाली लागू गर्ने,
---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाको केन्द्रमा कम्तिमा एक बैंक स्थापनाको लागि वित्तीय संस्थाहरूसँग पहल गर्ने, ● गाउँपालिकामा प्राप्त हुने भुक्तानी कारोवारहरू बैकिङ्ग प्रणाली मार्फत् गर्न व्यवस्था मिलाउने, ● विकास निर्माणका क्षेत्रमा हुने कारोवार तथा राजश्व संकलन सम्बन्धी आय तथा भुक्तानी समेत बैकिङ्ग प्रणालीमा आवद्ध गर्ने, ● गाउँपालिका तथा वडाहरूमा प्रयोग हुने कार्यालय व्यवस्थापन वा कार्यक्रम संचालनका साधनहरू सम्भव भएसम्म स्थानीय साधन/श्रोतमा (खाजा, भोला, अतिथि सत्कार सामग्रीहरू लगायतका अन्य सम्भाव्य सामग्रीहरू) आधारित गराउदै लैजाने, ● विकास निर्माणका काममा संभव भएसम्म स्थानीय श्रोत सामग्रीहरू र जनशक्तिको प्रयोग गर्ने (काठ, दाउरा, ढुङ्गा, माटो, वालुवा आदि), ● गाउँपालिकाबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा समन्वय गरी दोहोरो प्रणालीको अन्त्य गर्ने, ● गाउँपालिका क्षेत्रमा क्रियाशील सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको कार्यक्रमहरूमा समन्वय गर्ने र संस्थागत जिम्मेवारीको परिपाटी बसाउने, ● जनतामा प्रवाहित हुने सेवा एकीकृत गर्न हरेक क्रियाकलापमा गाउँपालिका वा वडाको स्वीकृति र समन्वयमा सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिका तथा यसका वडाहरू सुविधा सम्पन्न कार्यालय भवनहरू निर्माण गरी तिनीहरूमा Optical Fibre जडान गर्न प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने, ● गाउँपालिकाका हरेक विषयगत कार्यालयहरू र वडा कार्यालयहरूको भौतिक विकास तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गरी संस्थागत क्षमता बढाउने, ● प्रत्येक विषयगत कार्यालयहरूमा प्राविधिक जनशक्ति (जस्तै, ईन्जिनियर, स्वास्थ्यकर्मी, पशु चिकित्सक, कृषि विज्ञ, जनस्वास्थ्य निरीक्षक आदि) को व्यवस्था गर्ने ● कर्मचारीहरू नियुक्ति गर्दा आवश्यक प्राविधिक सीप र दक्षतालाई आधार बनाउने, ● कर्मचारीको पेशागत सीप तथा क्षमता अभिवृद्धिका लागि नियमित तालिमहरूको व्यवस्था मिलाउने, ● जन प्रतिनिधिहरूलाई योजना निर्माण, बजेट निर्माण, लेखा तथा विकास प्रशासन, नेतृत्व विकास र कार्यान्वयनको क्षेत्रहरूमा समयबद्ध अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिका तथा वडाहरूका महत्वपूर्ण सार्वजनिक स्थानहरूमा स्वच्छ खानेपानी तथा व्यवस्थित शौचालयहरूको व्यवस्था गर्ने, ● गाउँपालिकाका कर्मचारीहरू तथा जनप्रतिनिधिहरूको क्षमता अभिवृद्धिको लागि अवलोकन अध्ययन भ्रमण कार्यक्रम आवश्यकता अनुसार सञ्चालन गर्ने,
--	--

	<ul style="list-style-type: none">● गाउँपालिकाको केन्द्रमा कर्मचारी आवासगृहका साथै जन प्रतिनिधि तथा अतिथिहरूका लागि सुविधा सम्पन्न अतिथि गृहको निर्माण गर्ने ।
--	--

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तरीय											
१	वैठक/ छलफल	पटक	गा.पा./वडा	१२	१२	१२	१२	१२	६०	१००००००	गाउँपालिका	२
२	पुरस्कृत/ प्रोत्साहन	पटक	गा.पा./वडा	३	३	३	३	३	१५	५०००००	गाउँपालिका	६
३	MTEF मध्यम कालिन संरचना निर्माण	पटक	पालिका स्तरीय						!	१००००००	गा.पा.	१
४	बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री कार्यालय व्यवस्थापन	वटा	कार्यालय (वडा/ वन शाखाहरु)	१	१	१	१	१		६०००००	गाउँपालिका	३
५	गा.पा.को प्रशासनिक भवन निर्माण, रङ्गरोगन एवम् फर्निचर व्यवस्थापन	पटक	गा.पा.					१	१	१०९६७२२२	गाउँपालिका	६
६	जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुलाई अवलोकन भ्रमण	पटक	गा.पा./वडा	१	१	१	१	१	५	१००००००		
७	लै.स.सा.स. (लक्षित वर्ग तथा यौनिक अल्पसंख्यक समेत) क्षमता विकास तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम	पटक	गा.पा./वडा	१	१	१	१	१	५	१५०००००	गाउँपालिका	
८	शिक्षाको गुरुयोजना	पटक	पालिका स्तरीय						!	१५०००००	गा.पा.	१
९	पर्यटन गुरुयोजना / संभाव्यता अध्ययन	पटक	पालिका स्तरीय						!	१५०००००	गा.पा.	१

१०	स्वास्थ्य गुरुयोजना / संभाव्यता अध्ययन	पटक	पालिका स्तरीय						!	१५०००००	गा.पा.	१
	जम्मा									२१२६७२२२		

नार्पा भूमि गाउँपालिका

उपलब्धि:

सेवा प्रवाहमा सबलीकरण, विकास निर्माणमा प्रभावकारिता, समावेशिता र सहभागितामा वृद्धि भएको हुनेछ । मूल संविधानको अधिनमा रही सेवामुखी आवश्यक कानून निर्माण, समयसापेक्ष संशोधन र कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ । एकीकृत सेवा प्रवाहका लागि प्रविधि मैत्री भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण र मर्मत सम्भार गरिएको हुनेछ । समयानुकूल सेवा प्रवाहका लागि दक्ष मानव संसाधनको व्यवस्था गरिएको हुनेछ । सेवा बजारहरूको विकास, विस्तार र परिचालन गरिएको हुनेछ ।

९.२ मानव संसाधन विकास

नार्पा भूमि गाउँपालिकामा विभिन्न तहमा गरी जम्मा ४१ कर्मचारी र २५ जनप्रतिनिधि रहेका छन् । एकीकृत सेवा प्रवाहका लागि सुविधा सम्पन्न आफ्नै प्रशासनिक भवन निर्माणको चरणमा रहेको छ । कार्यालयलाई चलायमान बनाउन मानिसमा ज्ञान, सीप, अनुभव र आवश्यक स्रोत साधन चाहिन्छ । त्यसैले मानव संसाधनको क्षमता विकास भनेको गाउँपालिकाको खर्च नभई लगानी हो भन्ने कुरा बुझ्नु पर्दछ । मानव संसाधनको विकास र पेशागत कार्यक्षमता वृद्धि गरी सेवा प्रवाहलाई छिटो छरितो र प्रभावकारी बनाउनु नै यसको मुख्य अभिप्राय रहेको छ ।

सम्भावना र अवसर

- गाउँपालिकाले मानव संसाधनको विकासका लागि शैक्षिक संस्थाको संस्थागत विकास गरी ट्वाइट कलर जब गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने र पूर्वाधार निर्माण, कृषि क्षेत्रको विकास, पर्यापर्यटन तथा जलपर्यटन र व्यावसायिक सीपमूलक क्षेत्रको विकास गरी अधिक मात्रामा मानिसलाई रोजगारी र आयआर्जनमा जोड्न सक्ने सम्भावना रहनु,
- गाउँपालिका भित्रका मानव संसाधनलाई जीवन उपयोगी सीप विकासका लागि आवश्यक स्वरोजगार मूलक तालिम तथा प्रशिक्षण दिई उनीहरूलाई विभिन्न क्षेत्रमा परिचालन गर्न सक्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई रहनु,
- कृषि सहकारीका माध्यमबाट किसानहरूलाई कृषि तथा पशुपालनका क्षेत्रमा व्यावसायीकरण गराई मानव संसाधनलाई स्वरोजगार बनाउने सम्भावना रहेको छ ।

समस्या र चुनौती

- भौगोलिक विकटता र सुरक्षित यातायात पूर्वाधारको कमी हुनु,
- मानव संसाधन विकासका लागि संस्थागत कार्ययोजना नहुनु, विभिन्न क्षेत्रका दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने संस्थागत संरचना र सीप विकास तालिम सञ्चालन नहुनु,
- आफ्नो गाउँठाउँको श्रमप्रति विश्वस्त नहुनु, त्यस किसिमको सामाजिक परिवेश नबन्नु र सीपयुक्त मानव स्रोत पनि विदेश पलायन हुनु,

सोच:

“जनमुखी सेवा प्रवाहका लागि दक्ष र जनउत्तरदायी मानव संसाधन”

लक्ष्य:

- दक्षता सहितको द्रुत सेवा प्रवाहका लागि जनमुखी प्रशासनिक सेवाको विकास गर्ने,

उद्देश्य

- कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरूको क्षमता विकास गर्नु,

- सेवा बजारको क्षेत्र विस्तार गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● कर्मचारी र जनप्रतिनिधिहरूलाई पेशागत क्षमता विकास गरी कार्य दक्षतामा वृद्धि गर्ने, ● सेवा बजारहरूको विकास र विस्तार गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● कर्मचारीको पेशागत दक्षतालाई समयानुकूल बनाउन नेतृत्व विकास तथा प्रविधिसँग सम्बन्धित सीप विकास तालिमको व्यवस्था गर्ने, ● जननिर्वाचित प्रतिनिधिको काम, कर्तव्य, अधिकार, जिम्मेवारी र सुशासनबारे अनुशिक्षण कार्यक्रम संचालन गर्ने, ● गाउँपालिकाको कर्मचारी संरचनालाई समावेशी बनाउन नियुक्ति र जिम्मेवारी बाँडफाँड गर्दा अपाङ्ग, लैङ्गिक, जातीय, वर्गीय, क्षेत्रीय समावेशीकरणको मान्यतालाई कडाइका साथ लागू गर्ने, ● गाउँपालिकाका विभिन्न विषयगत शाखाहरूबाट हुने कामहरूको समन्वय गर्ने र सेवा प्रवाहमा एकद्वार प्रणाली लागू गर्ने, ● प्रत्येक विषयगत कार्यालयहरूमा प्राविधिक जनशक्ति (जस्तै, ईन्जिनियर, स्वास्थ्यकर्मी, पशु चिकित्सक, कृषि विज्ञ, जनस्वास्थ्य निरीक्षक आदि) को व्यवस्था गर्ने, ● कर्मचारीहरू नियुक्ति गर्दा आवश्यक प्राविधिक सीप र दक्षतालाई आधार बनाउने, ● कर्मचारीको पेशागत सीप तथा क्षमता अभिवृद्धिका लागि नियमित तालिमहरूको व्यवस्था मिलाउने, ● जन प्रतिनिधिहरूलाई योजना निर्माण, बजेट निर्माण, लेखा तथा विकास प्रशासन, नेतृत्व विकास र कार्यान्वयनका क्षेत्रहरूमा समयबद्ध अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ● गाउँपालिकाका कर्मचारीहरू तथा जनप्रतिनिधिहरूको क्षमता अभिवृद्धिको लागि अवलोकन अध्ययन भ्रमण कार्यक्रम आवश्यकता अनुसार सञ्चालन गर्ने, ● कृषि तथा पशुपालनका सेवा बाक्लो बनाउन अगुवा कृषकहरूबाट छनौट गरी कृषि तथा पशु सेवा कार्यकर्ताको तालिम प्रदान गर्ने, ● खानेपानी मर्मत सेवाहरूका लागि खानेपानी उपभोक्ता समूहबाटै सहभागी छनौट गरी तालिम प्रदान गर्ने, ● गाउँपालिकाको केन्द्रमा कर्मचारी आवास गृहका साथै जन प्रतिनिधि तथा अतिथिहरूका लागि सुविधा सम्पन्न अतिथि गृहको निर्माण गर्ने ।

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	लक्ष्य						अनुमानित लागत रु.	श्रोत व्यर्होने निकाय	प्राथमिकता नं.
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	लक्ष्य			
	पालिका स्तरीय											
१	कर्मचारी संगठन र व्यवस्थापन (O&M) सर्भे	जना	गा.पा. क्षेत्रभर	१					१	२००००००	गाउँपालिका	१
२	जनप्रतिनिधिहरुलाई नेतृत्व तथा क्षमता विकास	पटक	गा.पा. क्षेत्रभर	१	१	१	१	१	५	३००००००	गा.पा.	१
३	कर्मचारी क्षमता विकास तालिम	पटक	गा.पा. क्षेत्रभर			१			३	१८५००००	गा.पा.	१
४	न्यायिक समितिको तालिम	पटक	गा.पा. क्षेत्रभर				१		३	१८५००००	गा.पा.	१
५	राजश्व सफ्टवेयर तालिम		पालिका स्तरीय	१					३	८५००००	समानिकरण अनुदान	१
६	करदाता शिक्षा तालिम		पालिका स्तरीय			१			%	१००००००	समानिकरण अनुदान	२
७	सबै विद्यालयहरुमा नेटको विस्तार	पटक	पालिका स्तरीय		१				!	१००००००	गाउँपालिका	२
८	डिजिटल प्रयोग सम्बन्धी जनप्रतिनिधि तालिम	पटक	पालिका स्तरीय		१				!	८०००००	गाउँपालिका	२
९	लिजा सम्बन्धी कार्यक्रम	पटक	गा.पा.	१					१	३३६७२२२	गा.पा.	
१०	शिक्षकलाई उत्कृष्ट शिक्षक घोषणा गर्ने	पटक	गा.पा. क्षेत्रभर	१	१	१	१	१	५	५०००००	गाउँपालिका	५

११	उत्कृष्ट कार्यालय सहायकलाई प्रोत्साहन	पटक	गा.पा. क्षेत्रभर	१	१	१	१	१	५	५०००००	गाउँपालिका	४
१२	सेवा करारमा पदपूर्ति सम्बन्धी प्रक्रिया	पटक	गा.पा. क्षेत्रभर		१		१		२	६०००००	गाउँपालिका	३
१३	जनप्रतिनिधिहरुलाई चेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	गा.पा. क्षेत्रभर		१	१	१	१	५	२५०००००	गाउँपालिका र प्रदेश	६
१४	सरोकार निकायहरु बीच स्थानीय राजश्व सम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम	पटक	पालिका स्तरीय	१					१	५५००००	समानीकरण अनुदान	२
१५	वडा सचिव र जनप्रतिनिधिहरुलाई आर्थिक ऐन कार्यान्वयन सम्बन्धी अभिमुखीकरण	पटक	पालिका स्तरीय	१				१	१	७०००००	समानीकरण अनुदान	२
जम्मा										२१२६७२२२		

अपेक्षित उपलब्धि

जनप्रतिनिधिहरूमा समयानुकूल क्षमता वृद्धि भएको हुनेछ । कर्मचारीहरूको पेशागत दक्षता निरन्तर अध्यावधिक गर्ने कार्यक्रम संचालन गरिएको हुनेछ । जनताको दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित सेवा बजारको क्षेत्र विस्तार गरिएको हुनेछ ।

९.३ सुशासन

संघीयताको कार्यान्वयनसँगै जनताको घरआँगनको सरकारका रूपमा स्थानीय सरकार रहेको छ । केन्द्रीकृत शासनबाट सन्तुष्ट हुन नसकेका जनताका आशा र अपेक्षालाई पुरा गर्ने दायित्व स्थानीय सरकारलाई रहेको छ । आम नागरिक विशेष गरी विपन्न तथा पछाडि परेका वर्ग समुदायले स्थानीय सरकारबाट ठूलो अपेक्षा राखेका छन् । संवैधानिक व्यवस्था, कानुनी शासन र जनअपेक्षा अनुसार कुशल, पारदर्शी, जवाफदेही ढंगले स्थानीय शासन संचालन गरी सेवा प्रवाह र विकास कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने अहम् दायित्व स्थानीय सरकारमा रहेको छ ।

बदलिँदो परिवेशसँगै सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनमा सिर्जनात्मक र वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्न जरुरी देखिएको छ । संगठन तथा क्षमता विकास, कर्मचारी व्यवस्थापन र अन्तर सरकार, निजी तथा गैर सरकारी संस्था साभेदारीको माध्यमबाट सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनलाई नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउनेतर्फ गाउँपालिकाले विशेष ध्यान दिन आवश्यक छ ।

गाउँपालिकाबाट हालसम्म ३३ वटा ऐन, नियम, कार्यविधि निर्माण, प्रमाणीकरण र स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन भई कार्यान्वयनमा रहेका छन् वा छैनन् । संविधानले व्यवस्था गरेका कतिपय ऐन, नियम अझै बनाउनु पर्ने छ । सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया मार्फत् नागरिक समाज र संघ संस्था समेतको सहभागितामा योजना तर्जुमाको अभ्यास गरी सभाबाट स्वीकृत बजेट तथा नीति कार्यक्रमलाई वेवसाइट र सूचना पाटी मार्फत् सार्वजनिक गर्ने अभ्यास गरिएको छ ।

सम्भावना र अवसर

- शासकीय स्वरूप संघीय संरचनामा गइ स्थानीय सरकारलाई कानुनी, विधायकी र कार्यकारी अधिकार प्रदान गर्नु,
- सुशासन कायम गर्नका लागि स्थानीय सरकारलाई आवश्यक पर्ने कानुनहरू आफै पारदर्शी रूपमा निर्माण गर्ने कानुनी अधिकार रहनु,
- कर्मचारी प्रशासन तथा जनप्रतिनिधि प्रत्यक्ष रूपमा जनताप्रति जवाफदेही हुने कानुनी प्रावधानहरू निर्माण हुनु,
- वित्तीय संघीयताको कार्यान्वयनले प्राकृतिक स्रोत साधनको सदुपयोग र स्थानीय राजश्वको प्रयोग स्थानीय स्तरमा नै हुने अवसर प्राप्त हुनु,
- सार्वजनिक जीवनका व्यक्तिहरूले सार्वजनिक सेवाका सिद्धान्तको परिपालना परिपाटीको सुरुआत हुनु र
- राज्यले भ्रष्टाचार शून्य सहनशीलताको नीति लिएको र सेवाग्राही सुशासन तथा भ्रष्टाचारप्रति सजक र सचेत हुनु ।

समस्या र चुनौती

- जनप्रतिनिधि शासकको मानसिकताबाट मुक्त भइ सेवक र जनउत्तरदायी हुन नसक्नु,
- कर्मचारी प्रशासन नतिजामुखी भन्दा प्रक्रियामुखी भइ पारदर्शी र जनउत्तरदायी नहुनु,

- सुशासन कायम गर्नका लागि मौजुदा कानुनहरू दोहोरो अर्थ दिने र प्रक्रियामुखी तथा आवश्यक पर्ने सबै कानुनहरूको निर्माण नहुनु,
- शासकीय स्वरूप संघीयतामा गए पनि प्रशासनिक मानसिकता संघीयताको भावना अनुरूपको नहुनु,
- दलीय निर्वाचनबाट निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूमा दलीय मानसिकताबाट माथि उठ्न नसक्नु,
- कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरूले सदाचारयुक्त आचरण निर्माण गर्न नसक्नु,

सोच:

“नतिजामुखी र जनसेवी सार्वजनिक प्रशासन सुशासनको आधार”

लक्ष्य:

- जनमुखी र जनअपेक्षा अनुसारका छिटो, छरितो, सरल एवं न्यायिक रूपमा सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्ने,

उद्देश्य:

- पारदर्शी रूपमा कानुनी शासनको प्रत्याभूति गराउनु,
- जवाफदेही उत्तरदायी र समानतामा आधारित सेवा प्रवाह गर्नु,
- गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरू पारदर्शी बनाउनु,
- सेवा प्रवाह जवाफदेही र पूर्ण सहभागितामूलक बनाउनु,
- आर्थिक तथा विकासका गतिविधिहरू पारदर्शी रूपमा संचालन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाले सम्पादन गर्ने सम्पूर्ण सेवाहरू पारदर्शी बनाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाले गर्ने सार्वजनिक सरोकारका हरेक निर्णयहरू वेभसाइट, सामाजिक सञ्जाल, सूचना पाटी र आम सञ्चारका माध्यमबाट सार्वजनिक गर्ने, ● गाउँपालिकाको सम्पूर्ण आय व्यय विवरण नियमित रूपमा वेभसाइट, सामाजिक सञ्जाल, सूचना पाटी र आम सञ्चारका माध्यमबाट सार्वजनिक गर्ने, ● आर्थिक, सामाजिक तथा पूर्वाधार विकास कार्यहरूको प्रगति विवरण वेभसाइट, सामाजिक सञ्जाल, सूचना पाटी र आम सञ्चारका माध्यमबाट सार्वजनिक गर्ने, ● प्रत्येक योजनाहरूको सम्पन्नतापछि सार्वजनिक लेखा परीक्षण गर्ने, ● अध्ययन, अनुसन्धान, मूल्याङ्कन र अनुगमन प्रतिवेदन वेभसाइट, सामाजिक सञ्जाल, सूचना पाटी र आम सञ्चारका माध्यमबाट सार्वजनिक गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● योजना चक्रको हरेक तहमा समावेशता सहितको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाद्वारा निर्माण गरिने योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा बस्ती स्तरका आम जनताको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने, ● उपभोक्ता समिति छनौटमा सीमान्तकृत, विपन्न, असहाय, लैंगिक समावेशी सहभागिताको सुनिश्चित गर्ने,

	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाले संचालन गर्ने हरेक योजनाहरू कार्यान्वयन गर्दा सम्भव भएसम्म जनसहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● अन्तर सरकारी स्तरको सहकार्य वृद्धि गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● योजनाहरूको विवरण आदान प्रदान गर्ने, ● संघ, प्रदेश र पालिकाबीच विकास प्रशासन, बजेट, कार्यक्रम र रणनीतिहरूका बारेमा अन्तरसम्बन्ध स्थापना तथा समन्वय गर्ने,
<ul style="list-style-type: none"> ● अन्तर योजना तथा परियोजनाहरू बीच सहकार्य वृद्धि गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● पालिका क्षेत्रमा कार्यरत संघ, संस्था, आयोजना तथा परियोजना र कार्यरत निकायबीच अन्तरसम्बन्ध स्थापना तथा समन्वय गर्ने,

नापा भूमि गाउँपालिका

प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं	बिषयगत क्षेत्र र योजना तथा कार्यक्रमको नाम	इकाई	कार्यान्वयन हुने स्थान	५ वर्षको लक्ष					५ वर्षको लक्ष्य जम्मा	अनुमानित लागत रु.	लागत सहभागिता
				वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५			
1	२४ घण्टा सेवा प्रवाह गर्नुपर्ने सेवालार्ई व्यवस्थापन गर्ने	नियमित	गा.पा.	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	१,०००,०००	गा.पा.
2	नीति, कानून तर्जुमा एवम् निर्माण	नियमित	गा.पा.	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	५००,०००	गा.पा.
3	विद्युतीय सामग्री तथा ईन्टरनेट खरिद, संचालन एवम् व्यवस्थापन								२	५००००००	
4	आन्तरिक लेखा प्रणालीको प्रयोग	पटक	गा.पा. / वडा	१	१	१	१	१	५	१००००००	पालिका
5	राजस्व परिचालनमा पारदर्शिता, निश्चलता कायम								१०	२१३३६११	
६	गाउँपालिकाको सार्वजनिक लेखा परीक्षण	पटक	पालिका स्तरीय						५	१००००००	
	जम्मा सुशासन रु									१०,६३३,६११	

अपेक्षित उपलब्धि:

पारदर्शी रूपमा कानुनी शासनको प्रत्याभूति गराएको हुनेछ । जवाफदेही, जनउत्तरदायी र समानतामा आधारित सेवा प्रवाह संचालन भइरहेका हुनेछन् । गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरू जनमुखी र पारदर्शी हुनेछन् । सेवा प्रवाह जवाफदेही र पूर्ण सहभागितामूलक हुनेछन् । आर्थिक तथा विकासका गतिविधिहरू पारदर्शी रूपमा संचालन गरिएका हुनेछन् ।

नार्पा भूमि गाउँपालिका

परिच्छेद दश

योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्यांकन

नार्पा भूमि गाउँपालिकाको समग्र विकास योजनाको कार्यान्वयन एउटा महत्वपूर्ण चुनौतीको विषय हो । विकासका लागि प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयन गाउँपालिकाको आन्तरिक क्षमता र सरोकारवालाबाट प्राप्त हुने सहयोग र सहकार्यमा भर पर्दछ । यस आवधिक योजना तर्जुमाले गाउँपालिकाको योजना अवधिमा आफ्नो वित्तीय तथा संस्थागत अवस्थामा सुदृढ गरेको हुनेछ । यो योजनाले संघ, प्रदेश, निजी क्षेत्र, सहकारी, गैरसरकारी संघसंस्थाहरू र समुदायबाट यथेष्ट विश्वास आर्जन गरी सहयोग र सहभागिता प्राप्त गरी कार्यान्वयन हुनेछ । यसका आधारमा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्यांकनलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउनका लागि तथ्याङ्क प्रणाली, योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन, आयोजना बैंक, तहगत सम्बन्धता र अन्तर सरकार समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र जोखिम व्यवस्थापन क्षेत्रको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति, प्रमुख कार्यक्रम र उपलब्धि समेत तयार गरी यस अध्यायमा समेटिएको छ ।

१०.१ तथ्याङ्क प्रणाली

नेपालको संविधान २०७२ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको तथ्याङ्कीय अधिकार स्पष्ट किटानी गरेको छ । उत्पादित तथ्याङ्क तीन तहका सरकारका नीति तथा योजना तर्जुमा, अनुगमन र मूल्यांकनका साथै विकासको दीर्घकालीन सोच, दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्नका लागि वस्तुगत आधार बन्न सक्नेछन् । प्रशासनिक अभिलेख, सूचना व्यवस्थान प्रणाली, अध्ययन अनुसन्धानका प्रतिवेदनको प्रशोधन र विश्लेषणबाट समेत तथ्याङ्क उत्पादन भै रहेको छ । तथ्याङ्क प्रणालीको विकासको लागि राष्ट्रिय रणनीति तर्जुमा भएको र नयाँ तथ्याङ्क ऐन तर्जुमाको चरणमा छ । योजना अवधिमा स्थानीय तहबाट उत्पादित यी तथ्याङ्कहरू राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीमा आबद्ध भएमा योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली सुदृढ गर्न सहयोग गर्ने छ ।

सम्भावना र अवसरहरू

- स्थानीयगत तथ्याङ्क संकलन र व्यवस्थापन गर्ने जिम्मा स्थानीय सरकारलाई दिनु, स्थानीय स्तरको तथ्याङ्क संकलन र व्यवस्थापनमा सहजीकरण र सहकार्य गर्न केन्द्रीय तथा प्रादेशिक तथ्याङ्क विभाग तयार रहनु, छिटो र छरितो रूपमा तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र वितरण गर्न सघाउ पुऱ्याउन सक्ने नयाँ प्रविधिहरू विकास हुँदै जानु, नीति तथा योजना आयोगद्वारा सामाजिक आर्थिक विकासका मानक सूचकहरूको स्पष्ट पहिचान हुनु, गुणस्तरीय तथ्याङ्कको प्रयोगका लागि स्थानीय तह, प्रदेश सरकार र नेपाल सरकार प्रतिबद्ध रहनु आदि यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

समस्या तथा चुनौतीहरू

- संरचना नयाँ हुँदा जिल्ला र स्थानीय स्तरमा तथ्याङ्क खण्डीकृत गर्न कठिनाइहरू रहनु, तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न आवश्यकता अनुसारको दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नहुनु, तथ्याङ्कहरू एकीकृत नहुँदा प्रयोगमा एकरूपता कायम गर्न नसक्नु आदि यस क्षेत्रका समस्याहरू हुन् ।
- स्थानीय तहबाट एकीकृत प्रणालीमा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु, तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजना तर्जुमा गर्ने र योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको आधारशीला तय गर्नु, स्थानीय तह, प्रदेश सरकार र केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले लिने तथ्याङ्कहरूको संकलन र प्रशोधन मानकहरूमा एकरूपता कायम गर्नु, तथ्याङ्कको मूल्य र महत्वबारे सचेतना जगाउनु, तथ्याङ्कको प्रयोग दक्षता वृद्धि गर्नु, तथ्याङ्कको प्रयोगमा एकरूपता कायम गर्नु आदि यस क्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् ।

सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति
सोच

“तथ्यमा आधारित सूचनामूलक एकीकृत तथ्याङ्क प्रणाली”

लक्ष्य

- तथ्यमा आधारित नीति, नियम, कानून र यसको कार्यान्वयनका लागि विश्वसनीय तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गर्ने,

उद्देश्य

- तथ्यमा आधारित विश्वसनीय आधुनिक तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गर्नु,
- पारदर्शी, जवाफदेही, जनमुखी शासन संचालनका लागि विश्वसनीय, तथ्यपरक र प्रभावकारी तथ्याङ्क उपयोग गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● दिगो विकासको लागि स्थानीय स्तरका तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गर्ने, ● तथ्याङ्कको संकलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन र प्रकाशनलाई व्यवस्थित बनाउने । ● तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र वितरण प्रणालीको आधुनिकीकरण गर्ने । ● गाउँपालिका कार्यालयले प्रशोधन गरेका सूचना भरपर्दा माध्यम मार्फत् सार्वजनिक गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● केन्द्रीय तथा प्रादेशिक तथ्याङ्क विभाग, विश्वविद्यालय, सरकारी कार्यालय र निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन र प्रकाशन गर्ने, ● आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सूची तयार गरी नियमित तथ्याङ्क संकलन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने, ● आवश्यकता पहिचान गरी विषयगत तथ्याङ्कहरू संकलन गर्ने, ● स्थानीय तहगत तथ्याङ्क सम्बन्धि कर्मचारी तथा विज्ञहरूको क्षमता र दक्षता वृद्धि गर्ने, ● आयोजना सञ्चालन अवस्थाको तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण गर्ने कार्यलाई नियमित रूपमा संचालन गर्ने, ● तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र वितरणका लागि उपलब्ध विधि र प्रविधिहरूको उच्चतम प्रयोग गर्ने, ● स्थानीय तथ्याङ्क वेब पोर्टल निर्माण गरी तथ्याङ्कहरूको एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन र वितरण गर्ने, ● विषयगत क्षेत्रहरूमा सम्बन्धित तथ्याङ्कहरूको प्रशोधन गरी नक्साङ्कन गर्ने, ● वेब पोर्टल र विभिन्न प्रकाशन मार्फत् तथ्याङ्कको नियमित प्रकाशन गरी प्रयोग कर्ताको आवश्यकता पूर्ति गर्ने, ● तथ्याङ्कको प्रशोधन र विश्लेषण गरी वेब पोर्टल र विभिन्न प्रकाशन मार्फत् प्रयोग कर्ता माभ्र पुऱ्याउने कार्यलाई नियमित रूपमा संचालन गर्ने,

प्रमुख कार्यक्रम

- स्थानीय तथ्याङ्क वेब पोर्टल निर्माण, व्यवस्थापन र सार्वजनिकीकरण गर्ने,
- तथ्याङ्क सम्बन्धि स्थानीय तहको क्षमता र दक्षता वृद्धि तालिम गर्ने,
- स्थानीय तहको सूचना संकलन र विश्लेषण गर्ने,
- संकलन गरिएका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू प्रदेश तथा संघमा उपलब्ध गराउने,
- संघीय तथा प्रदेश सरकारले संचालन गर्ने सर्वेक्षण र जनगणनामा सघाउने ।

अपेक्षित उपलब्धी

योजनाको अन्तमा स्थानीय स्तरमा विद्युतीय तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना र संचालन भएको हुनेछ । आयोजना अनुगमन र मूल्याङ्कनको लागि आवश्यक सूचना उपलब्ध भएका हुनेछन् । तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध भएका हुनेछन् ।

१०.२ योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन

योजनाबद्ध विकासका लागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र व्यावहारिक कार्यनीति सहितको योजना आवश्यक पर्दछ । राष्ट्रिय स्तरमा पहिलो योजनाकालदेखि नै सामाजिक-आर्थिक क्षेत्रमा उल्लेख्य उपलब्धि हासिल गर्ने लक्ष्य सहित रणनीति र कार्यक्रम समावेश गरी आवश्यक श्रोतको विनियोजन गर्दै आएको भए तापनि अपेक्षाकृत उपलब्धि भने हासिल हुन सकेको छैन । योजना प्रणालीलाई राजनैतिक परिवर्तन सापेक्ष नतिजामुखी र यथार्थपरक बनाउन निरन्तर प्रयासहरू हुँदै आएका छन् । तेही योजनाबाट नतिजा खाकाको अवधारणालाई आत्मसात गरी यसलाई थप परिष्कृत बनाउँदै योजनासँग मध्यकालीन खर्च संरचना र आर्थिक विकास कार्यक्रमलाई आबद्ध गर्दै लिएको छ । परिवर्तित संघीय संरचना अनुसार स्थानीय तहमा समेत योजना प्रणालीको विकास गरी संस्थागत गर्ने प्रयास बमोजिम स्थानीय तहमा योजनाबद्ध विकासको संस्थागत अभ्यासको सुरुआत भएको छ । प्रादेशिक तथा स्थानीय योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, राष्ट्रिय र प्रादेशिक अनुगमन तथा मूल्यांकन दिग्दर्शन तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा लिएको छ । योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित तथा नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र स्थानीय सरकारले कार्यान्वयनमा लगेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्नका लागि यसको आवश्यकता रहेको छ ।

सम्भावना तथा अवसर

- नीति तथा योजना तर्जुमा गर्नको लागि संस्थागत संरचनाको निर्माण हुनु,
- राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको अनुभव स्थानीय योजना निर्माणमा उपयोग गर्न सक्ने सम्भावनाहरू रहनु,
- स्थानीय तहले पनि आफ्नो पञ्चवर्षीय योजना निर्माण गरी योजनाबद्ध रूपमा विकास निर्माणका कार्यहरू अगाडि बढाउनु,
- योजना तर्जुमाप्रति सबै समुदायको जनचासो र सहभागिता बढ्दै जानु,
- राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोगबीच सहकार्य र समन्वय वृद्धि हुँदै जाने संभावनाहरू रहनु,

- प्रादेशिक र स्थानीय तहको योजना तर्जुमाको लागि प्राविधिक सहयोग गर्न विभिन्न विकास साभेदार संघसंस्थाहरू इच्छुक हुनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरू हुन् ।

समस्या तथा चुनौती

- पर्याप्त जनशक्ति, भौतिक संरचना र बजेटको अभाव रहनु, नियमित रूपमा विषयगत छलफल गरी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने र कार्यक्रमहरूको वर्गीकरण गर्ने वातावरण बन्न नसक्नु, योजना तर्जुमालाई मार्गनिर्देश गर्न आवश्यक स्थानीय तहगत खण्डीकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता नहुनु, स्थानीय तह अन्तर्गतका संस्थागत संरचनाहरू व्यवस्थित नहुनु, कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु आदि यस क्षेत्रका समस्याहरू हुन् ।
- नियमित रूपमा विषयगत तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषण गरी योजना छनौट गर्ने प्रणालीको आधारशीला तयार गर्न नसक्नु,
- प्रथम पञ्चवर्षीय योजना, वार्षिक विकास कार्यक्रम र मध्यकालीन खर्च संरचनाबीचको सामन्जस्य कायम गर्दै योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउन नसक्नु,
- योजना निर्माणको लागि आवश्यक विज्ञ जनशक्तिहरू स्थानीय स्तरमा नै उत्पादन गरी स्थानीय योजना निर्माणको प्रणालीलाई मजबुत र दिगो बनाउन नसक्नु,
- योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गरी योजना कार्यान्वयन गर्न नसक्नु,
- स्थानीय तहको योजना निर्माण क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गर्न नसक्नु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति सोच

“परिणाममुखी योजना तर्जुमा र प्रभावकारी कार्यान्वयन प्रणाली”

लक्ष्य

- जनमुखी विकासका लागि योजनाहरूको लक्ष्य र परिणामबीच सामन्जस्यता कायम गर्ने,

उद्देश्य

- तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्नु,
- योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु,
- योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● तथ्याङ्कको वैज्ञानिक प्रयोग गर्दै परिणाममुखी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने, ● विषयगत मापदण्ड बनाइ तहगत सम्बन्ध 	<ul style="list-style-type: none"> ● तथ्याङ्कीय पूर्व सूचीका आधारमा गाउँपालिकाका नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने ● स्थानीय योजना निर्माणको लागि निरन्तर विभिन्न निकायहरूसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने, ● गाउँपालिकाले तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषणको लागि विभिन्न निकायहरूबाट प्राविधिक सहयोग लिने,

<p>तथा अन्तरसरकारी समन्वय कायम गर्ने,</p> <p>● योजना अनुगमन निर्देशिका र संयन्त्र बनाई नियमित समीक्षा गर्ने साथै तेस्रो र स्वतन्त्र पक्षबाट विशेष आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गर्ने ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिकाले आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सूची तयार गरी नियमित तथ्याङ्क संकलन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने, ● स्थानीय स्तरमा आवश्यकता पहिचान गरी विषयगत तथ्याङ्कहरू संकलन गर्ने, ● गाउँपालिकामा तथ्याङ्क सम्बन्धि कार्य गर्ने कर्मचारीहरूको क्षमता र दक्षता वृद्धिका कार्यक्रम संचालन गर्ने ● उपलब्ध वैज्ञानिक विधि र प्रविधिहरूको उच्चतम प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण गर्ने, ● तथ्याङ्क वेब पोर्टल निर्माण गरी तथ्याङ्कहरूको एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन र वितरण गर्ने, ● वेबपोर्टल र विभिन्न प्रकाशन मार्फत् तथ्याङ्कको नियमित प्रकाशन गर्ने, ● तथ्याङ्कको प्रशोधन र विश्लेषण गरी वेबपोर्टल र विभिन्न प्रकाशन मार्फत् प्रयोग कर्ता माभ्र पुऱ्याउने,
--	--

प्रमुख कार्यक्रमहरू

- तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन, विश्लेषण र प्रकाशन गर्ने,
- स्थानीय सरकारका योजनाहरू व्यापक जनसहभागितामा निर्माण गर्ने,
- स्थानीय सरकारको संस्थागत सुधारका लागि पेशागत तालिम तथा गोष्ठीको आयोजना गर्ने,
- एकीकृत तथा विकेन्द्रकृत गर्नका लागि स्थानीय सरकारले आवश्यक संरचना निर्माण गर्ने,
- स्थानीय आवश्यक कानून निर्माण गर्ने,
- संघ तथा प्रदेश सरकारले प्रदान गर्ने समपूरक, सशर्त र विशेष अनुदान कार्यक्रमहरू लिई कार्यान्वयन गर्ने,

अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्तमा स्थानीय स्तरमा विद्युतीय तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना र संचालन भएको हुनेछ । योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि अनुगमन र मूल्याङ्कन तथा आवश्यक सूचना उपलब्ध भएको हुनेछ । तथ्य र प्रमाणमा आधारित योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध भएका हुनेछन् । तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्ने परिपाटीको विकास भएको हुनेछ । योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गरिएको हुनेछ ।

१०.३ आयोजना बैंक

आवश्यकता, लागत र मुनाफा हेरेर आयोजनाको प्राथमिकीकरण गर्नु पर्नेमा राजनीतिक तथा प्रशासनिक पहुँचका आधारमा आयोजना सिफारिस गर्ने वा गर्न लगाउने र सोही अनुसार बजेट विनियोजन गर्दा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसकिरहेको अवस्था छ । यसर्थ द्रुत र दिगो सामाजिक आर्थिक विकासको लागि लगानी र लाभको विश्लेषण गरी आयोजना बैंक बनाउने र आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गरी वित्तीय स्रोत साधनको व्यवस्था र योजनाबद्ध कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । स्थानीय तहमा योजनाहरूको मूल्याङ्कन, स्कीनिंग र प्राथमिकीकरण गरी परिणाममुखी योजनाहरूको सूची तयार गर्न थप बजेट र जनशक्ति परिचालन गर्दै आयोजना छनौट र कार्यान्वयन प्रकृयालाई पारदर्शी, सरलीकरण गर्न र

सरकारी लगानीले मात्र अपुग हुने आयोजनाको लागि निजी, सहकारी तथा वैदेशिक लगानी आकर्षित गर्न आयोजना बैंक बनाउने कार्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी निरन्तर कार्य गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

सम्भावना तथा अवसर

- स्थानीय सरकारले आयोजना बैंक बनाउने कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु,
- आयोजना बैंक बनाएर मात्र बजेट विनियोजन योजना तर्जुमालाई भरपर्दो बनाउन आयोजनाको सूची तयार गर्ने अभ्यासको प्रारम्भ हुनु,
- स्थानीय तहले पनि सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा स्थानीय स्तरको आयोजना बैंक बनाउने अभ्यास प्रारम्भ गर्नु, आयोजना विकास गर्न जनशक्ति क्रमशः विकास हुँदै जानु आदि यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

समस्या तथा चुनौतीहरू

- आवश्यकता, लागत र लाभ विश्लेषण गरी आयोजनाहरूको बैंक बनाउने परिपाटी विकास हुनु पर्नेमा राजनीतिक र प्रशासनिक पहुँच हावी हुनु, संस्थागत संरचना र पर्याप्त जनशक्ति नहुँदा आयोजना बैंक बनाउने कार्यहरू अगाडि बढ्न नसक्नु, अध्ययन र अनुसन्धानको आधारमा आयोजनाहरूको लागत र मुनाफाबारे स्पष्ट हुन नसक्दा आन्तरिक लगानी व्यवस्थापन र लगानी आकर्षित गर्नमा कठिनाइहरू हुनु आदि यस क्षेत्रका समस्याहरू हुन् ।
- आयोजना बैंक बनाउनको लागि संस्थागत संरचना निर्माण गर्न नसक्नु, स्थानीय तहमा आयोजनाहरूको छनौट प्रक्रिया वैज्ञानिक नहुनु, लागत र मुनाफा हेरी सरकारी आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको विकास नहुनु, सरकारले कार्यान्वयनमा ल्याउने आयोजनाहरूको आयोजना बैंक बनाउन नसक्नु, सरकारी स्रोतले मात्र विकास आयोजनाहरूको विकासको लागि निजी क्षेत्र तथा वैदेशिक लगानी कर्ता आकर्षित गर्न सहयोगी हुने गरी आयोजना बैंक बनाउन नसक्नु, संघ तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्थानीय स्तरका आयोजनाहरूको बैंक तयार पार्न नसक्नु आदि यस क्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति

सोच

“दिगो विकास आयोजना निर्माणका लागि आयोजना बैंक स्थापना”

लक्ष्य

- क्षेत्रगत बजेट विनियोजन पारदर्शी, समतामूलक र वैज्ञानिक बनाउन आयोजना बैंक,

उद्देश्य

- आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गर्नु,
- आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गर्नु,
- वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढंगबाट परिचालन गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> आयोजना बैंकलाई स्थानीय तहसम्म विस्तार गर्ने, कार्यान्वयन मोडालिटीको लागि आवश्यक नीति नियम बनाइ नियमन गर्ने, स्थानीय तहमा आवश्यक वित्तीय स्रोत तथा साधनको पहिचान तथा परिचालन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना बैंक निर्माणको लागि आवश्यक संस्थागत संरचनाको निर्माण गर्ने, आयोजना बैंक निर्माणका लागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तयार गरी नियमन गर्ने, आयोजना बैंकलाई व्यवस्थित गर्नका लागि सफ्टवेयरको विकास गरी सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक समन्वय गर्ने, आयोजना बैंकमा भएका आयोजनाहरूलाई पारदर्शी र यथार्थपरक ढंगबाट अभिलेख राख्न र छनौट गर्न विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध गर्ने, आयोजना बैंक बनाउनको लागि स्थानीय तहको क्षमता र दक्षता वृद्धि गर्ने, परियोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक नीति नियम तयार पारी लागू गर्ने, संघ, प्रदेश, निजी, सहकारी तथा सामाजिक संघ संस्थासँग समन्वय गरी आवश्यक वित्तीय स्रोत साधनको पहिचान तथा परिचालन गर्ने, स्थानीय स्तरका आयोजना बैंकमा आवद्ध भएका आयोजना सञ्चालन गर्न सार्वजनिक, निजी, सहकारी, सामुदायिक र वैदेशिक लगानीको सम्भावनाहरू पहिचान गरी वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गर्ने, प्राथमिकताको आधारमा आयोजना छनौट गरी मध्यकालीन खर्च संरचनामा समावेश गर्ने ।

प्रमुख कार्यक्रमहरू

- आवश्यक संस्थागत संरचनाको निर्माण गर्ने,
- आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तयार गर्ने,
- सम्भाव्यता अध्ययन गरी स्थानीय स्तरीय आयोजनाहरूको बैंक बनाउने,
- आयोजनाको पहिचान, वर्गीकरण, प्राथमिकीकरण, छनौट र मूल्याङ्कनको मापदण्ड निर्माण गर्ने,
- स्थानीय तहमा आयोजना बैंक स्थापना गर्न क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गर्ने,
- विद्युतीय प्रणालीमा अभिलेख राख्न कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने,
- स्थानीय तहमा आवश्यक अन्य पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने,

अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा स्थानीय स्तरमा विकासका आयोजनाहरू आयोजना बैंकमा आवद्ध गरी संचालन भएका हुनेछन् । आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण छनौट, अध्ययन, अनुसन्धान र मापदण्डको आधारमा भएका हुनेछन् । बजेट विनियोजन प्रणाली न्यायोचित, पारदर्शी, समतामूलक र वैज्ञानिक हुनेछ ।

१०.४ तहगत सम्बन्ध तथा अन्तर सरकार समन्वय

देशमा संघीयताको अभ्याससँगै संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहका सरकार क्रियाशील रहेका छन्। यी सरकारका एकल अधिकार क्षेत्र प्रष्ट भए पनि साभा अधिकारका क्षेत्रको कार्यान्वयनमा केही अस्पष्टता रहेका छन्। तसर्थ तीन तहका सरकारले प्रभावकारी कार्य सम्पादन गर्न आपसी सामन्जस्यता, समन्वय र सहकार्य आवश्यक पर्दछ। स्पष्ट नभएका अधिकार क्षेत्रमा आपसी सहकार्य र समन्वय गर्दै जनतालाई सरकारको उपस्थिति र अनुभूति गराउनु पर्दछ।

प्रमुख समस्या

नेपालको संविधानको अनुसूची ५ मा संघीय सरकारले सम्पादन गर्ने एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका कार्यहरू, अनुसूची ६ मा प्रदेश सरकारले सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ७ मा संघ र प्रदेशले साभा रूपमा सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ८ मा स्थानीय तहका एकल अधिकार क्षेत्रभित्रका कार्यहरू र अनुसूची ९ मा तीन तहका सरकारले सम्पादन गर्ने साभा अधिकारका कार्यहरू उल्लेख गरिएको छ। यी कार्यहरू मोटामोटी रूपमा मात्र उल्लेख गरिएको र मसिनो ढंगले नछुट्याइएको हुँदा कार्य सम्पादन गर्न केही अस्पष्टताहरू छन्। कार्य विस्तृतीकरणमा केही व्याख्या गरिएको भए तापनि व्याख्या नभएका कैयौं सवालहरू छन् र कार्यान्वयन चरणमा ती कार्यहरू दोहोरिने, एक अर्काको क्षेत्र अतिक्रमण हुने जस्ता समस्याहरू छन्। तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने आयोजनाहरूको हालसम्म वर्गीकरण गरिएको छैन र यसले योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा थप समस्या पैदा गरेको छ। यस प्रकारका समस्या समाधान गर्न तीन तहका सरकारबीच आपसी सहकार्य र समन्वय आवश्यक छ।

चुनौती र अवसर

- तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता गर्नु,
- तीनै तहका सरकारको प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरू कार्यान्वयनको लागि स्रोत व्यवस्थापन गर्नु,
- एक अर्काको कार्यक्षेत्र अतिक्रमण नहुने गरी कार्यसम्पादनमा सहजीकरण गर्नु र
- आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउनु आदि प्रमुख चुनौतीहरू हुन्।
- प्रदेश र स्थानीय तहबीच तथा स्थानीय तहहरू बीच कुनै समस्या देखा परे तिनको समाधान गर्न माननीय मुख्यमन्त्रीको अध्यक्षतामा प्रदेश स्तरमा समन्वय परिषद्को व्यवस्था हुनु,
- आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता ल्याउन आयोजना वर्गीकरण सम्बन्धी छलफलले नीति निर्माताको ध्यान आकर्षण गर्नु र
- दुःखको बेला मिलेर काम गर्ने नेपालीको संस्कृति हुनु आदि अवसर हुन्।

दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच

“समन्वय, सहकार्य र सहअस्तित्वमा प्रतिवद्धता”

लक्ष्य

- आपसी समन्वय र सहकार्यमा उत्कृष्ट नतिजा हासिल गर्ने,

उद्देश्य

- आपसी सहयोग र समन्वयमा आयोजनाको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none">● तीन तहका सरकारको कार्यक्षेत्र र क्षेत्राधिकार प्रष्ट गर्न आयोजनाहरूको वर्गीकरण गर्न नेपाल सरकारसँग बहस पैरवी गर्ने,● आपसी सहकार्य र समन्वय गर्ने संयन्त्रहरू सुदृढ गर्ने,	<ul style="list-style-type: none">● ठुला ठुला विकास आयोजनाहरूको लागि आवश्यक स्रोत बहुपक्षीय समन्वय र सहकार्यको माध्यममार्फत् व्यवस्था गर्ने,● स्थानीय तहमा उत्पादन वृद्धिमा सघाउने एवम् आर्थिक गतिविधि बढाउने खाले आयोजनाहरू गाउँपालिका आफैले पहिचान गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गर्ने,● जनतामा सेवाप्रवाह गर्ने साना आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गर्ने,● नीति तथा योजना आयोगको स्थानीय तहमा योजना तर्जुमा सहजीकरण समितिमार्फत् योजना तर्जुमा र प्राविधिक सहयोग गर्ने,● स्थानीय तहमा कार्यरत कर्मचारीहरूको आयोजना कार्यान्वयन गर्न क्षमता वृद्धि गर्ने,

प्रमुख कार्यक्रमहरू

- नीति तथा योजनाको संस्थागत संरचना निर्माण गर्ने,
- आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गर्ने,
- स्थानीय तहका योजना तर्जुमा र कानून निर्माण गर्ने,
- स्थानीय तहका कर्मचारीको क्षमता वृद्धि तालिम गर्ने,
- नेपाल सरकारबाट प्राप्त राजश्वको बाँडफाँड गर्ने,
- आयोजनाहरूको विस्तृत अध्ययन र कार्यान्वयनको लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने,

अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा आवश्यक स्रोत बहुपक्षीय समन्वय र सहकार्यको माध्यमबाट व्यवस्था गरिएको हुनेछ । उत्पादन वृद्धिमा सघाउने एवम् आर्थिक गतिविधि बढाउने खालका आयोजनाहरू गाउँपालिका आफैले पहिचान गरी कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ । जनतामा सेवाप्रवाह गर्ने साना आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन भएको हुनेछ । स्थानीय तहमा कार्यरत कर्मचारीहरूको आयोजना कार्यान्वयन गर्ने क्षमता वृद्धि भएको हुनेछ ।

१०.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुगमन एउटा निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो, विकास आयोजना कार्यान्वयनको चरणमा पनि यसको बहुआयामिक महत्व रहेको छ । यसको मुख्य उद्देश्य चालू परियोजनाको प्रगति र ढिलासुस्तीको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई समयमा नै जानकारी गराइ परियोजनालाई सही बाटोमा हिडाउनु हो । स्थानीय स्तरमा पनि अनुगमन प्रणालीको विकास गरी चालू परियोजनाहरूलाई सक्रिय र परिणाममुखी बनाउन जरुरी छ । अनुगमनले विकास कार्यक्रम र आयोजनाहरूको नतिजा खोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने पक्षलाई बढी जिम्मेवार बनाउनुको साथै जवाफदेही पनि बनाउँछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनले कार्यक्रम वा आयोजनाका सबल र

दुर्बल पक्ष पत्ता लगाई दुर्बल पक्षलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायको खोजी गर्नुका साथै समीक्षा गरी सूचना संकलन गरी प्रमाणमा आधारित सुधार तथा निर्णय गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ। त्यसैले हरेक क्षेत्र सार्वजनिक, निजी र गैर सरकारी) ले परियोजनाको कार्यान्वयन चरणमा अनुगमन र परियोजनाको मध्यम तथा अन्तिम चरणमा मूल्याङ्कन गर्न जरूरी हुन्छ। राम्रो योजनाले परिणाममा ध्यान केन्द्रित गर्न मद्दत गर्दछ, अनुगमन र मूल्याङ्कनले हामीलाई अधिल्लो सफलता र चुनौतीहरूबाट पाठ सिक्न मद्दत गर्दछ, र निर्णय गर्नको लागि मद्दत पुऱ्याउँछ। जसले गर्दा वर्तमान र भविष्यका पहलहरू मानिसहरूको जीवन सुधार गर्न र आफ्ना छनौटहरू विस्तार गर्न सक्षम हुन्छन्।

सम्भावना र अवसर

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबारे संस्थागत धारणा बन्नु, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको लागि संगठन संरचना निर्माण गर्दा महत्व दिनु, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका निर्देशिकाहरू तयार हुनु आदि अवसरहरू हुन्।

समस्या र चुनौती

- स्थानीय तहमा पर्याप्त जनशक्ति र भौतिक संरचना नहुनु, सीमित बजेट, तथ्याङ्कको कमजोर आधारहरू, स्थानीय तह अन्तर्गतका संस्थागत संरचनाहरू व्यवस्थित नहुनु, कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु, आवश्यक तथ्याङ्क र सूचनाहरू उपलब्ध र व्यवस्थित नहुनु जस्ता समस्याहरू विद्यमान छन्।
- स्थानीय तहमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउन नसक्नु, तथ्य र वस्तुपरक रूपमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, नतिजामूलक तथ्यहरूको पहिचान गरी आयोजनामा समावेश गर्न नसक्नु, यस क्षेत्रका मुख्य चुनौतीको रूपमा रहेका छन्।

दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति सोच

“आयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन र लाभग्राहीको सकारात्मक प्रभाव”

लक्ष्य

- आयोजनाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन र नतिजामूलक परिणामका लागि वैज्ञानिक अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गर्ने,

उद्देश्य

- योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु,
- आयोजनाहरूको प्रतिफल, नतिजा र प्रभावहरूको मापन गर्नु,

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि स्पष्ट नीति बनाइ लागू गर्ने, ● स्थानीय स्तरमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय तहमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन तयार गरी प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्ने, ● स्थानीय स्तरीय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन इकाईलाई प्रभावकारी गर्ने,

<ul style="list-style-type: none"> ● अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका बनाइ स्थानीय तहगत रूपमा अनुगमन संयन्त्र विकास गर्ने, ● जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, ● आयोजनाहरूको हरेक पक्षलाई आधार मानी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने, ● योजना कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई यथार्थपरक र परिणामुखी बनाउने, ● नीति, कार्यक्रम, योजना र आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गर्दा सान्दर्भिकता, प्रभावकारिता कार्यकुशलता, प्रभाव, दिगोपना, समावेशिता, लैंगिक समता र लाभग्राहीको सन्तुष्टि जस्ता मापदण्डको आधारमा गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय तहका अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारीलाई तालिम प्रदान गर्ने, ● सार्वजनिक नीति, पञ्चवर्षीय योजना, आर्थिक नीति तथा कार्यक्रम, बजेट तथा आयोजनाको दस्तावेजको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने, ● हरेक आयोजनाको ठिक ठिक समयमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विश्लेषणको आधारमा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनलाई परिणाममुखी र प्रभावकारी गर्ने, ● दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूको प्रगतिलाई अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा एकीकृत गर्ने, ● अनुगमन प्रणालीलाई नियमित र प्रभावकारी बनाउन नीति कार्यक्रम, योजना वा आयोजना निर्माण तहमा नै सूचकहरू निर्धारण र उपलब्धिहरूको मापन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने, ● यस योजनामा विकास भएको नतिजा खाकालाई प्रत्येक नीति, कार्यक्रम, योजना तथा आयोजना मूल्याङ्कनको आधार मानिने,
---	---

प्रमुख कार्यक्रमहरू

- अनुगमन र मूल्याङ्कन निर्देशिकाको निर्माण गर्ने,
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मापदण्ड निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने,
- जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
- अनुगमन र मूल्याङ्कनमा संलग्न कर्मचारीलाई तालिम दिने,
- ठूला आयोजनाको पूर्व, चालू र निर्माण सम्पन्न मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयारी गर्ने,

अपेक्षित उपलब्धि

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन तयार गरी प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन भएको हुनेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन इकाई प्रभावकारी भएको हुनेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारीको क्षमता विकास भएको हुनेछ । योजनामा विकास भएको नतिजा खाकालाई प्रत्येक नीति, कार्यक्रम, योजना तथा आयोजना मूल्याङ्कनको आधार भएको हुनेछ ।

१०.६ जोखिम व्यवस्थापन

योजनाको अपेक्षित लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न राजनीतिक स्थायित्व, राजनीतिक दलहरू बीच सहकार्य, नीतिगत स्थिरता, लगानीको अनुकूल वातावरण, आर्थिक स्थायित्व, मित्र राष्ट्र र विकास साभेदारको सहयोग, निकायगत कार्यदक्षता, कुशलता, अन्तर क्षेत्रगत र अन्तर तहगत समन्वय तथा सहकार्य आवश्यक हुन्छ । त्यस्तै योजनाले निर्धारण गरे अनुरूप सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी एवं गैर सरकारी क्षेत्रबाट लगानी हुने अपेक्षा गरिएको छ । योजना अवधिमा सम्पन्न हुने प्राथमिकता प्राप्त आयोजना र कार्यक्रमले योजनाको कार्यान्वयन पक्षलाई निक्कैल गर्नेछ । तसर्थ योजना तर्जुमा गर्दा लिइएका मान्यता र पूर्वानुमान अनुरूप

सम्भाव्य जोखिम प्रक्षेपित अवस्था अनुरूप नियन्त्रणको दायराभिन्न रहने अनुमान गरिएको छ। संघीय शासन प्रणाली नेपालको लागि नयाँ अभ्यास भएको हुँदा स्थानीय तहको संस्थागत विकास र कार्यान्वयन क्षमताले विकास योजना, नीति तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनलाई प्रभावित पार्ने छ। साथै, योजना अवधिमा तर्जुमा हुने वार्षिक र आवधिक योजनामा उल्लेख भएका लक्ष्य तथा रणनीतिको निरन्तरता दिनुपर्ने हुन्छ। योजनाका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सो अनुरूप राजनीतिक नेतृत्व, कर्मचारीतन्त्र र नागरिकको दृष्टिकोण तथा मनोवृत्तिमा संरचनात्मक व्यवस्थामा परिवर्तन हुनु आवश्यक छ। स्रोत साधनको विनियोजन एवमं सञ्चालन कुशलता कायम गर्दै कार्य पद्धति र कार्य संस्कृतिमा सुधार गर्न सकेमा जोखिम पक्षको व्यवस्थापन हुन सक्छ। स्थानीय अर्थतन्त्रलाई आत्म निर्भर बनाउँदै वित्तीय, मानवीय तथा भौतिक साधनको प्रभावकारी परिचालन हुनसकेमा उल्लेखित लक्ष्य हासिल हुने जोखिम रहँदैन।

सम्भावना र अवसर

- दिगो विकास लक्ष्य र दीर्घकालीन सोचसहितको यस ५ वर्षे आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरकारलाई संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, निजी र सहकारी क्षेत्र, नागरिक समाज, विकास साभेदार संस्था र गैरसरकारी संस्थाबाट महत्वपूर्ण सहयोग प्राप्त हुनु र गाउँपालिकामा उपलब्ध पर्याप्त स्रोत साधनलाई अवसरका रूपमा लिन सकिन्छ।

समस्या र चुनौती

- जलवायु परिवर्तनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने नकारात्मक असर, पेट्रोलियम पदार्थमा हुन सक्ने मूल्यवृद्धि, महामारी तथा उत्पन्न हुन सक्ने अन्य विपद्, गाउँपालिका आर्थिक रूपले सम्बृद्ध हुँदै गर्दा मानवीय, भौतिक तथा आर्थिक क्षति प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन्।
- महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन गरी योजनाले लिएको लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न, जलवायु परिवर्तनका कारण जनजीवन, उत्पादन, पूर्वाधार तथा अन्य क्षेत्रमा पर्न सक्ने प्रतिकूल असर न्यूनीकरण गर्नु, बढ्दो वायु प्रदूषण नियन्त्रण गरी स्वच्छ र हरित अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु, विपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्न पर्याप्त तयारी गर्नु, पूर्वाधार निर्माणमा पर्याप्त सावधानी नअपनाउनु जस्ता चुनौतीहरू जोखिम पक्ष रहेका छन्।
- तीनै तहका सरकारबीच समन्वय र सहकार्यको वातावरण स्थापित गर्नु, सीमित ज्ञान सीप र क्षमता भएका कर्मचारीहरूलाई उत्प्रेरित गर्दै योजना कार्यान्वयन गर्नु, सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास निर्माणका कार्य सञ्चालन गर्न स्रोत जुटाउने कार्य गर्नु, आवश्यकता र राजश्व परिचालन क्षमता अनुसारको स्रोत प्राप्त गर्नु, स्थानीय तहको विकासमा निजी क्षेत्र, सहकारी, नागरिक समाज र गैरसरकारी क्षेत्रको सहयोग आवश्यक मात्रामा प्राप्त गर्नु आदि चुनौतीका रूपमा रहेका छन्।

दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

सोच

“जोखिम व्यवस्थापन गर्दै योजनाको सफल कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको समग्र विकास गर्ने”

लक्ष्य

- योजनाको जोखिम पक्ष निराकरण गर्दै वित्तीय, मानवीय तथा भौतिक साधनको प्रभावकारी परिचालनबाट परिलक्षित लक्ष्य हासिल गर्ने,

उद्देश्य

- योजना कार्यान्वयनका दौरान वित्तीय जोखिम न्यूनीकरण गर्नु,

- पूर्वाधार र सूचना प्रविधिजन्य जोखिम न्यूनीकरण गर्नु,
- प्राकृतिक विपद् र जलवायु परिवर्तनका जोखिम न्यूनीकरण गर्नु,
- शासकीय जोखिम न्यूनीकरण गर्नु,
- सामाजिक तथा सांस्कृतिक जोखिम न्यूनीकरण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक वित्तको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने, ● मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रका जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, ● पूर्वाधार र सूचना प्रविधिजन्य जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, ● प्राकृतिक विपद् र जलवायु परिवर्तनका जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, ● शासकीय जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, ● सामाजिक तथा सांस्कृतिक जोखिम न्यूनीकरण गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● राजश्व संकलन तथा यसको दायरा विस्तार गर्ने, ● सार्वजनिक खर्चलाई उत्पादनशील तथा प्रतिफलयुक्त हुने गरी परिचालन गर्ने, ● चालू खर्च व्यवस्थापन सम्बन्धि मापदण्ड बनाइ वाञ्छित सीमाभित्र राखिने छ, र गैर बजेटरी खर्चलाई नियन्त्रण गर्ने, ● सामाजिक सुरक्षा लगायतका सामाजिक सुरक्षा प्रणालीलाई विस्तार तथा सबल बनाउने, ● मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रियालाई सुदृढ गरी यथार्थपरक बनाइने, ● अर्थतन्त्रको लागि आवश्यक लगानी र आन्तरिक स्रोत उपलब्धता बीचको अन्तर पूर्ति गर्न बाह्य लगानी भित्र्याउने, ● वित्तीय संस्थाको विस्तार र प्रविधिमैत्री वित्तीय सेवाको विकास गरी वित्तीय पहुँच बढाउने, ● उर्जा, पूर्वाधार, मानवीय र साइबर सुरक्षा प्रदान गर्ने तथा साइबर अपराध नियन्त्रण गर्ने, ● विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको लागि समुदाय स्तरदेखि नै उत्थानशील क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, ● विकास निर्माणका चरणहरूमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विषयलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने, ● पारदर्शिता, जवाफदेहिता र उत्तरदायित्व प्रबर्द्धन गरी सुशासन कायम गर्ने, ● संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको सहकार्य र समन्वयलाई प्रभावकारी बनाइने, ● दीर्घकालीन सोच, आवधिक योजना र वार्षिक बजेटबीचको तादात्म्यता र क्षेत्रगत नीतिहरूसँग सामञ्जस्यता कायम गर्ने, ● कामको सम्मान, सम्मानजनक काम र कामप्रतिको जिम्मेवारीलाई प्रबर्द्धन गर्ने, ● सार्वजनिक पदमा रहने सबै पदाधिकारीहरूको पदीय आचरण र अनुशासन सम्बन्धी आचार संहिता लागू गर्ने, ● पेशागत मर्यादा, व्यावसायिकता र सदाचार पबर्द्धन गर्न आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

प्रमुख कार्यक्रमहरू

- वित्तीय जोखिमको लेखाजोखा गर्ने विधि तयारी तथा अद्यावधि गर्ने,
- राजश्व संकलन कार्य योजनको निर्माण गर्ने,
- चालू खर्च व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड निर्माण गर्ने,
- वित्तीय संस्थाको विस्तार, विपद् जोखिम संवेदनशील योजना तथा पूर्वाधार निर्माण योजना तयारी गर्ने,
- सुशासन सम्बन्धी कार्य योजना निर्माण गर्ने,
- सार्वजनिक पदाधिकारीहरूको पदीय आचारण र अनुशासन सम्बन्धी आचारसंहिता निर्माण गर्ने,
- कर्मचारी सम्बन्धी आचारसंहिता निर्माण गर्ने,

अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा सार्वजनिक वित्तको प्रभावकारी व्यवस्थापन भएको हुनेछ। मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रका जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ। पूर्वाधार र सूचना प्रविधिजन्य जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ। स्थानीय स्तरमा प्राकृतिक विपद् र जलवायु परिवर्तनका जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ। स्थानीय रूपमा शासकीय जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ। साथै गाउँपालिकामा सामाजिक तथा सांस्कृतिक जोखिम न्यूनीकरण भै सभ्य तथा सुसंस्कृत समाजको निर्माण भएको हुनेछ।